

מהלכות פורים ועניניו

בקצרה ע"פ פסקי המשנ"ב ופוסקי זמננו

לתגובות: ת.ד. 3373 בני ברק
לקבלת העלון בדוא"ל ניתן לשלוח בקשה
ל: H616169@gmail.com

אין לסמוך על הדברים למעשה כ"א אחר בדיקה במקורות בפנים

תוכן

משנכנס אדר מרבין בשמחה ב
לימוד הלכות פורים ב
התפילה והתשובה בימים אלו ג
פרשת זכור ג
דין נשים וקטנים בקריאת פרשת זכור ג
הבנת פירוש המילים ג
מדיני הקריאה ד
תענית אסתר ה
חיוב מאה ברכות ו
זכר למחצית השקל ו
נשיאת כפים במנחה ז
מדיני התענית ז
פורים ח
ליל פורים ח
על הנסים ט
תפילת שמו"ע בלבוש שאינו רגיל בו י
ההכנה למצוות היום י
ברכת שהחיינו לקונה מגילה יב
קריאת המגילה יב
זמן קריאת המגילה בלילה יב
דברים המותרים והאסורים קודם קריאת
המגילה יג
חיוב נשים במגילה יד
חיוב קטנים וקטנות במגילה יד
חיוב קריאת המגילה בציבור יד
דין הקריאה כשאין מניין עשרה טו
דינים בקריאה טו
ברכות המגילה טו
מדיני הברכות יז
דיבור ושהייה בין ברכה לקריאה ובשעת
הקריאה יז
לא שמע הברכות או חלקן יז
מדיני הקריאה יח
הטעויות המעכבות את הקריאה יט
לא קרא או לא שמע חלק מהמגילה יט
הסיח דעתו באמצע הקריאה יט
קרא המגילה ולא השמיע לאזנו, קריאה
מתוך הכתב ושיחתוך האותיות כ
מנהג הכאת המן כ
הנצרך לנקבו בשעת קריאת המגילה כ
בן כרך הקורא לבן עיר ב"ד ולהיפך כ
דינים הנוהגים לאחר הקריאה כ

ברכת הרב את ריבנו כ
נגיעה במגילת אסתר בלא נט"י כא
מדיני היום כא
עשיית מלאכה בפורים כא
שמחה וסעודה בליל פורים כב
עסק התורה בליל פורים וביומו כג
תחינות ובקשות ביום הפורים כג
יום פורים כד
אכילה קודם מצות 'מתנות לאביונים' כה
אכילה קודם מצות 'משלוח מנות' כה
מתנות לאביונים כה
החייבים במתנות לאביונים כו
אבל במתנות לאביונים כו
שיעור מתנות לאביונים כו
נתינה מכספי מעשר כו
קדימת עניי עירו כו
זמן נתינת מתנות לאביונים כו
הגדרת 'אביון' כז
נתינה לאיש ואשתו כז
נתינה ע"י צ'ק או מחילת חוב, וכשמתנה
השתמשות במעות כז
מתנות לאביונים ב'מתנה ע"מ להחזיר' כז
מדיני הנתינה כז
נתינת אשתו ובני ביתו כח
נתינת מתנות לאביונים ע"י גבאי צדקה כח
השתמשות במתנות לאביונים שלא לצורך
הסעודה, ודין מעות שחשב לחלקם לעניים כח
משלוח מנות כח
החייבים במשלוח מנות כט
הבעל שנותן עבור אשתו כט
זמן משלוח מנות כט
מדיני משלוח מנות כט
משלוח מנות ע"י שליח ל
לשלוח מנות בשותפות ל
משלוח מנות מבעל לאשתו ל
שיעור משלוח מנות והדברים הראויים לו ל
נתינת פירות שביעית במשלוח מנות לא
משלוח מנות ב'מתנה ע"מ להחזיר' לא
דין הטבילה לכלי ששולח בו המנות לא
משלוח מנות שנמצא שאינו כשר לאכילה, או
אבד או נגנב לב
השולח לחבירו ואין חבירו רוצה לקבל לב

משלוח מנות ע"י החלפת הסעודות לב
המזמין אורח ורוצה לצאת בזה ידי חובת
משלוח מנות לב
אבל ב'משלוח מנות' לב
נתינת עוגות בכלי אחד – חשש חיוב חלה לב
סעודת ושמחת פורים לג
חיוב הסעודה לג
החייבים בשמחה וסעודה לד
זמן הסעודה לד
מדיני הסעודה לה
חייב איניש לבסומי בפוריא לו
בדין ברכה על אזני המן בתוך הסעודה לח
שתיה בתוך הסעודה כשנעשה צמא מחמת
ריקודים לח
המקיא אכילתו לט
הישן באמצע הסעודה לט
דין שיכור בתפילה לט
דין שיכור בקריאת שמע וברכותיה מ
השתכר ולא התפלל ערבית עד עלות השחר
שתה יין בתוך הסעודה מ
שיכור בברכות ובברהמ"ז מ
צירוף שיכור למנין ולזימון מ
שכח לומר על הניסים בברכת המזון מא
המסיים סעודתו בלילה שבמוצאי פורים אם
אומר על הניסים מא
שלושים יום קודם החג מא
לימוד הלכות הפסח מא
מקצת מדיני חדש ניסן מב
פרשת הנשיאים מב
ברכת האילנות מג
קמחא דפסחא מה
הכנת צרכי החג מז
שלא לומר על בשר עופות ודגים שהם
לפסח מז
קניית דברים המשמחים לבני ביתו מח
הקונה כלים לחג מח
אפיית מצות מח
מהלכות המצה מט
אכילת מצה שרויה וקטניות בפסח מט
שבת הגדול נ

לעילוי נשמת הרבנית שרה הינדא בהג"ר חיים יהודה לייב ע"ה תנצב"ה

משנכנס אדר מרבים בשמחה

א. "משנכנס אדר מרבים בשמחה" (תענית כ"ט. ⁽⁸⁾), והובא במג"א תרפ"ו סק"ה ובמשנ"ב שם ס"ק ח').

ב. מרבים בשמחה מיום ב' של ר"ח (דיום א' עדין אינו חדש אדר) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - דרך שיחה ע' קפ"ז).

ג. בשנה מעוברת, הדין הנ"ל נוהג רק באדר שני (שו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב שאלה פ"ח, ושו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' ש"א). וי"א דיש מצוה להוסיף בשמחה גם באדר ראשון (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - קונטרס 'הליכות והנהגות' ע' 4).

ד. יש להרבות בשמחה בכל החדש כולו (עד ר"ח ניסן) דכתיב "והחדש אשר נהפך מיגון לשמחה" (וכמו"כ האחרונים כתבו גבי חדש אב למעט בשמחה בכל החדש כ"ש דמרוכה מידה טובה דבאדר יש להרבות בשמחה כל החדש) (אשל אברהם' ל'דעת קדושים' מבוטשאטש מהדורא תנינא סי' תרפ"ו). וי"א דיש להרבות בשמחה משנכנס אדר בכל חדש אדר וכל חדש ניסן (יעו"ר רש"י תענית כ"ט. ד"ה משנכנס אדר - ימי נסים היום לישראל פורים ופסח' ובא"ל רבה תרפ"ה סק"ח פ"י כוונת רש"י דמה דאמר הש"ס משנכנס 'אדר' - כוונתו נמי א'ניסן' יעו"ר ש).

ו. כתב בספר המכתם (תענית כט. הו"ד ב'ננוי הגאונים' עמ' ער"ב) ז"ל "משנכנס אדר מרבים בשמחה - ההרבות בשמחה (האמור) משנכנס אדר, לא נאמר להרבות מאכלים ובמשתאות, אבל לב העניים והאביונים ובכללה כל שמחת מצוה" עכ"ל.

ה. י"א דביטוי הלכה זו הוא ע"י דכשיש לו סיום או שמחה יראה שיעשנה בחדש אדר. ואם אין לו שמחה, ישתה קצת יין בכניסת החדש (הגר"ח קניבסקי שליט"א - וסיפר הגר"ח שליט"א דאביו זצ"ל נהג כל ר"ח לשתות מעט יין ובר"ח אדר הוסיף קצת יותר מכל ר"ח - דרך שיחה ע' קפ"ז), ויש נוהגים לשתות כל יום מימי אדר מעט יין (מנהג הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

ו. "משנכנס אדר מרבים בשמחה - מרבים בשמחה זה עבודה, צריך ללמוד מתוך שמחה, להתפלל מתוך שמחה, ובמסילת ישרים מבואר שהאדם לא כ"כ בעלים על הפנים שלו אלא על החיצוניות, א"כ צריך לעשות פעולות חיצוניות כמו ספר פנים יפות" (לקט רשימות עמ' קי"ט).

ז. "בהתקדש החדש הזה, מתעוררים למעלה תא הרצים הממונים על הנסים ועל הנפלאות אשר בהם ועל ידם תהיה כל נס וכל פלא לאישי ישראל ביום הימים" ⁽⁹⁾ ('חמדת ימים' פורים ח"ב פ"א הנדפמ"ח הוצאת 'מכון חמדת ימים').

ח. "כל ימי אדר אדירים המה להגדיל תורה ולהאדיר, כי כל השלימות הנמצא לישראל לפני מעמד הקדוש הר סיני נמצא בהם, כאשר ב"ד ובט"ו בו קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם עוז התורה כמו שאמרו בפ"ט דשבת 'הדור קבלוה בימי אחשורוש' והד"ת ניתנה בשושן הבירה"... כי כך היא המדה העליונה שבכל מועד ממועדי ד', ואפילו מימים טובים דדברי קבלה ודרכנן, אשר הושפע בהם שפע ממרומים להעשות בהם נסים ונפלאות, הוקבע בה ועזו באותם הזמנים להיות מזומנים, ומידי הגיעם בפעם בפעם חוזר וניא"ר אותו האור ומזהיר בכל העולמות, אשר זה סוד מאמר הכתוב 'והימים האלה נזכרים ונעשים' שבהזכר זכרם למטה נעשים בפועל למעלה, וזה בכל דור ודור כי כן קיימו למעלה מה שקבלו למטה, וכל שכן בחדש הזה כי בו היתה עיקר קבלת התורה, אשר אין ספק כי קרנו תרומ כבוד והדר רב להיות חוזר וניא"ר אותו האור ממש כאשר היתה בימי קבלת התורה, והוקבע חוקם במקורם העליון להוריד שפעם בבא עיתם. וכן קדושת הימים שלפניהם מעוררים בה עליון להשפיע בה קדושה עליונה ממקורה על ראשי עם קדש, וצריך להיות נוהג בימים ההם בקדושה וטהרה להיות מזומנים בהכנה דרבה היא לעצם קדושת ימי הפורים במשפט האורים עליונים למעלה" ('חמדת ימים' פורים ח"ב פ"א הנדפמ"ח הוצאת 'מכון חמדת ימים').

ט. כתב המאירי במסכת תענית (כ"ט. ⁽¹⁰⁾) "בגמ' פירשו שכמו שמשנכנס אב ממעטים בשמחה כך משנכנס אדר מרבים בשמחה, הכל הערה שראוי להתפלל ולהודות לקל בכל עת ובכל זמן כפי הנאות למה שאירע באותו זמן, וכן שצריך לברך על הטובה ועל הרעה", עכ"ל.

י. מי שיש לו דין עם עכו"ם ישפוט באדר (תענית כ"ט. והובא במג"א תרפ"ו סק"ה ובמשנ"ב שם ס"ק ח').

לימוד הלכות פורים

א. "ויש לנו לדעת שצריך להבין ולהשכיל בכל מצוה ומצוה לדעת סיבתה ועניינה, כי כל אחת מהן יש לה ענין גדול ונכבד להודיע... והמשכיל בהם תתעלה נפשו בעולם הרוחני ותדבק בעליונים משרתי עליון להדבק אליהם לעבוד בורא עולם בקצה העליון שבעבודה. ומן הענין הנכבד הזה יצא לו שיחמוד ויכסוף לקיים כל מצוה. וכאשר יקיים אותה מצוה יעשה אותה בכונה נכונה שלימה ונאמנה, במחשבה טהורה זכה וברה כענין שביארנו בעבודת הקרבנות ועבודת התפילה, ולא יעשה המצוות מצות אנשים מלומדה דרך הרגל בלי כוונה" ('שערי העבודה' המיוחס לרבינו יונה).

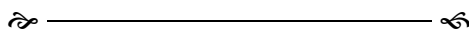
ב. בספר מנהגי החת"ס (פ"א אות י"ז) הביא "סמוך לימי החג או פורים והנוכח למד ההלכות הנוגעות להם".

ג. "חשוק נפשך במצוה שנו ורנן בפרטיה" (מסכת דרך ארץ זוטא פ"ב).

ד. יעו"ר ראב"ד ור"ש מושנ"ץ (על התורת כהנים ריש פרשת בחוקתי) דבלימוד של הלכות מגילה מקיים מצות עשה מדאורייתא של זכירת מעשה עמלק. ועל כן הלומדים הלכות מגילה וכמו"כ הלומדים מסכת מגילה, בלומדם החלק של הלכות מגילה, יכוונו לקיים מצות עשה זו לדעת ראשונים אלו (יעו"ר שו"ע סי' ס, ד') (קובץ יד ב"ד פורים).

ה. "התלמוד מיפה את המעשה ומשלימו, והמצוה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע ענינה" (מאירי סוף דב"ק).

ו. בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' ק"א) כתב בתו"ד "ומדי דברי בו זכור אזכור פה לברכה מה ששמעתי מפה קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל בלומדו ברבים מסכת מגילה בכל שנה סמוך לפורים".

(א) הרמב"ם והשו"ע השמיטו לדין זה, ויעו"ר חתם סופר (תשובות או"ח סי' ק"ס) דאנן לא קי"ל כן, יעו"ר ש בכל מש"כ בהו. ובספר דרך שיחה (ע' קפ"ח) הביא דהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר דיתכן דהרמב"ם והשו"ע סוברים דא"ז דין אלא עיצה גרידא, ושאינו מהדין של "משנכנס אב" וכו' דשם איכא פרטי דיני איסור, משא"כ כאן דאין שום דינים למעשה, ע"כ.
(ב) וכתב שם עוד: "ואשר להיות כי במאורעות הנסים יומעטו הזכויות כמאמר יעקב אבינו עליו השל"ו 'קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך' ודרשו ז"ל נתמעטו זכויותיו וכו', על כן קבלו וקיימו שלמים וכן רבים מהשרידים אשר ד' קורא, להבין ולהתענות קודם ערב ראש חדש אדר, אשר הוא סגולה נפלאה להיות לו מעיר לעזור לבל ינכו מזכויותיו, בהפליא הוא יתברך עוזו ונפלאותיו איתו ונעלם ממנו והוא לא ידע, כאשר חכמים הגידו אין בעל הנס מכיר בניסו ... על זאת תהיה עתה לפני החדש הזה, כאשר בו תתעוררנה כתות מלאכי צבקות הממונים על הנסים ועל הנפלאות ... ונצומה ובקשה מאלקינו על זאת, אולי נוכל נכ"ה בו ולא ינוכה מזכויותינו מאומה ... וילוו אל צומם ואל תעניתם הגיון בספר תהלים כולו, כי כולו מלא ההודאות על ניסיו הקל ונפלאותיו" עכ"ל.

◊ "גדולי ישראל וצדיקי וגאוני הדורות היו כבר מבקשים ומתפללים על הארות החגים והמועדים הרבה זמן קודם הגעתם, וכן התפללו ובקשו רחמים מלפני השי"ת שיוזכו לקיים את מצוות החגים והזמנים כהלכתם, והקדימו בתפילתם הרבה זמן קודם הגעת החגים והזמנים, ולכן זכו אכן שיתקבלו תפילתם כי הדבר היה בנפשם לקיים מצוות ד' ורצון קדשו, ... ועל כל אלו יש להקדים ולהתפלל קודם ימי הפורים שנובחה לעשות את הימים האלו כראוי, לקיים מצוותיה כיאות ולקבל את השפעת הימים מלעילא במידה גדולה טובה ומרובה, בעיקר שנוכל לכוין באמת באמרי פינו תשועתם היית לנצח ותקוותם בכל דור ודור להודיע שכל קויד לא יבושו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך ... וגם אנו כל אחד לפום דרגא דיליה יעסוק לכה"פ באלו הימים בהכנה רבה בתורה ובתפילה, ולאיש אשר אלה לו, בודאי יענה מושמיא לחיות כלי מוכן לקבל את השפע הגדול המושפע עלינו בימים אלו" (מרבח היים – להגד"ה ברים זצ"ל).

◊ "אדר הכנה לניסן, כמו אלול לתשרי, ולניסן נכנסין דרך אדר כמו לתשרי דרך אלול, וראוי לכל אדם לחזור בתשובה בחדש אדר המסוגל לתשובה" (הידושי הרי"ם עה"ת עניני אדר ^(א)).

◊ "וזתו כי אדר כמו אלול עת רצון לתשובה, באלול קודם ר"ה בבחי' יראה, ואדר קודם ניסן שג"כ נחשב ראש השנה, ואדר זמן תשובה מתוך אהבה ושמחה ונדיבות לד' יתברך" (שפת אמת עה"ת בליקוטים לחדש אדר ^(ב)).

פרשת זכור

ז. קריאת פרשת זכור מצותה מדאורייתא. ותיקנו חז"ל לקרותה בשבת שלפני פורים (שו"ע תרפ"ה ב' ומשנ"ב ס"ק א' וס"ק ט"ז).

◊ "אמר להם הקב"ה, בני, בזמן שאתם קוראים פרשת עמלק מעלה אני עליכם כאילו מחיתם שמו" (הובא ברוקח סי' רל"ד).

◊ בחינוך (מצוה תר"ג, תר"ד, תר"ה) מנה ג' מצוות בענין זה, שתי מצוות עשה ואחת לא תעשה (וכן הוא במנין המצוות להרמב"ם בריש הלכות מלכים) א. לזכור מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים ("שהתחיל להתגרות בם בצאתם ממצרים בטרם נשא גוי וממלכה ידו עליהם, וכענין שכתוב "ראשית גוים עמלק" ותרנומו ריש קריבא דישאל הוה עמלק, שהכל היו יראים מהם בשמעם את היד הגדולה אשר עשה להם ד' במצרים, והעמלקים ברוע לבבם ובמזגם הרע לא שנו לבם לכל זה ויתגרו בם, והעבירו מתוך כך יראתם הגדולה מלב שאר האומות, משל ליורה רותחת שאין כל בריה יכולה לירד לתוכה, ובא אחד וקפץ וירד לתוכה אע"פ שנכוה, קרר אותה לאחרים. עכ"ל). ב. למחות זרעו של עמלק ולאבד זכרו מן העולם ^(ה). ג. שלא נשכח מעשה עמלק שעשה עם אבותינו. וברמב"ם בספח"מ (ע' קפ"ט) כתב דמעקרי המצוות עשה דזכירת מעשה עמלק, הוא לעורר ולהחזיק בלבנו שנאה לעמלק, דול"ש "שציונו לזכור מה שעשה לנו עמלק, בהקדימו להרע לנו, ולשנוא אותו בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה, ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן... אמור מאמרים בפיו שיחייבו בני אדם שלא תסור שנאתו מהלכות". – ובהלכות מלכים (ה, ה) כתב "מצוות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצוות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריכותו, כדי לעורר איבתו שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק. מפי השמועה למדו, זכור בפה, לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו" עכ"ל.

◊ ברמב"ן עה"ת (דברים כ"ה, י"ז) כתב "והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע ולכן נצטוונו למחות את שמו". עכ"ל. – ומבואר דס"ל דהסיפור לבנים' מה עשה לנו עמלק הוא בכלל קיום המצוה דזכירת מעשה עמלק.

דין נשים וקטנים בקריאת פרשת זכור

ח. נחלקו הפוסקים אם נשים חייבות בפרשת זכור ^(א), ובזמנינו נתפשט המנהג שהנשים באות לביהכנ"ס לשמוע הקריאה בציבור (שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ס"ח). ובשעת הדחק כגון אשה שקשה לה או חולה יכולה לסמוך על הפוסקים המקילים בזה (הלכות חג בחג ע' י"ט). ט. אשה שנהגה שלש פעמים לשמוע פרשת זכור יש בכך חשש נדר, ואם רצונה להפסיק צריכה התרה (הליכות והנהגות להגרי"ש אלישיב זצ"ל). י. נשים שאינן הולכות לבהכנ"ס לשמיעת פרשת זכור (אם משום שעת הדחק, אם משום שכן נוהגות) יקראו לעצמן פרשת זכור מתוך חומש ^(ב), ואם אין עושות כן נכון לכה"פ לדבר עמן בעת הסעודה לזכור מעשה עמלק (נטעי גבריאל פ"כ ז'). יא. קטנים שהגיעו לגיל חינוך יש להביאם לבית הכנסת לשמוע קריאת פרשת זכור, וכחייב חינוך בשאר המצוות (יעו"ש שו"ע תרפ"ט ו' ומשנ"ב סקט"ז וביאה"ל ד"ה מנהג טוב, וה"ה הכא). ולסוברים דנשים חייבות, גם בקטנות יש בהן משום מצות חינוך (יעו"ש משנ"ב תרפ"ט סק"ג).

הבנת פירוש המילים

יב. הקורא פרשת זכור ולא הבין פירוש המילים יצא יד"ח (יעו"ש משנ"ב קצ"ג סק"ה, ובדינים להלן בסמוך. וכ"ה ב'צמח צדק' (פסקי דינים) שהביא מתוס' (ברכות מה: ד"ה שאני), שאם "יודע קצת מאי קאמר" יוצא, דמבואר דלא בעינן שיהיו כל המילים ^(א). אכן מ"מ חייב לזכור את עצם המעשה (הבנת

(א) הו"ד בקונטרס להגד"ה קרלנשטיין זצ"ל ע' פ"ד.
(ב) הו"ד בקונטרס להגד"ה קרלנשטיין זצ"ל ע' פ"ד.
(ג) ובבן איש חי (שנה א' פרשת תצוה אות כ') כתב "מנהג יפה לכתוב 'עמלק' ושם 'המן' ולמחותם, וקודם שימחה ידרוש ויכה עליהם בסנדלו. ולא ימחם ברוק שבפיו, אלא במים מזהמים. ואם יש שיכר לפניו, ימחם בשיכר, וסימן' תנו שכר לאבוד". עכ"ל.
(ד) בחינוך (תר"ג) כתב דמצוה זו נוהגת בזכרים, וכ"פ במטה יהודה' למהר"ר עייאש זיע"א (סי' רפ"ב סק"ז), ובשו"ת "אבני נזר" (או"ח סי' תקט"ז), ובעל ה'זית רענן' ו'תפארת ירושלם' (הובא בשו"ת ציץ הקדש ח"א סי' נ"א) ובשו"ת 'תורה לשמה' (סי' קפ"ז), וכ"ד החזו"א זצ"ל (כתבי הקהילות יעקב החדשים מגילת סי' קע"ח וע"י הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'ארחות רבינו' ח"ג ע' ל"ג) שאין נשים חייבות לשמוע פרשת זכור, וכ"ה בכף החיים סי' תרפ"ה סק"ל בשם ספר ערך השלחן. ובספר 'עובדות והנהגות לבית בריסק' (ח"ב ע' ק"א) הביא שראה בתכריכי כתביו של הגר"מ פראג זצ"ל שפעם אמר מרן הגרי"ז זצ"ל "עד שהגעתי לירושלם לא ידעתי מענין כזה שנשים הולכות לשמוע פרשת זכור". - מאידך ב'מנחת חינוך' (שם) הק' על ד' החינוך יעו"ש וסיים ד"נראה דכל אישי ישראל חייבים במצוה זו כמו בכל מצוות עשה שאין הזמן גרמא". וכן בשו"ת בני ציון (החדשות סי' ח') הביא שהגאון רבי נתן אדלר זצ"ל סבר שהנשים חייבות בפרשת זכור, והקפיד שאפילו המשרתת שלו תשמע פרשת זכור, וסיים שם "וכן נהגתי אחריו". וכ"ה בחת"ס בדרשות (ח"ג ע' צ"ב) דנשים חייבות מדאורייתא בקריאת פרשת זכור, וכ"פ בשו"ת מהר"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ק"ב), ובשו"ת 'ישועות מלכו' (או"ח סי' נ') וכן הורה הגרי"י פישר זצ"ל למעשה דנשים חייבות בפרשת זכור (הליכות אבן ישראל ח"ב ע' ט"ו). וכן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל הורה שנשים תלכנה לביהכנ"ס לשמוע הקריאה (הליכות בת ישראל ע' רצ"ז), והקהילות יעקב זצ"ל היה מעיר את בנותיו אף כשהיו קטנות כדי שילכו לבית הכנסת לשמוע קריאת זכור (ארחות רבינו' ח"ג ע' ל"ג).
(ז) דבכף החיים (תרפ"ה סק"ל) כתב דאע"פ שנשים פטורות מלשמוע פרשת זכור, מ"מ "בעיקר המצוה לזכור מעשה עמלק חייבים, שהרי הוא מצוה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות", וכמו"כ ב"ספר המצוות הקצר" להפ"ח חיים זיע"א (מצוה ע') כתב דגם נשים חייבות מדאורייתא "לזכור בפה מעשיו הרעים ואריכותו עלינו, כדי לעורר לבנו לשנוא אותו".
(ח) וראיה לדבר הביאו, דהרי דעת המג"א (תרפ"ה ס"ק א') והו"ד במשנ"ב (שם ס"ק ט"ז) דיכול לצאת יד"ח זכירת מעשה עמלק ע"י שמיעת הקריאה בפורים "ויבוא עמלק", ואע"פ דאין שם כל הני מילי דאיתא בפרשת זכור, וא"כ ודאי דאף בפרשת זכור אין הבנת המילים מעכב. - ואמנם המשנ"ב (שם) תמה על המג"א ונשאר בצ"ע על עיקר דינו, זהו רק משום הקו' דעיקרה של מצות

העניין בשעת הקריאה דבלאו הכי לא יוצא יד"ח אפילו בדיעבד (שזהו עיקר המצוה - זכירת מעשה עמלק) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל ע"י יבלחט"א הגר"א ישראל לזון שליט"א. וכ"ד הגרי"ק זצ"ל דאי"צ להבין פי' המילות, אלא ידיעת הענין מספיקה - 'אמת ליעקב' אור"ח סי' תרפ"ה הערה 597. ויעוי' עוד 'מועדים וזמנים' ח"ב סי' קס"ה).

יג. דעת השו"ע (קצ"ג א') לענין ברכת המזון, דאינו יכול לצאת יד"ח בשמיעה מאחר אם אינו מבין המילים (ורק אם קורא בעצמו יוצא יד"ח אפילו שאינו מבין) עכ"ד. - וה"ה בכל הדברים שחייב אדם לומר כגון נקידוש ופרשת זכור, לדעת השו"ע אינו יכול לצאת בשמיעה מאחר אם אינו מבין את המילים. אמנם במשנ"ב (שם סק"ה גבי ברכת המזון) כתב דיש פוסקים הסוברים שבלשון הקודש יוצא יד"ח בשמיעה אע"פ שאינו מבין וכן המנהג (וא"כ אף בפרשת זכור יכול לצאת בשמיעה מאחר גם כשאינו מבין). ויעוי' להלן בסמוך.

יד. י"א בדמעות זכור שיסודה לעורר בלבנו שנאת עמלק והחובה למחות שמו, ודאי מדינא צריך להבין פירוש המילים (יעוי' ספר 'מועדים וזמנים' ח"ב סי' קס"ה). וכמו"כ ודאי נכון לצאת יד"ח אף לדעת השו"ע (הובא בדין לעיל בסמוך), ועל כן ראוי קודם קיום מצוה נשגבת זו ללמוד היטב פירוש המילים.

◊ **"אשר קרך בדרך" - פשוטו: לשון מקרה** (רש"י ורשב"ם). בני ישראל הלכו בדרך עם נשים וילדים, והתנפלות עמלק הייתה מאורע לא צפוי. **מדרשו: לשון קור.** - שהיו כל האומות יראים להלחם בהם ובא עמלק וצינן היראה. **עוד לפי הדרש: לשון 'קרי'.** - שהיו מטמאים את בני ישראל במעשים מתועבים. **"ויזנב בך" - פשוטו: לשון זנב.** - עמלק הכה בעיקר את אלו שהזדנבו מאחור, שבט דן ואלו שהענין פלט החוצה ועוברי עבירה, חסרי אמונה ומצורעים) (אבן עזרא, רבינו בחיי, החזקוני, תרגום אונקלוס והאזה"ה הק'). **מדרשו: זנב היינו סוף וקצה.** - שהיה חותך את 'זנבות' בני ישראל, היינו מילותיהם והיה משליך כלפי מעלה ומחרף ומגדף את ד'. **"כל הנחשלים אחריו" - פשוטו: נחשלים חילוף נחלשים.** - אנשים שנחלשו מחמת הדרך או מחמת הטאיהם והיה הענין פולטם (רש"י). **ויש אומרים** (ע"פ אונקלוס) **מלשון 'מישחל' - היינו הוצאה שהיה עמלק הורג את אלו שהוצאו מהענין. "ואתה עיף" - צמא. "ויגע" - מן הדרך. "ולא ירא אלוקים" - עמלק (ט).**

מדיני הקריאה

טו. הבעל קורא צריך לכוין לקיים [שתי] מצוות זכירת מעשה עמלק (עשה ולא תעשה ⁽¹⁾ כהנ"ל בשם ספר החינוך, משנ"ב תרפ"ה סקי"ד, וכף החיים שם סקל"ג ^(א)). וכמו"כ צריך לכוין להוציא השומעים יד"ח בקריאה זו. ואף השומעים יכוונו: א. לצאת יד"ח הקריאה. ב. לקיים ולצאת יד"ח [שתי] מצוות דאורייתא עשה ולא תעשה של זכירת מעשה עמלק (יעוי' משנ"ב שם). [נטוב לכוין ג"כ לקיים תקנת חז"ל שתקנו לקרוא פרשת זכור דווקא בשבת זו, ולכוין לקיים בזה מצות עשה לשמוע לדברי חז"ל [שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה (דברים ז' י"א)], ונאמר (שם ל"ב ז') "שאל אביך ויגידך ויאמרו לך" ומצות לא תעשה שלא להמרות פי חז"ל [שנאמר "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"] (שבת כג. - סידור "אור השנים" עמ' ג' ועמ' תרי"ז) (יעוי' שעה"צ תרפ"ה סק"ו, שאם לא קרא בשבת זו שוב אין לה תשלומין בשבת אחרת כדכתב במשנ"ב שם סק"ב)].

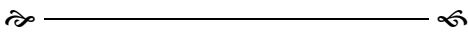
טז. י"א דהשומעים צריכים לכוין לצאת יד"ח בברכת התורה של העולה ⁽²⁾ (כ"מ בלבוש תרפ"ה ו' ^(א)) וכ"ה בספר 'מנהגי החת"ס' החדש (ע' קי"ד) ובהגהות חת"ס שבסוף השו"ע סי' תרפ"ה ⁽³⁾) (ולפי"ז יש לומר לעולה לתורה לכוין להוציא השומעים בברכתו). על כן נוהגים בכמה קהילות להכריז שהשומעים יכוונו לצאת גם יד"ח ברכת התורה מהעולה לפ' זכור ⁽⁴⁾.

◊ יכוין בזכירת מחיית עמלק להצטער בצער השכינה הקדושה ולקבל על עצמו מסירת נפש (ויסושה"ע).

◊ **יחשוב כל הכוונות הנ"ל בנחת וברוגע לפני הקריאה בסמוך לה וסגי בזה, כדי שלא יבלבל מחשבתו באמצע הקריאה, ובקריאה עצמה יחשוב רק על עצם העניין ופרוש המילים** (יעוי' משנ"ב תר"צ סק"מ ומסקמ"ה ושעה"צ שם אות ל"ט גבי קריאת המגילה).

יז. י"א שצריך לקרות זַכָּר עמלק בציר"י וי"א זַכָּר עמלק בסגול, ונכון שהקורא יקרא שניהם לצאת ידי שתי השיטות (משנ"ב תרפ"ה סקי"ח).

יח. י"א דעדיף לסיים הפסוק ואח"כ לחזור ולאמרו (כדי שלא יראה כמתקן טעות וקריאתו האחרונה היא התיקון והעיקר, ואין יוצאים בקריאה ראשונה. - 'מועדים וזמנים' ח"ב סו"ס קס"ז בהגה"ה ⁽⁵⁾), וכ"נ הגר"ש דבליצקי זצ"ל ⁽⁶⁾ - 'זורח השמש' עמ' ס"א) וי"א דאדרבה יש להקפיד לחזור על ד' תבות אלו

זכור הוא שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק, וזה לא נזכר בפרשת "ויבוא עמלק", אכן משמע דשאר המילים האמורים בפרשת זכור גם להמשנ"ב אינם מעכבים. - **ולפי"ז יתכן דאפילו אם לא שמע כלל כמה תיבות מפרשת זכור, אם אין הם התיבות של עיקר הקריאה** (שמסופר בהם מה עשה עמלק) **יצא יד"ח מדאורייתא**, ויל"ע. - שו"ר שכ"פ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ('הליכות שלמה' ע' שכ"ג) דהשומע פרשת זכור וחיסר כמה תיבות, כל ששמע עיקר ענין זכירת עמלק יצא יד"ח, דנהי דזכירת מעשה עמלק בפה ילפינן לה מקרא, וגם דין קריאתה בעשרה מתוך ספר תורה יש סוברים שהוא מה"ת מ"מ מסתבר דלא בעינן בזה שמיעת כל תיבה ותיבה ואין מעכב כל הנוסח אלא עיקר מעשה מלחמת עמלק, ומוכיח גם עפ"י המג"א הנ"ל (דבר הלכה שם אות ד'). ויעוי' 'מקראי קדש' (ס"ז) דכתב שבמצות קריאת פרשת זכור כל ישראל חייבים בקריאתה לקיים 'זכור את אשר עשה לך עמלק' אלא שמצותה שתהא הקריאה בציבור ובספר תורה והקורא מוציא את הרבים ידי חובתם **ובוודאי שצריך לשמוע מילה במילה ולא להחסיר תיבה אחת דלא גרע ממקרא מגילה**. עכ"ד. (ויתכן דאין כוונתו לומר דאם החסיר מילה אין יוצא יד"ח מה"ת, אלא רק דאינו מקיים תקנת חכמים). - ודעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל דאם השומע חיסר אפי' תיבה אחת שלא שמע, אף ששמע עיקר הענין של זכירת מעשה עמלק - יש לו לחזור ולשמוע (שומע ומוסיף התשע"ח עמ' קכ"ב).

⁽⁸⁾ מועתק מליקוט ע"פ 'שערי אהרן' היוצא בעילום שם.

(י) כמבואר בספר 'לב דוד' להחיד"א זיע"א סוף פרק 27 זל"ש "וגדולה מזו למדנו רבינו האר"י ז"ל, **שבעת שנמנע האדם לעבור על 'לא תעשה', יכוין שנמנע לקיים מצוותו יתברך שכן כתוב בשער המצוות מהאר"י ז"ל** (פסידר מורנו הרב רבי שמואל ויטאל זכרונו לברכה פרשת קדושים) וז"ל, כבר נתבאר שקודם שיעשה האדם המצוה, יכוין שעושה המצוה ההיא לקיים מצות מי שבראו לשמו יתברך ולכן בהיות האדם מסתפר, יכוין שהוא מקיים שתי מצוות בפאות הראש אחד מכאן ואחד מכאן, וחמש מצוות בחמש פאות הזקן כמו שאמרו רז"ל שחייב על כל אחת ואחת. עכ"ל. **ומוכח שגם כשנמנע מ'לא תעשה' יכוין שאינו עושה,** - לקיים מצוותו ית', וכ"כ ב'זוהר תודה'" עכ"ל החיד"א זיע"א.

(יא) ויעוי' עוד ראב"ן הגדמ"ח ח"א תשובות ס' ע"ג ובהגרת הגאון המה"ל שליט"א שם, ובספר 'הר צבי' ח"א אור"ח סי' נ"ח וב'מקראי קדש' סי' ו' ז'.

(יב) ובטעם הדבר כתב בספר 'תשובות והנהגות' סי' פ"ז דבכל קריאת התורה בכל השנה עיקר החובה היא לשמוע דברי תורה. ועל כן דעת הרבה פוסקים דאין חובה על הציבור לכוין לצאת בברכות העולה לתורה (וכן נהגו), אכן בפי' זכור יש חובה מיוחדת על כל אחד ואחד במצות קריאת פ' זכור (ואי"ז משום מצות תת'), אלא דיוצאים יד"ח מה'בעל קורא' מדין 'שומע כעונה' ומעתה הוי כל אחד ואחד כאילו קורא בעצמו הפרשה, ומתחייב בברכת התורה ולפיכך צריך כל אחד לכוין לצאת יד"ח הברכה מהעולה לתורה מדין 'שומע כעונה' (יעוי'ש דס"ל דכ"ה בכל ד' הפרשיות) עכ"ד. - ולדבריו **יש לכוין לצאת מהעולה הן בברכת התורה שלפניה והן בברכה שלאחריה**.

(יג) דכתב שם "...ולמאן דאמר ששתי הפרשיות דאורייתא והם פרשת זכור ופרשת פרה אדומה צריכים בני הישובים שאין להם שם מנין עשרה לבוא לבתי כנסיות שיש שם מנין עשרה בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו בקהל עם ברכותיהם וקריאתן מתוך הס"ת כיון שהם מדאורייתא" עכ"ל. - ויל"ע אם כוונתו דבעינן לשמוע ולצאת יד"ח ב' הברכות של העולה לפניה ולאחריה או דכוונתו ב' הברכות שלפניה, הן של פ' זכור והן של פ' פרה. (ובעיקר הראיה הנ"ל מהלבוש יתכן דיש להשיב דאין כוונתו שצריך לצאת יד"ח הברכות אלא שבני הישובים אינם יכולים לצאת יד"ח במקומם שאין שם עשרה ועי"כ אינם יכולים לקרות בתורה במקומם כדיו והיינו בציבור ובברכות ועל כרחם חייבים לבוא לביהכ"נ לקיים קריאת התורה כדין בברכותיה ולעולם אי"צ לצאת יד"ח הברכות ויל"ע).

(יד) ושם כתב ד"נהג שאמר קודם הברכה לפ' זכור ופרה שיכוין כל א' לצאת בברכה זו" ומשמע דסגי לכוין לצאת בברכה שלפניה ואי"צ לכוין גם בברכה שלאחריה.

(טו) אכן בספר 'ארחות רבינו' ח"ג ע' ל"ב כתב דהקה"ל זצ"ל אמר דדבר זה (להכריז שהשומעים יצאו גם בחובת ברכת התורה מהעולה לפ' זכור) 'זה דבר חדש שלא נהגו כן מעולם' ובמנין של הקה"י זצ"ל הבעל קורא מכריז רק שיכוונו לצאת יד"ח פ' זכור דאורייתא. עכ"ד.

(טז) והוסיף שם בהגה"ה באות א' דאם קורא בתחילה בסגול ואח"כ בציר"י, אפשר לחזור ולקרוא מיד לאחר המילים "תמחה את זכר עמלק". יעוי"ש.

תמחה את זכר עמלק, תיכף קודם שמסיים הפסוק ^(יח) (הגראי"ל שטיינמן זצ"ל - 'שלמי תודה' להגרב"צ פלמן זצ"ל עניני פורים סי' ד' אות א'. וכ"ה באגרות משה אור"ח ח"ה [כרך ח'] ע' ס"ז). וי"א דיחזור על תיבת 'זכר' ב' פעמים זה אחר זה בצירי ובסגול, ואי"צ לחזור ולכפול עוד שום תיבה (כן נהג הדיין דבריסק הגאון רבי שמחה זליג ריגר זצ"ל ^(יט) ע"פ עדות הגראי"ל שטיינמן זצ"ל - 'אעלה בתמר' מתורת בריסק ע' ק"מ). אכן י"א דלומר רק את ב' התיבות בלבד זו אחר זו - אין טעם (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' של"א גבי קריאת המגילה וה"ה הכא).

יט. יש להקפיד שכל אחד ישמע קריאת פרשת זכור לפי ההברה שהוא נוהג ^(כ) ('מקראי קדש' להגרצ"פ פראנק זצ"ל סי' ד' ב'הררי קדש' שם) ומ"מ בדיעבד אם שמע בהברה אחרת יצא (דלא גרע מקרא ולא דקדק באותיותיה) (יעו"י 'מקראי קדש' סי' י"ב בשם הגראי"ל קוק זצ"ל, וכע"ז דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' שכ"ג, ובאגמ"מ 'אור"ח ח"ג סי' ה') כתב דאע"פ שהלשון הקדש האמיתי הוא הברה אחת שבה ניתנה תורה מ"מ כל ההברות של קהילות ישראל נחשבים ג"כ לשה"ק ויוצאים בדיעבד גם במקום שלשה"ק הוא לעיכובא).

- ◇ **מ"י יתן והיה שילמדו במדרשים בשבת זכור סדר הלימוד שהובא ב'חמדת הימים'** (פ"א דף ס"ז ע"א וב' וג') **מתורה נביאים וכתובים וזוה"ק, וסדר התפילה שסידר שם אחרי הלימוד** ^(כא) (הגר"ח פלאגי זצ"ל "מועד לכל חי" ל"א ט"ז).
- ◇ **"קיבלתי שבפרשת זכור שהוא זמן מחיית עמלק שכנסת ישראל קורין אז אותה הפרשה הוא עת רצון להתפלל על בנים, כי במחיית זרע עמלק בא ריבוי לזרע ישראל, והוא על דרך "אמלאה החרבה" שכשחרבה זו מלאה זו, ועל דרך "וכל קרני רשעים אגדע" ע"י זה ואז 'תרוממנה קרנות צדיק'"** (רבי צדוק הכהן מלובלין זיע"א - 'פוקד עקרים' סוף את ה').

תענית אסתר

כ. ההולך לישון בלילה שינת קבע (אפי' שלא על מיטתו) וברצונו לקום ולאכול קודם עלות השחר, צריך להתנות קודם השינה שלאחר שיקום משינתו רוצה לאכול, ואם לא התנה קודם שינתו אינו יכול לאכול (שו"ע תקס"ד א' ומשנ"ב סק"ג ד'). - אכן אם רוצה לשתות קודם עלות השחר, אי"צ להתנות קודם השינה ^(כב), אמנם אם אינו רגיל לשתות אחר שינתו, לכתחילה ראוי להחמיר ולהתנות אף לשתיה (רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ה וסק"ו ושעה"צ אות ז'). ואף המתנה כהנ"ל מ"מ אסור לו להתחיל לאכול יותר מכביצה (פת או מאפה מזונות) בתוך החצי שעה הסמוכה לעלות השחר (אבל אם אוכל פחות מכביצה מותר לאכול עד עלות השחר) (משנ"ב סי' פ"ט סק"כ כ"ז).

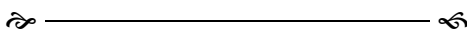
◇ **בימי מרדכי ואסתר נקhalו ביום י"ג באדר להלחם ולעמוד על נפשם והיו צריכין לבקש רחמים ותחנונים שיעזרם ד' להנמס מאויביהם, ומצינו כשהיו ביום מלחמה שהיו מתעניין שכן אמרו רז"ל שמרע"ה ביום שנלחם עם עמלק היה מתענה, וא"כ בודאי גם בימי מרדכי היו מתענים באותו יום ולכן נהגו כל ישראל להתענות בי"ג באדר ונקרא תענית אסתר כדי לזכור שד' יתברך רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ד' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם** (משנ"ב תרפ"ו סק"ב).

◇ **"...חביב לפני הקב"ה שמתאספים היחידים לתוך העיירות, וברוב עם הדרת מלך שנקהלים לומר סליחות בקהל, וע"י תפילה זו הן מעוררים רחמים גדולים בפמליא של מעלה" (קב הישר פצ"ז).**

◇ **"וע"י סליחות ותחנונים שאנו אומרים בכנופיה בזה אנו מעוררים זכות מרדכי ואסתר כי במרדכי כתיב "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע את בגדיו", והענין מבואר בזוהר "כי שארי בני אדם לא ידעין רק מה שעניניהם רואות ששונאי ישראל כמו המון וחביריו מבקשין לעקור ביצתן של ישראל והולכין ומתגברין ומתחדשין בכל יום ויום גזירות רעות חדשות, ומרדכי ידע תוכן הדבר ומקור כח של הקליפות שמשם יוצאים נפשות הרשעים האלו החוטאים כנפשותם, וזהו שאמר הכתוב ש'מרדכי ידע את כל אשר נעשה' והתבונן כי גבורת יד הקליפה מחמת החטאים של ישראל שהיו באותו הדור עד שהוצרך מרדכי סיגוף גדול וזעקה בתפילה להתיש כח הסיטרא אחרא ולעורר רחמים על ישראל, וכן כתיב "ויקרע את בגדיו וישם שק" וגו' ואסתר הצדקת אשר זכתה לרוח הקדש ידעה ג"כ תוכן הדבר הנזכר, ולכן כתיב בה "ותעמוד אסתר בחצר המלך" וגו' ופי' הוזהר אין 'עמידה' אלא 'תפילה' כד"א 'ויעמוד פנחס ויפלל', והרבנות אסתר בתפילה עד שעלתה תפילתה למעלה למקום קדוש ונורא הנקרא 'בתי החצירות' והוא החצר שלפני בית המקדש של מעלה, אשר שם מתנוצץ שם 'הו"ה' וזהו "ותעמוד אסתר בחצר המלך", 'מלך' זה הקב"ה, ולא כתיב "בחצר המלך אחשוורוש" וכתיב בה "ויושב המלך לאסתר את שרביט הזהב" ומשך אליה חוט של חסד שהוא ביד הקב"ה. ולא לה בלחודה אושיט הקב"ה שרביט הזהב, אלא אפי' דמתחברין בחדה, ולכן אנחנו עדת ישראל אשר שרויין בגולה וסובלין צער הגלות למען כבוד הקב"ה, מתחברין ומתכנשין בבתי כנסיות שהן נקראים ג"כ חצר המלך מלכו של עולם, ובודאי ע"י אמירת הסליחות ותפילות אנו מעוררים את מרדכי הצדיק ואסתר המלכה, בודאי הם מתחברים עמנו ביום התענית אסתר אשר אנו מזכירין זכותן באמירת בימי מרדכי וחסד הושעת בניך" (קב הישר פרק צ"ז).**

◇ **"ראוי לכל איש ישראלי בכל שעות היום של התענית הזה לעורר לבבו אל ההודאה גדולה ועצומה במחשבתו ליתברך שמו, שניצל ממש הוא ובניו בקרב כל ישראל בעצם היום הזה ממות לחיים" (יסושה"ע).**

◇ **כתב הקב הישר (פרק צ"ז): "ויש עוד טעם 'תענית אסתר' אשר גילה המגיד להרב בית יוסף ז"ל והוא: שהשגחת הקב"ה הוא תמיד על ישראל שהן נחלתו ועדת סגולה, והוא חפץ להצדיקם כדי להנחילן שכר טוב לעוה"ב, וביום שמוגיע י"ד להיות ישראל שמחים ושישים בו על תוקף הנס שעשה הקב"ה בהמן הרשע ובבניו ובשאר שונאי ישראל, אז היא נקראת 'שמחה של מצוה' ועל כן אמרו רבותינו ז"ל 'חייב אינש לבסומי בפוריא'. והנה יש לחוש פן ע"י ריבוי האכילה ושתיה ושמחה באין ישראל לירי חטא, לכן הקדים הקב"ה התענית, ולפי שהתענית היא סגולה**

- (יז) כדי שלא לקלקל הפסוק בקריאה שחיובה מדאורייתא (שם עמ' ס"א). משא"כ בקריאת התורה בפורים נהג הגר"ש זצ"ל במנינו לכפול רק התיבות 'זכר עמלק' בצירה ובסגול דכיון שקריאתה רק מדרבנן, די לעשות כן (שם עמ' ס"ד).
- (יח) שאם יסיים כל הפסוק ואח"כ יתקן, אפשר שכבר יצא בדיעבד בקריאה הראשונה, ולא שייך שוב לתקן הטעות שאינה מעכבת, דומיא לדעת מרן הגר"ח זצ"ל גבי נוטל אתרוג כשר בדיעבד ואח"כ נוטל אתרוג מהודר דלא מהני מידי (יעו"י בית הלוי ח"ב סי' מ"ז) (הגר"צ פלמן זצ"ל - שם).
- (יט) וכן בקריאת המגילה היה מתקן את ב' התיבות 'להרוג' ו'להרוג', 'בפניהם' ו'לפניהם' זה אחר זה ולא היה כופל עוד שום תיבה (שם).
- (כ) ויש להקפיד בזה בפרשת זכור יותר מכל קריאת התורה בשבת, דבקריאת התורה להרבה ראשונים המצוה היא רק על הציבור שתיקרא הפרשה ואי"צ להוציא את הציבור יד"ח בזה, ואי"צ לזה 'שומע כעונה', משא"כ בפרשת זכור שהמצוה היא על כל יחיד ויחיד לקרות, והקורא מוציא את השומעים יד"ח בתורת 'שומע כעונה', ע"כ יש קפידא שתהא בהברה שהוא נוהג (הררי קדש שם).
- (כא) והוסיף שם "ואפי' מי שאין לו מדרש קבוע, יהיה מקבץ מיראי ד' החרדים אל דברו, וילמוד זה הלימוד בכנופיה, כל כנסיה שהיא לשם שמים", עכ"ל.
- (כב) דדרך האדם להיות צמא אחרי שנתו, ועל כן מסתמא דעתו לשתות לאחר השינה והיו כאילו התנה (רמ"א שם ומשנ"ב סק"ה).

להנצל על ידי מן החטא, ולא יהיה כח להשטן ולילית לקטרג עליהם ולהביאם לידי חטא מחמת ריבוי האכילה והשתיה". ולכן כתב שם ד"כשאומרים הפיוט של 'במתי מספר חלינו פניך', במילים 'שומע תפילה והעבר תיפלה' 'צריך לבוין שלא יבואו לידי חטא ועוון ח"ו ע"י ריבוי אכילה ושתיה ושמתח פורים". וכע"ז ב'מועד לכל חי' להגר"ה פלאג'י זיע"א (לא - נ"ד) "כי התענית (אסתר) שלא ישטינו על שתיית היין, ולהורות דהשתיה אינו להשלים תאות היצר הרע, אלא לעבודת קונו" (כ).

✧ כתב הקב הישר (פרק צ"ז) "יום זה הוא יום מסוגל מאד שיקובל תפילתנו בזכות מרדכי ואסתר, וכל מי שצריך רחמים על איזה דבר, יקח פנאי לעצמו ביום התענית, ויאמר תחילה מזמור כ"ב בספר תהילים [למנצח על] 'אילת השחר', (ודרשו ר"ל ד'אסתר' היתה נקראת 'אילת השחר' - יעו"י יומא כ"ט). ואח"כ ישפוך שיחו לפני ד' ויבקש בקשתו, ויזכיר זכות מרדכי ואסתר אשר בזכותם יעתר לו הקב"ה ויפתח לו שערי רחמים ותקובל תפילתו ברצון" עכ"ל.

חיוב מאה ברכות

כא. בתענית ע"י הברכות בערבית (כולל המפיל 24) ובשחרית (47) ובמנחה (19) מגיעים בס"ה ל-90 ברכות, וחסר 10 ברכות שמחוייב בהם להשלמת 100 ברכות כדפסק השו"ע (מ"ו ג'). על כן יזהר להשלים ע"י סעודת פת בליל התענית ובברכות 'מג"ע א"ש', או ע"י אשר יצר וברכת הריח. [וכשיש לו פירות וכיוצ"ב צריך לברך בעצמו ולא לצאת ע"י שומע כעונה (דמלשון המג"א מ"ו סק"ח, ובשו"ע הגר"ז מ"ו א' מבואר דכשיש לו פירות אינו יוצא ידי מאה ברכות בשמיעת הברכות, ומשמע דמעכב אפילו בדיעבד, ולכו"ע מן ההידור לברך בעצמו - יעו"י משנ"ב מ"ו סק"ד)] (כ). ומ"מ בשעת הדחק אם אין לו פירות וכיוצ"ב, או שכבר נכנס יום התענית, יכול להשלים במה שיכוין לשמוע ברכות התורה והמפטיר ויענה אמן אחריהם (יעו"י מג"א מ"ו סק"ח ומשנ"ב שם סק"ד, ושו"ע רפ"ד ג', רעק"א שם ומשנ"ב סק"ה). ובשעת הדחק אפשר דיכול להוסיף למנין את ברכות חזרת הש"ץ ע"י שיכוין לשמוע [ויענה אמן] (יעו"י משנ"ב ס"י מ"ו סק"ד) ובשעת דחק גדול יותר, יש אומרים דאפשר לצרף למנין הברכות את אמירת הפיוט אין כאלוקינו (יעו"י משנ"ב תרכ"ב סק"ה) וגם כשעונה לזימון (בליל התענית) (יעו"י ירושלמי ברכות פ"א ה"ה דמחשיב ל'ברכת הזימון' כברכה. ויעו"י תוס' פסחים קד: ד"ה חוץ) וכשעונה לברכו (כר"י בר יקר ע"פ הירושלמי שם) (ע"פ נוטרי ברכה).

✧ בכמה מקומות בארץ ישראל נוהגים להניח טלית ותפילין בתענית ציבור גם במנחה כדי להשלים מאה ברכות (כ).

זכר למחצית השקל

כב. נוהגין ליתן מחצית השקל שנתנו בזמן שביהמ"ק היה קיים לצורך קרבנות ציבור) קודם מנחה (רמ"א תרצ"ד א' ומשנ"ב סק"ד) ביום התענית (כדי שיהא צדקה עם התענית לכפר - כף החיים תרצ"ד כ"ה) (כ) ובברכות ו': "אגרא דתעניתא צדקתא". ויש שנהגו ליתן אחר מנחה (לוח ארץ ישראל). ויש נהגו ליתן בערב לפני קריאת המגילה (קיצוש"ע קמ"א ה', וכו"ה מנהג החת"ס - 'מנהגי החת"ס החדש' תומר דבורה ט' ד' (כ)). ואם לא נתן לפני פורים, יתן בפורים בשחרית קודם קריאת המגילה (יעו"י משנ"ב שם סק"ד). ואם לא נתן בפורים, יכול ליתן אחר פורים עד ר"ח ניסן (הגר"ש אלישיב זצ"ל ע"י הגר"א צ' ישראלזון שליט"א ובהליכות ונהגות' להגר"ש אלישיב ע' 23). ויש הסובר דיכול ליתן עד ר"ח ניסן של שנה הבאה (משום דמחצית השקל הוא זכר למה שהיו צריכים להביא שקלים לקרבנות של השנה החדשה מתרומה חדשה, ועל כן כל זמן שלא נגמרה השנה (הבאה) יכול להשלים, וה"ה הזכר' לזה יוכל להעשות במשך אותו זמן) ('אבני ישפה' אור"ח ס' קל"ג ענף א').

כג. נהגו ליתן 3 חצאים של מטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, שכל אחת מהן מכונה בשם 'חציי' (רמ"א תרצ"ד א'). ודעת הגר"א זיע"א דאין צריך ליתן כ"א מטבע אחת שנקרא חצי (ובזמנו היה זה 'חצי זהב פוליש') (מעשה רב אות רמ"ב) (כ).

כד. י"א דמי שידו משגת יעשה 'זכר למחצית השקל' בשלימות, ויתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו 'מחצית' ויש בו כסף מזוקק שיעור השווי של מחצית השקל שהיה בזמן ביהמ"ק (או יותר), ואם אין במקומו מטבע של מחצית בשווי זה, יתן מטבע כסף אחרת בשיעור שווי של מחצית השקל שהיה בזמן ביהמ"ק (כ) (כ) (כף החיים תרצ"ד כ').

⚡ ————— ⚡

(כ) ובספר 'חמדת ימים' (פורים ח"ב פ"ב הנדפס"ח הוצאת 'מכון חמדת ימים') כתב טעם נוסף זל"ש "האיש המשכיל יתבונן בצום התענית הזה מה שלא נעשה כזאת קודם חג המצות שיצאנו ממצרים ולא קודם תנוכה, כי טעמו של דבר הוא להיות שגזרת להשמיד ולהרוג הדמיון, לא נתבטלה אלא לפי שעה, וביום פקדו ומשם והלאה, רבו הגזרות השמדות וההריגות והגרושין במלכות יו, עד אשר מטעם זה לא נזכר שם הוי"ה ברוך הוא במגילה, כי אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הפורענות, ושם כתובה גזרת מלך מלכו של עולם שאין להשיב, להשמיד וכו' ונתבטלה לפי שעה, אבל בבית שני גזרו יוונים כמה שמדות כנודע, כי על כן כששלחה אסתר לחכמים כתבוני לדורות, אמרו לה, קנאה את מעוררת עלינו בין האומות, דהיינו שימצאו כתוב כי כתב אשר נכתב בשם המלך מלכו של עולם אין להשיב, ויבואו לפקוד עלינו מה שכתוב ... ולפיכך קבלו עליהם דברי הצומות וזעקתם לפני ימי הפורים בכל דור ודור, לצום ולבכות לצרה, ונבקשה מאלקינו על זאת, בל יפקוד עלינו גזרה ושמד בהיותנו בארץ שביינו, וקל ש-די יאמר לצרותנו ד', וכשם שהצילנו מיד המן הרשע, כן בחמלתו יפלטנו מיד מבקשי רעתינו, כי אפס עצור ועזוב, ועל כן לא טוב עשה המיקל בתענית זה ופורש עצמו מן הצבור בלי סיבה, הואיל וכוונת תענית זה הוקבע על כוונה זו" עכ"ל.

(כד) ומן הראוי לציין דיכול ג"כ להשלים מאה ברכות ע"י שישאל מחברו טלית ויברך עליה ויתעטף בה (ויכין שרוצה ללוושה לקיים בה מצות ציצית - דמצוות צריכות כוונה), וכ"ל הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל (גליון 'כאל תערוג'). והנה דעת השו"ע ס' י"ד סעי' ג' וכן הסכמת רוב האחרונים דאף אם המשאל לא אמר בפירוש שנתן לו הטלית במתנה ע"מ להחזיר, מברך עליה (דאדעתא דהכי השאל לו - כדי שיברך עליה ויזין דא"ל לו לברך אלא א"כ תהיה שלו, על כן היו כאילו נתנה לו במתנה ע"מ להחזיר). אמנם כתב המשנ"ב שם סק"א דלכתחילה בודאי יותר טוב שיקבש מהמשאל ליתן לו הטלית בפירוש במתנה ע"מ להחזיר. (וכששואל טלית מחבירו, קודם שיברך צריך לבדוק הציצית כמבואר בשו"ע ס' ח' סעי' ט' ובביאה"ל שם ד"ה קודם, אלא א"כ שאל הטלית מחבירו לאחר שחבירו התפלל עמה, ובדקה לפני הברכה, דאז מוקמינן ליה אחזקתא שהיה כשר כדיעו"ש בביאה"ל. אלא דיש ליתן לב שהמשאל יר"ש שאכן מקפיד לבדוק ציציתו לפני הברכה. אכן השואל כמה טליתות מכמה וכמה אנשים בזה אחר זה יתכן דסגי בברכה אחת על כולם ואפי' אם שהה בין לבישה ולבישה הרבה יותר מכדי דיבור, ואפי' אם שם בין לבישה ללבישה (שלא מעניין הליבישה) (כדיעו"י שו"ע ס' ח' סעי' י"ב ובמשנ"ב שם סק"ח לענין מי שלובש כמה טליתות משלו. ויתכן דה"ה נמי כשהיה דעתו לבקש טלית משל חבירו). אמנם אם שהה הפסק גדול שגרם לו היסח הדעת חזור ומברך, מ"מ כתב המשנ"ב (שם) דיהרר לכתחילה שלא להפסיק הפסק גדול דאסור לגרום ברכה שא"צ, ובודאי אין לו להשלים ברכותיו ע"י שגורם לעצמו ברכה שא"צ. אכן י"ל דזהו דוקא כשאבא לברך על כמה טליתות מכמה אנשים במשך פרק זמן מסוים דיכול לקרב זמן הליבושה באופן שלא יאה היסח הדעת ולא ידוקק לברכה נוספת. אמנם המתעטף בטליתות חבירו בזמנים שונים ומרוחקים לגמרי זה מזה וכוונת המברך פעם ראשונה בבוקר ופעם נוספת בא להתעטף בטלית חבירו ופעם נוספת לפני השקיעה, מברך על כל עטיפה ועטיפה דאין בזה כלל משום ברכה שאינה צריכה. אלא דלפי"ז נמצא שע"פ רוב כבר אין צורך בבקשת טלית חבירו, דמאחר שצריך לעבור זמן גדול עם היסח הדעת בין עטיפה לעטיפה וכהנ"ל, כבר יכול לקיים הברכה בטלית שלו. ואם שמברך על טליתו שלו בדעתו ג"כ לבקש אח"כ מחבירו להשאל טליתו, ג"כ יאמרו הדינים הנ"ל דמברך רק ברכה אחת וכו'.

- וא"כ האפשרות והתועלת להשלים מאה ברכות בטלית חבירו היא בדוקא אם בשעה שבירך על טליתו לא היה בדעתו לבקש מחבירו את טליתו או שטליתו לא נמצאת עמו כלל).

(כה) מנהג זה הוזכר כבר בבי" ס' מ"ו ד"ה דתניא. ובדרכי משה שם סק"ב כתב "ובמדינות אלו אין נוהגים להתעטף בטלית ותפילין ביום התענית, ויש להזהר למלאות החשבון בברכות אחרות". ובס' 'זוהר השמש' (להגר"ש דבליצ'ק זצ"ל עמ' צ"א) הביא דבירושלם נהגו בהרבה בתי כנסיות אשכנזים פרושים שכל הציבור מניח טלית ותפילין במנחה. וכ' שם דאין בזה משום חשש יוהרא. עכ"ד.

(כו) ועל כן כתב שם דאפי' אם חל פורים במוצ"ש ומתענים ביום חמישי ג"כ יש ליתן מחצית השקל ביום התענית קודם מנחה, כדי לצרפו לתענית ולכפר, עכ"ד.

(כז) וכ"נ הגר"ש אלישיב זצ"ל (איש על העדה ח"ב עמ' רע"ד שכך שמע מהרה"ר ג' משה לוי שליט"א, והוסיף הנ"ל, דפעם א' נתן הגר"ש אחרי מנחה [כלאו א"] אבל אף פעם לא נתן לפני מנחה).

(כח) ומש"כ הביאור הלכה ד"מי שעוזרו הקב"ה שיכול ליתן חצי רובל כסף א' זכר למחצית השקל, אשרי וטוב לו" היינו משום דבזמנו היו ב' סוגי מטבעות שהיו נקראים 'חצי', 'חצי גראש' ו'חצי רובל כסף', וה'חצי גראש' ערכו היה מועט, ואפי' ג' חצאי גראש יחדיו ערכם היה מועט (כמש"כ הביאה"ל), וע"כ כתב הביאה"ל דאשרי וטוב למי שיכול ליתן לכה"פ חצי רובל כסף אחד שהוא מטבע חשוב. - אכן בזמננו דאפשר לקנות מוצרים ב"חצי שקל", ובודאי ב"שקל שלם" (דיש הרבה חנויות שמוכרות מאות מוצרים בשקל), שפיר "חצי שקל" חשיבא "מטבע חשובה", ועכ"פ ודאי שלשת חצאי השקל יחדיו חשיבא לצאת בהם לכתחילה ידי מנהג נתינת זכר למחצית השקל (הערת ח"א שליט"א).

כה. יש הנוהגים ליתן לזכר מחצית השקל ג' חצאי דולר (מהמטבעות הישנים העשויים מכסף אמיתי ויעוי' הערה^(א)) משום שהם מטבעות שיש עליהם ערך חצי, ומעורב בהם כסף ממש (כן נהג הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' שכ"ז ו'שלמי מועד' ע' רס"ג, וכן נהג הקהילות יעקב זצ"ל^(ב) - 'ארחות רבינו' ח"ג ע' נ"א - נ"ב אות ס"ט - ע', וכן המנהג בכמה בתי כנסיות דהגבאי מחזיק ברשותו ג' חצאי דולר שיש בהם כסף ממש ומוכרם לקונה והקונה מקיים בהם מנהג נתינת "זכר למחצית השקל" ונותנם לקופת בית הכנסת, וחוזר הגבאי ומוכרם לאחר וכו' וחוזר חלילה). וי"א דבארץ ישראל אין יוצאים ידי חובת מנהג נתינת "זכר למחצית השקל" בנתינת מטבע של ארה"ב^(ג) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'דרך אמונה' פ"ד מהל' מעשר שני הי"ד בה"ל סד"ה מי^(ד)). וי"א דראוי ליתן ג' חצאי דולרים, ואח"כ יוסיף ליתן ג' חצאי שקלים (מקומיים) (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'הליכות והנהגות' ע' 22^(ה)).

כו. אין ליתן "זכר למחצית השקל" ממעות מעשר (יוסף אומץ' לרבי יוסף יוזפא ז"ל תתרכ"ח ו'באר היטב' תרצ"ד סק"ב). אכן מה שמוסיף ליתן משיעור המחזיב רשאי ליתן מן המעשר (יוסף אומץ' שם).

כז. דעת הרמ"א (תרצ"ד א') דמדינתא חייבים בנתינת זכר למחצית השקל רק איש שהוא מבין עשרים שנה ומעלה. אכן דעת הפוסקים דכבר מבין 13 ומעלה (שהוא בכלל איש) חייב במחצית השקל, אבל קטנים ונשים פטורים. - ומ"מ המנהג ליתן זכר למחצית השקל אפילו בעד בניו הקטנים. ואשה מעוברת בעד ולדה (משנ"ב תרצ"ד סק"ה). והמנהג ליתן גם בעד אשתו ובנותיו^(ו) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' שכ"ז הע' 30).

כח. קטן שאביו התחיל ליתן בעבורו, שוב אינו פוסק (משנ"ב תרצ"ד סק"ה).

כט. י"א דיוזהר שלא יאמר "אני נותן למחצית השקל" שהרי זה כמפריש שקלים בזמן הזה (דאיתא בסוף שקלים דהמקדיש שקלים בזמן הזה הוה קדש), אלא יאמר "זכר למחצית השקל" (הגר"י שווארץ זצ"ל הובא בלוח ארץ ישראל^(ז)), וי"א דאין לחוש לכך^(ח) (שו"ת זכר שמחה סי' ע"ו^(ט)).

◊ כתב הכף החיים (תרצ"ד כ"א) "קודם שיפריש מחצית השקל יאמר נוסח זה: 'רבינו של עולם גלוי וידוע לפניך שבזמן שהיה ביהמ"ק קיים, היו ישראל נותנים כל אחד ואחד מחצית השקל בחדש אדר לעבודת ביהמ"ק לכפר בעד, ועתה בעונותינו הרבים הרב ביהמ"ק ואין אנחנו יכולים לקיים מצוה זו של מחצית השקל, ולכן יהי רצון מלפניך ד' אלוקינו ואלוקי אבותינו שיחא זה שיח שפנתונו שקוראים פרשת מחצית השקל ונותנים כסף זכר למחצית השקל לצדקה, יעלה לפניך כאילו קיימנו מצות מחצית השקל בפועל, היא וכל מצוות הכלולים בה במקום עליון...'. אחר כך יקרא פרשת כי תשא עד 'לכפר על נפשותיכם' וכו', ואח"כ יאמר 'הריני בא לקיים מצות זכר למחצית השקל והריני נותן חצי מטבע זו לצדקה לתקן את שורש מצוה זו, וכל מצוות הכלולות בה במקום עליון...'. ואח"כ ילמוד פ"ג ופ"ד משניות דמסכת שקלים, ואח"כ יתן והמחצית", עכ"ל.

ל. יכולים ליתן מחצית השקל לכל מקום שירצו (ולאו דוקא לתיקון ביהכ"נ) ('ערוך השלח' סו"ס תרצ"ד וכ"מ מהביאה"ל סימן תרצ"ד ד"ה ליתן לפחות, וכ"ה ב'כף החיים' תרצ"ד סק"כ א"כ ב). ויש נוהגים ליתן אותם לגבאי (בהכנ"ס) להוצאות בהכנ"ס (כף החיים שם סק"ב).

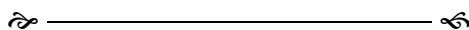
לא. יש מקומות בחו"ל שגובים מחצית השקל מכל בני העיר ושולחים את המעות לחכמי ארץ ישראל (זכר למחצית השקל בזמן בית המקדש שהיו גובים אותם מחו"ל ושולחים לירושלם ת"ו לעבודת בית המקדש) (כף החיים' תרצ"ד כ"ב ו'יוסף אומץ' לרבי יוסף יוזפא ז"ל תתרכ"ט).

נשיאת כפים במנחה

לב. תענית אסתר במנחה יש בה נשיאת כפים (שו"ע קכ"ט א' ומשנ"ב סק"ו, ושו"ע סי' תקס"ו סעי' ח'). וזהו דוקא אם מתפללים מנחה סמוך לשקיעה, אבל המתפללים בזמן מנחה גדולה אין נושאים כפים, אלא אומרים אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו' (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' תפילה פ"י דבר הלכה אות כ"א, הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'זה השלח' ח"ב מע' י"ט ואילך, והוכיח כן מ-25 ראשונים יעו"ש מש"כ בזה, וכ"ה בשבט הלוי ח"ח סי' כ"ג אות ד', ובלוח ארץ ישראל להגר"מ טקוניסקי זצ"ל^(א)). - אכן אצל החזו"א זצ"ל (וכן אצל הקה"י זצ"ל) הכהנים נשאו כפיהם במנחה גדולה בתענית (ואף שבחזו"א או"ח סי' כ' הניח דבר זה בצ"ע, מ"מ למעשה אמר לנהוג כן) (ארחות רבינו ח"ה ע' ס"ז).

מדיני התענית

לג. ישמור עצמו בכל יום זה מן הכעס. ואם יש לו משא ומתן יעשה בנחת ביותר שלא יבוא לכלל כעס (יעו"ש משנ"ב תקס"ח סק"נ).

(כט) ושם כתב דשיעור שוויו הוא "ג' דראהם כסף" (ערך של כ-9.6 גרם כסף).

(ל) דלא עדיף 'זכר למחצית השקל' בזמן הזה מפדיון הבן דאורייתא דיכול ליתן כסף או שווה כסף - ורק דע"פ יש ליתן כסף אם אפשר (ולא חפצים אחרים) זכר למחצית השקל שהיה כסף (שם).

(לא) בספר 'פסקי תשובות' (נ' תקע"ה הערה 25) הביא דכבר כמה עשרות שנים אין מעורב כלל כסף במטבעות של חצאי דולר אלא הוא מתכת בעלמא כרוב המטבעות בזמננו, ועל כן הנותן ג' חצאי דולר, יש לו ליקח חצאי דולר שיוצרו מלפני כארבעים שנה, דאל"כ אין שום ענין לקחתם.

(לב) בשנתיים האחרונות לחייו, שהיה קונה מהקערה ג' חצאי דולר בסך של 217 שקל, ואמר שמחצית השקל של המדינה אי"ז מטבע משום שלא שווה פרוטה.

(לג) בדרכי משה תרצ"ד סק"א הביא "מעות פורים בכ"מ שיש מטבע קבוע, לוקחין המחציות של אותה מטבע ונותנים מהן ג' מחציות למעות פורים ולא של מטבע אחרת שהיא נוהגת במקום אחר, וכן ברמ"א (שם) כתב ד"ש ליתן מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן". ומשום כך הוסיף הרמ"א דבמדינות אלו יש ליתן שלשה חצאי גדולים (שם מטבע שהיה בזמנו) כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו, ובמדינות אויסטרי"ך יתנו ג' חצי ווינ"ר שנקראו ג"כ מחצית וכן לכל מדינה ומדינה, ומבואר דבעינן מטבע שקבועה באותו מקום שנקראת חצי. - ומה שנהגו הגרש"ז זצ"ל והקהלות יעקב זצ"ל ליתן חצאי דולר, כפי הנראה דעתם היתה דכסף של ארה"ב נקרא 'עובר לסוחר' גם בארץ ישראל. יעו"ש 'הליכות שלמה' שם הע' 29.

(לד) דכיון דאין המטבע יוצאת כאן אינם אלא כנותנים שוה כסף (שם).

(לה) דבארץ ישראל נחשב חצי שקל כמטבע טוב לצאת בו יד"ח מחצית השקל. - אכן כדי לצאת השיטות הסוברות דצריך ליתן מטבעות העשויות מכסף מזוקק שיש בהן שיעור מחצית השקל, לכן ראוי ליתן ג' חצאי דולרים מהמטבעות הישנים העשויים מכסף אמיתי, ואח"כ יוסיף ליתן ג' חצאי שקלים לצאת השיטה הסוברת דא"א ליתן למחצית השקל מטבע היוצא במדינה אחרת (הגר"ש זצ"ל שם).

(לו) ובכף החיים תרצ"ד כ"ז נתבאר טעם הדבר "משום דכתיב בשקלים לכפר על נפשותיכם, ועל כן נותנים גם בעד הנשים וילדים כדי לכפר על הנפש" עכ"ד.

(לז) ויעו"ש כע"ז במסכת סופרים (פכ"א ה"ד) הובא בדרכי משה סי' תרצ"ד סוף ס"ק א'.

(לח) דדוקא כשמקדיש המעות באמת לצורך מצות שקלים ופיו וליבו שוין כה"ג מעותיו מוקדשים, אכן הכא דגלוי וידוע לכל דהפרשת מעות אלו הם רק זכר למצות שקלים שהיו נותנים בזמן שבית המקדש היה קיים אי אפשר דתחול עליהו קדושה (שם).

(לט) ה"ד בנטעי גבריאל ע' קע"ח.

(מ) וכתב דלכן נכון להנהיג בתעניות אלו תפילת מנחה אחר זמן פלג המנחה להרויח ברכת כהנים - ולדעת החרדים (הובא בביה"ל בהקדמה לסי' קכ"ח) כל ישראל השומע ברכתם ג"כ מקיים מצות עשה מדאורייתא.

לד. מותר להתרחץ ^(מא) ולהסתפר ^(מב) בתענית אסתר, ומ"מ אין לרחוץ הפה (ככל תענית ציבור), ובמקום צער יש להתיר רחיצת פה במים רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבואו המים לגרונו (משנ"ב תקס"ז סק"א). לה. אפילו מי שפטור מלהתענות מ"מ לא יענג עצמו במאכלים, אלא יאכל רק כפי מה שצריך (יעוי' תענית י"א. ומשנ"ב תק"נ סק"ה, וה"ה בתענית אסתר, דיעוי' בתוספתא סופ"ב דתענית, דכתב "ולא שיענגו את עצמן בתפנוקים" - ומשמע שם דכוונתו אף גבי תענית אסתר [הגר"נ קרליץ זצ"ל והגר"ח קניבסקי שליט"א - 'פורים וחדש אדר' ^(מג) וב'תורת היולדת' ^(מד) ע' רע"ט]).

◊ **יוביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו, דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל, לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה** (של"ה הק' - סוף מסכת תענית).

לו. מגילת אסתר אינה מוקצה בשבת (בכל שבתות השנה, וה"ה ב"ג שחל בשבת), ומותר לטלטלה (חיי אדם קנ"ה י', קיצור שו"ע קמ"א י"ז, ומשנ"ב סי' ש"ח סקכ"ב וסי' תרפ"ח סק"יח) ^(מה) ויעוי' הערה ^(מו).

פורים

◊ כתב החת"ם (שו"ת הת"ם יור"ד סי' רל"ג) **"קביעת יום מועד ביום עשיית נס הוא ק"ו דאורייתא, ולפענ"ד לפ"ז יום פורים וימי הנוכה דאורייתא הם, אך מה לעשות בהם אם לשלוח מנות או להדליק נרות או לעשות זכר אחר זהו דרבנן, והעובר ואינו עושה שום זכר לימי הנוכה ופורים עובר על מצות עשה דאורייתא, אך העושה שום זכר יהיה מה שיהיה עכ"פ ביום אחד מימי הנוכה ואפי' לא הדליק נרות ולא שלח מנות בפורים וכדומה אינו אלא עבריינ דרבנן, ואפשר קריאת הלל ומגילה ק"ו דאורייתא לומר שירה, כמו שציוה בפסח לספר יציאת מצרים בפה, הכי נמי ממוות לחיים חייב לומר שירה בפה דוקא" עכ"ל** (ויעוי' מש"כ בזה בהשגות הרמב"ן לספהמ"צ שורש א' ד"ה והפליאה, וכמו"כ יעוי' ב'העמק שאלה' פרשת וישלח שאלתא כ"ז אות א').

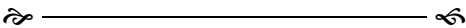
◊ מחדש האריו"ל שעיקר תוקף של פורים אינו בעצם ההצלה שזכו לה באותה שעה, שהרי סו"ס כך היא ההנהגה הטבעית, שבזמן של סכנה עצומה כזו מתעוררים הרחמים, אלא עיקר הנס ש"זכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט', כ"ח), **ושאותו תוקף של רחמנות ורתיעה של אהבה שפרצו החוצה וגרמו להצלה, מתחדש בכל שנה ושנה באותה מדה ממש, ואף שעכשיו אנו לא באותו מצב של צרה שהיתה בזמן המן. – ואומר האר"י ז"ל שענין הזה לא מצוי בשאר ימים טובים, שכל היו"ט הינם זכר למה שארע פעם, אבל בפורים עיקר היו"ט נקבע על מה שישנו בעת** (שיחות הגר"ש פינקוס זצ"ל ע' ס"ז).

◊ **"עיצומם של ימי הפורים האלו רמים ונשגבים עד למאוד ואיש בער לא ידע ולא יבין את זאת, ההסתר מרובה בהם על הגלוי, כל כולה עטויה חביון עוז ותעצומות, כסוי על גבי כסוי, המעיין בספה"ק תפעם רוחו בקרבו ויראה וישתומם כמה גדולה השעה, כל שעה ושעה מימי הפורים מכילים בקרבם אוצרות פז של השגות וקניינים ורחנייים נעלים, רק קוצר המשיג מחפה ומכסה את רוחב המושג, אדם קטן ושפל מול אורות עליונים והשגות בלתי מצויים"** (מרכה חיים להגר"ח ברים זצ"ל עמ' כ"ד).

◊ **"באמת פורים יו"ט גדול הוא, הן לענין קבלת התורה ברצון הוא חשוב מיו"ט של שבועות דהא קבלו באונס כפיית הר כנגינית והדר קבלוה בימי אחשורוש ברצון, והן לענין גאולה מכייתה לחיים הוא טפי מגאולת מצרים מעבדות לחירות... עכ"פ כהא סלקינן דפורים עדיף וקדוש מפסח ושבועות** (דרשות הת"ם ח"א דף קנ"ז ד"ה אלא).

ליל פורים

◊ יש נוהגים לטבול בערב פורים מבעוד יום לכבוד קריאת המגילה ופורים. ור"ח ויטאל זיע"א הלך למקוה בערב פורים כמו ברגל (י'חמדת ימים' ח"ב פורים פ"ג עמ' רח"צ בהוצאה הנדפמ"ה. יסושה"ע, 'מועד לכל חי' סי' ל"א סי"ח, 'כף החיים' תרצ"ה סק"ג). וכשהל פורים במוצש"ק יעוי' הערה ^(מז). לז. נכון ללבוש בפורים בגדי שבת ויו"ט (רמ"א תרצ"ה ב'). וילבשם כבר מבערב (משנ"ב שם סק"ג). [נויעוי' 'מועד לכל חי' (ל"א - י"ח) דציידר דטעם לבישת בגדי שבת בפורים הוא זכר ל'ותלבש אסתר מלכות' ול'מרדכי יצא בלבוש מלכות']. לח. ימצא אח"כ בביתו נרות דולקות, שלחן ערוך ומיטה מוצעת (משנ"ב תרצ"ה סק"ג).

(מא) יעוי' שו"ע תק"נ ס"ב ומשנ"ב סק"ו ושעה"צ אות ח' - ט', ואע"פ שכתב שם דבעל נפש יחמיר, הני מילי בשאר תעניות כמבואר בפוסקים סי' תק"נ ובשל"ה ריש מסכת תענית דהוא משום אבילות החורבן, (ובשו"ע תקמ"ט א' כתב דהוא משום צרות שאירעו בהם). משא"כ בתענית אסתר לא שייך זה, ועוד דנקטינן תענית אסתר אינה חובה ואינה מוזכרת בדברי הנביא (וזכירה ח') ואין לה מקור בגמרא בהדיא והוי רק "מנהג" כמ"ש המחזור ויטרי (דיני פורים - תענית אסתר) "שאי"ז תענית צבור קבוע לא מדברי תורה ולא מד' סופרים, אלא מנהגא בעלמא שנהגו העם", יעוי' עוד בית יוסף תקפ"ו וברמ"א שם סעיף ב' 'ונטעין גבריא'ל פורים כ"ד י"ג, וכעיי"ז דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' שכ"ה. וכ"ז יבולחט"א הגר"נ קרליץ זצ"ל - 'שלמי תודה' ע' שד"מ, והגר"ח קניבסקי שליט"א בקונטרס 'קיצור דיני פורים' ע' כ"ו ויעוי' עוד ביה"ל ריש סי' תקנ"א).

(מב) יעוי' 'לקט יושר' עמ' 157 שהביא שה'תרומת הדשן' היה מספר עצמו בתענית אסתר. וכן מורה הגר"ח קניבסקי שליט"א (ירבבות אפרים' ח"ב סי' קפ"ט אות ג').

(מג) להגר"צ כהן זצ"ל.

(מד) להגר"י זילברשטיין שליט"א.

(מה) דעת הפר"ח (תרפ"ח סק"ו) דאסור לטלטל המגילה בשבת, דכיון דאין קורין בה (משום גזירה דרבה) אסור לטלטלה, והו"ד במשנ"ב תרפ"ח ס"ק י"ח. ובשדי חמד (מערכת פורים סי' ה') ובשערי תשובה תרצ"ג כתבו דהפר"ח איירי כשחל פורים בשבת (אבל בשאר שבתות ס"ל ג"כ להתיר), וכדעת הפר"ח לאסור טלטול המגילה כשחל פורים בשבת, כ"פ בחיי אדם שם וקיצשו"ע שם, וכ"כ ב'פורים המשולש' להגר"ח זוננפלד זצ"ל (ע' ב') דכיון דהמגילה עומדת לקריאת מצוה וזה אסור עתה, בדל ממנה לגמרי (משא"כ בשאר שבתות), מאידך בבגדי ישע ובמחצה"ש (תרפ"ח ס"ק י"ב) ובפרמ"ג (שם א"א סק"ח, וסי' ש"ח א"א סק"י), כתבו דמותר לטלטלה אף בפורים שחל בשבת, דאע"פ שאין קורין בה בשבת, מ"מ לא גזרו חז"ל רק על קיום המצוה ולא על הלמוד בה, וכ"מ באליה רבה (ש"ח סק"י), ובמשנ"ב ש"ח כ"ב תרפ"ח ס"ק י"ח.

(מו) יעוי' בס' 'פסקי תשובות' (ח"ו סי' תרפ"ח עמ' תקמ"ג הערה 151) שהעיר שבזמננו נותרו המגילות המודפסות ואף בעלי הקריאה מכינים מהם ולא מהמגילות הכשרות, ולמגילות הכשרות מייחדים מקום משומר ואין מטלטלים אותם אלא לצורך הקריאה בפורים, אפשר דינה כמקוצה מחמת חסרון כיס ויעוי'ש שהביא מהגרע"י שלזינגר זצ"ל שהיה קורא ודורש מתוך מגילה כשרה בשבת ע"י יחוד מערב שבת.

(מז) כשחל פורים במוצש"ק, דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל דיש להזהר שלא לטבול קודם צאת השבת בעבור זה משום איסור מכין. אמנם הגרמ"מ קארפ שליט"א בספרו 'הלכות חג בחג' על הלכות יו"ט ח"ב ע' תכ"ג כתב דפשוט שמותר לטבול במקוה ביו"ט שחל בער"ש אפי' בלא 'ערוב תבשילין' כיון דאין איסור בהכנת גופו מיו"ט לשבת, דכל שמכין עצמו הרי נעשה מוכן כבר ביו"ט עצמו ונהנה מה ביו"ט וכצורך יו"ט הוא. עכ"ד. וה"ה הכא.

◊ "בברכת אמת ואמונה בתיבות 'כי הוא ד' אלוקינו ואין זולתו ואנחנו ישראל עמו' יכנים אדם שמחה עצומה פרטית בלבו באלוקותו ית"ש על שבחר בנו עם קדוש לחלקו ולגורלו להיות אלוקינו ופטרונו שלנו לעמוד בימין צדקנו בכל צרה וצוקה בניסים וגבורות נפלאים כמו שעשה לנו בזמן הזה בהצלת נפשינו ממוות לחיים ובמפלת המן הצר. וכשאומר 'מלכנו הנואלנו מכף כל העריצים' וכו' עד 'העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה' יתן במחשבתו הודאה פרטית להשי"ת על הגדולות ונפלאות שעשה בימים אלו בגוים והמן, ועל התשועה הגדולה הזאת בישראל שהרים קרן ישראל על כל שונאינו. וביחוד בתיבות 'העושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר' יחשוב במחשבתו כמה פעמים 'גבורות ד' בשמחה עצומה עד מאוד על גודל הניסים והנפלאות על הסדר, גם אחר גם, בגודל מפלת המן מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. ובתיבות 'השם נפשינו בחיים' יתן במחשבתו הודאה עצומה להבורא ית"ש על שהציל אותנו עם קדוש ממוות לחיים בזמן הזה" (יטושה"ע).

◊ "בכל עת רבים מערת ד' בכל מקומות מושבותיהם עם תורתו בלבבם היו באים בצל קורתו להתפלל בבית מדרשו לשמוע תהילת ד' בפיו, חמה ראו כן תמהו, איך יגיע איש אל שיעור מאהבת ד' כמוהו, בהביטם כל תיבה ותיבה מתפילתו היה יוצאת מפורשת מפיו בקדושה ובטהרה, עם המחשבה טובה ויושר לבבו, נראית כאילו נתווסף לו מידע בכל תיבה, ואהבת ד' בכל מילה בלשונו, כל היום התאוו תאוה ללכת בדרכיו לעבוד את ד' מאהבה כמוהו" (בני אדוננו הגר"א זע"א על אביהם בהקדמתם על ביאורו על שו"ע).

על הנסים

◊ קודם אמירת 'על הנסים' יכוין לקיים מצות זכרון חסדי ד' (יעוי' כד הקמח' לרבנו בחיי ערך 'פורים', וספר ה'חרדים' פ' כ"ג ורבנו יונה בשע"ת ג' י"ז) (קובץ יד ב"ד פורים).

לט. אומרים 'על הנסים' ביום ובלילה (שו"ע תרצ"ג ב.).
מ. בני כרכים אומרים 'על הנסים' רק בט"ו ולא ב"ד, ובני הפרזים אומרים ב"ד ולא בט"ו (יעוי' רמ"א תרצ"ג ב.). אכן אם אמר ביום האחר אינו חוזר (משנ"ב שם סק"ו).

מא. גם מי שידוע 'על הנסים' בע"פ, נכון להזהר לכתחילה להתפלל עכ"פ תפילה ראשונה מתוך הסידור (משנ"ב סי' ק' סק"א).
מב. בנוסח על הנסים יאמר 'ועל הנסים' ב'ו' הן בתפילה והן בברכת המזון^(מח) (סידור ר' שבתאי סופר זיע"א גבי תפילת שמו"ע^(מט)) ובעל המטה יהודה גבי ברכת המזון^(נ) וכ"כ ב'מקור חיים' לחו"י סי' תרפ"ב סק"א, וכ' שם שכן קיבל מגדולי הדור, וכ"ה ב'יסוד ושורש העבודה' שער שנים עשר פרק ראשון, וכ"כ המשנ"ב תרפ"ב סק"א, ובערוך השלחן שם דין א' ^(נא). וי"א 'על הנסים' בלא ו' (כ"ה בהשגות רבי מרדכי דיסלדארף זצ"ל סי' ע"א^(נב)) וכ' שם שכן הגירסא בכל ספרים ישנים^(נא) וכ"ד הגר"א זיע"א 'מעשה רב' אות מ"ח, וכ"ד הגריעב"ץ בספרו 'לוח ארש'^(נב) וכ' שם שכ"ה בכל הספרים הישנים, וכן יעוי' עוד קובץ 'בית אהרן' וישראל^(נא), במאמר הגר"י יעקב חיים סופר שליט"א שהביא 12 גאונים וראשונים שכתבו לומר 'על הנסים' בלא ו', ושכ"מ ריהטת לשון השו"ע תרפ"ב א' ותרצ"ג ב' ותרצ"ה ג' ומריהטת לשון הרמ"א קפ"ז - ד', וקפ"ח ז' יעוי"ש, וכ"נ הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'איש על העדה' עמ' ר"ס^(נא).
מג. מותר להכריז במעריב לפני שמו"ע 'על הנסים' על מנת להזכיר לציבור (ואי"ז הפסק בין גאולה לתפילה כיון שהוא צורך התפילה)^(נא) (שו"ע רל"ו ב' ומשנ"ב סק"ז ושעה"צ אות ד').

מד. לא אמר 'על הנסים' (בין בתפילה ובין בברהמ"ז) ונזכר קודם שהזכיר את השם בחתימת הברכה (בתפילה - קודם ד' הטוב שמך וכו', ובברהמ"ז - קודם ד' על הארץ ועל המזון), חוזר ל'על הנסים'^(נא) (ואח"כ ימשיך: בתפילה - 'ועל כולם' וכו', ובברהמ"ז - 'ועל הכל' וכו'). ואם כבר הזכיר את השם, אינו חוזר^(נא) ויאמרו אח"כ: בברהמ"ז - כשמגיע ל'הרחמן' ^(ס) ^(נא), יאמר 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות' ^(סא) כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי ואסתר וכו', ובתפילה - יאמרו אחר גמר התפילה דרך בקשה קודם 'יהיו לרצון' ^(סא) (שו"ע ורמ"א תרפ"ב א' ומשנ"ב סק"ד, ה', ויעוי' ביאה"ל קי"ד ו' סוד"ה במקום).

(מח) כי הוא קאי על מה שלמעלה ממנו, כמו ועל נשמותינו ועל ניסך ועל נפלאותיו, וכן מתחיל אח"כ ועל כולם, כי כל אחת היא וי"ו החבור, אל מה שאמר למעלה נודה לך וכו' כלומר נודה לך על זה, וגם על זה" (סידור ר' שבתאי סופר זיע"א). וכמו"כ בברכת המזון 'ועל הנסים' בוי"ו וקאי על מש"כ למעלה נודה לך וכו' על שהנחת וכו' על שהוצאתנו וכו' ועל חקיק וכו' ועל חיים חן וחסד כו' ועל אכילת מזון כו' ועל הנסים כו' ר"ל גם נודה לך על הנסים" (מטה יהודה).
(מט) עמ' 159 בהוצאת ישי' נר ישראל התשס"ג.
(נ) הו"ד בספר 'לוח ארש' בהוספות' עמ' ר"ס הוצאת 'אוצרנו' - בעריכת הרב דויד יצחק התשס"א.
(נא) וכן הורה הגר"ע יוסף זצ"ל 'חזון עובדיה' עמ' קצ"ב.
(נב) המופיע בספר 'לוח ארש' בהוספות עמ' של"ח הוצאת 'אוצרנו' בעריכת הרב דויד יצחק תשס"א.
(נג) וכמו"כ הביא ראהי ממה בדמפרשי הש"ס (כגון רש"י שבת סוף כא; תוס' שם כ"ד. ד"ה מזכיר) ובכל הפוסקים מזכירים תמיד 'על הנסים' בלא וי"ו, ומאידך כשמזכירין 'כתוב לחיים' מזכירים תמיד בוי"ו עכ"ד.
(נד) אות קע"ה עמ' ע"א הוצאת 'אוצרנו' - הרב דויד יצחק.
(נה) קובץ ע"ד שנה י"ג ב' קובץ 5 עמ' קכ"ח.
(נו) שכן שמע מהרה"ג ר' צבי מיכל לוין שליט"א.
(נז) זהו דוקא בין גאולה לתפילה דערבית, דכיון דתפילת ערבית רשות על כן אף "סמיכת גאולה לתפילה" שלו לא חמירא כולי האי, משא"כ בין גאולה לתפילה דשחרית אסור, דחמירא טפי (שעה"צ שם).

(נח) אם נזכר במקום שלא נגמר הענין וכגון תיכף לאחר שאמר 'וכל החיים', יסיים קודם 'וידוך סלה' ואז יאמר 'על הנסים' וכל כיוצא"ב (יעוי' סוף ביאה"ל קי"ד ו' ד"ה במקום).
(נט) דלאו דאורייתא נינהו (משנ"ב סק"ב).
(ס) והיינו קודם 'הרחמן הוא יזכנו' (כדיעוי' משנ"ב תרפ"ב סק"ה דכתב דבר"ח שבחנוכה יאמר זה לאחר 'הרחמן הוא יחדש' ומבואר דמקומו לאחר כל שאר 'הרחמן'. וה"ה בחול ובפורים). וכ"ה ב'לוח ארץ ישראל'. אכן הביא שם בשם האדר"ת זצ"ל שיאמרנו מיד לאחר 'לעולם אל יחסרנו', דמדויק כן מלשון הרמ"א שכתב "כשמגיע להרחמן".
(סא) וכשחל פורים בשבת (פורים המשולש), יאמרו אחר 'הרחמן הוא ינחילנו יום שכולו שבת' וכו', דומיא דהשוכח 'על הנסים' בחנוכה ביום שחל בו ר"ח דפסק המשנ"ב תרפ"ב סק"ה דאומרו אחר הרחמן הוא יחדש וכו' משום דתדיר קודם וה"ה בשבת.
(סב) ואע"פ דאיתא בברכות ס. דאין לאדם להתפלל שיעשה לו נס, והמתפלל כן הוי תפילת שווא, יעוי' שערי תשובה סי' קפ"ז סק"ב דהביא בשם זקנו ה'בכור שור' דכיון שאומר 'עשה לנו' לשון רבים שפיר דמי, וגם יש לחלק בדבכגון הריא דמלחמת החשמונאים [ונס מפלת המן] שהנסים היו דרך טבע העולם לא היה תפילת שווא, וצריך להזהר מלהתפלל שיעשה לו נס היוצא מדרך טבע העולם. עכ"ד.
(סג) ומסתיתם הפוסקים משמע דאף בפורים שחל בשבת (פורים המשולש) יכול לומר נוסח זה אע"ג דאסור לתבוע צרכיו בשבת כדאיתא בירושלמי הו"ד בב"י סי' קפ"ח ד"ה ובשבת ובמשנ"ב שם סק"ט. ואמירת 'רחם' וכו' בברכהמ"ז בשבת שאני כיון דכ"ה טופס הברכה תמיד כדיעוי' שו"ע שם דין ד' ובמשנ"ב שם. וכמו"כ יעוי"ש במשנ"ב דאף יכול לומר בשבת כל 'הרחמן' שבסוף ברכהמ"ז, דכיון שהכל נהגו לאומרם בכל פעם שמברכים ברכהמ"ז, נעשה להם כטופס ברכה ואין בזה משום שאילת צרכיו בשבת. - אכן אמירת הנוסח 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות' וכו' בודאי לא חשיב כ'טופס ברכה' כיון שאין רגילים לאמרו תמיד, וא"כ אמאי אין בזה משום שאילת צרכיו בשבת. - ובאור הד' הוא, דהנה בשו"ע רפ"ח ו' כתב "המתענה בשבת (תענית חלום) אומר עננו אחר סיום תפילתו בלא חתימה וכוללו באלוקי נצור". וברמ"א שם כתב "ויאמר אחר תפילתו 'רבון העולמים גלוי' וכו' כמו בחול". ובמשנ"ב שם סק"ב כתב "כתבו האחרונים דמותר לומר בשבת 'אלוקי' עד שלא נוצרתי וכו' יהי רצון וכו' דינו אסור שאילת צרכיו אלא כשמבקש על חולי או פרנסה ודומה לו שיש צער לפניו, אבל חרטת עיונות טוב לומר

מה. מי שאמר 'על הניסים' וכו' שלא במקומו וכגון שאמרו בברכת 'רצה' וגמר תפילתו, בדיעבד אי"צ לחזור (דלא הוי הפסק) (שעה"צ תרפ"ב ב').
מו. מי שטעה ואמר 'על הניסים' והמשיך באמירת 'בימי מתתיהו' וכו' יעו"ה הערה (סד).
מז. אין אומרים 'על הניסים' בברכת מעין שלש (שה"ש) (שו"ע ר"ח י"ב ומשנ"ב תרפ"ב סק"ב).
מח. דין השוכח על הניסים בברכה"ז שלאחר סעודת פורים יעו"ה בהלכות סעודת פורים.

◊ **יזהר לומר על הניסים בכוונה עצומה** (ויסושה"ע).

תפילת שמו"ע בלבוש שאינו רגיל בו

◊ מטעם להנהיגים להתחפש בפורים, הובא באלוה רבא (תרצ"ז ס"ק מ"ו) בשם הכנסת הגדולה "אפשר זכר למרדכי שיצא בלבוש מלכות". או זכר למה שקרה לושתי כדאיתא במגילה י"ב ע"ב דאמר ר"י שפרחה בה צרעת. ובמתניתא תנא בא גבריאלי ועשה לה זנב.

מוט. אין לעמוד בתפילת שמו"ע בתחפושת שהיא לצחוק ממש כקוף וכיוצ"ב (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' קצ"ט), אכן אם רק לובש בגד שאינו רגיל ללבוש כשטריימל וכיוצ"ב מותר, ובתנאי שעומד ביראה כראוי, ואינו עושה שום שחוק (הגר"ש ואזנר זצ"ל 'שבט הלוי' ח"י סי' י"ח - ספר 'מבית לוי' שם). וי"א דאף אם הם בגדים מכובדים והי' עומד איתם לפני מלך כגון שטריימל, אין להתפלל בהם (הגר"ש דבליצקי זצ"ל 'שומע ומוסיף' התשע"ח עמ' קכ"ה).

◊ בהנהגותיו של בעל מחבר ה'ס' חק' 'קב הישר' כתב, ז"ל: **"להיות נחשב אצלי כל תיבה ותיבה בפסוקי דזמרה וק"ש ותפילת י"ח ממש כאבן טוב חיקר מאוד, למען שבאם יצא מפי איזה תיבה במחשבה זרה ח"ו, אחיה מצטער ביותר מאשר אבדתי אבן טוב שהוא פסירא דלא חדר. וכבר יש קבלה מקדמונים שעל כל אות ואות ממונה מלאך אחד"** עכ"ל (הובא בהקדמת ס' 'קב הישר' מהדורת הרב שיינברגר שליט"א וברשותו שנת תשנ"ג עמ' 59).

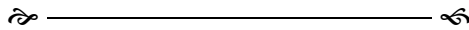
◊ **"פעם שאלתי אותו (את החזו"צ זצ"ל) הלא הרמ"א (יו"ד סי' רס"ה סי"ב) כתב שמי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים, א"כ מה ההיתר שאין אנו אוכלים? והשיב לי: הא מבואר שם ברמ"א 'ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו בני אדם שאינם מהוגנים אין צריך לאכול שם', והנה כהיום על פי רוב נמצאים שם בני אדם שאינם מהוגנים! שאלתי: מה הגדר של אנשים שאינם מהוגנים? ונתן לי שלושה דוגמאות: א', שאינם זחירים בנטילת ידיים. ב', שאינם זחירים בקינוח בית הכסא. ג', שאינם זחירים מלכוין בתפילת שמו"ע. דהיינו, אם אחד משלש אלה עושה בחטיפה - הרי הוא בוגר אנשים שאינם מהוגנים"** (מעשה איש ח"ד עמ' קמ"ה).

ההכנה למצוות היום

◊ כתב הר"ן (דרשות הר"ן - הדרוש השישי) **"המצוות והעבירות העיקר בהן הכוונה, וימושך ישנים יעשו מעשה אחד בשות, ויגדל שכר אחד מהם על האחר לאין חקר, כי האחד יעשהו בלי כוונה ... האחר עושהו בכוונה שלימה"** עכ"ל.

◊ **"כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותה בשורות רעות שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. ואפילו הקב"ה נזרר גזירה, הוא מבטלה"** (שבת סג.). ובמדרש תנחומא (פ' ויגש) כתב "אמר רבי שמעון בן יוחאי, אמר הקב"ה לישראל, היו מכבדין את המצוות שהן שלוחי, ושלוחי של אדם כמותו. אם כבודת אותן, כאילו לי כבודתני. ואם בזית אותן, כאילו לכבודי בזית" (הובא בכל בו סי' מ"ד וכתב שם דכן מצינו בירושלמי). ואיתא בזוה"ק (פרשת במדבר ק"ח ע"א) ז"ל "בא אדם ועושה מצוה אחת, המצוה היא עומדת לפני הקב"ה, ומתעטרת לפניו, ואומרת: פלוני עשה אותי, ומן פלוני אני, משום שהוא עורר אותה למעלה, כי כמו שהוא עורר את המצוה למטה בן היא מתעוררת למעלה, ועושה שלו' למעלה ולמטה" עכ"ל. וכתב בקיצור ראשית חכמה (תחילת שער האהבה ע' ר"א הוצאת בלוטניק). **"בעשיית המצוות ועסק התורה הוא נטיעת אילנות, שנוטעים למעלה הארות עליונות שהמלך שמה בהם, שהכל תלוי בהתעוררות תחתון, ומהאור העליון שהמשיכו בעשיית המצוות, נשמתם נהנות בעולם הבא כענין מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת"**.

◊ יעו"ה ב"עמק דבר" להנצי"ב מוואלזין זיע"א (שמות י"ט ב, ושם כ"ח ג, ובדברים י"ז י"ח) דכתב **דבכה ההכנה למצוה להגדיל את ה"קדושה" השורה מהמצוה, וככל שהאדם מכין עצמו יותר למצוה כן הקדושה השורה מכה המצוה גדולה יותר**. ויעו"ה דביאר בזה הא דאיתא בב"מ פ"ה: **"גדולים מעשה חייו, דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל. מאי עבידנא, אוילנא ושדינא כיתני** [זורע אני וזרעוני פשתן] וגדילנא נישבי [וקולע אני ממנו רשתות ומכמורות] וציידינא טביא [ואני צד צביים]... ואריכנא מגילתא [ומתקן אני מעורותיהם קלפים. רש"י] וכתבנא חמשה חומשי... לינוקי". דלכאורה תיקשי דכל זה טורח בכדי, דהא לקדושת המגילות כני לקנות עורות מן השוק ולעבדן לשמה, אלא ביאור הענין הוא שרצה ר' חייא להגדיל כח קדושת המגילות, כדי שיהא בכחן לפעול בלב התניקות בשפע יתירה, על כן התחיל להקדיש פעולותיו לשם קדושה רבה לפני השעה

בכל יום כיון שאינו בלשון וידו"י עכ"ל. - הרי דמבואר דכל איסור שאילת צרכיו בשבת הוא רק במקום דאיכא צערא, ועל כן באמירת 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים' וכו' דליכא צערא אין שייך בו איסור זה (הגר"י יום טוב זנגר שליט"א). אכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (באר ישראל חנוכה עמ' ק') שאם שכח בשבת לא יאמר הרחמן באלוקי נצור ובסוף ברכה"מ"ז כיון שאין אומרים בקשות בשבת, אלא יתחיל 'בימי מרדכי ואסתר'.

(סד) יעו"ה 'מקור חיים' לחו"י סי' ק"ח סוס"ק י"ב שנסתפק במי שאמר בפורים 'על הניסים' והמשיך באמירת 'בימי מתתיהו' דאע"פ שאם לא אמר כלל אינו חוזר, שמא כשהחליף גרע טפי יעו"ה" - והנה השו"ע סי' ק"ח כ"ב כתב "הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפילה שלא בזמנה, לא הוי הפסקה שיהיה צריך ע"י זה לחזור לראש או לתחילת הברכה שהפסיק בה". ובמשנ"ב שם סקל"ח הביא הרוב האחרונים חולקים על השו"ע וס"ל דלא עדיף מאם הפסיק בשיחה באמצע התפילה דפסק השו"ע בסי' ק"ד ו' דצריך לחזור לתחילת הברכה, ובשלש ראשונות ואחרונות חוזר לתחילת השלש. והביא שם המשנ"ב דהדרך החיים כתב דזהו דוקא כשהזכיר דבר שאין שייך לאותו היום, כגון שאמר 'כתבנו' וכו', דאין זמן כתיבה היום, או שאמר 'עלה ויבוא' עד לאחר יום ראש חדש הזה שהוא שקר מוחלט, שהיום אינו ראש חדש, על כן דינו כשח באמצע תפילה וכהנ"ל, אבל אם לא אמר שקר כגון שאמר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו, או שאמר 'הבדלה' בחונן הדעת שמזכיר מה שחנן לו ד' יתברך לב להבין ולהבדיל, וזה שייך בכל השנה לתת תודה לד' יתברך שחלק לו לב להבין ומדע לידע, או שאמר 'עלה ויבוא' עד 'ביום ר"ח הזה' דלא הוי שקר רק כמוסיף בתפילתו אין דינו כשח. וסיים שם המשנ"ב בדברי הח"י אדם שכל דמי שהזכיר דבר שלא בזמנו בדיעבד אם לא חזר לתחילת הברכה, כיון שסיים הברכה אינו רשאי לחזור, וכ"ש אם כבר סיים שמו"ע שאינו חוזר. עכ"ד. - ולפי"ז בנדון הנ"ל שהזכיר בימי מתתיהו וכו' אם עדיין לא סיים ברכת "שים שלו" (היינו אחרי תיבות המברך את עמו ישראל בשלח) לכא"ו צריך לחזור ל'רצה' דמכיון שאומר 'וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו' הר"ז נחשב כשקר. ואם סיים ברכת 'שים שלו' ודאי אינו חוזר ויל"ע.

(סה) דהא אפי' בברכה"מ"ז אינו מחויב להזכיר מדינא כ"א רק מצד מנהג, ובחנוכה ובפורים ליכא מנהג כלל ע"ז (משנ"ב ר"ח סק"ט בשם הגר"א). ובלבוש סי' ר"ח י"ב כתב בטעם הדבר דלא נהגו להזכיר בברכת מעין שלש, ז"ל "דעל הניסים הודאה היא, ובברכה זו אין להם מקום להזכירם, שהרי אין אומרים בה לשון הודאה כמו בברכה"מ"ז שאומר 'נודה לך' וכו', ואפי' שיש לומר בסוף אחר "כי אתה טוב ומטיב לכל ונודה לך" וכו' - שם אין שייך להזכיר כלום שהרי הוא אחר סיום הטוב והמטיב, ואין אומרים אותו שם אלא כדי שיהא מעין החתימה סמוך לחתימה" עכ"ל. וכ"ה בתשובת מהר"ם מרוטנבורג סי' ע' (הובא באלי רבא סי' תקפ"ב סק"ב). - וב'לחם חמודות' פ' דחייבו להזכיר רק מה שכתוב בתורה (ו"ח חתיב וכוים שמחתם וכו') אבל חנוכה ופורים שאינם אלא תקנת נביאים וחכמים, לא הצרכו להזכיר (והו"ה בהג' מהר"א אזולאי על הלבוש סי' ר"ח סק"א ובאלי רבא שם סק"א).

ההכרחית ע"פ דין שהוא העיבוד, עכת"ד, ויעו"ש עוד מש"כ בזה. וכתב החיי אדם (כלל ס"ח כ"ה) ז"ל "שומר מצוה לא ידע דבר רע" רוצה לומר שמחוייב כשימצוה לא יעשה אותה בחיפזון ובפתאום רק שישמור וימתין ויתשב בדבר היטב איך יעשה וכו' וזהו היכון לקראת אלוקיך ישראל רוצה לומר שתכין עצמך מקודם ולא בפתע פתאום וכבר בהנתי בנסיון שכאשר עשיתי מצוה בפתאום לא קיימתי בראוי. עכ"ל.

◊ בחיי אדם (כלל ס"ח) כתב כמה תנאים הנצרכים לקיום כל מצוה ומצוה, ובין הדברים כתב: < א. "שצריך לעשות המצוה בהידור ש"בכל כוחו תהיה נאה מה שאפשר", ובכלל זה "שיבחר המין המשובח ומעולה הראוי לאותה מצוה בדכתיב מבחר נדריך". < ב. "וריון מקדימין למצוות", דבר שמצוות ביום יקדים בבוקר לעשותו, ודבר שמצוותו בלילה יקדים בתחילת הלילה. < ג. שידקדק לעשות המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה כדאמרינן שיירי דם שיורי מצוה ומעלה עליו כאילו לא כיפר. (ובספר תולדות אדם מהנה"ק ר' זלמה"ל מוואלאוין זצ"ל כתב שבכל עת שהיה לו לעשות איזה מצוה, קודם קיומה היה חוזר הלכותיה). < ד. שיעשנה בשמחה גדולה (ובדפירש האריו"ל שזה שכתוב "תחת אשר לא עבדת וכו' בשמחה מרוב כל" רוצה לומר שלא שמחת בעבודה יותר מאילו מצאת רוב כל תענוגים ואכילים טובות ומרגליות). < ה. שירון וירדוף אחר המצוה (בדכתיב "דרך מצוותיך ארוץ"). < ו. יטרח הרבה במצוה ולפום צערא אנגרא. < ז. שיהיה ממתין ומצפה מתי תבוא לידו לקיימה. < ח. שלא יעשנה בחינם אלא יקנה אותה בשכר שלם. < ט. שיעשנה מאהבת ד', לא לשום פניה ולא לשום הנאה שבעולם. < י. וגם שלא יעשנה כאילו הוא חייב בדבר ורוצה לפטור ממנה והיא עליו כמשא, אלא יעשנה מאהבה שאפי' לא היה מצווה בה היה משתוקק לעשותה לעשות נחת רוח לקב"ה שרצונו בזה". עכ"ד.

◊ האדם לא נברא בעבור מצבו בעולם הזה אלא בעבור מצבו בעולם הבא, אלא שמצבו בעולם הזה הוא אמצעי למצבו בעולם הבא שהוא תכליתו.... והנה אחר שידענו זה, נבין מיד חומר המצוות אשר עלינו ויקר העבודה אשר בידינו, כי הנה אלה הם האמצעים המביאים אותנו אל השלמות האמיתי, אשר בלעדם לא יושג כלל, ואולם ידוע כי אין התכלית מגיע אלא מכח קיבוץ כל האמצעים אשר נמצאו ואשר שימשו להגיעו. וכפי כח האמצעים ושימושם, כן יהיה התכלית הנולד מהם. וכל הפרש קטן שימצא באמצעים, תבחן תולדתו בכיורו ודאי בהגיע זמן התכלית הנולד מקיבוץ כולם, כמו שכתבתי, וזה ברור. מעתה ודאי הוא, שהדקדוק שידקדק על ענין המצוות והעבודה, מוכרח שיהיה בתכלית הדקדוק כאשר ידקדקו שוקלי הזהב והפנינים לרוב יקרב, כי תולדתם נולדת בשלמות האמיתי והיקר הנצחי שאין יקר למעלה ממנו" (מסילת ישרים פרק א').

◊ כשמקיים אדם מצוה – כיון דקו"ל דצריך כוונה לצאת ידי המצוה שצונו ד' יתברך, ומאחר וכוונה זו חשובה כדברי תורה ולא גרע מהרהר בדברי תורה, על כן אסור לעשות את המצוה כשגופו אינו נקי או במקום שאינו נקי (ט"ו). – וכמו"כ י"ל בפשיטות דבשעה שאדם מקיים מצוה הוי 'עבודה', ואין לעשות עבודת ה' דרך בזיון, דאפילו בהכשר מצוה מצינו דאסור לעשותה בדרך בזיון וכל שכן את המצוה עצמה (ביאה"ל תקפ"ח ב' סד"ה שמע).

◊ "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הקל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה ובטוב לבב" (רמב"ם פ"ה מלובל ה"ז). וכתב רבינו בחיי (ריש פרשת נשא עה"פ במשלי (כ"א, ט"ז)) "שמחה לצדיק עשות משפט ומחיתה לפועלי און". (כתוב דבריו) ז"ל "שלמה המלך ע"ה כיוון בזה להודיענו, שיתחייב האדם להיותו שמח במצוות כשיעשה אותן או יראה אחרים עושין ... וידוע כי השמחה במעשה המצוות, מצוה בפני עצמה, וכשם שהמצוה עבודה לד' יתברך כך השמחה על המצוה נקראת עבודה, וכן כתיב (דברים כה, מז) תחת אשר לא עבדת את ד' אלוך בשמחה, והוא שכתוב (תהלים ק, ב) עבדו את ד' בשמחה, ביאר כי השמחה שלימות העבודה". (וכע"ז כתב בפרשת כי תבוא עה"פ תחת אשר לא עבדת את ד' אלוך בשמחה, ושם הוסיף) "ועל כן יענש בכאן למי שעובד עבודה המצוה כשלא עשה בשמחה, ולכך צריך שיעשה אדם המצוות בשמחה וכוונה שלמה". עכ"ל. וב"כ דהקמח' (אות ס' ערך שמחה) כתב שהשמחה בעבודת השי"ת ובמעשה המצוות היא מצוה מן התורה, נצטוה אדם עליה כי היא עבודה גמורה להשי"ת, חשובה יותר מן המצוה עכ"ד. ובספר סדר היום (סדר מצות סוכה) כתב "וזה עיקר בכל המצוות, שיהיה האדם שמח וטוב לב לזכות בעשייתה, עד שמפני כך עושה בה תוספת טובה יותר ממה שנצטווה מפני חיוב המצוה, ובזה יש לו שכר אחר נוסף על שכר עשייתה, וע"ז אמרו "תחת אשר לא עבדת וגו'", כלומר עבדת, אבל לא בשמחה" עכ"ל. ובמסילת ישרים (פ"ט) כתב "השמחה היא עיקר גדול בעבודה ... כי זאת היא השמחה האמיתית שיהיה לבו של האדם עלו על שהוא זוכה לעבוד לפני ארון יתברך שאין כמוהו ולעסוק בתורתו ובמצוותיו שהם השלימות האמיתי והיקר הנצחי". וכ"כ הקב הישר" פכ"א "ויהיה תמיד בשמחה כשיבוא לידו עסק מצוה, כי העושה מצוה בשמחה אהוב וחביב מאוד לפני הקב"ה".

◊ "אמר רבי אלעזר: בכל מעשיו של האדם צריך לו שיהיו כולם לשמו הקדוש. מהו לשמו הקדוש? שיזכור בפיו את השם הקדוש על כל מה שהוא עושה (היינו מעשה המצוות) שיהיה הכל לעבודתו, ולא ישרה עליו הסטרא אחרא, משום שהסטרא אחרא מוכן תמיד לבני האדם ויכול לשרות על מעשה ההוא שעושה" (תרגום זוהר הקדוש [פ'י] הסולם) סוף פרשת תזריע נ"א ע"ב).

...כאשר אפשר שיהיה במעשה המצוה איזה פניה כי בוחן ליבות יודע הכל, וכאשר בתחילת העשיה יאמר בפיו שהוא לעבודתו לשם ד'... הרי בזה מסלק כל חיכוני שלא תסרך באותה המצוה. כי יותר הקליפה רוצה לאחוז ברוחניות המצוה, יותר מדבר גשמי שאין בו ממש. אלא אפילו בדברי העולם גם כן יאמר לשם ד', כדי שלא תשרה הקליפה בשום מעשה ממעשיו הגשמיים. וכן תמצא שמנהג הקדמונים ע"ה היה, שקודם שעשו המצוה היו מוציאים הכוונה בפייהם, כענין רבי אבא בענין שלש סעודות בזהר פרשת יתרו וכן רב המנונא בענין הסוכה ומזה נלמוד לשאר המצוות... ונמצא מקיים מעשה דיבור ומחשבה (קיצור ראשית חכמה ד"ב פ"ט).

◊ כתב רבינו בחיי (במדבר פרשת מסעי) "הלב עיקר האדם, ועיקר כל המצוות וכל העבירות, ... וכן לענין המצוות הכל תלוי בלב, שאם עשה מצוה ולא נתכוין בה בלבו לעשותה לשם שמים אין לו שכר מזה, שיצטרך האדם שיתכוין במצוות לעשותה לשם שמים, וכן אמר דוד ע"ה: (תהלים קיט, מח) "ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי", ונשיאות כפיים הוא הכוונה, כענין שכתוב: (איכה ג, מא) "נשא לבבנו אל כפים".

◊ ...כאשר אפשר שיהיה במעשה המצוה איזה פניה כי בוחן ליבות יודע הכל, וכאשר בתחילת העשיה יאמר בפיו שהוא לעבודתו לשם ד'... הרי בזה מסלק כל חיכוני שלא תסרך באותה המצוה. כי יותר הקליפה רוצה לאחוז ברוחניות המצוה, יותר מדבר גשמי שאין בו ממש. אלא אפילו בדברי העולם גם כן יאמר לשם ד', כדי שלא תשרה הקליפה בשום מעשה ממעשיו הגשמיים. וכן תמצא שמנהג הקדמונים ע"ה

(טו) אכן יעו"י משנ"ב סי' מ"ז סק"ז דכתב שם בשם הגר"א זיע"א דלכו"ע מותר לעשות איזה פעולת מצוה קודם ברכת התורה אע"ג דבעת מעשה בודאי הוא מהרהר בדין זה, אפ"ה מותר דכל שאינו מתכוון ללימוד אי"צ ברכה.

היה שקודם שעשו המצוה היו מוציאים הכונה בפיהם, כענין רבי אבא בענין שלש סעודות בזהר פרשת יתרו וכן רב המנונא בענין הסוכה ומזה נלמוד לשאר המצוות... ונמצא מקיים מעשה דיבור ומחשבה (קיצור ראשית חכמה שער האהבה פ"ט).

◇ "שמעתי ממורי הרמ"ק עליו השלום טעם למעלות העובד מאהבה, והוא כי העובד מאהבת מלכו של עולם לא לתוחלת שכר בעוה"ז ולא לתוחלת שכר בעוה"ב, אלא מאהבה לבד, הקב"ה בעצמו הוא המשלם שכרו. שאם עושה בשביל שכר העוה"ז, בשביל שיחיה לו עושר ובנים, הנה הוא נוטל שכרו בעוה"ז. וכמו שהעוה"ז כלה ואבד כך שכרו כלה ואבד בעוה"ז, ואם עושה בשביל גן עדן, שכרו ע"י עולם המלאכים המשמשים את הגן. אבל אם הוא עושה לאהבת הקב"ה הוא מדבק נשמתו באין סוף ובמדותיו ליהדום כראוי ולכן שכרו מלמעלה מעלה לחיות בנעם ד" (קיצור ראשית חכמה שער האהבה פ"ב ע' ר"ב הוצאת בלומנק). וכתב במסילת ישרים (רפ"ז): בשעה שאדם בא לקיים מצוה "ינקה בעת עבודתו מפנות אל השבח ואל התחילה אשר יהללו בני אדם ותחיה מחשבתו פונה ביהוד אל ארונה אשר הוא תחילתו והוא כל טובנו ושלמותנו ואפס זולתו", והדרך להגיע לידי כך הוא "ההזמנה לדברי העבודה והמצוות והיינו שלא יבנס בקיום המצוה בפתע פתאום שאין דעתו עדיין מיושבת עליו ויכולה להתכווץ במה שהוא עושה, אלא יזמין עצמו הדבר ויבין ליבו במיתון עד שיבנס בהתכוונות ואז יתכווץ מה הוא הולך לעשות ולפני מי הוא הולך לעשות, שהרי בהכנסו בעיון הזה, קל הוא שישליך מעליו הפניות החיצוניות ויקבע בליבו הכוונה האמיתית הרצויה". ע"כ. וכן כתב (שם) ד"הנרצה ביותר בעבודת ד' הוא הפץ הלב ותשוקת הנשמה".

◇ לפני כל קיום מצוה ממצוות ימים אלו יש לזכור לכוין לקיום ולצאת יד"ה המצוה (יעו"י שו"ע סימן ס' סעי' ד' ומשנ"ב סק"י, ומשנ"ב ס' תרפ"ה סקט"ו וס' תרצ"ה סק"ד). ואפי' למ"ד שבכל מצוות התורה – מצוות אי"צ כוונה, מ"מ מצוות היום של פורים צריכים כוונה כיון שהם באים לזכרון הנס יעו"י הערה (טו).

נ. בשעה שבא לקיים מצוה ממצוות היום, מצוה לרוץ לקיים המצוה (שנאמר נדעה נרדפה לדעת את ה') (שו"ע או"ח צ' י"ב).

ברכת שהחיינו לקונה מגילה

נא. הקונה מגילת אסתר (וה"ה אם נתן שכר לסופר שיכתוב בעבורו) י"א דלא יברך שהחיינו (דמצוות לאו ליהנות נתנו) (מג"א רכ"ג סק"ה). וי"א דאם היה מהדר אחרי מגילת אסתר, ושמח בקנייתה, מברך שהחיינו (שהרי ברכה זו נתקנה על השמחה ולא על התשמיש) (חיי אדם ס"ב ה', וכ"ד ה'מור וקציעה' ס' רכ"ג (ט)). וכ"מ מתשובת הרדב"ז ח"ג ס' תתנ"ה (תי"ב)) ועל כן אין למחות ביד המברך (משנ"ב שם סק"ג). וי"א דנכון לקנות בגד חדש ולפטור את קניית המגילה (כף החיים שם - כ"א) (ט).

קריאת המגילה

[בלילה חיובה מדרבנן וביום מדברי קבלה (שהוא כדבר תורה. יעו"י שערי תשובה תרפ"ז א' ושו"ע תרצ"ז ז' ושעה"צ תר"צ אות מ"א ותוצ"ב אות כ"ז)]

◇ "לאחר תפילת העמידה יבנים שמחה עצומה בליבו אל קיום מצות עשה זמנית של דברי קבלה קריאת המגילה" (יסושה"ע).

◇ "...וציוו לקרות המגילה בעונתה, כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו, והיה קרוב לשועתנו, כדי לברכו ולהללו ולהודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה, ומי גוי גדול אשר לו אלוהים קרובים אליו כדי אלקינו בכל קראינו אליו" (הרמב"ם בסוף מנין המצוות בפתחתה ליד הזוקה).

◇ בפירוש 'יוסף לקח' להקדמון רבי אלעזר אשכנזי זי"ע על מגילת אסתר (א' א') כתב דהנס של פורים היה "להודיע לדורות היותו משגיח עלינו מן החרכים, להצילנו מיד הקמים עלינו, כי כאשר רבו עוונותינו ונתמעטו זכויותינו וחרב בית מקדשנו, ואין אנו זכאים לעשות לנו נס בפרסום אזי יצילנו במסתרים. משל למה הדבר דומה, לבן מלך שחטא מאוד נגד אביו, וגירשו מפניו, ובא ארי לטורפו, והאב ברחמיו על בנו שולח אחרים להצילו, כדי שלא יחשוב הבן ששכחה חמתו מעליו, וכך השי"ת עם היותנו בגלות בהסתר פנים, הנה הוא מסובב סיבות להצילנו מיד קמינו" (הובא בקונטרס להגד"ה קרלינשטיין זצ"ל פורים עמ' צ"ב).

זמן קריאת המגילה בלילה

נב. יש לקרות המגילה רק לאחר צאת הכוכבים. ודעת החיי אדם (קנ"ה – ה') והגר"א זיע"א (תרצ"ב סק"ט) דאפילו אם קרא רק מקצתה קודם צאת הכוכבים, אינו יוצא כלל אפילו בדיעבד, וצריך לחזור ולקרות בלא ברכה. ומ"מ המיקל לחולה ומצטער ולילודת לקרותה מבעוד יום קצת, יש לו על מי לסמוך. ואפשר שבמקום שהדחק גדול אף בציבור יש להקל לקרות אפילו כשאין עדיין לילה גמור (משנ"ב תרצ"ב סק"ד, ביאה"ל שם ד"ה מפלג). (ויעו"י עוד פמ"ג תרצ"ב משב"ז סק"ג לענין בין השמשות). (והטעם להקל, דדעת השו"ע תרצ"ב ד' דמי שהוא אנוס קצת יכול לשמוע קריאת המגילה מפלג המנחה (ויעו"י ביאה"ל שם ד"ה מפלג המנחה דזהו דוקא אם הוא נזהר תמיד להתפלל מנחה קודם פלג)). אמנם כשחל י"ג בשבת אסור לקרות מבעו"י, דאין קורין המגילה בשבת (יעו"י מג"א תרצ"ב סק"ו).

נג. יעו"י מג"א (תרפ"ז א') דקריאת המגילה של לילה מותר לכתחילה לקרותה כל הלילה עד עמוד השחר, דכיון דחביבה ליה לא חיישינן שמא יפשע עכ"ד. ומיהו זריזין מקדימין למצוות, ויקרא בתחילת הלילה לאחר צאה"כ (ערוך השלחן תרפ"ז ד').

(טו) דהנה כתב הרמב"ם (מגילה ב' ה') דהקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא, וכ' שם הרב המגיד, דבמגילה הכל מודים דבעינן כוונה לצאת (ובלחם משנה שם נתקשה בד'). ויעו"י פר"ח (תרצ"ז סק"ג) דכ' דבמגילה בעינן כוונה גם למ"ד מצוות אי"צ כוונה, כיון דמצוה זו באה לזכר הנס. וכ"ה ב'טורי אבן' מגילה יז. ד"ה ה' כותבה, וכ"ה בפרמ"ג תרצ"ה משב"ז סק"א גבי סעודת פורים ומקרא מגילה ומתנות לאביונים.

(סו) זל"ש ד"היא אמרינן 'מצוות לאו ליהנות נתנו' כגון גבי המודר הנאה מחבירו שתוקע לו תקיעה של מצוה ודכוותה, דהענין הוא שהמצוות אין בהן טובת הנאה לבעלים כאילו ויתרו ונתנו למודר דבר משלהם, שאין המצוה משלהם, ואין להחזיק טובה בעד קיום מצוה שגורם לחבירו, לפי שכל ישראל ערביין זה לזה וחייבין זה לזה לעזור בקיומן, ואי"ז הנאה שלו, שכבר נשתעבד בכך מגזירת מלך ומושבע ע"ז מהר סיני ... ואינה חשובה הנאה גופנית לפי שמוכרח לקיימן בין רוצה בין לאו, שאע"פ שאינו נהנה ממנה, כופין אותו ומכין עלה עד שתצא נפשו אם לא יעשה - הא ע"כ לאו בהנאה גופתא תליא אלא היא הנאת ותועלת הנשמה - אבל איך אפשר לומר שאין שמחה והנאה מגעת לנפש ממצוות, והלא אין שום שמחה גדולה והנאה עריבה לנפש יותר מההנאה והערבות שמגיע אליה מפקודי ד' ישרים משמחי לב, וק"ו לספרים דאית בהו תרתי למעליותא: דחביבין לנפש, וקורת רוח גם לגוף בהיות הנאתן תלויה ג"כ בדבר גשמי, ששמח ונהנה בראיית הספרים יופי כתיבתן וקישורן ומדוע לא נברך עליה. עכ"ל.

(סט) ואם קנייתה היתה סמוך לזמן קריאתה בפורים (באופן שעדיין לא נסתלקה השמחה מלבו - יעו"י משנ"ב שם סקט"ו) יכול לכוין ב'ברכת שהחיינו' על קריאת המגילה לפטור אף את קנייתה. - ולפמש"כ הפמ"ג (יעו"י להלן דין ע"ו והערה ק). יצטרך להודיע לש"ץ לפני שמצוה את הקהל בברכת שהחיינו, שרצונו לצאת בזה אף על קניית מגילתו.

דברים המותרים והאסורים קודם קריאת המגילה

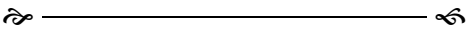
נד. מותר ללמוד לכתחילה לפני קריאת המגילה (דכיון דחביבה ליה לא חיישינן דלמא יפשע) (מג"א תרצ"ב ז', פמ"ג תרצ"ב משב"ז סק"ג), אמנם לדעת המשנ"ב נראה דיחיד אסור ללמוד עכ"פ משעת צאה"כ, יעו' הערה ^(ט) ^(צא). ומ"מ מותר ללמוד הלכות מגילה או ענינים השייכים למגילה ^(עב) (נטעי גבריאל ע' ר"ט ^(עג)).

נה. אסור לאכול לפני קריאה דלילה ולפני קריאה דיום (מחצי שעה קודם תחילת זמן קריאתה, ובלילה היינו מחצי שעה קודם צאת הכוכבים ^(עד)), ואפילו טעימה בעלמא אין להקל ^(עה) [ולענין שתיית מים ושתיה שאינה משכרת יעו' הערה ^(עו)], אבל לצורך גדול והיינו חולה קצת או מי שהתענית קשה לו, יכול להקל בטעימה בעלמא (היינו משקין בשיעור ביצה או פת כביצה) (רמ"א תרצ"ב ד' ומשנ"ב סקי"ד וסקט"ו) ויעו' הערה ^(עז) (ויעו' עוד להלן הערה ע"ט). ואם הוא אדם חלש והשהייה תזיק לבריאותו ויכול לבוא לידי חולי וטעימה לא מספיקה לו, מותר לו לאכול, אך יבקש מאחד שיזכירנו לקרוא את המגילה אחר אכילתו (משנ"ב שם סקט"ז). ובדין שתיה קודם קריאת המגילה דיום יעו' הערה ^(עח).

נו. נשים המצפות לבעליהן שיבואו מבית הכנסת, ורעבות או צמאות, יכולות להקל בטעימה כהנ"ל, ובמקום הצורך אף באכילה גמורה קודם קריאת המגילה (ברית כהונה' לרבי משה כלפון כהן זצ"ל ח"א עמ' מ"ז ^(עט) הו"ד בספר 'פורים המשולש' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ל"ז הע' כ"א).

נז. מחצי שעה קודם זמן קריאת המגילה (והיינו מחצי שעה קודם צאה"כ) אסור לישן אפילו אם דעתו לישן רק מעט, הן לפני קריאה דלילה והן לפני קריאה דיום (שמא תחטפנו שינה ויבטל מקריאת המגילה) (משנ"ב תרצ"ב סקט"ו). ^(פ)

נח. אסור להתרחץ מחצי שעה קודם זמן קריאת המגילה (היינו מחצי שעה קודם צאת הכוכבים) ויעו' הערה ^(פא), וכמו"כ אין להתחיל לעשות מלאכה שאפשר להמשיך בה (או שיכולה לגרום טירדה) מחצי שעה קודם זמן קריאת המגילה (היינו חצי שעה קודם צאה"כ) ^(פב) עד שיקרא המגילה

(ע) דבמשנ"ב (תרצ"ב סקט"ו) כתב גבי קריאת המגילה "עיי' לעיל בס' רל"ה ס"ב ובמשנ"ב שם כמה פרטים לענין קריאת שמע, וה"ה כאן", ושם בסימן רל"ה ס"ק י"ז כתב דמשהגיע זמן קריאת שמע אסור ללמוד כשמתפלל בביתו ביחיד - ומסתיתם המשנ"ב שכלל כל הני דיני דסימן רל"ה יחידיו, וכתב דנוהגים אף לפני קריאת המגילה, משמע דס"ל דאף בקריאת המגילה משהגיע זמן קריאתה אם מתפלל ביחיד אסור לו ללמוד.

והנה משמע מהמשנ"ב דדווקא משהגיע זמן קריאת המגילה אסור, אבל בחצי שעה הסמוכה לזמן הקריאה מותר ללמוד (ויעו' משנ"ב רל"ה סק"ז לענין קריאת שמע וכ"כ בשעה"צ רל"ב סק"ח לענין ללמוד סמוך למנחה, וה"ה נמי במגילה שדינה כק"ש). - אמנם לענין הדלקת נר חנוכה כתב השעה"צ (תרע"ב אות י"ד) לאסור להתחיל ללמוד חצי שעה קודם ההדלקה. ולכאן ה"ה בחצי שעה קודם זמן קריאת המגילה, [ולענין בדיקת חמץ הביא המשנ"ב (תל"א ס"ק ז') דיש אוסרים ללמוד אף בחצי שעה שקודם זמן הבדיקה, ויש מתירין] ויל"ע. - ועכ"פ משמע דהמשנ"ב לא פסק כהמג"א והפרמ"ג להתיר לימוד קודם קריאת המגילה עכ"פ משעת צאה"כ.

(עא) אכן אם התפלל בציבור (שגם הם לא שמעו עדיין קריאת המגילה) מותר ללמוד אף משהגיע הזמן דלית לן למיחש שמא יפשע (כ"כ בשעה"צ רל"ה ס"ק י"ט לענין קריאת שמע ויעו' בהערה להלן בסמוך דיין מגילה דין ק"ש).

(עב) דומיא דמה שהותר בשו"ע סי' ער"ה ^(ז) לקרות "במה מדליקין" לאור הנר בשבת, ולא חיישינן שמא יטה, משום דהוא מזכיר איסור שבת, ואיך ישכח ויטה, ואף הכא עצם העסק בדיני קריאת המגילה יזכיר לו חיובו לשמוע קריאת המגילה וליכא למיחש דלמא מימשך בלימודו וישכח מלקרוא (נטעי גבריאל שם).

(עג) וכע"ז דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א (תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' רחצ') והגר"נ קרליץ זצ"ל (גליון 'מים חיים' להגר"א דונר שליט"א) לענין לימוד בחצי שעה הסמוכה לזמן הדלקת נר חנוכה, וה"ה הכא. - ואמנם שם איירי לענין החצי שעה שקודם הדלקת הנרות, ובהגיע זמן ההדלקה ודאי צריך להדליק מיד, מ"מ הכא דזמן קריאת המגילה כל הלילה אפשר דמותר ללמוד בהלכות פורים אף לאחר צאה"כ.

(עד) יעו' משנ"ב תרצ"ב (ס"ק ט"ו) דהוא כמו לענין ק"ש דערבית, ושם האיסור הוא מחצי שעה קודם תחילת זמן ק"ש כדאיता בשו"ע רל"ה ב'. - **והא התחיל בסעודת פת קודם הגעת החצי שעה שלפני זמן הקריאה**, מותר לו להמשיך לאכול כדרכו אף לאחר שגיע זמן קריאת המגילה ובלבד שיהא שהות לקרוא המגילה לאחר גמר אכילתו (דכ"ה לענין ק"ש כמבואר בס' רל"ה ב' ובמשנ"ב שם סק"א) (וברוב השנים חל תענית אסתר בערב פורים, אלא דנפק"מ בפורים שחל במוצש"ק דיכול למשוך אכילתו בסעודה ג' כדרכו וכרצונו. וכמו"כ נפק"מ בכל שנה לבני הכרכים וכמו"כ לבני הפרדים לאלו הפטורים מתענית).

(עה) הנה מצינו דהחמירו לפני קריאת המגילה לאסור לכתחילה אפי' טעימה, יותר מק"ש ותפילה שהתירו 'טעימה' לפניהם מלכתחילה (כדיעו' שו"ע רל"ב ג' ומשנ"ב שם סקל"ד - ל"ה), וכמו"כ החמירו לענין שומר דבס' רל"ה (סק"ח) כתב דאם ביקש מאחד שיזכירנו, מותר להתחיל לאכול אפי' כשכבר הגיע זמן ק"ש, ואילו קודם קריאת המגילה לא הותר אכילה ע"י שומר [אפי' טעימה בעלמא] כ"א למי שיכול לבוא לידי חולי כדיעו' משנ"ב תרצ"ב סקט"ז. ובטעם הדבר לענין טעימה יעו' אליה רבה תרצ"ב (ס"ק י"א) ד"כיון דשרוי בתענית, אם נתיר לו טעימה, ודאי ימשוך לאכול". עכ"ד.

(עו) מסתימת המשנ"ב כאן שהזכיר 'משקין' סתם, ולא כתב 'משקין המשכרים' משמע דבאיסור טעימה כלול נמי שתיית מים ואע"פ דלענין ק"ש לא נאסר לשתות אלא שתיה המשכרת (כמבואר במשנ"ב סי' פ"ט ס"ק כ"ז ובשעה"צ שם אות ל"ג דמציין לדברי המג"א בס' רל"ב ס"ק י"ז דכתב שם לענין שתיה קודם מנחה קטנה דדוקא שתיה המשכרת אסורה), מ"מ לענין זה מגילה חמיר טפי, כמו דמצינו בדברים נוספים דקריאת המגילה חמיר טפי מקריאת שמע, יעו' הע' לעיל בסמוך, וכ"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל דשתית מים נכללת באיסור זה (הובא בספר 'בלילה ההוא' ע' 7). אמנם יעו' 'שונה הלכות' (תרצ"ב ב') שהוסיף בד' המשנ"ב הנ"ל דמיירי במשקה המשכר (והוא ע"פ מש"כ המשנ"ב רל"ב (ס"ק ל"ה), דכתב שם דסתם משקה (שאינו משכר) מותר לשתות אפי' הרבה). - ומשמע דשאר המשקין שאינם משכרים, אפי' 'טעימה' לא מקרי ומותר לשתותם לכתחילה. וכ"מ ב'ערון השלחן' תרנ"ב סעי' ה' שכתב דשתית חמין ודאי מותר אף במקום שטעימה אסור. וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל (ע"י הגר"י אוסטרוב שליט"א) דיש להקל לשתות מים לפני קריאת המגילה (ע"פ המג"א הנ"ל).

(עז) יעו' שו"ע רל"ב (ג') ומשנ"ב (שם סקל"ד - ל"ה) גבי איסור אכילה קודם מנחה, דפירות [וסתם משקה שאינו משכר] מותר אפי' הרבה. וכמו"כ תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן מותר אפי' יותר מכביצה אם אינו קובע ע"ז סעודה (אכן יעו' משנ"ב תרל"ט סקט"ו דהביא דהמג"א ס"ל דתבשיל העשוי מחמשת מיני דגן דינו כפת ואם אכל יותר מכביצה חייב בסוכה אפי' לא קבע ע"ז סעודה. - ובשעה"צ רפ"ו אות ז' דימה דין טעימה קודם מוסף לדין אכילה המחוייבת בסוכה. ולכאן ה"ה קודם מנחה). וכמו"כ מבואר שם דמיני מאפה של מזונות עד כביצה מותר (וביותר מכביצה כשאינו קובע עליהם סעודה הוי מחלוקת אחרונים כדיעו' משנ"ב רפ"ו סק"ח ושעה"צ אות ז' ומשנ"ב תרל"ט סקט"ז). - ויל"ע אי דינים אלו נוהגים אף לפני קריאת המגילה.

(עח) מסתימת לשון המשנ"ב (תרצ"ב סקט"ו) שכתב "דכמו בלילה אסור לאכול קודם קריאתה, הוא הדין ביום אפי' כבר התפלל אסור לאכול קודם קריאתה" משמע דאף קודם קריאת המגילה דיום אסור בטעימה וכ' ככל הדינים שבלילה. - אכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דדוקא לפני קריאת המגילה דליל י"ד החמירו כל כך דמאחר שצם יש חשש שמא ימשך אחר אכילתו ויבטל קריאת המגילה [כטעימה דהאילה רבא (תרצ"ב סק"א), הובא לעיל בהערה ע"ה], אבל בבוקר לפני התפילה מותר לשתות אפי' יותר מרביעית קפה או תה אע"פ שעדין לא שמע קריאת המגילה (כדין שתיה קודם קריאת שמע שכתב המשנ"ב סי' רל"ב סקל"ה דמשקה המשכר אסור ביותר מכביצה, אבל סתם משקה מותר לשתות אפי' הרבה), [ויש לצרף לזה דיש הסוברים ששתיה שאינה משכרת אינה אסורה כלל אפי' בלילה יעו' הערה לעיל]. ומ"מ ס"ל דאף לפני קריאת המגילה דמוקפין בליל ט"ו, מחמירים שלא לאכול ולשתות קודם קריאת המגילה כלל (משום לא פלוג). (ספר 'יבקשו מפיהו' ע' קמ"ט, קנ"ו, קנ"ט, ויעו"ש מש"כ גבי שתיית מים ותה קודם קריאת המגילה בליל ט"ו).

(עט) יעו"ש מש"כ בטעם קולא זו, ובתורן דבריו כתב דהנשים מסתמא הם חלושות, והוי כמש"כ הכף החיים תרצ"ב (אות ל"ח בשם המשנ"ב שם סקט"ו) דאם הוא אדם חלוש והשהיה מזקת לבריאותו ויכול לבוא לידי חולי, והטעימה מעט אינה מספקת לו נראה דשרי לאכול, אך יבקש מאחר שיזכירנו לקרוא את המגילה אחר אכילתו, וא"כ ה"ה הכא יש את הבעל שמזכירים לקרוא, ובפרט במקום שדרך הנשים להתאסף יחד לשמוע המגילה זו מזכירה את זו, והו"ל כאילו יש מי שנצטווה להזכירם. וכ"כ הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו 'פורים המשולש' (ע' ל"ז הע' כ"א) להקל לנשים רעבות או צמאות לאכול ולשתות לפני קריאת המגילה, בין בערב ובין ביום (והביא לדברי הברית כהונה הנ"ל), וציין שם גם לדברי הגר"ח זוננפלד זצ"ל ב'שלמת חיים' ח"א סי' ק"ד דכתב דמעיקר הדין אם ביקש מאחד שיזכירנו לקרות את המגילה מותר לאכול קודם קריאת המגילה אפי' מי שאינו חלוש, עכ"ד, (ויעו"ש דס"ל כן בדעת המשנ"ב). - ויעו' עוד קיצור שו"ע (קמ"א ח') דהיקל לכתחילה לטעום קצת קודם המגילה כגון קפה וכיוצ"ב כדי להתחזק מעט. ובשנה שחל פורים במוצש"ק (וה"ה בכל שנה לבני הכרכים) יש לצרף עוד להקל ע"פ הא"ח תרצ"ב סקי"א דכתב דהטעם דאין להקל בטעימה (אלא לצורך גדול) ד"כיון דשרוי בתענית אם נתיר לו טעימה ודאי ימשוך לאכול", ובאופן זה דלא היו שרויים בתענית, לא שייך האי טעמא. וה"ה לפני קריאה דיום (לאחר התפילה) הן לפרדים והן למוקפים.

(פ) אכן אם התחיל לישן קודם חצי שעה שלפני זמן קריאת המגילה, יכול לכתחילה להמשיך לישן כרצונו אף לאחר שגיע זמן קריאת המגילה, אם יהא שהות לקרוא המגילה לאחר שיקום משנתו כמבואר לענין ק"ש בס' רל"ה סק"א (לענין אכילה וה"ה שינה ושאר מלאכות כדיעו"ש סקי"ז) ובס' יע' סק"ג (ובס' רל"ב ב' ובמשנ"ב סקי"ג לענין קודם מנחה) ובמשנ"ב תרצ"ב סקט"ו כתב דהפרטים הנאמרים לענין ק"ש (בס' רל"ה ב' ומשנ"ב שם) נוהגים אף קודם קריאת המגילה.

(פא) דהמשנ"ב תרצ"ב (ס"ק ט"ו) כתב דהדינים הנוהגים קודם ק"ש (בס' רל"ה סעי' ב' ובמשנ"ב שם ס"ק י"ז) נוהגים אף קודם קריאת המגילה, ובמשנ"ב רל"ה ס"ק י"ז הביא דקודם ק"ש של ערבית אסור לעשות כל המלאכות המבוארות בס' רל"ב ב', ואחת מהן היא מרחץ. - אכן יעו' בשו"ת "אז נדברו" (להגר"ב זילבר זצ"ל, ח"ו סי' מ"ג) שכתב להקל ברחיצה במקלות קודם שחרית, דהאי

סה. במקום שאין עשרה לשמוע המגילה, היודע לקרוא המגילה צריך לקרוא לעצמו דוקא ולא לשמוע מאחר (דקריאת המגילה הוי כמו תפילה שאין היחיד מוציא את חבריו אלא בעשרה) (שו"ע תרפ"ט ח', וכ"פ האליה רבה סק"א, ומטה יהודה סק"ה, וכן העתיק בדרך החיים (סי' קצ"א דיני קריאת המגילה אות ד' הו"ד במשנ"ב שם סקט"ו)). וכל זה רק לכתחילה, אבל בדיעבד אם נתכוון לפטור חברו יצאו, אע"פ שהם יודעים לקרוא (פרי חדש שם, והו"ד במשנ"ב שם פ"ט).

דינים בקריאה

סו. במקומות שאי אפשר לשמוע מה'בעל קורא' את כל הקריאה (מחמת רעש ובלבול שמכים ומשמיעים קול), ראוי לכל אחד שיהא לו מגילה כשרה בידו, ויקרא בלחש מילה במילה עם ה'בעל קורא' (פמ"ג תר"צ מש"ז סק"ו, ותרפ"ט א"א סק"א הו"ד במשנ"ב תרפ"ט ותר"צ סקכ"ו), (ואם רוב הקריאה נשמעת היטב כמצוי היום ברוב בתי הכנסיות, ורק נחסר מידי פעם שמיעת תיבה אחת או שתיים, יכול לשמוע את כל הקריאה מהבעל קורא (מבלי לקרות עמו מילה במילה), ורק כשמחסיר שמיעת תיבה אחת או שתיים מיד יקרא אותם בעצמו מתוך המגילה הכשרה, וימשיך בקריאה עד היכן שהבעל קורא אוהז, ובכך יוצא יד"ח לכתחילה. אכן אם כשמחסיר תיבה יקרא אותה מתוך חומש, יוצא רק בדיעבד (משנ"ב תר"צ ס"ק י"ט וס"ק נ"ח)).

סז. מנהג כל ישראל שקודם שמתחיל הברכות פושט הקורא את כל המגילה כאגרת (היינו פושטה כולה וכופלה דף על דף) (י), אבל היחידים השומעים במגילות אין צריכים לפשוט (שו"ע תר"צ י"ז ומשנ"ב סק"ג נ"ו, ויערוך השלחן שם דין כ"ב. מיהו בשעה"צ שם סק"ג הביא מהפמ"ג דכתב דהמנהג שגם יחידים פושטים כאגרת. ובארוחת רבינו ח"ג ע' מ"ג כתב שהמנהג הוא דיחידים לא פושטים (נ"י)).

סח. יזהר אדם שהמגילת אסתר לא תשתלשל מעל גבי השלחן או הסטנדר, דאע"פ שאינה נגדרת ע"ג הקרקע, מ"מ חשיב הדבר כגנאי לכתבי הקודש (משנ"ב סי' תר"צ סק"ו, ויעוי' עוד משנ"ב סי' מ' סק"ג).

סט. י"א דטוב שיעמדו שני אנשים ליד השלחן ציבור מימין ומשמאל (כף החיים תרצ"ב סק"א, וב'מועד לכל חי' סי' ל"א אות ק"ד, ויעוי' עוד משנ"ב סי' קמ"א סקט"ז) ולא נוהגים כן (הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

ע. נוהגים לקרות בניגון איכה את המילים הבאות: "וכלים מכלים שונים" (א' ז'), "והמלך והמן ישבו לשתות" וכו' עד "זעקה גדולה ומרה" (ג' ט"ו - ד' ט"ז), "אבל גדול ליהודים וכו' יצע לרבים" (ד' ג'), "וכאשר אבדתי אבדתי" (ד' ט"ז) (מנהג פרנקפורט, וכן עמא דבר), ויש נוהגים לקרוא ג"כ הפסוק "אשר הגלה מירושלם" וכו' (ב, ו), "כי איככה אוכל וראיתי" וכו' (ספר פורים וחדש אדר).

◊ כתב היעירות דבש (ח"א דרוש ג) "שמעו נא נבונים עם וחכמים ... אל נא תהיה קריאת המגילה בעיניכם כדורש ספר זכרונות וספר קורות אבותינו בכל התלאות אשר מצאם ... וכי בשביל זה היתה אזהרה לקרותה פעמיים ... אמנם רוב מהתועלת אשר נמשך ממנו, מלבד פודות רבות שיש בו ... גם יש ללמוד ממנה דברים רבים למוסר והנהגת אדם אשר יעשה וחי בהם" עכ"ל.

ברכות המגילה

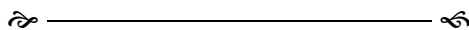
עא. הקורא את המגילה מברך לפניה של ברכות 'על מקרא מגילה', 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו', ולאחריה נוהגים לברך 'הרב את ריבנו וכו' (שו"ע סי' תרצ"ב סעי' א').

עב. בברכת 'שהחיינו' יאמר 'והגיענו לזמן הזה' (הלמ"ד בחיריק ולא בפתח) ('מטה משה' סי' תתק"פ, מג"א ר"ס תרע"ו וא"ר שם סק"א, ו'מקור חיים' לבעל החו"י תרע"ו - א', וכ"פ במשנ"ב תרע"ו סק"א ו'כף החיים' שם סק"ו (נ"י) וכן מורה הגר"ח קניבסקי שליט"א לנהוג - 'דעת נוטה' עמ' שע"ז הערה 816). וי"א דיאמר הלמ"ד בפתח (נ"י) (כ"ה בסידור רבי שבתי סופר מפרעמישלא זיע"א (נ"י) (נ"י) וכ"נ הקה"י זצ"ל - 'ארוחת רבינו' ח"ג עמ' י"ז, וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל שכן המנהג - 'פניני חנוכה' עמ' ל"ד, וכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שכן המנהג - 'הליכות שלמה' תפילה עמ' רפ"ג הערה 65, וכ"נ הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל - 'כאיל תערוג' התשע"ה גליון 70, וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל ושכן מנהג בני ספרד - 'ילקוט יוסף' ח"ג מועדים עמ' רכ"ה, וכ"ד הגר"ב צאבא שאול זצ"ל שכן המנהג - 'אור לציון' ח"ד עמ' עד"ר).

עג. דעת השו"ע דביום אינו חוזר ומברך שהחיינו דהרי כבר בירך בלילה. ודעת הרמ"א דאף ביום מברך שהחיינו (דעיקר מצות קריאתה ביום הוא) (שו"ע ורמ"א סי' תרצ"ב סעי' א' ומשנ"ב סק"א - ב').

עד. בברכת 'שהחיינו' בקריאת המגילה דלילה ראוי לכוין אף על עצם היום, מפני תוקפו של נס שהיה בו (וכיון דמזמן לזמן קאתי הוי ככל מועדי ד' שמברכים עליהם שהחיינו) (יעוי' משנ"ב תרצ"ב סק"א וביאה"ל ד"ה ושהחיינו ושעה"צ תרע"ו אות ג' (נ"י)).

עה. י"א לדעת השו"ע (תרצ"ב א' דמברכים ברכת שהחיינו רק בקריאת המגילה דלילה ולא ביום) יכוונו בברכת שהחיינו דלילה גם על המצוות של משלוח מנות ומתנות לאביונים [וסעודת פורים] אע"פ שאין חיובם בלילה (פמ"ג תרצ"ב א"א סק"א) וכן נוהגים מבני ספרד (אמנם כביה"ל ד"ה "לזמן" (יעוי' מטה משה שם)).

(פט) ודעת המ"א שם סק"י דאפי' לכתחילה עדיף שיקרא אחד לכולם משום 'ברוב עם הדרת מלך', אכן במשנ"ב שם משמע דמצדד כדעת השו"ע והאחרונים הנ"ל יעוי"ש.

(צ) ופשיטת המגילה עיקר טעמה מפורש ברמב"ם ובמחבר (ת"צ י"י) "כדי להראות את הנס" והיינו מדין פרסומי ניסא. דאם קורא במגילה בלא לפושטה נראה כקריאת התורה, ולכך פושט וכורך כאגרת כדי שיהא ניכר מצותה שהיא כקריאת אגרת.

(צא) יעוי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שנ"ה דכתב דנאה ויאה גם ליחיד להחמיר בזה, ויעוי"ש דביאר דיחידים הנמצאים בציבור (אפילו אם קוראים לעצמם) יש יסוד מעיקר הדין שייצטרכו לגלו ולכוון כאגרת וכהש"ן. אכן בפמ"ג (א"א סק"ח) כ' דראוי שלא יפשוט כל אחד מגילה כאגרת שלא יאה נראה כאילו כל אחד קורא בפני עצמו [ורק שהמנהג שגם יחידים פושטים].

(צב) וכן בסידור 'אשי ישראל' עמ' ק"ה הביא ש"ה הגירסא בכל סי' בין בנוסח פולין ובין בנוסח אשכנז מערבי.

(צג) הסוברים דצריך לומר "לזמן" בפתח תחת הלמ"ד טעמיהו, דע"כ הוא מורה שאי"ז "זמן" סתם אלא זמן המיוחד, דהלמד בפתח משמשת במקום ה' והרי כאומר "להזמן הזה". אכן הסוברים דצריך לומר "לזמן" בחיריק תחת הלמ"ד, הוא משום דסברי דמאחר שאומר "לזמן הזה" - בתיבת "זה" כבר הורה דהוי "זמן המיוחד" ולא סתם זמן, ואי"צ להורות כן גם בתיבת "לזמן" (יעוי' מטה משה שם).

(צד) תלמידו של ה'לבוש' וסידורו מעוטרת בהסכמת הסמ"ע המהרש"א השל"ה הב"ח המגלה עמוקות וה'כלי יקר' ועוד.

(צה) בהקדמה כללית פ"ד עמ' 37 הוצאת ישי' נר ישראל ארה"ב התשס"ג, ויעוי"ש מה שהאריך לסתור ראיותיו של ה'מטה משה', וסיים דבריו "ואילו הייתי יודע את דברי הרב כשה' הרב בעל מטה משה בחיים הייתי מורה לו הדרך הישר בעניין זה, ובלי ספק ה' מודה לי, וה' חוזר מדקדוקו".

(צו) ובביאה"ל שם ובשעה"צ שם מצדד למעשה דאף מי שאין לו מגילה כלל (לא ביום ולא בלילה) מ"מ מברך 'שהחיינו' על עיצומו של יום, וכן הביא שם מהמאירי, אלא דמ"מ מסיים בביאה"ל "וצריך עיון למעשה" (ובמשנ"ב תרצ"ב שם הביא הנ"ל בשם "יש אומרים" דראוי לברך זמן על היום מפני תוקפו של נס שהיה בו, ולא כתב "צ"ע", אכן יתכן דסמך על מש"כ "יעיין בביאור הלכה").

ושהחיינו כתב 'דלא נהירא' לו שלדעת המחבר יוצא בברכת שהחיינו דלילה על משלוח מנות וסעודה דיום, (ובפשטות כוונתו דאיך מהני ברכתו על משלוח מנות וסעודה דיום הא אכתי לא מטו זמן חיובייהו) ושאר במג"א לא משמע כן^(צז).

עו. טוב לכוין בברכות המגילה ביום, הן ב'אקב"ו על מקרא מגילה', והן ב'שהחיינו', על משלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודת פורים (של"ה הק' פרק נר מצוה אות ו')^(צח). ובמג"א (תרצ"ב סק"א) הביא זה רק לענין ברכת 'שהחיינו' שיכוין בה גם על משלוח מנות וסעודת פורים ונמתנות לאביונים^(צט). ויודיעו זאת להש"ץ המברך, דבעינן כוונת שומע ומשמיע (פרמ"ג תרצ"ב א"א סק"א והו"ד במשנ"ב סק"א^(ק)), ומי שלא כיוון ב'שהחיינו' דלילה על עצם היום, יכוין כן ב'שהחיינו' דיום (יעוי' לעיל בדין הסמוך).

עז. הקורא את המגילה בין בציבור ובין ביחיד, מברך הברכות בעמידה. ואף השומעים את הברכה צריכים ג"כ לעמוד (כיון שיוצאין ע"י שמיעה, משום דשומע כעונה^(קא)) (משנ"ב תר"צ סק"א ושעה"צ אות א', וכפ החיים סק"ב^(קב)). ובשעת הקריאה, אם קורא בציבור צריך ה'בעל קורא' לעמוד מפני כבוד הציבור (ולענין סמיכה, יעוי' הערה^(קג)) (אכן לקהל מותר לישוב לכתחילה). ואם קורא שלא בציבור, אף ה'בעל קורא' מותר לישוב לכתחילה (שו"ע תר"צ - א', וכפ החיים שם סק"א).

עח. לפני קריאת המגילה בלילה וביום יכוין לקיים ולצאת יד"ח מצות קריאת המגילה (שו"ע סי' ס' סעי' ד' ומשנ"ב שם סק"י ומשנ"ב תרפ"ה סקט"ו ושעה"צ תר"צ אות מ"א^(קד)) [בלילה חיוב קריאתה מדרבנן, וביום חיוב קריאתה מדברי קבלה (שהם כדברי תורה)^(קה)].

◊ טוב לכוין לקיים ג"כ מצות עשה לשמוע לדברי חז"ל [שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה (דברים ז' י"א), ונאמר (שם ל"ב ד') "שאל אביך ויגידך וקניך ויאמרו לך"] ומצות לא תעשה שלא להמרות פי חז"ל [שנאמר "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"] (שבת כג. ^(קי) וכ"ה דעת הרמב"ם מהל' מומרים ה"א, ב', דבכל מצוה מדרבנן איכא 'מצות עשה' דאורייתא לקיימה, ולא תעשה' כשעובר עליהן. וכ"ה בחינוך מצוה תצ"ה. אכן יעוי' רמב"ן בהשגות לספחמ"צ שורש א' דלא מיירי קרא במצוות הרבנן יעוי"ש^(קיז)].

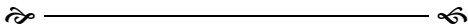
◊ חייב אדם להתבונן במידת החסד ושיזכור חסדי ד' תמיד כענין שנאמר (ישעיה ס"ג) "חסדי ד' אזכיר תחלות ד'" וגו' (כד הקמח לרבינו בחי' ערך פורים). ובחרדים (פ"ט כ"ג) כתב "מעלת זכרון חסדיו יתברך והתבונן בהם – מצוה רביעית שנאמר "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ד' אלוקיך זה ארבעים שנה במדבר ואכלת את המן, שמלתך לא בלתה" וגו' ומזה נלמד מקל וחומר אם נצטוונו לזכור לדורות החסדים שעשה עם אבותינו כל שכן שכל אחד מישראל חייב לזכור החסדים שעושה עמנו תמיד לכלל ישראל שמציל אותנו משיני אריות... העומדים תמיד עלינו לבלותינו, ולזה אנו אומרים בכל יום "מזמור לולי ד' שהיה לנו", וכן חייב כל אחד מישראל לזכור החסדים שנמלו ד' יתברך מעת שיצרו בבטן אמו, ואז יכנע לפניו ויבוש וישוב בתשובה שלמה עכ"ל. וכענין ברבינו יונה (שע"ת ג' י"ז), ועל כן טוב לפני קריאת המגילה לכוין לקיים מצות זכרון חסדי ד' (גליון יד ב"ד פורים).

◊ טוב לכוין ג"כ לפני הקריאה, לקיים התקנה דשואלין ודורשין בחלכות פורים ביום הפורים שיוצאין יד"ח בזה בעצם קריאת המגילה כמבואר במשנ"ב תרפ"ח סקט"ז (וכזה גופא מצד עצמו ג"כ מקיים מצות עשה לשמוע לדברי חז"ל ומצות ל"ת שלא להמרות פי חז"ל הנ"ל).

עט. צריך לכוין לצאת יד"ח מהש"ץ הן בברכות לפניה ולאחריה והן בקריאה עצמה מדין שומע כעונה, ואף הקורא יכוין להוציא השומעים יד"ח בקריאה ובברכותיה שלפניה ולאחריה. [וכוונה להוציא ולצאת יד"ח המגילה הוי לעיכובא אפי' בדיעבד (שו"ע תר"צ סעי' י"ד ומשנ"ב סקמ"ח)].

וטוב שהקורא יאמר בפירוש "הריני מכוון בברכות אלו שאני מברך עתה, ובקריאת מגילה זאת שאני קורא עתה, להוציא את כל השומעים" (כפ החיים סי' תר"צ סקפ"ג).

פ. כוונות אלו צריכים לכוין (השומע והקורא) קודם התחלת הקריאה, ומעתה אי"צ לכוין בקריאה עצמה (משנ"ב שם ושעה"צ סקל"ט).

(צז) ובספר זה השלחן (ח"ב תרצ"ב א') כתב דמי שנוהג שלא לברך שהחיינו ביום על המגילה ורוצה לקיים דעת השל"ה (יעוי' להלן בסמוך) ואין לו ממי לשמוע, יהדר אחרי פרי או מלבוש חדש לברך עליו שהחיינו ביום, ויכוין לפטור בזה גם את מצוות היום כמשלוח מנות וסעודת פורים, וילבש הבגד קודם קריאת המגילה (ויכוין בהשחיה גם על קריאת המגילה) ויברך את שהחיינו קודם שאר הברכות לדלידיה יש לחוש להפסק בין ברכות הקריאה לקריאה עצמה.

(צח) ומבואר דס"ל דברכת "אקב"ו על מקרא מגילה" היא "ברכת המצוות" אף על שאר מצוות היום. ותימה גדולה היא איך מהני ברכה זו שהוזכר בה "מקרא מגילה" להיחשב כברכת המצוות אף על שאר מצוות היום. וצ"ע.

(צט) פמ"ג (א"א תרצ"ב סק"א), חיי אדם (כלל קנ"ה כ"ז) וקיצושו"ע (קמ"א, י"ב).

(ק) ומבואר בפרמ"ג הנ"ל דאם אין כוונת הש"ץ על שאר המצוות לא מהני כוונת הקהל, דבעינן כוונת שומע ומשמיע, - ודבר זה צ"ע דלאחר שהקורא מכוון "להוציא" יד"ח את השומע בברכתו, והשומע מכוון לצאת, ושומע כעונה, אמאי לא יוכל השומע לכוין לפטור בהאי ברכה כל מה שירצה מבלי שידע הקורא מה מתכוון לפטור (ועי' לה' צב"ח א"א ס' י"ח סוף אות ג') בשם שו"ת 'מקראי קדש' סי' ו' יעוי"ש). ועכ"פ לפי"ד אם ירצה אחד מהקהל לפטור בברכת שהחיינו גם בגד חדש שלובש בשעת הקריאה, יצטרך להודיע על כך לש"ץ המברך, ויל"ע. ויעוי' עוד משנ"ב סי' ח' סק"ז מהפרמ"ג.

(קא) אכן יעוי' ביאה"ל תפ"ט - א' ד"ה 'ומצוה' דהביא ד' הרי"ץ גיאנות דבמוצש"ק שסופרים ספירת העומר לאחר אמירת ויהי נועם וקדושה דסדרא, מאחר דאומרים אותם בישיבה, נהגו דאז הש"ץ לבדו יעמוד ויברך ברכת ספירת העומר (ויספור - יעוי"ש בביאה"ל) והקהל יענו אמן ויצאו יד"ח ממנו, וע"י כך לא יצטרכו לעמוד. עכ"ד. ומבואר דאף בדבר הצריך 'עמידה' מ"מ כשיצא בזה ע"י שומע כעונה יכול לישוב. ויל"ע.

(קב) אמנם יעוי' שם בכפ החיים דהביא דיש שנהגו שהקהל אינו עומד אפי' בשעת הברכות.

(קג) לענין סמיכה (היינו לסמוך עד שאם ינטל אותו דבר, יפול הסומך), כתב הביאה"ל (תרצ"א, ד"ה אבל) דבשעת הדחק יש לסמוך על דעת ה'מטה יהודה' דמצדד דסמיכה מותרת. - ויל"ע דבמשנ"ב שם (סק"ב) כתב "ועיין ביאה"ל שצידדנו דעמידה ע"י סמיכה שרי לענין מגילה", ולא הזכיר כלל דההיתר הוא רק "בשעת הדחק". ויש לצרף לזה מש"כ הברכי יוסף (ח"מ סי' י"ז סוף אות ג') בשם שו"ת הריב"ש דבדבר שהחייב לעמוד בו הוי מדרבנן ככה"ג סמיכה ע"י דבר אחר (גם באופן שאם ינטל הדבר יפול הסומך), חשיבא כעמידה, והו"ד בקיצור בשעה"צ תקפ"ה (אות ב') לענין לתקוע מעומד, ושם כתב בשעה"צ ד"במקום הדחק נראה דנוכל לסמוך ע"י". וכ"ד ה'בית מאיר' הובא בביאור הלכה תכ"ב (ד"ה מעומד), דבדרבנן לא מחמירנן אסמיכה.

וסמיכה מועטת שאם ינטל אותו דבר לא יפול הסומך, קיל טפי, כדיעוי' ביאה"ל תכ"ב (ו', סד"ה מעומד) דהתיר לכתחילה סמיכה זו בקריאת ההלל (וכן משמע מהמשנ"ב סי' תר"ז סק"י לענין דין עמידה בידוי, ובס' תקפ"ה ס"ב ב' לענין דין עמידה לתקוע בשופר ברה"ק, דכתב שם המשנ"ב לאסור רק סמיכה גמורה, באופן שאם ינטל אותו דבר יפול הסומך, ומשמע דסמיכה מועטת מותר לכתחילה), וכמו"כ לענין דין עמידה בשמו"ע כתב המשנ"ב (סי' צ"ד סק"ב) דאם הטעם להצריך עמידה בשמו"ע הוא משום ד"תפילה צריכה עמידה" (ולא משום אימה), א"כ סמיכה קצת שסומך במקצת שאם ינטל אותו דבר לא יפול שרי, וה"ה הכא בקורא את המגילה בציבור, פשיטא דמותר לו לכתחילה לסמוך סמיכה מועטת, שאם ינטל אותו דבר לא יפול.

(קד) ויעוי' עוד משנ"ב תפ"ט סק"ז ושעה"צ שם אות כ"ו וביאה"ל שם ד"ה שאם - דג"כ מבואר דהכרעת המשנ"ב דגם במצוות דרבנן צריך כוונה.

(קה) יש לציין דבשו"ת הרדב"ז (ה' קכ"ה) כתב ז"ל "ואפי' לדעת האומרים מצוות אי"צ כוונה, מודו במקרא מגילה שצריכה כוונה, ואע"פ שכתב בעל מגיד משנה (הל' מגילה ב' ה') ז"ל "ואולי שהכל מוודים במגילה" (היינו דהכל מוודים דבעינן כוונה לצאת), על כן אני אומר 'ודאי'. והטעם, דבעינן פרסומי ניסא, ואם לא יכוין ליבו אלא כקורא אגרת בעלמא מאי פרסומי ניסא איכא. ותו דכל דבר שאין לאמרו על פה בעי כוונה, שאם קורא בלא כוונה ואין מבין מה שמוציא בשפתיו הוי כקורא ע"פ ולא יצא. ותו דמקרא מגילה הוי דרבנן והחמירו בה יותר ממצות תורה להצריכה כוונה דלא ליתו לזלזולי ביה". עכ"ל. וכ"כ בטורי אבן (מגילה יז.) ד"במגילה אפי' למ"ד מצוות אי"צ כוונה, במגילה מודה דצריך כוונה".

(קו) יעוי' שו"ע תרצ"ו ו' ושערי תשובה תרפ"א' ושעה"צ תר"צ אות מ"א, תרצ"ב אות כ"ז.

(קז) סידור 'אור השנים' עמ' ג' ועמ' תר"ז, ויסוד ושו"ש העבודה.

(קח) ובביאור יסוד מחלוקתם יעוי' קובץ שיעורים ח"ב בקונטרס דברי סופרים סי' א' מאות י"ב ואילך.

◊ "קודם שיתחיל לברך ברכת המגילה יאמר יהי רצון מלפניך רבון כל העולמים, שיהא חשוב לפניך קריאת מגילה שאקרא או שאשמע כאלו כוונתי בכל צרופי שמות הקדושים היוצאים מראשי תבות ומסופי תבות, וכאלו כוונתי בכל הכוונות שכוונו בה אנשי כנסת הגדולה, והמעייין בכתבי האר"י ז"ל יראה נפלאות משמות הקדושים הנרמזים במגילה בראשי תבות ובסופי תבות" (יסוד ושורש העבודה, שער י"ב פרק ד').

מדיני הברכות

פא. מלבד מה שמצוה לענות 'אמן' על כל ברכה ששומע, עוד יותר יש חיוב לענות 'אמן' על ברכה שמתכוון לצאת בה, כדי להורות בפועל שמסכים לברכת המברך ^(קט). אכן בדיעבד אפי' אם לא ענה אמן כיון שהתכוון לצאת והמברך כיוון להוציאו יצא (שו"ע רי"ג ס"ב ומשנ"ב סקי"ז).

פב. אין לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' על ברכות אלו (דשומע כעונה והוי הפסק בברכה), ומ"מ בדיעבד אין להחמיר בזה (משנ"ב קכ"ד סקכ"א).

◊ "ומה מאור צריך האדם לשמוח בשעה שעושה איזה מצוה ממצוות השם יתברך ומברך שמו עליה, ובודאי יקיים השם יתברך מה שאמר בתורתו, בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, א"כ הוא עומד ממש נגד ד' ועושה רצונו, וכמה שמח האדם כשזוכה לחיות מן הנבחרים לעמוד לפני מלך למלא את רצונו, והמלך קבל עבודתו וחפיק רצון ממנו, ועל אחת כמה וכמה בענין זה, כשיתבונן אז לפני מי הוא עומד, לפני אלוקי השמים והארץ, אדון כל צבקות מעלה ומטה, וברוך כלל מתי שאדם מעלה על לב שבעולם חוה יש לו פטרון כזה [שבו תלוי כל אשרו והצלחתו כזה וכבא] צריך לשמוח בו, וזהו שכתוב 'כי בו ישמח לבנו' וגו'" (חומת הדת להחפץ חיים ויע"א פי"ז בהג"ה).

דיבור ושהייה בין ברכה לקריאה ובשעת הקריאה

פג. אין לדבר מתחילת הברכות שלפני קריאת המגילה עד אחר הברכה שאחר הקריאה (שו"ע תרצ"ב ב' ומשנ"ב סקי"ט).

פד. אם הקורא או השומע דיבר בין הברכה לתחילת הקריאה הפסיד הברכה (משנ"ב תרצ"ב סקי"ט), (ואם דיבר לאחר גמר הקריאה לפני תחילת ברכת הרב את ריבנו, לדעת בעל העיטור יכול לברך, דס"ל דברכת הרב וכו') אינה שייכא כ"כ למגילה אלא היא הודאה בפנ"ע. אמנם לדעת הטור יל"ע. - שעה"צ שם י"ב).

פה. אם עבר השומע ודיבר באמצע הקריאה, אפי' אם חיסר לשמוע מילה אחת לא יצא יד"ח, וצריך לחזור ולקרות מאותו פסוק ואילך (יעו"ר שו"ע תרצ"ב ב' ומשנ"ב סקי"ט ומשנ"ב תר"צ סקי"ט וסקנ"א).

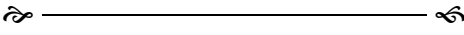
פו. בכל המגילה לכתחילה לא יפסיק ה'בעל קורא' אפילו בין פסוק לפסוק אלא כדי נשימה (מפני שצריך לקרואה כאגרת) (משנ"ב תר"צ סקנ"ב - ע"פ 'ערוך השלחן' שם דין כ"א), ובודאי אסור לכתחילה לשהות הרבה באמצע הקריאה (שעה"צ שם אות י"ח) ^(ק). ואם שהה מחמת אונס (כגון שהוצרך לנקביו וכדו') שיעור שהייה 'כדי לגמור את כולה' חוזר וקורא המגילה מתחילתה ואינו מברך שנית (משנ"ב תר"צ סקי"ט וסי' ס"ה סקי"ב) (ואם ככה האור יעו"ר הערה ^(קא)).

פז. מותר לכתחילה לקורא המגילה להפסיק באמצע המגילה לדרוש בעניני המגילה (משום דהוי פרסומי ניסא) ולא חשיב הפסק (ויזהר מאד שלא יפסיק בענינים אחרים) (שו"ע תר"צ - י"ג ומשנ"ב שם סקמ"ז ושעה"צ שם אות מ"ג).

לא שמע הברכות או חלקן

פח. אם הגיע לבית הכנסת אחר שהבעל קורא התחיל כבר הברכות, או שהחסיר לשמוע תיבות מהברכות, יברך בעצמו, ויזהר לסיים הברכות לפני שהבעל קורא מתחיל הקריאה. ^(קב)

פט. הנכנס לבית הכנסת ומצא שכבר התחיל החזן את הברכות ועדיין לא התחיל לקרות, ויודע הוא שלא יוכל להספיק לברך לפני תחילת קריאת החזן, אם יש לפניו מגילה כשרה ויודע לקרות בעצמו, יברך הברכות ויקרא לעצמו מהר עד מקום שהבעל קורא אוחז. ואם אין לפניו מגילה כשרה וכמו"כ יודע שלא יספיק לברך בין הפרקים ^(קג) ^(קיד) [ועומדות בפניו ב' אפשרויות: לברך בעצמו את ברכות המגילה ולהתחיל מיד לקרות בחומש עד ששיג את החזן (באופן שרוב המגילה יספיק לשמוע מהחזן) וככה"ג יצא יד"ח רק בדיעבד (יעו"ר משנ"ב תר"צ סקי"ט) או לא לברך את הברכות כלל, ומיד לכוין לצאת יד"ח הקריאה מהחזן, וירויח לקיים מצות קריאת המגילה לכתחילה אך יפסיד את הברכות שאינם מעכבות בדיעבד (שו"ע תרצ"ב א')], יברך הברכות בעצמו ויתחיל הקריאה מהחומש עד שיגיע למקום שהחזן קורא (הגר"ב פלמ"צ זצ"ל 'שלמי תודה' כ"ב ג', ויעו"ר הערה ^(קט)).

(קט) ואף יזהר מאוד לכוין בענייתו. ובתוס' מעשה רב אות י"ד הביא 'שמעתי בשם הגר"ח דאמר דעל אמן בלא כוונה לא מצא שום זכות'. ובספר 'כל הכתוב לחיים' (הוצאת הרב אליאך שליט"א התשס"ט) הביא בעמ' קס"ג הערה 87 שהגרי"ז מבריסק אמר בזה להגר"ר משה אהרן שטרן זצ"ל דבתוס' מעשה רב איתא 'ועל תפילה בלא כוונה, שהוא כגוף בלא נשמה, אמר הגר"ח (מחזיקין זיע"א) ז"ל, שאם אינה נחשבת כקרבן שיש לה נפש, נחשבת למנחה שגם כן אין לה נפש. ובכוונה, נחשבת כקרבן תמיד', וביאר הגרי"ז זצ"ל דבתפילה בלא כוונה מ"מ איכא "הפצא של תפילה", אבל על עניית אמן בלא כוונה אמר הגר"ח זיע"א דלא מצא לו שום זכות, דלומר דאינו כלום. והעיר הרב שטרן דלפי חידוש זה לכאורה "אמן" בלא כוונה הוי הפסק בתפילה והוא "חידוש גורא" עכ"ל.

(קי) אכן ב'ערוך השלחן' (שם) כתב 'ובין סימן לסימן ינוח איזה רגעים' (ונראה שכוונתו בין פרשה לפרשה, שהרי הפרקים של המגילה מקורם מהגויים - הערת הגר"פ שוב שליט"א, 'תורת המועדים' שעל שונה הלכות ע' שפ"ט).

(קיא) במשנ"ב תר"צ (ס"ק י"ח) הביא לדמות דין שהייה מחמת אונס בקריאת המגילה לדין שהייה מחמת אונס בקריאת שמע, ובסימן ס"ה (ס"ק ב') גבי אונס בקריאת שמע, הביא דהמג"א מסיק דאונס דחשיב הפסק הוא דוקא אם האונס הוא מחמת שהאיש אינו ראוי כגון שהוצרך לנקביו או שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה או מי רגלים והוצרך לשהות עד שיוציאום, אבל אונס אחר כגון מחמת לסטים וכה"ג הוי כמו ששתק ברצון דלא חשיב הפסק לדעה זו. עכ"ד המשנ"ב. ובגוונא דכבה האור באמצע קריאת המגילה בשיעור שיכול לגמור את כולה, בפשטות דמיא לאונס דלסטים. - אכן דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל דכשכבה האור באמצע קריאת המגילה מעתה הוי 'מקום' שאינו ראוי לקריאת המגילה ושפיר הוי אונס "מחמת המקום", ולא דמי לגוונא דלסטים דהמקום מצד עצמו ראוי לקריאת המגילה. וכ"ה בנטעי גבריאל (ע' ר"ס).

(קיב) נטעי גבריאל עמ' רמ"א ע"פ רמ"א תרצ"ב א'.

(קיג) דאם יש לו פנאי, יאמר שם הברכות (יעו"ר משנ"ב תרצ"ב סקי"ז). ועכ"פ 'על מקרא מגילה' (נטעי גבריאל ע' רמ"א ע"פ שו"ע תרצ"ב).

(קיד) בשעה"צ תרצ"ב סקי"א הביא ב' דעות מהו 'בין הפרקים', לדעה א' 'בין הפרקים' נקרא לפני 'איש יהודי' ולפני 'בלילה ההוא', ולדעה ב' 'בין הפרקים' היינו בין הפרשיות (ע"פ 'שונה הלכות' שם).

(קטו) והוכיח כן מפ"ק דתרומות מ"ו דערום לא יתרום לפי שאינו יכול לברך, ומבואר דאין לעשות המצוה בלא ברכה ואף איכא בזה איסורא. אמנם בנטעי גבריאל (ל"ט י"ד) כתב דיתחיל לשמוע הקריאה מהחזן ולא יברך שהברכות אינם מעכבים בדיעבד (ויתכן דכוונתו דמאחר שהש"ץ כבר בירך, מעתה הוי "מצב" של דיעבד, שע"ז פסק השר"ע דאין מעכבות).

◇ המעיין בכתבי האריזל סוד קריאת המגילה ושרשה בעולמות העליונים הקדושים יאחזו אותו וראה ופחד גדול לקרותה בכוונה עצומה (יסושה"ע).

◇ "קריאתה זו הלילה" (מגילה י"ד) והיינו שקריאת המגילה היא הוראה במקום הוראת החלל, ולפיכך בכל נס ונס שהוא שומע או קורא במגילה יחשוב במחשבתו גבורות ד', בזה, ויתן הוראה עצומה במחשבתו ע"ז להבורא ית"ש אשר הציל אותנו מכף כל אויבינו, השם נפשו בחיים ולא נתן למוט רגלינו, המדריכנו על במות אויבינו וירם קרנינו על כל שונאינו (שאם הלילה אינו נותן במחשבתו שום הוראה ושבה ליוצרינו ובוראינו על הניסים האמורים, במה יחשב קריאה זו בקריאת החלל שתקנו אנשי כנה"ג שקריאתה זו הילולא) (יסושה"ע). (ושור' לזה מקור ב'כל בו' סי' מ"ה זל"ש "אין אומרים הלל בפורים לפי שקריאתה זו הילולא, כלומר שזו היתה כוונת הקריאה כדי שיוכרו הנס ויתנו שבח והודאה לשם ית', וזה שיסד חפייט כי מקום תהילה הייתה לישראל" עכ"ל).

◇ "עיקר הקריאה היא לידע מגודל הנס, ובוראי הכוונה מזה, שבידיעתו מגודל הנס יתן הוראה ושבה ליוצרינו ובוראינו ברוך הוא וברוך שמו, כי מה יתרון לאדם הישראלי מעם קדוש בידיעתו מן הנס הגדול שנעשה עמנו בלתי ההודאה עליה, הלוא כל הגויים עובדי עבודה זרה חמה גם כן יודעים מספריהם מהנס של המן ואחשוורוש" (יסוד ושורש העבודה שער י"ב פרק ד' (קט"ו)).

◇ "לכן מתלהב האדם בקריאת המגילה ובשמעו יכין את עצמו לקבל עליו מאותו יום עול תורה ומצוות ויתחדש כנשר נעוריו, וישמח בעול קבלת תורה... ויכוין שבכל דיבור שיוצא מקריאת מגילה נברא הארה וכל דיבור שיוצא נברא מלאך אחד, מה מאוד יתלהב האדם כשיעלה במחשבתו שמכל דיבור ודיבור שמה הבורא בו ונברא מלאך... כי כן הוא בדברי קדושה, וד' יתברך שמה בקריאת מגילה של בני ישראל ונודכנו כל העולמות... ובכל דיבור ודיבור עושין נחת רוח לבורא ויוצר ועושה הכל ומקיים מש"ה 'ישמח ד' במעשיו' 'בן חכם ישמח אב'" (קדושת לוי, ח"ב סוף קדושה ראשונה ע' שמ"ב).

◇ "...עיקר תכלית הנס בפורים ובחנוכה היה קבלת התורה שבכתב ושבע"פ... ולכן ראוי כי כל ניסים ונפלאות אשר השם עושה, הוא לעורר אותנו לתורתו ועבודתו ויראתו, ולמען נדע כי הוא המושגי בנו בכל אופן ולא זו מחיבתנו, וזו היא תכלית השמחה שיש לנו לשמחה בפורים" (יערות דבש ח"א דרוש ג').

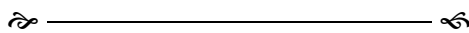
◇ "בפסוק 'לקיים עליהם להיות עושים וכו' ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים' יקבל עליו במחשבתו מצות עשה זו של קבלה לקימו מחר. ובקריאה של מחר יקבל עליו לקיימם ביום הזה. ובפסוקים 'ויקבל היהודים את אשר החלו לעשות וגו' ויקבלו היהודים עליהם ועל זרעם" וכו' ראוי לאדם לקבל במחשבתו ג"כ כל מצוות השייכים ביום הזה עם קריאת המגילה עליו ועל זרעו" (יסושה"ע).

צ. אם אין מי שידוע לקרוא בטעמים, מותר לקרוא המגילה ללא טעמים (משנ"ב תרצ"א סק"ה).
צא. אם קרא רוב המגילה בע"פ או מחומש לא יצא יד"ח (משנ"ב תרצ"א סק"ו ז').

צב. נוהגים לקרוא את הפסוק 'אשר נתן המלך למרדכי' ב' פעמים, בפעם הראשונה 'להרוג' בלא ו', ובפעם השנייה 'ולהרוג'. וכן הפסוק 'נקחלו היהודים' פעם ראשונה 'בפניהם', ובפעם השנייה 'לפניהם' (הגהות חת"ס בסוף השו"ע סי' תרצ"א סעי' ט"ו שכן היה מנהג החת"ס, וכ"ה ב'תולדות רי"ז מסאלנט' ע' מ"ו בשם הגר"ח מוואלאז'ין זיע"א). (ויעו' לעיל גבי קריאת פרשת זכור אם יחזור כל הפסוק או רק כמה מילים, וה"ה הכא).

צג. כשיאמר 'בלילה ההוא נדדה' יגביה הקול, כי שם מתחיל הנס (משנ"ב תרצ"א סק"ב).
צד. כשיאמר הקורא 'האגרת הזאת' ינענע המגילה (מג"א תרצ"א סק"ו והובא במשנ"ב סק"ב).

צה. לכתחילה צריך להתחיל לומר ב'נשימה אחת' מתיבות 'חמש מאות איש ואת פרשנדתא' וכו' עד תיבת 'עשרת', להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד (ועשרת בני המן היו שרי חמישים על אותן חמש מאות איש). ומי שיש לו נשימה קצרה, ואם יתחיל מ'חמש מאות איש' לא יוכל לומר כל עשרת בני המן בנשימה אחת, יתחיל מ'ואת פרשנדתא' בנשימה אחת [שזהו דינא דגמרא, אבל 'חמש מאות איש' הוי מנהג בעלמא], ומ"מ

(קט) ושם כתב: "ואציגה נא לפניך אחד מן המקומות במגילה, וממנו תקיש אל השאר, כגון פסוק: 'ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש ואת הסוס וגו', ועשה כן למרדכי וגו' "הנה אחי ורעי אהובי נפשי, נס הנפלא הזה הוא אחד מגבורותיו ונפלאותיו ית"ש, כי ברגע קט חידש הבורא ית"ש הנס הנפלא הזה היוצא חוץ לגדר הטבע, כי הרשע בגובה אפו לפני אותו הרגע אמר בלבו: כל אמעט מלדבר בנתינת היקר וגדולה, כי למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני, כי יחילו דרכיו בכל עת, מרום עלה שיאו, ובשצף קצף כרגע באפו נפל משמים לתחתיות ארץ שלא בהדרגה כשאמר לו המלך: "מהר קח את הלבוש וגו', ועשה כן למרדכי היהודי וגו'". והנה כשאדם שומע או קורא פסוק זה בלא כוונה, ואין בעל הנס מכיר בניסו לחשוב במחשבתו: גבורות ה' בזה, גם אינו נותן במחשבתו שום הודאה ושבה ליוצרינו ובוראינו פטרון שלנו ית"ש, שעל ידי הנס הפלא הזה ועל ידי הניסים שמסדר הפסוק עד 'ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי', הציל אותנו ממות לחיים והרים קרנו על שונאנו הצר הצורר הזה - איך יוצא בזה ידי חובת הקריאה או השמיעה? כי במה נחשב הוא קריאה כזו כקריאת הלל שתקנו אנשי כנסת הגדולה לנו עם קדוש - קריאתה במקום הלולא, אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה! ומזה יקיש האדם אל השאר, כי בודאי בלתי הודאה כלל במחשבתו לחשוב מחשבות: גבורות ה' המה! ולתן הודאה על זה במחשבתו, אין אדם יוצא ידי חובתו כלל בקריאת המגילה."

"בפסוק 'להביא את ושותי המלכה לפני המלך' וגו', יתן הודאה במחשבתו להבורא יתברך שמו על שני דברים הבאים כאחד, האחד: שזה היה אתחלתא דגאולה והצלה מגזירת המן שהיה אחר כך, שעל ידי הריגת הרשעה הזאת נכנסה אסתר למלכה תחתיה להצלת עם קדוש, וזה היה בגזירת הבורא ברוך הוא וברוך שמו. והשני: על מפלת רשעה זו, וראוי לאדם ליתן הודאה להבורא ית"ש נוקם של נקמת עמו הקדוש."

"ומפסוק 'בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך' עד 'ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך', יתן האדם הודאה במחשבתו בשמחה עצומה מאוד להבורא ית"ש, שהקדים רפואה למכה שאחריו, כנודע שיעקר ההצלה בא ממעשה זה."

"ומפסוק 'אחר הדברים האלה גדל המלך' וגו', ראוי לאדם להכניס שמחה עצומה בלבו על התגדלות זה של המן, שהיה בגזרתו ובהשגחתו של הבורא יתברך שמו, בכדי שיהיה הנס העתידי יותר גדול ומפורסם בכל העולם, שעל ידי גדלותו ורוממותו מקודם של הצר הצורר ימ"ש נתפרסם אח"כ הנס הגדול והנפלא של יוצרינו ובוראינו מלך ישראל וגואלו ית"ש ויתעלה בכל העולם, ועל ידי זה נתגדל ונתקדש שמו הגדול ברוך הוא בכל הגויים ובכל הארצות."

"ומפסוק זה עד פסוק 'ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות', ראוי לאדם להכניס צער ואנינות גדול בלבו על הצער והאנינות אשר קראם בימים ההם לעם קדוש הישראלי בכל המדינות, והיה אז חיהם תלויים מנגד, ופחדו יומם ולילה. וראוי לאדם להצטער על זה מאד על עם קדוש בניו של מקום ברוך הוא וברוך שמו, שהיו שריים אז בצער ובפחד גדול כזה, וגם על צער השכינה הקדושה."

"ומפסוק 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' ולהלן, יתן האדם הודאה עצומה מאד במחשבתו להבורא ית"ש על הנס הנפלא ההוא, כמו שמפרש רש"י: נס היה. וביחוד על הדרש שדרשו רבותינו ז"ל בגמרא הקדושה (מגילה ט"ו): שנדד כביכול שנת מלכו של עולם, יתן האדם הודאה עצומה במחשבתו למלכו של עולם על שלא עזב חסדו ורחמנותו מעמו, חלקו ונחלתו לא יעזוב מלעמוד בצרתם. וביחוד בפסוקים המדברים מענין גודל מפלת המן הצר הצורר, כגון בפסוק: 'ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש' וגו', וכל הפסוקים להלן, וכגון 'והמן נופל על המטה אשר אסתר עליה' דרשו רז"ל (שם ט"ו). שהמלאך דחפו. וביחוד בפסוק 'ויאמר המלך תלהו עליו. ויתלו את המן על העץ' וגו', יתן האדם הודאה עצומה במחשבתו ויחשוב: גבורות ה'! בשמחה עצומה מאד על גודל הניסים האלו שיצאו חוץ מגדר הטבע."

"ומפסוק 'ויסר המלך את טבעתו וגו' ויתנה למרדכי' עד פסוק: 'ושאר היהודים וגו', ובביזה לא שלחו את ידם, יתן האדם הודאה עצומה לבוראינו ית"ש ויתעלה, הנוקם את נקמתנו והרב את ריבנו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, השם נפשו בחיים, ברוך הוא וברוך שמו לעד ולעולמי עד" (יסוד ושורש העבודה שער י"ב פרק ה').

בדיעבד אם הפסיק בנשימה ביניהם (ואפי' שהה כדי לגמור כולה), יצא. ובחיי אדם (קנ"ה כ"ב) כתב דמה שנהגו שכל הקהל אומר ג"כ עשרת בני המן אינו מנהג, אלא הקורא יאמרם לבד והשאר ישמעו כמו כל המגילה (שו"ע ורמ"א תר"צ ט"ו ומשנ"ב שם) ויעו' הערה (ק"י). צו. נוהגים לקרוא בקול רם הפסוקים 'איש יהודי' ו'מרדכי יצא' 'ליהודים' 'כי מרדכי' (שהם עיקר התחלת הנס וסופו), כדי לחנך הקטנים במצות פרסומי ניסא לעוררם שלא יישנו ויתנו לבם על הקריאה, ועוד טעם: משום שמחה (רמ"א תר"צ י"ז, ומשנ"ב סקנ"ח, ומשנ"ב תרפ"ט סקט"ז). צו. י"א דהפסוקים שנהגו לאומרם כל הקהל בקול, אם אינו קוראם ממגילה כשירה, לכתחילה יכוין בקריאתם בפירוש שלא לצאת, אלא במה ששומעם לאחר מכן מפי הבעל קורא (ק"י) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"ל).

הטעויות המעכבות את הקריאה

צח. אין מדקדקין בטעויות בקריאת המגילה. וי"א דזהו דווקא באופן שלא משתנה עי"ז המשמעות של התיבה, וכגון שבמקום לקרוא יהודים קרא יהודיים. אבל טעות שע"י כך המשמעות משתנה, כגון שאמר ומרדכי ישב במקום יושב, והמן נפל במקום נופל, הוי כאילו דילג אותה תיבה לגמרי, וצריך לחזור ולקרוא מתיבה ההיא ואילך כסדר, ואפילו סיים כל המגילה חוזר וקוראה (ק"י) בלא ברכה (אפי' הסיח דעתו מהקריאה). - אכן אם חיסר לגמרי תיבה אשר משנה את הענין (וכבר סיים המגילה והסיח דעתו) חוזר בברכה, ואם התיבה שהחסיר אינה משנה את הענין חוזר בלא ברכה. ודין חיסר אות אחת כחיסר תיבה שלימה (שו"ע תר"צ י"ד משנ"ב סקנ"א וביאה"ל ד"ה אין מדקדקין).

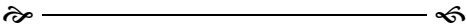
לא קרא או לא שמע חלק מהמגילה

צט. אם חיסר הקורא או השומע אפילו תיבה אחת, לא יצא יד"ח וצריך לחזור (משנ"ב תר"צ סקי"ט וסקמ"ח ותרצ"ב סק"ט). וטוב שיהא לפני כל אחד מגילה כשרה דאם יחסר לו איזה תיבה שלא שמעה מהש"ץ, יוכל מיד לקרותה בעצמו מתוך המגילה הכשרה ויוצא יד"ח לכתחילה (יעו' משנ"ב תר"צ סקכ"ו ותרפ"ט סקי"ט (ק"י)). ואם אין מגילה כשרה לפניו, עכ"פ יאחז חומש, והתיבות שיחסרו לו יאמר תיכף מן החומש, ויצא עכ"פ בדיעבד (משנ"ב תרפ"ט סק"ה ותר"צ סקי"ט). ויזהר מאוד שהמילים שמשלים בעצמו ישמיע אותם לאזנו (דאל"כ לדעת השו"ע אינו יוצא יד"ח אפי' בדיעבד, יעו' שעה"צ תרפ"ט אות ז', ואע"פ שבמשנ"ב שם סק"ה וביאה"ל ד"ה חרש הכריע כדעת האחרונים דבדיעבד אם לא השמיע לאזנו יצא מ"מ לכתחילה יש להזהר בזה). (ויעו' לעיל דאם קרא רוב המגילה בע"פ או מחומש לא יצא יד"ח - משנ"ב תר"צ ס' ק"ד).

ק. מי שמסתפק אם קרא את המגילה (או שמסתפק אם יצא יד"ח וכדו'), אם אירע לו כן בלילה אינו צריך לחזור מספק (דספיקא דרבנן לקולא), ואם אירע לו כן ביום, אפשר דלא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא (משום שהוא מדברי קבלה) (שם) ויחזור ויקרא בלא ברכה (ק"י) מאותו מקום שנסתפק בו ואילך (יעו' משנ"ב תרצ"ב סקט"ז ושעה"צ אות כ"ז. וכ"ה בנטעי גבריאל מ"ד י"ד ע"פ שעת' ריש סי' תרפ"ז ושעה"צ תר"צ אות מ"א), וי"א דצריך לשמוע שוב גם בקריאת המגילה של הלילה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'יבקשו מפיהו' ע' ק"א).

הסיח דעתו באמצע הקריאה

קא. השומע קריאת המגילה יזהר להתרכז בשמיעת המגילה, ויתן לבו לדברים הנאמרים בה. - ואם בעת הקריאה פנה לבו לדברים אחרים והסיח דעתו לגמרי מהקריאה, י"א דלא יצא ידי חובה (ק"י), אכן אם לא פנה לבו לגמרי באופן שאם ישאלוהו מה אמר הבעל קורא יוכל לומר מה שקרא, יצא יד"ח (שו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' רי"ג) ויעו' הערה (ק"י).

(ק"י) ובטעם שנהגו כל הקהל לומר ג"כ עשרת בני המן כתב ה'צפנת פענח' (בהשטטה להלכות גירושין ב' ט"ז שנדפסה בסוף 'צפנת פענח' הפלאה ח"ג ב' דף נ"ז). דמבואר במגילה (טו): דצריך לאומר ב'נשימה אחת', ובזה לא שייך לצאת ע"י אחר (ולכא' דבריו דעת הבית הלוי עה"ת סוף חומש בראשית גבי ברכת כהנים דלא מהני שכהן א' יוציא חברו מדין 'שומע כעונה' משום דבעינן 'קול רם' כאדם האומר לחברו ובזה לא שייך שומע כעונה. ודלא כדעת החזו"א (או"ח כ"ט סק"ג) דס"ל להשומע נחשב כעונה אף גבי כל פעולותיו של המוציא. ולדעתו מסתבר דהבעל קורא מוציא הקהל אף בדין נשימה אחת). - והגר"ש דבליצקי זצ"ל ביאר דשפיר יש לקהל לומר זה, דמתוך שהש"ץ צריך לומר הכל בנשימה אחת וקורא תיבות אלו במהירות רבה על כן פעמים שלא שומעים אותו כראוי ועל כך מהני קריאת הקהל קודם לכן (זה השלחן ח"א סי' תר"צ). (ק"י) דאם אינו מכוון כן, י"ל שיוצא יד"ח במה שקרא מתוך חומש דהוי כקריאה בע"פ, ונמצא שיוצא יד"ח רק בדיעבד (יעו' רמ"א תר"צ ז', ומשנ"ב ס' ט"ו, וט"ז) ותו לא מהני מה ששומע שנית מפי הבעל קורא דכבר יצא יד"ח בדיעבד (וכד' הגר"ח זצ"ל ב' אבות גרוגים, האחד כשר ודאי ולא מהודר, והשני מהודר אבל ספק כשר, דכתב דיטול קודם מהודר, דאם יטול הכשר תחילה, כבר יצא יד"ח בדיעבד ותו לא מהני שוב ליטול מההודר - יעו' בית הלוי ח"ב סי' מ"ז).

(ק"י) והפ"ר כתב דהעיקר הוא כדעת הי"א (וה"ד בביה"ל שם ד"ה אין מדקדקין).

(קכ) דאמנם המשנ"ב הביא מהפ"מ ג' ד"ראוי לכל אחד מגילה כשירה, ולקרוא בלחש מילה במילה, ומשמע דיקרא כל המגילה כולה בלחש עם ה'בעל קורא', - אמנם זהו דוקא בזמנם דמשמע דהיה הרבה רעש ובלבול והפרעה מהילדים, ועל כן בהרבה מחלקי המגילה לא יכלו לשמוע כלל מהש"ץ, וכלשון הפ"מ ג' "דאי אפשר לשמוע מהש"ץ מחמת רעש ובלבול שמכים בעצים ומשמיעים קול", אמנם בזמננו שברוב המקומות שומעים את כל הקריאה כראוי, ועכ"פ רובה, ורק פעמים שלא שומעים את המילה שאחרי 'המן' מחמת הכאות 'המן', או מילה אחרת, א"כ אפי' יש לו מגילה כשרה לפניו, עדיף שישמע את כל הקריאה מהש"ץ שע"י כך יוצא בקריאה 'עם טעמים' (וכשקורא בעצמו בלחש ע"פ רוב זהו בלא טעמים), ורק כשמפסיד מילה כאן או שם, יחזור ויקרנה בעצמו וימשיך עד מקום שהש"ץ אוזח, ושפיר יש לו קריאה לכתחילה עם טעמים. - אכן יעו' להלן הע' קכ"ג מה דנתחדש בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל ומשנ"ב בזה. (קכא) ואפי' אם הסיח דעתו כבר מן הקריאה, לא יברך שוב, דבמשנ"ב סי' ט"ז (ס"א) משמע דמכריע למעשה דהמסתפק בעשיית מצוות דאורייתא אע"פ שמחוייב לחזור ולעשות את המצוה משום דספק דאורייתא לחומרא (יעו'יש בשו"ע סי' א' ובמשנ"ב ס' ט"ז). מ"מ אינו מברך עליה.

(קכב) דהנה יעו' במג"א (תר"צ סקט"ו) דכתב דאם שמע את המגילה ולא כיוון בכל מילה, יצא. וביאר שם בלבושי שרד דאם "מטה אזנו להקורא ואינו חושב מחשבות אחרות" יצא. - ומשמע דאם חושב מחשבות אחרות באמצע הקריאה לא יצא יד"ח. ויעו' כע"ז במשנ"ב תר"צ סק"ג. יעו'ש. - (אמנם יעו' משנ"ב סי' נ"ט סקט"ו, ושם בביאה"ל ד"ה 'עם') גבי היוצא ידי חובת ברכות ק"ש מהש"ץ ובאמצע הברכה פנה ליבו לדברים אחרים, דכתב הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' י"ט) ד"לא יצא" (יעו'יש מה דהקשה ע"ז) ובסוף דבריו נוטה הביה"ל לבאר דכוונת הרא"ש ד"לא יצא ידי מצוה מן המובחר". - ולכא"ה ה"ה גבי השומע קריאת המגילה ופנה ליבו לדברים אחרים, וי"ל ע"י.

(קכג) ועיניו נוספת יש בזה: שיהיה לפניו מגילה כשירה ויקרא יחד עם הבעל קורא (דבכה"ג ודאי אפילו הסיח דעתו לגמרי יוצא יד"ח). [וכבר מצוין עיניו זהו צוה בפוסקים לענין אחר יעו' משנ"ב תרפ"ט סקי"ט, ותר"צ סקכ"ו שהביא דברי הפ"מ א"א תרפ"ט סקי"א ומשנ"ב תר"צ סק"ו דראוי לכל ירא שמים ולכל ישראל למי שהיכולת בידו שיהיה לו מגילה כשירה משלו, ולקרוא בלחש מילה במילה, דאי לשמוע מהש"ץ מחמת רעש. יעו'ש]. [וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל וכך הורה לאחרים [וטעמיה דמלבד ענין הרעש. יש טעם להקפיד בזה משום דקשה להנצל מהסיח הדעת מתחילת הקריאה ועד סופה וכה"ל] [יבקשו מפיהו' ע' ק"ו וספר 'כלילה ההוא' ע' 9]. [ובעל מח"ס 'יבקשו מפיהו' ע' ק"ה] הביא דמצינו כע"ז בשו"ת הרא"ש (כלל ד' י"ט) שכתב שהוא נוהג לומר ברכות קריאת שמע עם הש"ץ ואינו סומך על שומע כעונה "כי אין אדם יכול לכון תדיר עם ש"ץ בשתיקה. וגם אם היה מכוון לדבר ש"ץ בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה ליבו לדברים אחרים, הרי הפסיד הכוונה, כי הפסיק באמצעיתה". ובטור (תקצ"א) כתב דאע"פ שמעיקר הדין אפשר לצאת תפילת מוסף ברה"ה מהש"ץ "מ"מ מוטב שיתפללו יחידים כי מי שירצה לצאת בתפילת ש"ץ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"ץ ואם חיסר אפילו מילה אחת שלא כיוון לה לא יצא, ואין כל אדם יכול לעמוד בזה"]. וישמע גם מהבעל קורא ויכוין לצאת בקריאתו, ויתנה בלבו שאם יחסר איזה מילים הרי הוא יוצא בקריאת עצמו (במילים החסרות) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'כלילה ההוא' שם) [וכמו"כ יתנה שאם יסיח דעתו באמצע המגילה רוצה הוא לצאת כאותם מילים בקריאת עצמו]. - (והנה הוסיף שם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאף אדם שאינו בקי לקרוא באופן מדויק יוצא בכה"ג, כיון שגם שומע מהבעל קורא [כלילה ההוא' שם], והיינו שב' הקריאות מהני לו. וכע"ז הובא ב'שיעורי מן הגרי"ש אלישיב" (ברכות מה; ע' תק"י) דשמע מהגר"ש זצ"ל על דברי הפ"מ ג' הנ"ל, דבשעה שקורא במגילה של עצמו מילה במילה יכול להיות גם 'שומע כעונה' כלפי קריאת הש"ץ. וכמו"כ הובא שם דשאלו להגרי"ש 'יש ביד מגילה כשרה אבל איננה מהודרת כמו המגילה של הציבור, אולי עדיף שלא לקרוא מתוך המגילה שבידי, כדי לצאת ידי חובה בשמיעה מהמגילה מההודרת', וענה הגרי"ש 'יש לך את ב' הדברים גם הקריאה של עצמך וגם השמיעה מהמגילה מההודרת' - ושם הביא המו"ל (הגר"צ קוק שליט"א) ראייה ממש"כ הבית יוסף (תרצ"ב ה"ד) במשנ"ב שם ס"ק ט') להשומע ששח באמצע קריאת המגילה לא יצא יד"ח 'מפני שבעודו שח לא ישמע מה שהקורא קורא, ונמצא שלא שמעה כולה', דמשמע דאם כיוון לשמוע בעודו שח יוצא יד"ח, ואין הדיבור בשעת השמיעה מונע מלצאת מה"בעל קורא" מדין שומע כעונה, עכ"ז, יעו'יש עוד משנ"ב בזה. ויש להביא סימוכין לזה ממש"כ בשעה"צ תר"צ סקנ"ז ב'ד' הלבוש יעו'ש. - ועכ"פ העושה כן ורוצה לצאת גם בקריאת עצמו יש לו להזהר להשמיע לאזניו מה שקורא (ודלעת הרי"ף, רמב"ם, רא"ש, וכו' הכרעת השו"ע תרפ"ט ב' אם לא השמיע לאזנו לא יצא יד"ח לפי הטעם הראשון שהביא במשנ"ב סק"ה ושעה"צ אות ז', - ואמנם לדעת כמה אחרונים הובא במשנ"ב שם וכו' הכרעת הביה"ל שם ד"ה חרש, יצא יד"ח, מ"מ לכתחילה יש להזהר בזה). (וטוב שיכוין בדעתו להוציא את כל מי שישמע ממנו, שמא ישמע ממנו חבירו ויכוין לצאת ממנו יד"ח [יעו' הגהות 'ברוך טעם' סי' תר"צ ה"ד בשעה"צ שם אות י"א]). וכמו"כ צריך לדקדק לומר היטב

קב. י"א שאם מניח אצבעו על החומש לאורך כל הקריאה ודאי יוצא יד"ח (אף אם חושב שהסיח דעתו לגמרי בחלק מהקריאה) שהרי ממה שידע ליתן אצבעו היכן שאוחזים על כרחך ששמע רמת שמיעה מסוימת, שמספיקה לצאת יד"ח (מורי הוראה שליט"א. וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'יבקשו מפייהו' ע' קי"ג קי"ד ויעו"י הערה (קכ"ה)). וכמו"כ אם עוקב בעיניו אחר מקום הקריאה באופן שאם ישאלוהו היכן אוחזים ידע המקום שאוחזו הש"ץ יוצא יד"ח (שו"ת ארץ צבי ח"א סי' מ"ה (קכ"ה) ובספר 'אגרת הפורים' ע' י"ט הערה כ"ב הביא דכן הסכים הגר"ח קניבסקי שליט"א דסגי בזה).

קרא המגילה ולא השמיע לאזנו, קריאה מתוך הכתב ושיחתוך האותיות

קג. לדעת השו"ע (תרפ"ט ב') אם קרא המגילה בפיו ולא השמיע לאזניו לא יצא אפילו בדיעבד נדמשום פרסומי ניסא החמירו בו דהשמיע לאזנו היא לעיכובא (משנ"ב שם סק"ה) ועל כן כשלא שמע כמה מילים מה'בעל קורא' ומשלימם בעצמו צריך להזהר מאוד שישמיע לאזנו מילים אלו (יעו"י שעה"צ שם אות ז'), אכן הכרעת המשנ"ב וביאה"ל (שם ד"ה חרש) דגם אם לא השמיע לאזנו, יצא יד"ח, ומ"מ לכתחילה צריך להזהר להשמיע לאזניו (הלכות חג בחג').

קד. לכתחילה צריך הקורא לקרוא כל תיבה מתוך הכתב, וכן צריך להזהר לקרוא כל "ואת" של בני המן מאותה שורה ולא משורה אחרת (כפ החיים תר"צ סקצ"ז).

קה. בקריאת המגילה צריך לשמוע חיתוך האותיות (לקט יושר ע' 155), ועל כן יש להזהר לילך לבית הכנסת שידוע שהבעל קורא מקפיד להוציא המילים בחיתוך האותיות.

מנהג הכאת המן

קו. באבודרהם (תפילת פורים) הביא בשם 'אבן הירחי' "שנוהגין בצרפת ובפרובנציה התינוקות לקחת אבנים חלקים, ולכתוב עליהם 'המן', וכשמזכיר הקורא את המגילה 'המן' הם מקישים זו על זו למחוק את שמו, משום שנאמר 'ושם רשעים ירקב', וכן אומר במדרש 'תמחה את זכר עמלק' אפי' מעל העצים ומעל האבנים" עכ"ל. - והביאו הרמ"א (תר"צ י"ז) וכתב ע"ז ד"אין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחינם הוקבעו". והגאון יעב"ץ כותב שכן נהג אביו החכם צבי, שהיה מכה ורוקע ברגלו וטופח בסנדלו כשהוזכר המן (הובא במשנ"ב שם ס"ק נ"ט, וכן נהג החפץ חיים בעצמו - 'החפץ חיים ופעלו' ח"ג עמ' תתקכ"ז) [ובכן איש חי (שנה א' תצוה אות י') כתב "ואני רגיל להכות ברגלים בשם המן הראשון... וגם עוד שם המן האחרון" (קכ"ה)]. - אכן המהרי"ל לא היה חושש להכות המן, ובפמ"ג כתב דהמכים בהמן יצא שכרם בהפסדם שמבלבלין הרבה, דאפי' שהבעל קורא שותק בשעה שמכים, גם זה אינו נכון, שאסור לכתחילה להפסיק יותר מכדי נשימה (משנ"ב שם ושעה"צ אות נ"ז).

הנצרך לנקביו בשעת קריאת המגילה

קז. אדם השומע קריאת המגילה, ובאמצע שמיעתה נתעורר לו צורך לנקביו, אם אי"ז מצב של "בל תשקצו" [והיינו שאינו נדחק להוצאת נקביו אלא התעוררות בעלמא (- יעו"י משנ"ב צ"ב סק"י)], אע"פ שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור 72 דקות, מותר לו להמשיך לשמוע עד סוף הקריאה, ויצא יד"ח (ביה"ל סי' צ"ב ב' ד"ה קורא כדרכו).

בן כרך הקורא לבן עיר בי"ד ולהיפך

קח. מי שדינו לקרוא בט"ו אינו יכול לקרוא ולפטור לבני י"ד בי"ד. וכן להיפך (כיון שאינו מחוייב עתה בדבר) (כ"ד הפר"ח תרפ"ח סק"א והביא שם שכן מוכח בירושלמי פ"ב דמגילה ה"ג. והו"ד במשנ"ב שם ס"ק ח'). וי"א בדדיעבד אם בן כרך קרא לבן י"ד בי"ד יצא (פמ"ג מ"ז שם ס"ק ד' - הו"ד במשנ"ב שם) (וטעם הד' משום דבן כרך שדינו בט"ו אם קרא ביום י"ד יצא בדיעבד ואי"ז ברכה לבטלה כדיעו' משנ"ב שם ס"ק י"א, משא"כ פרוז הקורא בט"ו אף בדיעבד אינו יוצא יד"ח). וכ"ה ב'מועד לכל חי' להגר"ח פלאגי זיע"א ל"א - פ"ה דבן עיר אינו יכול להוציא יד"ח בקריאת המגילה את בן כרך, אבל בן כרך מוציא בן עיר). הדר בעיר מוקפת חומה שדינו לקרוא בט"ו, וקרא ביום י"ד, בדיעבד יצא יד"ח, ולא הוי ברכה לבטלה (משנ"ב תרפ"ח ס"ק י"א ושעה"צ שם אות ח'). ומ"מ הנמצא בעיר המסופקת, קורא גם בי"ד וגם בט"ו (חזו"א זצ"ל סי' קנ"ג סק"ב. וטעם הד' הוא דמאחר שקורא בי"ד רק כדי לצאת ידי הספק, חשיב כאילו מכון להדיא שאם דינו לקרוא בט"ו כוונתו שלא לצאת בקריאת י"ד - שונה הלכות שם דין י"א).

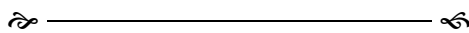
דינים הנוהגים לאחר הקריאה

קט. לאחר גמר קריאת המגילה קודם ברכת 'הרב את ריבנו' כורך המגילה כולה ומניחה לפניו ואח"כ מברך (דגנאי הוא למגילה שתהיה מונחת כך) (שו"ע תר"צ י"ז ומשנ"ב שם סקנ"ז).

ברכת הרב את ריבנו

קי. אחר קריאת המגילה מברך ברכת הרב את ריבנו וכו'. ובפתיחת הברכה יאמר 'הרב את ריבנו' (ולא הקל הרב) ובסיום ברוך אתה ד' הנפרע מצרינו (ולא הקל הנפרע) (שו"ע תרצ"ב א', ומשנ"ב סק"ה).

קיא. נחלקו הפוסקים אם הקורא ביחיד מברך את ברכת 'הרב את ריבנו', (דעת הרמ"א תרצ"ב א' דאין מברך, ובביאה"ל שם ד"ה 'אלא' הביא דעות הפוסקים דמברך) ולמעשה כתב הביאה"ל (שם) דאין כדאי לברך אחריה (קכ"ה) דספק ברכות להקל. עכ"ד. ומ"מ ראוי לברך ברכה זו בלי שם ומלכות (פמ"ג תרצ"ג סק"א, מש"ז ס"ק א', וכ"ה ב'כף החיים' תר"צ - קכ"ד, וכתב שם כדי "שלא יאבד ברכה היקרה הזו").

התיבות המעכבים את המשמעות (יעו"י שו"ע תר"צ י"ד). - ומהא דהמשנ"ב הביא לעשות כן (לקרוא בלחש - ומשמע לכתחילה). נראה קצת דס"ל דבמה שקורא עם הש"ץ אינו מאבד בכך את מעלת 'קריאה בציבור' (וכדעת החזו"א זצ"ל (סי' קנ"ה ס"ק ב') ד'קריאה בציבור' אינה דוקא שאחד קורא ותשעה שומעים, אלא אפי' כל אחד קורא המגילה שלו הוי בכלל 'קריאה בציבור', ואפי' אם אחד ממנה קריאתו והשני קורא במתינות יותר, יעו"י ש. ודלא כדעת הגר"י זצ"ל דס"ל דבמקום שצריך 'ציבור' היינו דוקא שאחד קורא ומוציא את האחרים, אבל כשכל אחד קורא ממגילה שלו הוי קריאת יחידים ולא מהני [הו"ד ב'מועדים וזמנים' ח"ב סי' קע"ג], ואכהמ"ל).

(קכד) ויעו"י שש בפעם אחרת אמר שיוצא רק בדיעבד ולכתחילה יש לשמוע ממש.

(קכה) לרבי אריה צבי פרומר זצ"ל שהיה גאב"ד בקאזיגלוב ור"מ בישיבת חכמי לובלין, ושם כתב דאם מסתכל במגילה בזמן שקוראים המגילה, ובכל פעם שנזכר מוצא את עצמו במקום שהבעל קורא עומד, זו ראייה שחוש הראיה שלו נגרר אחרי חוש השמיעה, והוא שומע כל מילה של המגילה ולפיכך יצא יד"ח. ומביא לזה סמך מדברי המג"א תר"צ סקט"ו שכתב "ששמעתי שחכם אחד היה תופס מגילה אחת בידו" ע"כ - והיינו משום שאם יראה שהוא עומד ביחד עם הבעל קורא, אע"פ שאינו יודע ששמע כל מילה יצא. - הו"ד בספר 'יבקשו מפייהו' שם.

(קכו) וכן נוהגים במניינו של הגר"ש דבליצק זצ"ל.

(קקי) דבלא"ה אפי' בציבור ברכה זו אינה חיובית ותליא במנהגא כדאיתא בגמ' ומי יאמר דהיום נתפשט המנהג לברך ביחיד (ביאה"ל שם).

◊ **"המעייין בכתבי האריז"ל ככוונת ברכת הרב את ריבנו וסודה בעולמות העליונים בוראי יעורר לבבו לברך ברכה זו ככוונה והודאה עצומה במחשבתו להבורא ית"ש"** (יסושה"ע).

קיב. לאחר קריאת המגילה וברכת 'הרב את ריבנו', אומרים 'שושנת יעקב' וכו'. ^(קכח) (יעוי' שו"ע תר"צ טז). ונהגו לומר בלילה 'אשר הניא' וכו' (רמ"א תרצ"ב א') (ואף הקורא את המגילה ביחיד יאמרה שאין בה שם ומלכות - פמ"ג תרצ"ב מש"ז סק"א) אבל ביום לא נהגו לאומרה (רמ"א שם). קיג. אחר קריאת המגילה דערבית אומרים 'ואתה קדוש'. ^(קכט) (קל)

נגיעה במגילת אסתר בלא נט"י

קיד. טוב להחמיר שלא לגעת במגילת אסתר הכתובה על קלף ^(קכז) (בכתב אשורית ובדיו) בלא נטילת ידים ^(קלא) (אפי' אינו יודע שנגע במקום הטינופת, דחוששין שמא נגע ואינו זוכר) ^(קלב). ואם נטל ידיו מותר לגעת בהם ואין להחמיר בזה (ודלא כס"ת שאפי' נטל ידיו אסור לגעת בו בלא מטפחת). (רמ"א קמ"ז א' ומשנ"ב שם סק"ג - ד').

קטו. אם יודע שנגע במקום הטינופת יש להחמיר שלא לגעת בידיו במגילת אסתר אפי' שאינה כתובה על קלף עד שיטול ידיו ^(קלט) (משנ"ב קמ"ז סק"ג).

קטז. דעת החיי אדם דהנוגע באמצע סעודתו במגילה הכתובה על קלף כדין צריך ליטול ידיו [דגורו חז"ל דכתבי הקדש מטמאין את הידים (שבת יד.)] ולא יברך. ובביאה"ל ^{(קס"ד ב' ד"ה} 'לחזור וליטול' בסוף דבריו) הכריע דמדינא אי"צ ליטול ידיו כלל ^(קלז)(קלה"א קלו), ומ"מ כתב דאפשר דלכתחילה נכון להזהר בזה שלא ליגע במגילה באמצע הסעודה, ויעוי' הערה ^(קלז).

מדיני היום

עשיית מלאכה בפורים

קיז. נוהגים בכל מקום שלא לעשות מלאכה בפורים, והעושה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם ^(שו"ע ורמ"א תרצ"ו א'). וגדר 'מלאכה' שנאסרה בפורים הוא כמו בחול המועד (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' תכ"ה).

קיח. י"א דדוקא ביום אסור במלאכה, אבל בלילה עד הנץ החמה מותר במלאכה ^(היינו אפילו במקום שנהגו שלא לעשות) (פרי מגדים תרצ"ו מ"ז סק"א). ויש מחמירין בזה (שו"ת חת"ס ח"א סי' קצ"ה) (הו"ד בביאה"ל תרצ"ו).

קיט. מותר לעשות כל מלאכת מצוה כגון לכתוב פסקי הלכות ^(קלח) (רמ"א תרצ"ו - א') ואגרת שלו' ומזכרת חובותיו, וכן כל דבר שאי"צ עיון גדול (וכגון לכתוב דברי ברכה על ספר ששולחו בפורים ^(קלט)), ומ"מ יש לראות שלא ימשוך בה ויתבטל משמחת פורים ^(משנ"ב תרצ"ו סק"ו).

קכ. מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים ^(רמ"א שם), ואפילו מעשה אומן ומלאכה גמורה שאסורה בחול המועד, לפיכך מותר לכבס ולגהץ לצורך פורים ^(הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' ע' תכ"ה).

קכא. מותר לעשות פרקמטיא ^[מסחר] בפורים ^(משום דהוי שמחה בשבילו) ^(משנ"ב תרצ"ו ס"ק ג'), ^[ועל כן מותר למכור בחנויות בפורים], וכמו"כ כל מלאכה שאי עשייתה תגרום לו הפסד מותר לעשותה בפורים ^(פרמ"ג תרצ"ו מש"ז סק"א, הו"ד בשעה"צ שם אות ג').

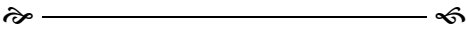
קכב. מותר לכתוב מגילה בפורים ^(פרמ"ג תרצ"ו משב"ז סק"א בשם הירושלמי מגילה פ"ב ה"ב, והו"ד במשנ"ב שם סק"ו).

קכג. יום ט"ו לבני י"ד, ויום י"ד לבני ט"ו מותר בעשיית מלאכה ^(שו"ע תרצ"ו ב'), ויש מחמירין בזה. ולמעשה יש לנהוג לפי מנהג אותו המקום ^(משנ"ב סק"ז).

קכד. י"א דבן י"ד שמגיע ב-ט"ו לכרך וכמו"כ בן ט"ו המגיע בי"ד לעיר, אסורים במלאכה כמנהג המקום שאליו מגיעים ^(אע"פ שבאים באופן שאינם מחוייבים במצוות היום) (דומיא דבן ארץ ישראל השווה בחו"ל ביו"ט שני שלהם, דנאסר במלאכה ועכ"פ בפרהסיא) ^(הגר"ש דבלצקי צ"ל).

◊ **"יזהר הרבה שלא יהיה מחלוקת בביתו כלל, לא בליל פורים ולא ביום פורים, ויפבול הרבה ויעביר על מידותיו יתר משאר ימות השנה"** ^(מועד לכל חי להגר"ח פלאגי זיע"א ל"א ק"י).

(קכח) מקורה במסכת סופרים פ"ד ה"ו ובירושלמי הובא בטור סי' תר"צ.

(קכט) ובפורים שחל במוצש"ק אומרים 'יהי נועם' קודם 'ואתה קדוש' ^(שו"ע תרצ"ג א'), ואח"כ מבדילים ואח"כ אומרים 'ויתן לך' ^(משנ"ב שם סק"ב). (אכן יעוי' פמ"ג תרצ"ג משב"ז סק"א דהמנהג כיום בכל שבתות השנה להבדיל לאחר אמירת ויתן לך, והו"ד בביאה"ל רצ"ה ד"ה אבל. וכתב הפמ"ג (שם) דה"ה בפורים שחל במוצ"ש).

(קל) בפורים שחל במוצש"ק לאחר שבה לביתו יזהר לזכור לעשות הבדלה.

(קלא) הרמ"א שם איירי ב'כתבי הקדש' ובפשטות בכלל זה אף מגילת אסתר, וכ"ה במג"א שם סק"א. ויעוי' 'בגדי ישע' שם שכתב 'ויש תימה גדולה על העולם שלא נהגו כן [במגילת אסתר]' יעוי"ש מש"כ בזה, ויעוי' עוד בזה ב'פנים מאירות' ח"א סי' ע"ו. וב'ראש יוסף' ^(מגילה ל"ב) ג"כ הביא מה דהעולם לא נזהרים בזה ומסיק דצריך ליטול ידים, ורק שנטילת ידים שנוטל בין כך לתפילה, מהני אף לזה יעוי"ש.

(קלב) ובמגילת אסתר שאינה כתובה על קלף ^(וה"ה בכל הספרים) מותר לכתחילה לגעת בהם בלא נטילת ידים ^(משנ"ב שם).

(קלג) וה"ה בסתם ספרים יש להחמיר בזה ^(שם).

(קלד) דגזירת חז"ל דנגיעה בכתבי הקדש מטמא את הידים היתה דווקא להבא לאכול תרומה, ולא לאוכל חולין, והביא שם שכן מוכח באשכול הל' ס"ת סי' י"ב בתשובה לרב האי גאון.

(קלה) והוסיף הביאה"ל שם דלא אישתמיט שום פוסק לכתוב שצריך נטילת ידים, ובמשנ"ב הוצאת דרשו הביאו להעיר דהביאה"ל ריש סי' תע"ה הביא בשם השבלי הלקט דכתב דנטילת ידים כיון שתלויה בהיסח הדעת, אם ברור לו ששימר ידיו היטב ולא נגע בכתבי הקדש או בשאר דברים המטמאים הידים אי"צ לחזור וליטול ידיו שהרי ידיו טהורות מנטילה הראשונה, ע"כ, ומבואר שנגיעה בכתבי הקדש מחייבת בנטילה.

(קלו) ובספר 'מאיר עיני ישראל' ח"ה ע' 226 מביא עדות של הג"ר אלעזר שמחה וסרמנ זצ"ל שנכנס לחפץ חיים זיע"א באמצע סעודתו לשאול על כשרות פרשיות של תפילין, והכניס הח"ח את ידיו מתחת למפת השולחן והחזיק בפרשיות כשמפת השולחן מפרידה בין ידיו לתפילין, וביאר הח"ח שהוא עושה כן ע"פ דברי המשנה שספרים מטמאים את הידים, ויש חשש שיצטרך לחזור וליטול ידיו ^(הובא במשנ"ב הוצאת דרשו).

(קלז) אכן הגרש"ז אוערבראך זצ"ל אמר דאף שהמשנ"ב ^(בביאה"ל הג"ל) מצדד להזהר בזה לכתחילה, לא נהגו לחוש לכך ^(הליכות שלמה' ע' של"ה הערה 28).

(קלה) ובבית יוסף הביא מהאורחות חיים דכתב ד"מותר לכתוב פשטי המקראות או פסקי הלכות וכיוצ"ב שאדם שמח בהם דכתיב פקודי השם ישירם משמחי לב' וכ"ה בספר המאורות מגילה ז: וב'מועד לכל חי' ^(להגר"ח פלאגי זצ"ל ל"א - ל"א) כתב דלכתוב חידושי תורה בפורים הרי זה משובח.

(קלט) הלכות חג בחג ^(תשנ"ז) ע' צ"ג.

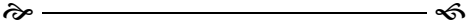
שמחה וסעודה בליל פורים

קכה. סעודת פורים שעשאה בליל פורים לא יצא יד"ח^(קמז) (שו"ע תרצ"ה א'). ומ"מ גם בליל פורים חייב בשמחה^(קמא) וירבה קצת בסעודה^(קמב)(קמג), ואפילו כשחל פורים במוצש"ק שכבר אכל סעודה חשובה (סעודה שלישית) מ"מ צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים^(קמד) (קמה) (קמו), (אבל ביום צריך להרבות יותר) (רמ"א שם ומשנ"ב סק"ג). ויש שאין אוכלים בשר בלילה כדי שלא יטעו שהוא סעודת פורים, וענין כזה תלוי לפי מנהג המקום (שעה"צ שם אות י"ב) (וכן נהגו בבית הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לאכול סעודה בלילה עם דגים בלא בשר - 'הליכות שלמה' ע' של"ה הע' 28 וכ"נ הגרי"י פישר זצ"ל ליטול ידיו לסעודה בליל פורים אך לא אכל בסעודה זו מאכלי בשר - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' תמ"ז. ויעוי' הערה^(קמז)).

קכו. יש לאכול מאכל זרעונים בליל י"ד של פורים [זכר לזרעונים שאכלו דניאל וחבריו בבבל, ^(קמח) וזכר לזרעונים שאכלה אסתר] (רמ"א תרצ"ה ב' מג"א סק"ו ומשנ"ב סק"א י"ב ^(קמט)). יש שנהגו לאכול בעבור זה פולים יבשים (כן נהג החת"ס זיע"א בליל פורים כדי לקיים דברי הרמ"א ^(ק) וכן נהגו בבית הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' עמ' של"ה הע' 28) ^(קנא). וי"א דיש לאכול אורז שהוא מאכל חשוב, וממאכלי סעודות (מקור חיים לחו"י סי' תרצ"ה ב'), או אפונה, יעוי' הערה ^(קנב) (קנג) .

◊ בספר 'מועדים וזמנים' (ח"ב סי' קצ"א הערה ב') כתב: ובקונטרס מצאתי "**ומצינו מקומות ואפילו לפעמים אצל בני תורה שקובעים יחד מסיבה בפורים כדי להתלווץ, ואפילו מרבנים ות"ח ר"ל, ועוברים אז בחמורות שבחמורות באיסור ביזוי ת"ח, מלכין פני חבריו ברבים, לשון הרע וכדומה, שאין להם חלק לעולם הבא, ובפרט אם הת"ח שומע מזה ומצטער ומתבייש הוא עון פלילי ממש אפילו בפורים, והכשרים נהנו**

^(קמ) הנה בעיקר האי דינא כתב החיד"א זיע"א (מחזיק ברכה תרצ"ה סק"ב בדעת רב האי גאון) דמה דאיתא בש"ס משמי' דרבא ד"לא יצא יד"ח" הכוונה 'לא יצא ידי מצוה כתקנה', וכה"ג משני תלמודא בכמה דוכתי, אבל עכ"פ מצוה עשה בסעודת לילה, אלא דחסריה למעבד מצוה כתקנה". והוסיף שם להביא ד' ספר התניא סי' מ"א שכתב ז"ל "מצאתי בשם הגאונים מי שנשבע להתענות ביום פורים צריך לעמוד בשבועתו שאין לבטל שבועתו בשביל משהת פורים, והרבה די לנו לקיים מקרא מגילה ומשלוח מנות, אי נמי **יסעוד סעודת פורים בלילה, אע"פ שמצוה מן המוכחר ביום, יעשה שיוכל**. עכ"ל" (הוסיף החיד"א שם להעיר בזה"ל "ודבריו מבוארים כדאמרן, רק דלשון מצוה מן המוכחר דקאמר לא אתי שפיר, דרבא קאמר 'לא יצא יד'ח', אמנם בסגנון שכתבנו דלא יצא יד"ח מצוה כתקנה ניתן ליאמר" עכ"ל החיד"א שם).

^(קמא) תשובת מהר"י ברין הו"ד בדרכי משה תרצ"ה סק"ג.

^(קמב) ובבית יוסף סי' ר"ג ד"ה 'ויש לשאול' בתו"ד כתב "מיהו **בליל פורים** ובלילה שלפני ברית מילה **שרגילין לקבוע עצמם על היין** ועל הפירות" עכ"ל.

^(קמג) ויעוי' מחזור ויטרי סי' תס"ה (מעריך לפורים) עמ' 583 דכ' בפיוט זל"ש "**ליל** שיכורים הוא זה הלילה לשמוח ביין הטוב ולגילה ... **בלילה** הזה ישכרו כל היצורים להזכר חוק אשר נקבע בפורים" - ויתכן מכאן מקור למנהג חלק מבני הישיבות לשתות לשכרה גם בלילה .

^(קמד) מקור דברי המשנ"ב הוא מהמג"א (סק"א) וכביאור הפרמ"ג ומחה"ש שם. ואע"פ שבלא"ה צריך לאכול במוצש"ק סעודת מלוה מלכה (כמבואר בשו"ע סי' ש') י"ל דסעודת מלוה מלכה מקיימים לכתחילה בכזית (כמבואר בשו"ע שם) אבל לסעודת ליל פורים צריך להרבות קצת בסעודה ולא להסתפק בכזית. אכן הגר"י טשנר שליט"א חידש לומר דיש להוסיף איזה תבשיל לכבוד פורים, וכתב דשמא זה כוונת המשנ"ב 'להרבות קצת' בלילה לכבוד פורים. עכ"ד. **ויכין בסעודתו לשם מצות מלוה מלכה ולשם מצות שמחת פורים להרבות קצת בסעודה. ולשם מצות סעודת פורים דלילה לדעת הגאונים והראב"י**^(ה) (יעוי' בב' ההערות להלן בסמוך).

^(קמה) דעת הראב"י^(ה) (הובא במרדכי פ"ק מגילה סי' תשפ"ז) דסעודת פורים מצותה בליל פורים וביום פורים, כלילי שבת ויומו, דומיא דקריאת המגילה דכתיב '**והימים האלה נזכרים ונעשים**' ואיתקש זכירה לעשיה ואין היקש לחצאין, וכן באגודה (מגילה ג:) הביא ד"יש גאונים שכתבו לנהוג סעודה כלילי שבת ויומו". וכ"מ בתוס' מגילה ד' ד"ה חייב (ורק **דעיקר** הסעודה ביום כקריאת המגילה דעיקרה ביום, אבל ודאי גם בלילה איכא מצות סעודה). וכן ב'לקט יושר' לתלמיד ה'תרומת הדשן' כתב בשם רבו (עמ' 156) זל"ש "צריך להרבות קצת בליל פורים אחר המגילה בסעודתו". וכע"ז בכלבו סימן מ"ה זל"ש "ואחר קריאת המגילה ... בלילה ... הולכין לבתיהן לשלום **ואוכלין סעודתו**". "ויעוי' עוד ב'ארחות חיים' לרבי אהרן מלוניל אות ה' דכתב בתו"ד זל"ש "מיהו אם קבע עליהו סעודתיה כגון בברית מילה **ובליל פורים** צריכין ברכת המוציא". ומשמע מד' קצת דמנהג פשוט לקבוע סעודה בליל פורים (כמו בברית מילה). וכע"ז משמע בד' המנהיג הו"ד בהערה להלן בסמוך. וכ"ה בב"ח (תרצ"ה סק"ג) דנהוג דעת הראב"י דגם בלילה עורכין שולחן וסועדין ומרבין קצת בסעודה זו לשם פורים, ולמחר ביום ארבעה עשר סועדין סעודה חשובה בריבוי מעדנים, וכ"פ בשיירי כנסת הגדולה (הג' בית יוסף תרצ"ה ס"ק ב'), וכ"ה בספר 'סדר היום' (סדר פורים) דכתב גבי הלילה זל"ש "ימצא בביתו נרות דולקות ושולחן ערוך ומטה מוצעת מפני כבוד היום ויכאל וישתה בשמחה ובטוב לבב". וכ"ה באליה רבא סק"ה, וכן ב'מור וקציעה' סי' תרצ"ה ביאר מימרא דרבא, דלא קאמר האוכל סעודת פורים בלילה לא יצא י"ח, אלא ה"ק סעודת פורים שאכלה **בלילה בלבד** לא יצא, **דאע"ג דבודאי חייב לאכלה גם בלילה**, לא יצא בזה ידי חובתו מכל וכל, לפי שעדיין ידי חובת היום לא יצא". וכ"פ במקור חיים לחו"י (רי"ס תרצ"ה). - **ועל כן הנוהג כד' הרמ"א להרבות קצת בסעודה בלילה ולשמוח, שפיר יוצא ידי חובת דעת הראב"י וסייעתיה הנ"ל**, ויעוי' עוד הערה להלן בסמוך.

^(קמו) ובכתבי 'קהילות יעקב החדשים' (מגילה סימן קע"ט) כתב ד'ימי משתה ושמחה', ה'יום' כולל את כל ה'מעט לעת', אלא דפשוט לחז"ל שהלילה טפל ליום, והיום הוא עיקר ה'מעט לעת' ואינו טפל ללילה, ומאחר ודין ה'משתה ושמחה' בפורים אין הפירוש שכל ה'מעט לעת' בלי הפסק יהא 'משתה ושמחה', אלא הכוונה שלכבוד ד' יתברך שעשה נס יקבע ביום זה 'משתה ושמחה' ועי' כך כל ה'מעט לעת' יחשב כ'מעט לעת' של 'משתה ושמחה', על כן כשקובע סעודה ביום שפיר מתייחסת הסעודה לכל ה'מעט לעת' ומעתה גם הלילה יחשב כ'ליל' של יום 'משתה ושמחה', כיון שהלילה טפלה ליום, אכן כשיקבע סעודה בלילה לא יחשב שהיום הזה הוא יום של 'משתה' כיון שהיום חשוב ואינו טפל ללילה **ולפיכך אם אוכל סעודה בלילה שפיר מקיים מצוה ד'משמחה ושמחה' אלא שאינו פוטר בזה את היום**. עכת"ד. - ויעוי' עוד משנ"ב בהערה להליל בסמוך. ובספר 'המנהיג' (הלכות מגילה) כתב דהאוכל סעודת פורים בלילה לא יצא 'מדכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, אלמא **דעיקר סעודת השמחה ביום הוא**' - ומשמע מד' דאף בלילה נוהג מצות סעודה אלא שאכתי אינו יוצא בו יד"ח משום ד'עיקר' סעודת השמחה **ביום הוא**.

^(קמז) מנהג זה שלא לאכול בשר בלילה מקורו בארחות חיים לרבי אהרן מלוניל (דיני סעודת פורים אות ל"ד) ובכלבו (סימן מ"ה), והו"ד בבית יוסף ובמג"א (שם סק"ו) ובשל"ה (מגילה פ' נר מצוה סוס"ק י"ב במהדורת עוז והדר). וכ"כ ב'מועד לכל חי' (להגר"ח פלאגי זיע"א ל"א מ"ד) דנכון שלא לאכול בלילה בשר כי אם מאכלי גבינה ודגים. אכן בדרכי משה שם (סק"ג) כתב 'ואין נוהגין כן'. וכן במחזור 'מעגלי צדק' (דף מ:) כתב זל"ש "ולא ראיתי לא שמעתי לנהוג מנהג זה". וכ"פ האלי' רבא (שם סק"ה הוסיף דכן משמע מהרמ"א סעיף א'), והפרמ"ג (שם א"א סק"ו), וכן בערוך השלחן (שם דין ח') כתב זל"ש "ודבר תימה הוא ואין זה מנהג" וכ"פ ב'כף החיים' (שם סק"א), ואף במג"א גופא (תרצ"ו סק"ט) מבואר דרק אונן לא יאכל בשר בלילה, אבל שאר בני אדם אוכלים יעוי"ש (מלבד הי"ש נגמעים' שנהגין כארחות חיים והכלבו הנ"ל). - ובספר 'הלכות חג בת' (עמ' קפ"ו בהערה) הוסיף דהבאים לצאת יד"ח 'סעודה' בלילה לדעת הראב"י וסייעת' (יעוי' ב' ההערות לעיל בסמוך) מקיימים סעודתם בבשר ויין.

^(קמה) הרמ"א שם הזכיר דאכילת הזרעונים היא זכר לזרעונים שאכל דניאל וחבריו בבבל. וב'ערוך השלחן' (תרצ"ה - ט') כתב "תמיהני למה לו לומר שאכל דניאל שאי"ז שייך לפורים" (הוסיף להקשות אמאי לא הזכיר שאסתר עצמה אכלה זרעונים יעוי"ש), ובלבוש (שם דין ב') כתב לבאר זאת זל"ש "שגם המגילה היה ג"כ עי" דניאל שהוא התך לפי דברי חז"ל (מגילה טו.)" עכ"ל.

^(קמט) במג"א (שם) כתב לאכול הזרעונים **בליל** פורים, ומקורו בארחות חיים (הל' פורים אות ל"ה, הובא בב"י תרצ"ה) ובכל בו. ויעוי' 'ערוך השלחן' (תרצ"ה ט') דכ' "לא ידעתי למה בלילה, וגם המנהג לאכול אותם ביום". אכן יעוי' ב'יוסף אומץ' (לרבי יוסף יוזפא דל') תתרג"ט דכתב דטוב לאכול מיני קטניות בסעודה בליל כניסת פורים כדי "שלא יהא נראה שהיא הסעודה העיקרית [והיינו שמיני קטניות אי"ז מאכל חשוב ועי' אכילתם בסעודת לילה ניכר שאי"ז הסעודה העיקרית], גם הוא זכר לזרעוני דניאל. ע"כ. ומ"מ הרמ"א לא הזכיר 'לילה' ומשמע דס"ל דמנהג זה לאו דוקא בליל פורים. ועוד דברמ"א כתב למנהג זה בסעיף ב' שעוסק בדיני סעודת ביום ולא בסעיף א' שעוסק בענין סעודת הלילה, ומשמע דנוהג גם ביום.

^(קנ) עדות בתו הרבנית מרת שמחה להמן ע"ה כפי שסיפרה להגאון רבי יצחק וויס זצ"ל אב"ד ווערבו - 'אלף הכתב' ח"א אות ע"ד הו"ד ב'אוצרות צדיקי וגאוני הדורות' ע' רכ"ט.

^(קנא) והגר"מ פיינשטיין זצ"ל נהג לאכול בליל פורים ארבעס (נטעי גביראל עמ' רפ"א). והגאון ר' דוד בהר"ן זצ"ל היה נוהג לאכול בפורים 'חסה', משום שבגמ' במגילה יג. איכא מ"ד שאסתר אכלה 'קדלי דחזירי' ופירש הערוך (ערך קת"ל) דהוא 'עורף של חזרת כלומר ראש של חסא', ובכדי לעשות "זכר" לזה, אכל חסה בפורים (ארח דוד' עמ' קנ"ב מפ' רבי דוד פרידמן שליט"א בשם רבי יהודה רבינוביץ זצ"ל).

^(קנב) יעוי' בפ' ה'אבן עזרא' על דניאל א' - ט"ו דכתב בשם גאון זל"ש "...היו אוכלים אורז הנקרא בלשון ערבי ארוז והוא נכבד מאוד וערב מן החיטה, ועושה דם טהור ... וזה האורז ישגא מאוד כאשר יבושל בחבל ... כי המעט ממנו משיבע ... גם במיני קטניות אפונים ... ומימיהם רפואה לכבד והם מצהילין את הפנים יותר מן היין ... **האורז והאפונים הם זרעונים** ומבריאם את הבשר" עכ"ל. - הרי דלדעתו דניאל וחבריו היו אוכלים אורז ואפונים. וכמו"כ בספר 'מנות הלוי' לרבי שלמה אלקבץ זיע"א עה"פ במגילת אסתר 'וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים' (כ' - ט') ופירשו בגמ' שהאכילה זרעונים. והביא שם ה'מנות הלוי' ד' ה'אבן עזרא' הנ"ל על אורז ואפונה לבאר אמאי 'זרעונים' הוא מאכל טוב. - ומשמע דס"ל דהאכילהו לאסתר באורז ואפונה, - **ולפי"ז באכילת אורז או אפונה בפרט מתקיים שפיר זכר לאכילת הזרעונים של דניאל ואסתר**.

^(קנג) יעוי' עוד בספר 'שפתי חכמים' מגילה יג. דפי' ד'זרעונים' היינו 'קטניות כגון פולין ועדשים. ואורז ודוחן בכלל קטניות". אכן יעוי' מחזור ויטרי סוף סי' תס"ה דכתב בפיוט שם ז"ל "**ארור האיש אשר יאכל עדשים בלילי פורים ובמועדים ובחדשים, ארור האיש אשר יאכל פולין כתושים ... כל בית ישראל יעלו אליו חמושים לגרשו מתוך קהל קדושים**" עכ"ל.

לחתלוצין ביום זה מחמץ ועמלק, מהמינים וכופרים מתבוללים ולאומיים פורקי עול וכדומה, שמצוה להתלוצץ מהם תמיד גם בכל השנה ובפרט בפורים מצוה טפי ולא ח"ו מת"ח, שהמבזה אותם אין לו רפואה למכתו, וכן כשרי ישראל אסור לצערם ולבזותם אפילו לרנע גם בפורים שיש בזה איסור תורה, והשטן בא בין השמחים בפורים ומורה חלכה שכל האיסורים הותרו ליום זה כדי לבטל לגמרי תוכן היום וקדושתו ושלל ביום זה שלל רב, והחכם עיניו בראשו לבסומו ולשמחה לאכול בשר ולשתות יין ובלב שמח אבל בלי חטא ופשע, שבזה מקיים כהלכה מצות היום כמ"ש.

✧ "איסורים כלשון הרע ומלבין פני חבירו וכו' הם איסורים דאורייתא, וח"ו להתיר אותם בפורים, ואפי' אם המדובר יושב שם ומחייך – ברור שחיובו הוא רק לפניו. ומסופר על ראש ישיבה אחד שקרה לו כן, וזמן קצר לאחר פורים נפטר ר"ל, ותלו זאת בעוגמת נפש זו. ובאמת מי שלא שם דרכיו, יכול לצאת מפורים עם הבילות של עבירות, מינים ממינים שונים, לשח"ר, רכילות, מלבין פני חבירו ברבים, אכילה ושתיה בלא ברכות כהוגן, הלזה יקרא קיומו וקבלו ביום קדוש כזה, וכמה צריך להתריע ע"ז, אבל השם דרכיו ודבריו במידה ומשקל, הוא יוצא נקי בס"ד" (מתוך מכתב הגר"ש דבליצקי זצ"ל – "שומע ומוסיף" פורים התשע"ח עמ' קפ"ו).

עסק התורה בליל פורים וביומו

✧ בפלא יועץ (בספרו יעלזו חסידים) "שמעתי על רב אחד שבליל פורים היה יושב ועוסק בתורה רוב הלילה, אמר בלילה זה חבל אוכלים ושותים ושמחים ואין לו להקב"ה מי שיעסוק בתורתו, אעסוק אני ותהא תורתו חשובה לפני המקום". וכתב בדרשות החת"ס (דרשות ואגדות ח"ס ער"ה אדר כת"י ע' רמ"ה) "קבלתי מרבי מענדלי ליליג זצ"ל (שהיה רב בבח"מ דק"ק פד"מ) שקיבל מהגאון בעל שב יעקב שכל העוסק בתורה בין מגילה דלילה למגילה דיומא מובטח לו שהוא בן העוה"ב" עכ"ל. ומקובל שהרבי מקוצק זצ"ל אמר פעם לחסידיו על חתנו הג"ר אברהם מסוכטשוב זצ"ל בעל ה"אבני נזר" (סני): התדעו למה זכה הגאון ר' נחום זאב מביאלה (אביו של הגאון בעל האבני נזר) לבן כזה, דבפורים בשנת תקצ"ח אירע שהיה רגע אחד בו לומדי התורה עסקו במצוות היום של סעודת פורים, ולא היה בכל העולם אחד שלמד תורה באותו רגע מלבד הרב מביאלה, ועי"ז הציל את כל העולם, ונעשה מזה רעש גדול בשמים, ועל כן נתנו לו מתנה שיחיה לו בן שיאיר את העולם בתורתו ובקדושתו.

✧ כתב בדרשות החת"ס (ח"א דף ר"ה) דהטעם שתיקנו קריאת המגילה דפרים ומוקפין בב' ימים שונים, שלא רצו מרדכי ואסתר שיחיה יום אחד אשר כל ישראל אוכלים ושמחים ומתבטלים מתורה ומצוות, על כן קבעו לפורים באופן שיומו של הפרוות אינו כיומו של המוקפות, נמצא שכשאלו שמחים ומשתכרים, אלו עוסקים בתורה. ע"כ.

✧ "הרובצה לחוש את 'הנשמה לנשמה' – האור הגנוז של יום הפורים, עליו להזהר לחפש לו זמן במשך יום נפלא זה ללימוד התורה הקדושה, ובפרט מסכת מגילה והלכות מגילה, זוהי עיצה טובה לכל אחד ואחד" (הגר"ש פינקוס זצ"ל – פורים ע' קנ"ה) ונכע"ז בכף החיים (תכ"ט ו') שכתב, שבכל זמן וזמן ילמד את המסכת השייכות לו והטעם לזה דאיתא בסנהדרין (קא) כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר דבר בעיתו מה טוב. עכת"ה.

✧ כתב החיד"א (לב דוד פ' כ"ט) ז"ל "בעיני הרבר פשוט, שאם כל ישראל ביום הזה אשר זרע עמלק לטבח יובל, ונפל המן הרע הזה, היו נהנים בסדר קדושה, והשמחה היתה מקודשת לשמים, ויתר היום היו עוסקים בתורה כל אחד כפי שיעורו, על כן בשכר זה היו נגאלים גאולת עולם וימחה זכר עמלק, כי היום הזה אשר החל לנפול ממנו רב, הן עם ישראל אם היינו מתאמצים בתורה ובמצוות כהיום הזה, רעה תבוא אליהם לזרע עמלק עד כלותם אותם, ובא לציון גואל" עכ"ל (והובא ג"כ בבנין עולם פ' ט"ז אות ט').

תחינות ובקשות ביום הפורים

✧ מצינו בזמן הגאונים שקבעו את יום הפורים לתפילה ולתחנונים, ואף היו נופלים על פניהם – יעו"י סדר רב עמרם גאון, (סדר פורים) ז"ל: "כך מנהג במתיבתא שיורדין תנאים לפני גאון ואב ב"ד ואלופים וכל ישיבה כולה ומבקשים רחמים הרבה ונופלים על פניהם, שאין דומה פורים לכל המועדות ולחנוכה, שכולן אנו גומרים את ההלל, ואומרים זה היום עשה ה', ואילו בפורים אין אומרים ... וצריכים אנו רחמים שיפדנו ויגאלנו באחרונה כבראשונה" עכ"ל (והו"ד בקיצור בטור סי' תרצ"ג).

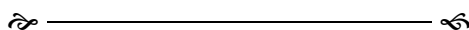
✧ כתב רבי צדוק הכהן זצ"ל (רס"י לילה אות נ"ג – י"ט) "...והמן נתפאר ברוב בניו וחשב להאכיד בני ישראל והיה להיפך... ועל כן יוכלו לפעול פיקוד עקרים ועקרות בפורים. אותם שהיה להם כבר ימים של צער הרבה ע"י שנעוץ סופן בתחילתן להחזיר הכל למקורן וזוכים לבנים" עכ"ל.

✧ "התפילה של פורים היא כל הרתיחה, גם ברכת המזון ושאר ברכות, אין דבר שאי אפשר להשיג ביום הזה במיוחד ע"י תפילה, ביום זה אפשר להשיג את הכל ... בהגיע יום הפורים בכל שנה ושנה מתעורר מחדש מקור החיים של הדביקות בין הקב"ה לבין ישראל, נפתחים שערים של רחמים וצריך לדעת לנצל את גדול היום הזה, כל תפילה צריך להיות בהתעוררות, כל ברכה תהיה כראוי, וברכת המזון כהלכתה, "כל הפושט יד נותנים לו" פשיטת חיד לקבל רחמי שמים, לשפע שנפתח בכל שנה ושנה מחדש" (שיחות הגר"ש פינקוס זצ"ל פורים ע' מ"ז וע' נ"ד).

✧ יש נהגים לומר כל ספר התהילים באשמורת הבוקר של יום הפורים, כי הוא עת רצון גדול מאוד, ולכח"פ לגמור התהילים של אותו יום (ספר הקדמון "נהג בצאן יוסף" הובא ב"מועד לכל חי" ל"א ס').

✧ מובא בספר סגולת ישראל (מערכת פ' אות ד') "קבלתי מגדול אחד דסגולה בפורים לחשכים בבוקר ולהרבות בתפילה ובבקשה לפני השי"ת על כל דבר בני חיי ומוזני והן על שאר דברים ועל כל קרוביו כי באותו יום עת רצון מאוד וכל העולמות המה בשמחה וברצון, ועי"ז אמרו כל הפושט יד נותנים לו, וכן הוא מקובל מפי גדולי הצדיקים תלמידי הבעש"ט זיע"א".

✧ "פורים הוא זמן רצון לכל, שעת רעוא דרעוין, וכל אחד יכול לפעול אצל השי"ת שימלא כל משאלות ליבו לטובה" (חידושי הרי"מ עה"ת בעניני פורים). והרי לכאז"א ישנם דברים המעיקים עליו ומצערם אותו, על כן יראה לנצל זמן יקר זה ויבקש הרבה מהשי"ת בתפילות או באמירת תהילים, וענין זה מוחזק לקמיע מועיל, והחכם עיניו בראשו כיצד בתוך כל טרדות היום ימצא לו מקום וזמן להתפלל ולבקש מתוך יישוב הדעת וכוונה שלמה (גליון י"ד ב"ד פורים).

כל הנ"ל הוא להודיע 'סגולת' היום וכוחו, והאפשרות לנצל יום זה גם לדברים הנ"ל, אכן אין לשכוח דעיקר חובת היום היא משתה וריבוי השמחה וקיום שאר מצוות היום.

עיקר הדגש צריך להיות על קיום מצוות היום בהידור ובשלימות גמורה, ובכלל זה עריכת סעודת פורים במשתה ובשמחה כל אחד לפי מנהגו ולפי ענינו. ודאי שיחודי אשר רק לומד תורה או מתפלל ביום הפורים ואינו מקיים את מצוות היום, הרי זה כאלו חנו רח"ל בעל נשמה ללא גוף. דבר זה נקרא "שד", זו אינה צורת יהודי. לכן לפני הכל יש לקיים את המצוות על כל פרטיהן ובכוונה הראויה, אלא שאם רוצה אדם לזכות להגיע גם לפנימיות הפורים עליו לעסוק גם בתפילה ובתורה. – לכן ראוי לכל אחד ואחד להשתדל בכל כוחו בקיום המצוות בשלימות, וגם לקבוע זמנים לתפילה וללימוד תורה בימי הפורים, ומתוך כך ודאי יזכה לחשיג את מעלת יום קדוש ונורא זה (שיחות הגר"ש פינקוס זצ"ל ע' קנ"ה – קנ"ו).

יום פורים

יש לזכור ד"כל המקודש מחבירו חרוב יותר מחבירו" (לשון הרמב"ן באגרת לבנו על העזובה בארץ הקדש) וידוע דנאמר בן אף גבי מעלת הימים דבכל שמעלת היום גדול מחבירו בן היצר הרע מתאמץ יותר להכשיל ולהרפות האדם. ולפיכך ידע האדם ויתן אל לבו שלמרות לימוד ויריעת הלכות היום, מ"מ בהגיע היום זמן המצוה ינסה היצר להכניס רפיון גדול בעשיית המצוה, לקיימה בפחיתות הידור ובחיסרון השלימות והשמחה. על כן החכם, עיניו בראשו, בהגיע יום זמן המצוה יאזור חיל להזהר מאוד בפרטי המצוה לקיימם בתכלית השלימות, והחלש יאמר חזק אני להתחזק בכל כוחות נפשו בהשתדלות לקיום מצוות הכיבות אלו במלא דקדוקם יפיים והדרם ובשמחה גדולה, דכבר כתבו הספרים הק' דגודל החילוק בין המקיים מצוה בדקדוק לשלא בדקדוק, בשמחה לשלא בשמחה, הוא כהבדל האור מן החושך, ורק לאחר פטירת האדם מן העולם ידע אל נכון להעריך גודל ההפסד. ובארחות צדיקים (שער השמחה) כתב "וכל העושה המצוות בשמחה יש לו שכר אלה ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא". ועיצה גדולה היא, שלפני כל מצוה ממצוות היום יכין עצמו ונפשו זמן מה קודם קיום המצוה בתכנון קיום המצוה על כל פרטיה ודקדוקיה ואופן עשייתה בשלמות כמש"כ החיי אדם (כלל סי' צ"ה) ז"ל "שומר מצוה לא ידע דבר רע" רוצה לומר שמחוייב כשירצה לעשות איזו מצוה לא יעשה אותה בחפזון ובפתאום רק שישמור וימתין ויתישב בדבר היטב איך יעשה וכו', וזהו "היכון לקראת אלוך ישראל" רוצה לומר שתכין עצמך מקודם ולא בפתע פתאום וכבר בהנתי בנסיון שכאשר עשיתי מצוה בפתאום, לא קיימתי כראוי" עכ"ל (גליון יד ב"ד פורים).

קכז. שחרית משכימין לבית המדרש (משנ"ב תרצ"ג סק"ו).

כתב הלבוש (או"ח סי' תרנ"ב) "וריון מקדימין למצוות בדכתיב (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבוקר, שמכאן למודנו (פסחים ד.) שכל מי שיש לו לעשות מצוה בו ביום, צריך להשכים בבוקר".

קכח. אין חולצין התפילין בשחרית עד אחרי קריאת המגילה, דדרשינן "ויקר" אלו תפילין (משנ"ב תרצ"ג סק"ו). ופשוט דזהו כשאין חשש דגוף נקי והפחה בתפילין (הלכות חג בחג). ובעת קריאתה כשאומר או שומע ליהודים היתה אורה וכו' ויקר"י"א שימשמש התפילין של יד ושל ראש וינשקנה (בן איש חי פ' תצוה שנה א' אות ט', מועד לכל חי' ל"א - פ"ח, וכפ' החיים תר"צ סק"צ. וכן נהג הגר"ש אלישיב זצ"ל למשמש התפילין של ראש כשקראו ויקר' - יבקשו מפיהו ע' קכ"ו).

קכט. מאחר וי"א דמי שלא שמע פרשת זכור בזמנה יכול לצאת ידי מצות עשה של זכירת עמלק בקריאה של פורים "ויבוא עמלק" וכו' (יעו" שעה"צ תרפ"ה אות ו'), על כן מי שלא שמע פרשת זכור צריך לבקש מהבעל קורא שיוציאו יד"ח בפרשה זו, ויכוין לצאת, ונכון שהבעל קורא יכוין להוציא יד"ח את כל מי שירצה לקיים בזה ידי מצות עשה של זכירת עמלק (נטעי גבריאל נ' י'). קל. מנהג הגר"א זיע"א לומר שיר של יום מזמור כ"ב בתהילים "למנצח על אילת השחר" (מעשה רב אות ר"ג). ויש שכתבו לומר מזמור פ"ג שיש בו מפלה לעכו"ם (באר היטב תרצ"ג סק"ד ע"פ תוס' במגילה ד.).

כתב ביסושה"ע "עצתי אמונה ונכונה לאדם שלא יזוז מבית המדרש שחרית עד שילמד, כי בכיתו יכול לבוא לידי ביטול מפאת גודל טרדות היום".

אין מוקדקין במצוות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנין לו, והקב"ה מקיים מצות זקנים ונותן צדקה לכל דורשי ישועתו בכל הענינים" (רבי צדוק הכהן זצ"ל – פרי צדיק – עניני פורים).

כתב האריז"ל (פרי עין חיים, שער הפורים) "והנהגה ההארה הזאת לא הייתה לא בשבת ולא ביו"ט אלא בפורים בלבד... כי תמיד נשאר הארה זו בזמן הזה של ימי הפורים והיא הארה אשר מעולם לא נהיה כמוהו" עכ"ל.

קלא. מצוה להקדים ולהזדרז לקיים מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים (כמו בכל מצוה דזריזין מקדימין למצוות) ('מקור חיים' לבעל החו"י סי' תרצ"ה).

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה מזרז את בני ביתו מיד בהעלותו לביתו מביהכ"נ לשלוח מנות לקיים מצות היום, ואח"כ נמל ידיו לסעודה ולאחריה ישב לקבל פני הבאים, וכיבדם בשתיית יין והרבה בדברי אגדה על פסוקי המגילה ועניניו של יום (הליכות שלמה' עמ' של"ד ביארות הלכה' 28).

קלב. י"א דיש לקיים מצות מתנות לאביונים אחרי קריאת המגילה (כפ' החיים סי' תרצ"ד סק"ח שכן משמע מהאריז"ל בשער הכוונות ק"ט ע"ג) (קנ"ה). וי"א דיש ליתן קודם משלוח מנות ואח"כ מתנות לאביונים דזהו הסדר המופיע בפסוק "משלוח מנות ומתנות לאביונים" (כ"ה ב' מקור חיים' לבעל החו"י סי' תרצ"ה. וכן חי' מנהג הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

קלג. יש ללמוד כבר ביום פורים הל' פסח, ששואלין ודורשין בהל' פסח קודם לחג ל' יום (שו"ע סי' תכ"ט סעי' א' ומשנ"ב סק"ב).

כתב החיד"א זיע"א (לב דוד פרק ל') "ומן הראוי לשים נגד עיניו, מה שכתב מר זקנינו הרב "חסד לאברהם" זללה"ה, כי בכל שנה שלוש יום קודם הפסח עושה הקב"ה לישראל משוא פנים ברוב חסדיו ומתחיל להוציא נפשותם מהיכלות הטומאה מעט מעט, שיעור חלק אחד משלשים

בכל לילה... [ונמצא דביום הפורים עצמו יוצא אדם אחד משלושים מטומאתו]. והעניי בשר לו יכון לקראת אלוקינו, ויטיב מעשיו שלשים קודם לפסח עכ"ל.

אכילה קודם מצות 'מתנות לאביונים'

קלד. י"א דאין איסור לאכול קודם מצות מתנות לאביונים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - ספר 'בלילה ההוא'), אך עכ"פ ראוי שלא לאכול קודם לכן (הגרא"צ ישראלזון שליט"א בשמו. וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וכדין כל המצוות שאין לאכול קודם קיומן ^(קנ) - 'הליכות שלמה' עמ' של"ד. וכ"כ בשו"ת או נדברו ח"ו סי' ס"ה, ו'מועדים וזמנים' ח"ב סי' קפ"ו). וי"א דאין לאכול סעודת פורים קודם מתנות לאביונים, אבל לטעום מעט קודם שנותן המתנות לאביונים מותר (דשאני סעודת פורים שגם היא מצוה ממצוות פורים, הגר"ע יוסף זצ"ל - 'חזון עובדי' עמ' קל"ה ^(קנ), וכ"ה ב'ציץ אליעזר' חט"ו סו"ס ל"ב) (ויעו' עוד 'לקט יושר' לתלמיד תרומת הדשן עמ' 156. דכתב "טוב לשלוח מיני מאכל קודם אכילה" דמשמע דהוי רק להידור ואינו חיוב, וה"ה גבי מתנות לאביונים).

אכילה קודם מצות 'משלוח מנות'

קלה. י"א דראוי שלא לאכול ביום הפורים קודם שיקיים מצות משלוח מנות (כדין כל המצוות שאין לאכול קודם קיומן). ^(קנ) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' ע' של"ד. ויעו' 'לקט יושר' דכתב "טוב לשלוח מיני מאכל (למשלוח מנות) קודם אכילה" ומשמע דהוי רק להידור ולא לחיוב). וי"א דאין לאכול סעודת פורים קודם משלוח מנות, אבל לטעום מותר (דשאני סעודת פורים שגם היא מצוה ממצוות פורים, הגר"ע יוסף זצ"ל - 'חזון עובדי' עמ' קל"ה וכ"ה ב'ציץ אליעזר' חט"ו סו"ס ל"ב). וי"א דמותר לאכול קודם מצות משלוח מנות (כ"מ בסידור היעב"ץ הל' פורים אות כ"ד דכתב ש"אחר התפילה הולך לביתו וקורא המגילה לבני ביתו, ויכוין בסעודת שחרית לצאת בה ידי חובתו וכו', ומקיים משלוח מנות" - ומשמע דאוכל את הסעודה קודם קיום משלוח מנות, וכן ביסושה"ע שער י"ב פ"ו כתב דאוכל סעודת הבוקר ואח"כ מקיים מצות משלוח מנות, וכ"מ ב'יוסף אומץ' סי' תתצ"ט. וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וטעמו דמשלוח מנות חשיב חלק מהסעודה ועל כן לא שייך איסור אכילה לפניו. - ע"י הגרא"צ ישראלזון שליט"א, ובספר 'יבקשו מפיהו' עמ' ע"ד ^(קנ)).

מתנות לאביונים

קלו. "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובשילוח מנות לרעיו. שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים" (רמב"ם מגילה ב' י"ז, והובא במשנ"ב תרצ"ד סק"ג).

◊ כתב היסושה"ע "ביום הזה עושה האדם במצות הצדקה תקונים נפלאים גדולים ונוראים במידות ובעולמות העליונים הקדושים לאין תכלית יותר מבשאר הימים, לכן ירבה אדם בצדקה ומתנות לאביונים אף יותר מהשגת ידו. וכל הפושט ידו ליטול אף שיודעין בו שאינו צריך ליטול צדקה נותנים, כי במידה זו של ותתנות ביום זה עושה תיקונים גדולים בעולמות העליונים הקדושים" עכ"ל.

◊ "בענין הצדקה אמר שלמה המלך ע"ה (משלי י"ד ל"א) 'ומכבדו חונן אביון' והטעם כי העניים והאביונים הם מאנני תבירין דילה (כלים שבורים של השכינה) והשכינה דרה בהם כמו שנאמר (ישעיהו נ"ו ט"ו) 'מרום וקדוש אשכון ואת דבא ושפל רוח' ולכן המכבד לעניים בממונו, מכבד לשכינתו" (קיצור ראשית חכמה שער היראה פרק 15 ע' קצ"ז הוצאת בלוטניק).

◊ "ומפני כך צריך להרחיב דעתו ונפשו בימים האלו, ולחשב עצמו שהיום נצול ממוות ומדחי, ויעשה משפט צדקה עם העניים ואביונים, וישלח מנות ומתנות לאין נכון לו כדי שיהיו הכל שמחים ביום זה ולא זה דואג וזה שמח" (סדר היום, סדר פורים ע' קפ"ה).

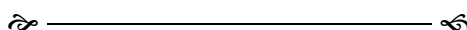
קלז. חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני אביונים, והיינו מתנה אחת לכל אביון (שו"ע תרצ"ד א') (ותיקנו ליתן לשני אביונים משום דמצוה לחלק, משא"כ במשלוח מנות שהוא אף לעשיר די שנותן לאחד - מג"א תרצ"ה סק"ב ומשנ"ב שם סק"כ, ויעו' עוד ב"ח דכתב "כי מי שיש לו מאה זהובים ליתן לעניים, שגדול שכרו כשיחלקם למאה עניים מאשר יתן הכל לעני אחד או שנים, כי זה שנתן למאה עניים החיה מאה נפשות" עכ"ל).

קלת. אפשר ליתן המתנות בדברי מאכל או במעות (משנ"ב תרצ"ד סק"ב מהרמב"ם מגילה ב' ט"ז ומשנ"ב תרצ"ה סק"כ כ"ז). וי"א דאין יוצאים יד"ח בנתינת בגדים כלים וכיוצ"ב ('אור שמח' בדעת הרמב"ם שם, וכ"מ במשנ"ב תרצ"ה סק"ז).

◊ כתב השו"ע (ו"ד רמ"ט ג') "צריך ליתן לצדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ומתאונן עם העני בצער, ומדבר לו דברי תנחומים, ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו" (יעו' הערה להלן בסמוך דב'מתנות לאביונים' מקיים גם מצות צדקה).

◊ "הצדקה העושה פירות למעלה היא הצדקה הנעשית לשם שמים בלי שום פניה" (קיצור ראשית חכמה שער התשובה פ"ו עמ' ל"ב הוצאת בלוטניק).
◊ לדעת רבינו יונה (שע"ת ג' ל"ו) הנותן צדקה לעני לא מדרך רחמנות עובר בלאו ד"לא תאמץ את לבבך". אכן לדעת הרמב"ם (מתנות עניים ז' ב') עובר בלאו זה רק אם לא נתן לו כלל.

קלט. יכוין לקיים ולצאת יד"ח מצות "מתנות לאביונים" (מדברי קבלה) (יעו' משנ"ב תרצ"ה סק"ד). [נמצות עשה מדאורייתא של "נתון תתן" ו"פתוח תפתח" (יסושה"ע י"ב ר' ^(קס)) ומצות לא תעשה של "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחך האביון" ^(קסא)].

(קנו) דאפי' במצוה דרבנן איכא איסור אכילה קודם קיום המצוה כדמצינו בבדיקת חמץ (יעו' שו"ע ת"א ב'), כ"ש במשלוח מנות ומתנות לאביונים שהם מצוות מדברי קבלה. (קנו) והוסיף שם הגר"ע זצ"ל דעל כן נאמר 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה' ואח"כ נאמר 'ומשלוח מנות וכו' ומתנות לאביונים'. - וכן הרמב"ם בהל' מגילה (פ"ב ה"ו) ביאר ראשית כיצד מצות סעודת פורים ואח"כ כתב דיני משלוח מנות ומתנות לאביונים, וכ"ה בשו"ע (תרצ"ה) הקדים דיני סעודת פורים לדיני משלוח מנות, ואם ה' אסור להקדים סעודה למצוות אלו, לא היו כותבים כסדר זה.

(קנא) יעו' הערה קנ"ו לעיל בסמוך.

(קנט) והביא שם דכע"ז מבואר בתרומת הדשן (סי' ק"א) דכתב דטעם דתיקנו מצות משלוח מנות הוא כדי שיהיה לכל אחד אוכל כרצונו לסעודת פורים, יעו"ש. וכע"ז מבואר בתו"ט (מגילה פ"א מ"ג) שכ' דאין שולחין מנות אלא בזמן הסעודה, יעו"ש.

(קס) יעו' ריטב"א מגילה ז. דכתב "שאין נתינה זו מדין צדקה גרידתא אלא מדין שמחה שהרי אף לעשירים יש לשלוח מנות", ומבואר דבנתינה זו איכא ג"כ מצות צדקה. וכ"מ ג"כ בלשונו ב"מ ע"ח: יעו"ש. וכ"ה ב'נתינת רבתי' סי' מ"א "מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל דמעות פורים אין קצבה כל מה שירצה האיש ליתן יתן מפני שהוא צדקה, וצדקה כל אחד ואחד יתן כפי עינו הטובה," וכ"ה במחזור ויטרי ב'סדר ארבע פרשיות'.

(קסא) ובתוס' כתובות מט: דוד"ה 'אכפיה' כתב דאיכא בהך קרא תרתי לאווי 'לא תאמץ' ו'לא תקפוץ'. אכן ברמב"ם ספה"מ לא תעשה רל"ב מנהו למצות לא תעשה אחת.

◊ בהכנסת רגש אהבה לכורא ית"ש בשעת נתינת המעות, מקיים מצות עשה של 'זאהבת את ה' אלוקיך... בכל מאודך' (בכל ממונך – מתני' סוף ברכות) (גליון יד ב"ד פורים).

החייבים במתנות לאביונים

◊ כתב הנודע ביהודה (מהדו"ק י"ד סי' צ"ג) ז"ל: "הנה אנשי כנסת הגדולה הם תיקנו לנו תפילות וברכות וליכא מידי דלא רמיזא בנוסח התפילה והברכה, וברכה הוא התעוררות הדיבור ומחשבה, וכל מצוה שיש ברכה לפניו אי"צ לומר שום דבר לפניו רק הברכה. **וכל דבר שאין ברכה לפניו, אני נוהג לומר בפי' הנני עושה דבר זה לקיים מצות בוראי**" (קס"ב) ע"כ.

קמ. אשה חייבת במצות מתנות לאביונים (רמ"א תרצ"ה ד'), וכמו"כ בנו ובתו [הגדולים] הסמוכים על שלחנו, חייבים ליתן מתנות לאביונים בפני עצמם [ואינם יוצאים בנתינת אביהם] ('ערוך השלחן' תרצ"ד ב').

קמא. בנים ובנות קטנים שהגיעו לגיל חינוך, י"א דיש לחנכם במצות מתנות לאביונים (פמ"ג א"א תרצ"ה סק"ד לגבי משלוח מנות, וה"ה כאן, יסושה"ע שער י"ב פ"ו), והאב צריך לתת להם מעות כדי שיוכלו לקיים המצוה (ספר 'חנוך לנער' עמ' ס"ו וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל כדמצינו בלולב שאביו קונה לו לולב לחנכו במצות - 'כלילה ההוא' עמ' 13), וי"א שאי"צ לחנכם בזה כלל (אשל אברהם בוטשאטש סי' תרצ"ה, וכ"ה בארחות רבינו ח"ג ע' מ"ז).

קמב. אופן החינוך במצוה זו: קטן שהגיע לגיל הפעוטות (גיל 6-7) ^(קס"ג), יקנה לו אביו מעות משלו, ויתנם הקטן לעני ויכוין הקטן לקיים בזה מצות מתנות לאביונים. ואם הקטן לא הגיע לגיל זה (דאז אין יכול להקנות לאחרים), לא יזכה האב את המעות לקטן, אלא רק יאמר לו ליתן המעות לעני כדי להרגילו במצות הנתינה ('הליכות והנהגות' הגר"ש אלישיב זצ"ל פורים עמ' 21). וי"א דאי"צ להקנות לקטנים ודי בזה שהקטן יודע שנותנים עבורו מתנות לאביונים (כיון שהוא רק מצות חינוך ואין לקטן כסף משל עצמו) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'אגרת הפורים' ע' ל' בהערה). (ויעוי' עוד להלן דין קס"ב דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל).

אבל במתנות לאביונים

קמג. אָבֵל חייב במתנות לאביונים אפי' בתוך שבועה (משנ"ב תרצ"ו סק"ז ושעה"צ אות י"ח). קמד. מותר ליתן מתנות לאביונים לעני שהוא "אבל" אפי' אם הוא בתוך שבועה (דלא גרע מצדקה) (דרך החיים דיני 'אבילות ואנינות בפורים' דין ג' ומשנ"ב תרצ"ו סק"ט).

שיעור מתנות לאביונים

קמה. במשנ"ב (תרצ"ד סק"ב) הביא להלכה דברי הריטב"א דשוה פרוטה חשיב 'מתנה' ויוצא בנתינת ב' פרוטות לב' אביונים. וי"א דזהו דוקא בימי קדם דהיה אפשר לקנות בפרוטה, ואף בזמן החפץ חיים עדיין היה אפשר לקנות בפרוטה יותר משיעור כל דהו, אכן בזמננו אין ערך לפרוטה כלל ואין יוצאים בזה ידי חובה ^(קס"ד) (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' ע' צ"ח, וע"י הגר"צ ישראלזון שליט"א). [ועכ"פ לדעת הריטב"א אי"צ ליתן לעני 'מתנה חשובה', ועל כן אף אם נימא דבזמננו אינו יוצא יד"ח בפרוטה, מ"מ שפיר יוצא יד"ח בשיעור הקטן ביותר שיש בו ערך כל שהוא שאפשר לקנות בו דבר מה (ועתה שמוכרים מאות מוצרים בשקל אחד בודאי דלדעת הריטב"א שפיר יוצא יד"ח בנתינת שקל אחד לכל אביון)].

קמו. י"א דצריך ליתן לכל עני מעות בסכום שיוכל לקנות אוכל כדי סעודה שהוא שיעור ג' ביצים [וה"ה אם נותן אוכל, יתן בשיעור ג' ביצים פת] (שערי תשובה תרצ"ד אות א', ובן איש חי פרשת תצוה אות ט"ו, וכן בכף החיים תרצ"ד ז' כתב דהמנהג להחמיר ליתן שיעור זה לשני עניים כדי לצאת יד"ח אליבא דכו"ע, ובשאר עניים יתן מה שחפץ). וי"א דיתן לכל אחד משני העניים מעות המספיקות לקנות עוגה ובקבוק יין קטן (הגר"מ פינשטיין זצ"ל - ספר 'פורים וחדש אדר' עמ' ר"ט). ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' רל"א תשנ"ז) כתב דהשיעור כיום הוא עשרה שקלים לכל אביון (שאין הדרך ליתן כן כל השנה, ועל כן העני מרגיש בזה נתינה חשובה ^(קס"ה)). וכ"ה בתשובת הגר"ש ואזנר זצ"ל הובא בספר 'ישמח ישראל' עמ' קמ"ג ד-10 ש"ח לעני אחד נחשב כיום ל'מנה יפה'. וי"א דכדי לקיים מצות 'מתנות לאביונים' כראוי לכתחילה, צריך ליתן מתנה שיש בה כדי לשמח את העני ^(קס"ו) [והוסיף דכיום 'מתנה' המביאה את המקבל לידי שמחה היא חמישים שקלים ^(קס"ז)] ומוטב ליתן שתי מתנות חשובות שיש בהם כדי לשמח העניים מאשר לחלק מתנות מועטות להרבה עניים (הגר"ש אלישיב זצ"ל – 'שבות יצחק' עמ' צ"ח וע"י הגר"צ ישראלזון שליט"א) ^(קס"ח).

נתינה מכספי מעשר

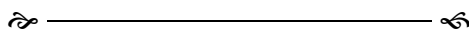
קמז. אין ליתן המתנות מכספי מעשר, ורק ההוספה שמוסיף יכול ליתן משל מעשר (משנ"ב תרצ"ד סק"ג).

קדימת עניי עיר

קמח. י"א דיש דין קדימה לעניי העיר במתנות לאביונים (כיון שע"י מתנות לאביונים מקיים ג"כ מצות צדקה, אכן אין למנוע מליתן לעניי עיר אחרת ע"ד כל הפושט יד נותנים לו) (הגר"ש ואזנר זצ"ל ספר 'מבית לוי' ע' ר"ג).

זמן נתינת מתנות לאביונים

קמט. אין ליתן לאביונים את מתנותיהם קודם פורים, אלא יתן להם בפורים עצמו (דלמא אכלי ליה קודם פורים) (בעל המאור מגילה דף א' הו"ד במג"א תרצ"ד סק"א ובביאה"ל שם ד"ה לשני). (ויעוי' בביאור הגר"א תרצ"ה ד"ה 'ויש לשלוח' שכתב דזמנה רק ביום כסעודת פורים דמש"כ 'ימי משתה ושמחה' קאי אף אמשלוח מנות ומתנות לאביונים דמוזכר שם בהמשך הפסוק, וכתב 'ימי'. וכ"ה במג"א שם סק"ג וכ"פ במשנ"ב שם סק"ב).

(קסב) "ובזה די ואי"צ יותר. והכוונה הוא רק פירוש המילות. וכל התיקונים למעלה נעשים מאליהם ע"י מעשינו" (שם).

(קסג) שבגיל זה בכוחם להקנות מעות צדקה לאחרים.

(קסד) וסייע לדבריו מהסמ"ע חו"מ סי' פ"ח סק"ב יעוי"ש.

(קסה) ויעוי"ש דדעתו שם דרך באביון ממש שתאב לכל דבר, בזה כתב הריטב"א שיוצאין אפי' בפרוטה [וכמעט לא שייך בזמננו].

(קסו) כמבואר ברמב"ם מגילה ב' י"ז הובא במשנ"ב תרצ"ד ג' וכן במשנ"ב תרצ"ה סק"ה דהמצוה היא לשמח לב אביונים.

(קסז) ובארחות רבינו (ח"ג עמ' מ"ו) הביא דהקהילות יעקב זצ"ל היה נותן מתנות לאביונים חמישים שקל לכל אביון.

(קסח) והגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה משיב לשואלים: דהרוצה לצאת מכל ספק יתן מתנה שהיא חשובה הן אצל הנותן והן אצל המקבל ('הליכות שלמה' עמ' ש"מ הע' 62).

קנ. בני עיר פרוזה צריכים ליתן מתנות לאביונים הדרים ג"כ בעיר פרוזה, ובני כרך צריכים ליתן לאביונים הדרים בעיר כרך, ולא יתן בן עיר לבן כרך שפורים שלו למחרת, ולא בן כרך לבן עיר שפורים שלו היה יום קודם (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"מ (קסט) וכ"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל - 'חוט שני' עמ' ר"ל דלכתחילה יש להקפיד על כך דעיקר מתנות לאביונים הוא לצורך פורים). ואם עשו כן י"א דלא יצאו ידי חובתם (הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם החזו"א זצ"ל, 'תורת המועדים' על 'שונה הלכות' ע' תי"א). וי"א דבדיעבד יצא יד"ח (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'יבקשו מפיהו' ע' ס"ב). וי"א דפרוז בן י"ד יכול ליתן לעני בן ט"ו ולהפך (הגר"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' תמ"ה).

הגדרת 'אביון'

קנא. 'אביון' שמצוה ליתן לו מתנה בפורים, הוא כל מי שיש לו דין 'עני' ('ערוך השלחן' תרצ"ד ג' (קט)), והיינו מי שאינו מסודר בפרנסתו בכדי מחייתו לו ולבני ביתו (קטא) (קעב). וי"א דידקדק לשלוח לעניים מרודים ומופלגים הנקראים 'אביונים' ולאנשים שירדו מנכסיהם ('מקור חיים' לבעל החות יאיר סוף סי' תרצ"ד).

קנב. י"א דאין יוצאים ידי מצות 'מתנות לאביונים' בצדקה שנותנים לארגוני התתי"ם שבישיבות [דכיון שכהיום יש לבחורי הישיבות בדרך כלל די צורכיהם ההכרחיים לא חשיבי אביונים, אך פשוט שיש לזה דין צדקה מעולה דהחזקת ת"ח (קעג)], וכמו"כ בן הסמוך על שולחן אביו אין לו דין אביון לענין זה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' ש"מ הע' 63).

קנג. מקיימים המצוה אף בנתינה לאביונים קטנים וקטנות [ודלא כמשלוח מנות דכתיב ביה 'רעהו'] ('מועד לכל חי' ל"א פ"ו, בן איש חי פ' תצוה אות ט"ז, כף החיים תרצ"ד י"ב (קע"ח) וכ"ד 'ערוך השלחן' תרצ"ד ב' (קע"ה)).

קנד. "אין מדקדקין במעות פורים, וכל הפושט יד נותנים לו" (קע"ו). ובמקום שנהגו ליתן גם לגוי, נותנים (שו"ע תרצ"ד - ג'). ומ"מ פשיטא שאם נתן לגוי או לרמאי לא יצא יד"ח מצות מתנות לאביונים (פשוט וכ"מ ב'בית יוסף' שם, ויעוי' עוד 'ערוך השלחן' שם דין ד').

נתינה לאיש ואשתו

קנה. יש אומרים ששני מתנות לאיש ואשתו שהם אביונים חשיב רק מתנה אחת לאביון א' ('ערוך השלחן' תרצ"ד ס"ב). וי"א שאיש ואשתו נחשבים לב' עניים, ואם נתן לאיש ואשתו ומכוון לקיים המצוה בשניהם, חשיבא כשתי מתנות (בנין עולם סי' ל"ו [הובא בפתחי תשובה ופתחי עולם ס"ק ב'] וכ"ה בדרשות חת"ס דף קצ"ז וע"י מהרש"א מגילה ז. בח"א ד"ה שדר).

נתינה ע"י צ'ק או מחילת חוב, וכשמתנה ההשתמשות במעות

קנו. אפשר לכתחילה ליתן מתנות לאביונים בהמחאת בנק (צ'ק) אפילו אם התאריך שלו דחוי - אם יכול במקום הימצאו לקנות בו או לקבל תמורתו משכנו וכדו' (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' עמ' צ"ט, והגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' שמ"ב ויעוי' הערה (קע"ח), והגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' ר"ב) [ויעוי' משנ"ב (תרצ"ד סק"ב) ד'לכתחילה צריך ליתן לאביון דבר הראוי להנות ממנו בפורים, מאכל או מעות שיוכל להוציא בפורים]. וי"א דאינו יוצא יד"ח בנתינת צ'ק (אפי"א אם אינו דחוי) אלא א"כ האביון יפדה הצ'ק בפורים עצמו או יקנה תמורתם בפורים עצמו (הגר"נ קרליץ זצ"ל - 'אגרת הפורים' ע' כ"ז).

קנז. אין יוצאין יד"ח מתנות לאביונים ע"י מחילת חוב שיש לו על העני (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' שמ"ב (קע"ח)). וכמו"כ הנותן מעות בעין לאביון, ומתנה עמו שיפרע בהם חובו, או שמוסרם לחנוני לפרוע בהם חובותיו של האביון וכל כיוצ"ב, אינו יוצא יד"ח מצות מתנות לאביונים (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' שם "דבר הלכה" כ"ז).

מתנות לאביונים ב'מתנה ע"מ להחזיר'

קנח. הנותן מתנות לאביונים ב'מתנה ע"מ להחזיר' יש להסתפק אם יצא יד"ח (פרמ"ג תרצ"ד משב"ז סק"א, והר"ד בבאי"ה ל שם ריש הסי').

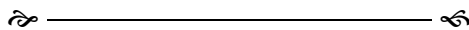
מדיני הנתינה

קנט. במתנות לאביונים איש יכול ליתן לאשה וכן אשה לאיש (רמ"א תרצ"ה ד'). (וכשאיש נותן לאשה לא חיישין לספק קידושין, כיון דמתנות לאביונים נותן במעות, ובמעות ליכא למיחש לסבלונות. ואפי' אם נותן לאביון מאכל, הוי דרך צדקה ואינו דרך סבלונות - משנ"ב שם סק"ז).

קס. אי"צ שהנותן ידע מי המקבל או להפך, ואפשר ליתן לאביון בלא שלוח.

◊ **ראוי ליתן המתנות ביד ימין** (כדן שאר כל המצוות) ('יעוי' שו"ע ר"ז ד' ומשנ"ב שם ס"ק י"ח).

קסא. י"א דלא יתן מטבע גדול א' לשני עניים (שאינן עושין מצוות חבילות חבילות (ברכות מט.)) אלא יפרוט המטבע ויתן לכל עני את חלקו ('פורים וחדש אדר' להגר"צ כהן זצ"ל עמ' ר"ט). וכשאינו נותן לעניים עצמו, אלא דרך גבאי צדקה שיתן להם, יעוי' להלן בסמוך.

(קסט) ועובדא הוי באלמנה הדרה בירושלם שאספו עבודה מתנות לאביונים בבני ברק, והורה הגרש"ז זצ"ל שעליה לבוא להיות ביום י"ד בבני ברק שיהא לה דין פרוזה כדי שיוכלו לקיים בה מצות מתנות לאביונים כדן (שם, הע' 65).

(קע) וכ"מ מלשון השו"ע תרצ"ד א' "חייב כל אדם כו' שני מתנות לשני עניים" ('הלכות חג בחג' ע' קפ"א).

(קטא) ע"פ תשובות הרשב"א הובא בביאור הגר"א יו"ד רנ"ג סק"ו ('הלכות חג בחג' ע' קפ"א), וכע"ז הובא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל ('הליכות שלמה' ע' ש"מ). - ויעוי' ביאור הגר"א שם דהזכיר "שנה אחת" (והיינו שאם אינו מסודר למשך כל השנה אחת בכלל עני הוא).

(קעב) ואפי' מי שיש לו משכורת קבועה, אם אינה מספיקה בשביל הוצאות כל החדש בעבורו ובעבור בני ביתו הסמוכים על שולחנו, ואין לו כסף בצד להשלים המשכורת החדשית למשך שנה שלמה הרי זה עני גמור ומקיימים בו מצות מתנות לאביונים (הגר"ש אלישיב זצ"ל ע"י הגר"א צ' ישראלזון שליט"א).

(קעג) ומלבד זאת ע"פ רוב אין הבחורים מקבלים המעות ביום הפורים.

(קעד) ובכף החיים שם כתב דהיינו דוקא קטן שמבין שנותנים לו מעות פורים. ע"כ. ולא משמע כן בפוסקים הנ"ל ('הלכות חג בחג' ע' קפ"ג בהערה).

(קעה) ויעוי' להלן בדיני 'משלוח מנות' דדעת הערוך השלחן דאף במשלוח מנות יוצאים יד"ח במשלוח לקטן אע"פ שכתוב שם רעהו.

(קעו) פ' שאין מדקדקין לומר עני זה ראוי וזה אינו ראוי, אלא כל הפושט ידו ליטול יטול (נמוק"י ב"מ מח: מדפי הר"ף בשם הרמב"ן).

(קעז) וכע"ז הביא בספר 'מעדני שלמה' (ע' ק"ה) בשמו דבנתינת צ'ק יוצא ג"כ, ולא רק אם הבנק פתוח דפשיטא שיוצא, אלא כיון שתמיד אפשר לפרוט צ'ק אצל שכן וכדו', נקרא נתינת מעות. ובספר 'שלמי מועד' ע' ר"פ הביא מרשימות תלמידו הג"ר יוסף שוב שליט"א דדעת הגרש"ז היתה דיוצאים יד"ח מתנות לאביונים בצ'ק רק אם תאריך הפרעון הוא ביום הפורים, דהיינו שיכול לפדותו בו ביום, ושם מובא שבדיני פורים (הוצאת "דגל ירושלם" תשנ"ה ע' ס"ט) הובא בשם הגרש"ז דאפשר לצאת יד"ח בצ'ק בתנאי שיפדוהו או יקנה תמורתו בו ביום, וכדעת הגר"נ קרליץ זצ"ל המובאת בסמוך.

(קעה) משום דמלוה להוצאה ניתנה, ולכן דיינינן ליה כאין המעות בעין, ואין כאן נתינה לענין זה, ותו דהמצוה ליתן לו מעות שיוכל להשתמש בהם כרצונו, ולא כשנותן לו למטרה מסוימת בלבד (שם, דבר הלכה ל"ז).

קסב. י"א דמצות הנתינה צריך שתתקיים בכסף של מקיים המצוה, ולכן מי שנותן לעני או לגבאי צדקה עבור אשתו ובניו, צריך להקנות להם את הכסף קודם שיתנם לעני (קעט) (קפ), ויכול ליתן הכסף לאיש אחר (או לגבאי צדקה) שיזכה בו עבור אשתו או בני ביתו קודם שיתנם לעני (ואי"צ לפרט ל'אחר' מי הם, אלא שיכוין לזכות עבור מי שבדעתו ליתן עבורו) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' ע' צ"ז, וספר 'יבקשו מפיחה' ע' מ"ז (קפא) וכ"ד הגרי"ש פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' תמ"ה). וצריך שבני הבית ידעו עוד לפני שהגבאי נותן לעני - שכספם ינתן לעני (שבות יצחק שם). אכן אם האשה נותנת בעצמה את המתנות לאביונים אי"צ לעשות קנין על הכסף קודם נתינתה, [משום שיש לה זכות לקחת כסף כדי לקיים מצות מתנות לאביונים] (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'יבקשו מפיחה' ע' מ"ח) (קפב). וי"א דאין הבעל צריך לזכות את המעות לאשתו ובני ביתו [דלא כתיב בזה 'לכם'], אלא רק צריך לומר להם שהוא נותן גם עבורם מתנות לאביונים (ואם אין הבעל או האב נותן בעבור בני ביתו, יתן להם רשות ליתן בפני עצמם) (הגר"ש אריעראבך זצ"ל 'הליכות שלמה' ע' של"ח ובדבר הלכה שם אות כ"ז). וי"א דדווקא כשנותן עבור אשתו אי"צ להקנות לה הכסף (קפג), אכן כשנותן עבור בניו שהגיעו לחינוך יקנה להם הכסף (שהרי יש להם קנין מדרבנן ועי"ז נותנים לעניים משל עצמם) (הגר"נ קרליץ זצ"ל 'חוט שני' ח"ג ע' רל"א). (ויעו' עוד לעיל דין קמ"א קמ"ב בדיני קטן במתנות לאביונים).

נתינת מתנות לאביונים ע"י גבאי צדקה

קסג. י"א דאם נותנים לגבאי צדקה שטר של כסף עבור שני עניים, ולבסוף הגיע שטר זה רק לעני אחד, יוצא יד"ח (דכיון שהגבאי הוא כיד עניים הוי כאילו קיבל עבור כל העניים) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל בתשובתו ל'ועד הרבנים', וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובתו המובאת בספר 'ישמח ישראל' עמ' קמ"ח). אכן הקה"י זצ"ל הקפיד לכתחילה שלא ליתן 2 המתנות לגבאי צדקה אחד עבור שני עניים, מחשש שהכסף שלו יגיע לבסוף רק לעני אחד, אלא נתן לשני גבאי צדקה (תורת המועדים' על 'שונה הלכות' עמ' ת"ח). קסד. אין גבאי הצדקה צריך ליתן לאביון אותם מעות ממש שקיבל, ואדרבה יותר כבוד שיתנם לעני בשטרות ומטבעות חשובים (יעו' יור"ד סי' רנ"ט א' ב' - ספר 'אגרת הפורים' ע' ל"א).

השתמשות במתנות לאביונים שלא לצורך הסעודה, ודין מעות שחשב לחלקם לעניים

קסה. אף שהגבאים גבו המעות לעניים לצורך סעודת פורים מ"מ מותר לעני להוציאם לשאר צרכיו (משנ"ב תרצ"ד סק"ט). קסו. מעות שחשב בליבו לחלקם לעניים ביום פורים, אע"פ שלא אמר בפיו, אינו יכול לשנותם (דלצדקה יש דין הקדש, וחייב לקיים מחשבתו אף שלא הוציא בשפתיו) (משנ"ב תרצ"ד סק"ו ובשעה"צ ח'). וכל זה דוקא אם גמר בליבו ממש, כך וכך אתן לצדקה, אבל סתם מחשבה ליתן צדקה אינו נדר ופטור ('ערוך השלח' יור"ד סוף סי' רנ"ח, והובא ב'דרך אמונה' ח"א פ"ח מהל' מתנות עניים סק"ט).
 ◊ "אם רצת לכבוד עני, יהיו לך בנים בעלי תורה ומקיימי מצוות בישראל" (מסכת דרך ארץ זוטא פרק ט').

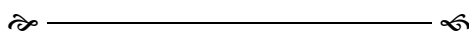
משלוח מנות

◊ כתב השל"ה הק' (מס' מגילה פרק דרך חיים תוכחת מוסר אות א'): "בפורים יקיים המצוה בשמחה וטוב לבב דהיינו מקרא מגילה משלוח מנות ומתנות וכשיהי' טוב לב במשתה אז יתעורר לשמחת דביקות ד' יתברך".

קסז. יכוין לקיים ולצאת יד"ח מצוה של משלוח מנות (מדברי קבלה) (יעו' משנ"ב תרצ"ה סק"ד).

◊ יאמר הריני מוכן ומזומן לקיים מצ"ע של דברי קבלה שנא' ומשלוח מנות איש לרעהו (יסוד ושרש העבודה).

◊ "כאשר הייתי יתום צעיר, והייתי שנתיים אצל דודי הגה"צ ר' וולוויל צ'צ'יק זצ"ל, זכורני שהיה פעם בפורים [אולי פורים משולש עכ"פ היה 'שושן פורים' בירושלם] בשחותי אצלו, עם כל המתלווה ליום הפורים, משלוח מנות וכו', ובפרט בירושלם עם הבגדי שבת, שטריימלאך וכו' ממש אדירה מרוממות של שמחה וקדושה, הכי מה שיכול להיות. וה'משלוח מנות', זה סיפור בפני עצמו. שולחים משלוח מנות ממשפחה למשפחה, שתיים עשרה פעמים 'שתיים עשרה' וכו'. ולוקחים עוגות ועוברים מבית לבית... ור' וולוויל צ'צ'יק הולך ל'משלוח מנות'... ולידו הולך האחייך שלו, בחור חיפאי, יתום, מסכן, וכו'... ובאמצע הוא אמר לי משפט, אז כשהייתי בחור צעיר. ואת המשפט הזה אני רוצה להעביר, וזה ה'יראת ד' אלמדכם'. - הוא אמר לי (באדיש): 'משה, תסתכל מה שהולך כאן. תראה, כל העיר מלאה, כמה טונות... טונות של משלוחי מנות עכשיו מובילים... ותראה כמה יגיעה יש במשלוח מנות. תראה את העוגות, כמה עבדו ה'באלעבוסט'ם' והבנות בכל בית ובית. כמה עבדו, סוג כזה של עוגה, ועוד כזו עוגה, עם כל הלב, ועם שמחה של מצוה, לקיים מצות משלוח מנות. ועם כל החסכרים של 'משלוח מנות איש לרעהו' אם כהטעם של ה'מנות הלוי' כדי להרבות שמחה, אם כהטעם השני, וכו', וכמה קדושה יש בזה, וכמה 'עבודת ד' יש בזה, וכמה שמחה יש לאבינו שבשמים, וכמה נחת - רוח יש לאבינו שבשמים, מהטונות האלה של העוגות שמוליכים כאן מבית לבית וכו', מה שהולך כאן עם המשלוח מנות... - זה היום, ב'ט"ו אדר'. בעוד חדש, יהיה 'ט"ו ניסן', כל זה - 'ברת'... - כל הטונות האלה, של העוגות והחמץ הזה, היום, זו מצוה גדולה, ותיקונים גדולים. אך, בעוד שלושים יום... שד' ישמור, כל יראה, וכל ימצא. אפילו פירור אחד, אפילו משחו חמץ, זה ברת... ואז הוא אמר: תדע, שזה היסוד של ה'אידישקייט', וזה כל היסוד של היהדות. אותו ענין, בתאריך הזה זה ברת. ובתאריך הזה זה מצוה, וכו' וכו'. וזה הכל. 'לכו בנים', 'שמעו לי'... יראת ד' אלמדכם" (משמור הלוי על התורה להגר"מ שוליונגר זצ"ל פר' עקב ע' תקנ"ו).

(קעט) בספר 'אגרת הפורים' עמ' כ"ט הביא דכן כתב לו הגר"ח קניבסקי שליט"א "במתנות לאביונים נהגנו להקנות (הכסף) לאשה ולבנים הגדולים".

(קפ) וטוב לומר שמקנה לה הכסף בעבור מתנות לאביונים (כדי שלא תחייב במעשר) ו"על מנת שאין לבעלה רשות בזה" (הגר"ש דבליצקי זצ"ל).

(קפא) דבשו"ת חמדת שלמה יו"ד סי' ל"ב (ומובא בפתחי תשובה יו"ד סי' ש"ה סקט"ז) הביא תשובה מהגאון מליסא (בעל 'נתיבות המשפט' ו'חוות דעת') דמש"כ הרמ"א (יו"ד סי' ש"ה סעי' י') דאין לפדות בנו ע"י שליח, אין כוונתו דשולח מעות לכהן ע"י שליח, דזה ודאי מהני, אלא כוונתו דאין לעשות שליח שהשליח יפדה ממעות שלו, משום דמצוה מוטלת על אבי הבן והיא חובת הגוף, ועל כן א"א ששליח יקיים המצוה עבורו, וכמו דלא אפשר דאחד יתן צדקה עבור חברו. ולפ"ז אף ב'משלוח מנות' ו'מתנות לאביונים' כיון דהוי מצוה המוטלת על האשה, על כן צריכה האשה לקיים המצוה, במעות שלה, וא"א שהבעל יתן למשלוח מנות ומתנות לאביונים ממעותיו (- 'יבקשו מפיחה' שם וכע"ז ב'שבות יצחק' שם).

(קפב) ומה שנתבאר לעיל דלדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל צריך לזכות לה קודם נתינה, זהו דוקא כשאינה נותנת בעצמה כ"א ע"י בעלה, דלא חשיב שהמצוה מתייחסת אליה כל זמן שאין הנתינה במעות שלה, אכן כשהיא עצמה נותנת שפיר מקיימת המצוה אף כשהמעות אינם שלה, דס"ס נתנה מתנות לאביונים (תורת המועדים' על 'שונה הלכות').

(קפג) כדאי"תא שהבעל מביא קרבות עבור אשתו ופירש הרמב"ם בפירוש המשניות דהוא משום שאשתו כגופו עי"ש ו"ה הכא. משא"כ עבור בני ביתו לא שייך כן (הגר"נ שליט"א שם).

קסח. חייב אדם לשלוח שתי מנות לאיש אחד (קפד) וכל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח (שו"ע תרצ"ה ד').

החייבים במשלוח מנות

קסט. אף אשה חייבת במשלוח מנות (קפה) (רמ"א תרצ"ה ד').

קע. קטנים שהגיעו לחינוך יש לחנכם במצות משלוח מנות (פמ"ג א"א תרצ"ה סק"ד, כף החיים תרצ"ה סקנ"ז).

הבעל שנותן עבור אשתו

קעא. י"א דאם הבעל נותן משלוח מנות עבור אשתו (בשליחותה), אינה יוצאת א"כ עשתה קנין תחילה על המנות שבעלה נותן עבורה (יעוי' לעיל דין קס"ב ובהערה קפ"א שם וה"ה הכא. ומה שהאשה קנתה המוצרים עבור הבית לא חשיבא עבורה קנין, אלא תגביה את המנות ג' טפחים לשם קנין - יעוי' שו"ע חו"מ קצ"ח ב') (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'שבות יצחק' עמ' צ"ז, וכ"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'אגרת הפורים' עמ' כ"ט). וי"א דאי"צ קנין (דלא כתיב בהו' ל'כס') אלא די שיאמר הבעל לאשתו שנותן עבורה משלוח מנות (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' עמ' של"ח ובדבר הלכה שם אות כ"ז והע' צ"ז).

זמן משלוח מנות

קעב. ישלח דווקא ביום ולא בלילה (רמ"א תרצ"ה ד'), ואם שלח בלילה לא יצא יד"ח (ערוך השלחן תרצ"ה ט"ז).
קעג. השולח משלוח מנות לחבירו קודם פורים והגיע לידי המקבל ביום הפורים יצא יד"ח (יעוי' פמ"ג א"א תרצ"ה י"ג, ויעוי' שם שכן דייק מל' בעל המאור. וכן הביא הבאר היטב שם סק"ז בשם ה"ד אהרן דנוטה דעתו דיוצא יד"ח. וכן לכאז' מתקיימים ב' הטעמים דמשלוח מנות גם ל'תרומת הדשן' וגם ל'מנות הלוי'). וי"א דאינו יוצא יד"ח (קפ"ה) (ערוך השלחן שם ס"ז).

מדיני משלוח מנות

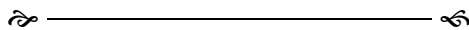
קעד. איש ישלח דוקא לאיש, ואשה דוקא לאשה (כדי שלא יבוא איש לשלוח לאלמנה ויביאו לידי ספק קידושין (קפ"ה) (ודלא כמתנות לאביונים שאין לחוש לזה) (רמ"א תרצ"ה ד') (קפ"ה). ובעל לאשתו יעוי' להלן.
קעה. י"א דהשולח לקטן אינו יוצא יד"ח (משום דבמשלוח מנות כתיב 'איש לרעהו') ('מועד לכל חי' ל"א פ"ו, בן איש חי פ' תצוה אות ט"ז, כף החיים תרצ"ד י"ב). וי"א דיוצא יד"ח (דקטן בכלל 'רעהו' כדמוכח מקרא ד'כי יגוף שור איש את שור רעהו' והנוגח שור של קטן חייב) (ערוך השלחן תרצ"ה י"ח).
קעו. השולח משלוח מנות לעבד כנעני יצא יד"ח (דבכלל 'רעהו' הוי כמבואר ברא"ם פ' משפטים שמות כ"א כ', ובב"ק פ"א משנה א' דלרבנן הוי בכלל 'אחיו' ובסנהדרין פ"א מ"א) (פרמ"ג תרצ"ה א"א סק"א).
קעז. השולח משלוח מנות לאחד מ'פסולי קהל' יצא יד"ח (דבכלל 'רעהו' הוי) (פרמ"ג שם).
קעח. המקבל משלוח מנות מחבירו, יש לו להקפיד לידע ממי קיבל המשלוח מנות, דבלא"ה י"א דאינו יוצא יד"ח. יעוי' הערה (קפט) (שו"ת 'כתב סופר' ח"ב אור"ח סי' קמ"א אות ב', וכ"ה ב'הליכות שלמה' עמ' של"ח בדבר הלכה שם אות כ"ז. וכן היה מנהג הגר"ז זצ"ל להקפיד לדעת בפורים מי שלח לו, ולראות מה שלחו לו). וכמו"כ יש לידע למי שולח ('הליכות שלמה' שם).
קעט. י"א דראוי שקודם ישלח האדם החשוב לפחות חשוב ממנו (כדי שיהיה יותר שמחה) (מהר"ש אלגזי (ק"ה) הו"ד ב'ציץ אליעזר' ח"ח סי' י"ד).

◊ בפלא יועץ (ע' פורים) כתב: מה טוב לשלוח מנות למי שיגרום לו כבוד בזה ששולח לו, וכגון גדול לקטן ממנו בחשיבות, ולמי שיש קפידא עליו, כדי לשמח לב אומללים ולהחיות לב נדכאים, ולהרבות אהבה ואחוהה שלו' ורעות, דכיון דעביר מצוה חרא ליעבד מצוה אחרית.

קפ. יש לשלוח מנות דוקא למי שהוא מחויב כמותו בשמחת היום, והיינו בני י"ד לבני י"ד, ובני ט"ו לבני ט"ו (חידושי רבינו מאיר שמחה מגילה ד. וכע"ז ב'ציץ הקדש' להג"ר צבי מיכל שפירא זצ"ל סי' נ"ו דבן כרך ששלח לבן עיר בט"ו לא יצא יד"ח, ונוטה לומר שם שכמו כן בן עיר ששלח לבן כרך לא יצא יד"ח). (קצא)

◊ ראוי לשולחם ביד ימין (בכל המצוות דיש לעשותם ביד ימין) (יעוי' שו"ע ר"ז ד' ומשנ"ב שם ס"ק י"ח).

קפא. השולח משלוח מנות לחבירו, וחבירו אינו בביתו, ואשתו או בני ביתו קבלו בעדו, אם חבירו יחזור לביתו מבעוד יום, או עכ"פ ידע מזה מבעוד יום, יצא יד"ח, ואם לאו לא יצא יד"ח (ערוך השלחן תרצ"ה ט"ז) (קצב). (לטעמא דה'מנות לוי' כשחבירו יודע שפיר דיוצא יד"ח דסו"ס איכא ריבוי אחוה ורעות, אכן לטעמא דה'תרומת הדשן' יל"ע דיתכן דכיון דאינו בביתו ואינו יכול לאכול ממנו לסעודה האין יצא יד"ח במשלוח זה).

(קפד) ובטעם הד' שתקנו משלוח מנות כתב התרומת הדשן סי' קי"א "כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא". ובס' 'מנות הלוי' (לרבי שלמה אלקבץ זיע"א על מגילת אסתר פרק ט' פסוק י"ט וי"ב) כתב טעם אחר "שהרי המן הרשע הוציא דיבתו בלשון רמיה שהן עם אחד מפוזר ומפורד, ובאמת היה עניינם אחד וכמו שהיו כאיש אחד להקהל על נפשם כן שולחים מנות איש לרעהו כאיש אחד באחוה ורעות ובדרך כבוד". וכמה נפק"מ איכא בין ב' טעמים הללו ואכמ"ל. וב'ערוך השלחן תרצ"ה י"ג ט"ו, י"ז, כתב דטעם משלוח מנות הוא כדי להרבות השמחה. ובב"ח תרצ"ה (ד"ה ואם החליף) כתב "...טעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ויש עם אוהביו ורעייו ולהשכיח ביניהם אהבה אחוה ורעות".

(קפה) דאע"ג דכתיב "איש" לרעהו - אין לשון "איש" למעוטי אשה, כמו דכתיב בפ' משפטים "וכי יפתח איש בור וכי יגוף שור איש" והכוונה גם לאשה, ומה דכ' לשון איש, הוא משום דכל התורה בלשון זכר נאמרה (ערוך השלחן תרצ"ה י"ח. ויעוי' עוד 'שערי תשובה' שם סק"ה ופרמ"ג א"א סק"ד).

(קפו) דבעינן משלוח מנות בפורים עצמו, ועוד דהא עיקר המשלוח מנות הוי משום שמחה, ואיזה שמחה היא לו עתה מה ששלח מקודם (שם).

(קפז) שיאמרו שזהו סבלונות שאחז' הקידושין, וחיישינן שמא קידשה כבר בפני עדים ואינם לבינו (משנ"ב שם סק"ו).

(קפח) ובאם בכל זאת שלח איש לאשה, נראה דיצא יד"ח, ורק דלכתחילה לא יעשה כן משום שלא יבוא לשלוח לאלמנה וכו'. ויל"ע בשולח מנות לאמו או סבתו או בתו או אחותו אי שפיר למיעבד הכי לכתחילה ד"ל דדווקא לאשת איש אסר הרמ"א כדי שלא יבוא לשלוח לאלמנה אבל בקרובות אין מקום לגזור כלל.

(קפט) יעוי' ש'בכתב סופר' דכתב דדין זה תליא בטעמים לתקנת משלוח מנות, דלפי הטעם שיהא לחבירו צרכי סעודתו, א"כ אף כשחבירו אינו יודע ממי קיבל סו"ס יש לו לצרכי סעודתו ויוצא יד"ח. אכן לטעמא דהוא להרבות חיבה שלו' ורעות, - כשאין המקבל יודע, אי"ז ריבוי חיבה ורעות ואינו יוצא יד"ח. ומסיים שם דכיון שמחזיקין דינו של הרמ"א (תרצ"ה - ד') דהשולח יוצא יד"ח אף כשאין רעהו רוצה לקבלו [ועל כרחק הוא משום דס"ל לרמ"א כטעם דהמשלוח בא להרבות רעות ואחוה וזה מתקיים שפיר אף כשאין מקבלו, דסו"ס יש ריבוי אחוה בעצם שיועד שחבירו רצה לשלוח לו] ממילא נשמע דבגוונא שהמקבל אינו יודע מי שלח אינו יוצא יד"ח. עכ"ד.

(קצ) וביאר בכונות הפסוק 'איש לרעהו', דלשון 'איש' היינו חשוב, ללמדך דאע"פ שמידת דרך ארץ ומנהג העולם שהקטן שולח תחילה לגדול, כאן תיקנו שהגדול ישלח תחילה לקטן.

(קצא) ויש הסובר דבדיעבד יצא יד"ח (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'בקשו מפיהו' ע' ס"ב). וצ"ב דבשלמא לטעמא דה'מנות הלוי' יתכן לומר דסו"ס השולח ריבה אהבה ורעות ביום פורים שלו ועל כן יצא יד"ח, אמנם לטעמא דה'תרומת הדשן' דהטעם כדי שיהא למקבל די סיפק לסעודת פורים איך יצא יד"ח.

(קצב) אכן דעת הגר"מ פינשטיין דהבא ליתן משלוח מנות לרעהו, והבעה"ב אינו בביתו, אם יש שם בבית 'גדול' אחר שיקבל המשלוח מנות בעבור הבעה"ב, יצא ידי המצוה (שמועות משה' עמ' תפ"ט ממועדי ישרון' פרק 2 הערה 225).

משלוח מנות ע"י שליח

קפב. במשנ"ב (תרצ"ה סק"ח) הביא תשובת ה'בנין ציון' (סי' מ"ד) שנסתפק אם הביא בעצמו ה'משלוח מנות' ולא ע"י שליח אי יוצא יד"ח (דכיון דכתיב 'ומשלוח' נימא דבעינן דוקא ע"י שליחות) ^(קצא). אכן ב'אשל אברהם' בוטשאטש (תרצ"ה) כתב דכשנותן מיד ליד עדיף טפי (יעו"ש מש"כ להוכיח כן), וכן החזו"א זצ"ל נתן בעצמו את המנות, וכן נהג הקהילות יעקב זצ"ל גם כשהיה יכול ליתן ע"י שליח (ארחות רבינו' ח"ג ע' נ"ג), וכן נהג הגרי"ז זצ"ל ^(קצב) (עבודות והנהגות' ח"ב עמ' ק"ב), וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל ^(קצג) (יבקשו מפיהו' עמ' נ"ה).

קפג. מותר לשלוח מנות ע"י קטן ^(קצד) (דאע"פ דלא בני שליחות ניהו, היינו דוקא בדיני זכיה וממון, משא"כ הכא לענין מצוה אפי' ע"י קוף סו"ס נתקיימה המצוה (מקור חיים' לחוות יאיר תרצ"ד ג').

קפד. השולח מנות ע"י שליח, דן האחיצור (חלק ג' סי' ע"ג) לומר דבמשלוח מנות שחיובו מדברי קבלה שהם כדאורייתא, לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו. ולפיכך ראוי לכה"פ במשלוח מנות אחד לשמוע מהשליח עצמו שעשה שליחותו, או שיתן לשליח כסף או דבר אחר כמתנה על שליחותו דאז דינו כ'פועל' שיש בו חזקה דשליח עושה שליחותו (כמבואר בש"ך חו"מ סי' ק"ה) (הגר"מ שטרנבוך שליט"א - תשובות והנהגות ^(קצה) ח"א סוסי' ת"ז). ואם השליח הוא קטן או גוי שבהם ודאי לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, צריך לוודא שהמשלוח הגיע (הערת ספר 'פורים וחודש אדר' להגר"צ כהן זצ"ל עמ' ר').

קפה. משלוח מנות הנעשה ע"י בעלי חנויות או מוסד וכיוצ"ב ע"פ ציווי המשלח והתחייבותו לשלם שווי המנות, יוצאין בו יד"ח ^(קצו) (והגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' של"ז ובדבר הלכה שם אות כ"ב).

לשלוח מנות בשותפות

קפו. י"א דיכולים כמה בני אדם לשלוח ב' מנות (בלבד) בשותפות לאדם אחד (דבתר מקבל אזלינן והוא סו"ס קיבל ב' מנות) (מועד לכל חי' בשם המהר"י נג'אר ל"א - כ"ו). וי"א דמהני רק אם יהיה ב'משלוח' שיעור של ב' מנות בעבור כל אחד ^(קצז) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - יבקשו מפיהו' ע' נ"ז, והגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' של"ז). וה"ה דיכול אדם אחד לשלוח מנות לכמה בני אדם בשותפות, ובלבד שיהיו מספר המנות לפי מספר האנשים המקבלים (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - שם).

משלוח מנות מבעל לאשתו

קפז. יש הסובר דמי שאין לו למי לשלוח מנות, יכול לשלוח לאשתו (דג"כ נקראת 'רעו' כמש"כ ^(קצח) 'חברתך ואשת בריתך'), ויקנה לה על מנת שלא תהא לו רשות במתנתו ^(קצט) (האדר"ת זצ"ל - קובץ 'מקבציאל' מכון 'אהבת שלום' גליון ל' עמ' קי"ג. וכ"ה בשו"ת 'משנת יוסף' ח"ט סי' ק"פ"י). וי"א דלא מהני (דקי"ל אשתו כגופו ונחשב כאילו נותן לעצמו) (הגר"ח קניבסקי שליט"א - גליון 'מים חיים' להגר"א דינר שליט"א, וכ"ד הגי"ר אביגדור נבנצל שליט"א - שו"ת 'מציון תצא תורה' עמ' קי"ח).

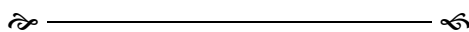
שיעור משלוח מנות והדברים הראויים לו

קפח. החיוב הוא שני מנות לאיש אחד. אמנם כל המרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח (שו"ע תרצ"ה ד'). קפט. צריך לשלוח שני מיני אוכלין או שני מיני משקין או מין אוכל ומין משקה, אבל שני חתיכות ממין אחד לא יצא יד"ח (ערוך השלחן' תרצ"ה י"ד, הגרי"ש אלישיב זצ"ל - יבקשו מפיהו' ע' לד').

קצ. י"א דצריך ששני המנות יהיו כ"א בכלי בפנ"ע משום דיש אומרים דהכלי מצרף מה שבתוכו וחשיב מנה אחת (בן איש חי שנה א' פרשת תצוה הלכות פורים אות ט"ז ובשו"ת תורה לשמה סי' קפ"ט, ויעו' ריטב"א מכות י"ט. דדין אגד כלי שמיה אגד אינו רק בדיני שבת אלא אף בשאר דינים), אך אין מקפדין בזה (הגר"מ שטרנבוך שליט"א - 'תשובות והנהגות' ח"ב שמ"ו, הגר"ש ואזנר זצ"ל - 'שבט הלוי' ח"ג סי' צ"ד - ספר 'מבית לוי' ע' קצ"ט, הגרי"ש אלישיב זצ"ל - יבקשו מפיהו' ע' ו' והגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' של"ו הערה 36).

קצא. י"א דהשולח דג מבושל שעליו מרוח ביצה מבושלת וכיוצ"ב, חשיב כמנה אחת בלבד (אע"פ שלענין עירוב תבשילין שפיר חשיב כב' תבשילין, מ"מ שאני הכא דבעינן מנה שהיא דבר חשוב, והביצה המרוחה לא חשיבא) (ערוך השלחן' תרצ"ה י"ז). וי"א דנחשב כשני מנות (כ"פ החיים' תרצ"ה סקמ"ד).

קצב. טוב לשלוח ל'משלוח מנות' מאכלים הנאכלים כ'עיקר' בסעודה (וכדמשמע בלשון הרמב"ם מגילה ב' ט"ו "חייב לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשילין". ובתורמת הדשן סי' קי"א כתב ד"טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא" ולפי"ז ראוי לשלוח מנות הראויים לסעודה, וכ"מ במעשה רב אות רמ"ט וכ"כ ב'מקור חיים' לחו"י תרצ"ה ד' "מצוה מן המובחר לשלוח בשר ודגים מבושלים וכן נהג א"א וחמי הג' ז"ל בשכן אחד שאצלם". וכן ב'יוסף אומץ' לרבי יוסף יוזפא ז"ל תתצ"ט כתב "ויקיים מצות משלוח מנות ביום לפחות פעם אחת שתי מנות חשובות מתבשילין או כוס מלא יין ותבשיל אחד"). אכן יוצאים יד"ח אף בכל שני מיני אוכלים. וכמו"כ יוצאים יד"ח אף בשליחת משקה משום דשתיה בכלל אכילה (מג"א

(קצג) ובמקור חיים תרצ"ה ג' כתב "בשלוח מנות מצוה בשלוחו יותר בו, ואפילו במתנות, דפרסומי ניסא עדיף". עכ"ל.

(קצד) ואף לצד ה'בנין ציון' המובא במשנ"ב תרצ"א סק"ח דצריך לשלוח דוקא ע"י שליח, אין הכוונה ל'שליח' בדיני שליח דאי"צ לזה דיני שליחות אלא כוונתו שתהא הנתינה ע"י אחר ושפיר מהני ע"י קטן ^(קצה) (הגרי"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' תנ"א).

(קצו) יעו"ש שכתב דזוהו המקור למנהג העם ליתן לטעום משהו לכל מי שמביא משלוח מנות, דכיון דרגילים בזה, הויא כשליח בשכר (מה שיתן לו המקבל) דאמרינן ביה חזקה שליח עושה שליחותו.

(קצז) דאע"פ שחייב לשלוח המנות בעצמו, מ"מ הואיל ומתחייב בתשלומים מדין ערב, הרי"ז חשוב כאילו הוא עצמו שולח לו, ורק דחשיב כשולח ע"י שליח, דלדעת הבנין ציון עדיף טפי כדיעו' משנ"ב תרצ"ה סק"ח.

(קצח) ויכולים לשלוח בשיתוף אפילו חתיכה אחת (שיש בה שיעור לכל אחד), ואין חיסרון במה דהוי מחוסר חתיכה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - שם).

(קצח) מלאכי ב' - י"ד.

(קצט) ויעו"ש עזר דכתב האדרת זצ"ל דאם אין לו כלל למי לשלוח, בכדי שלא יבטל מן המצוה, יפריש לצדקה או לדבר מצוה, ויקיים בו ג"כ קצת רמז למצוה עי' רש"י שבת לא א' דרו"ק. עכ"ד.

(ר) יעו"ש מש"כ בזה, ובתו"ד הוסיף דלשני הטעמים בתקנת משלוח מנות יוצא יד"ח הן להרווחה לסעודה ולמיני מגדים והן לאחווה ורעות, דהגם שתמיד צריך לכבד אשתו, מ"מ בפורים יוסיף לה כבוד וריעות, שתשמח ביותר שבעלה נותן דעתו לתת לה משלוח מנות יפה [ופשיטא דכדי לצאת יד"ח לטעם זה, צריך שיקפיד ליתן לה דווקא מוצרים ודברים שאכן באמת יגרמו לה ריבוי שמחה וריעות, וכל אדם יודע האין לשמח ב"ב]. (והוסיף דכשהם לבד אי"צ להדר ליתן זה לזה עם שליח, ועדיף למסור בעצמו דרך חיבה וכבוד). והוסיף שם דאע"פ דקי"ל לגבי עדות דאשתו כגופו (שו"ע חו"מ ל"ג ג'), זהו רק לענין קורבה לעדות וכיוצ"ב, אבל לשלוח מנות שפיר מהני, דומיא דשני אחים דאע"פ דמחד פסולים לעדות, מ"מ מאידך כשרים ועדיפים למשלוח מנות, כן האיש ואשתו. אלא דמאחר שכל מה שקנתה אשה קנה בעלה, לכן יתן הבעל לאשתו ע"מ שיהא שלה לגמרי (שאין לבעלה רשות בזה) (משנת יוסף שם יעו"ש עוד).

תרצ"ה סק"א בשם השל"ה ומשנ"ב שם סק"כ) ולא רק ביין, אלא גם בשאר משקין יכול לצאת יד"ח (וכן משמע מסתימת לשון הפוסקים שהזכירו 'משקה' סתם), אבל מים מינרלים וסודה שאין בהם טעם אין יוצאים בהם יד"ח (הגרי"ש אלישיב זצ"ל 'יבקשו מפיחו' עמ' ל"ה, והגרש"ק שליט"א קובץ הלכות עמ' קס"ט).

קצג. י"א דהשולח מאכל חי שאינו נאכל אלא מבושל לא יצא יד"ח (א). וי"א דיצא יד"ח (ב) (יעו"י משנ"ב תרצ"ה סק"כ). קצד. בשליחת קופסת קפה ושקיקי תה אם יוצא יד"ח - לכאורה תליא במח' הפוסקים הנ"ל בדין לעיל בסמוך דלמג"א שם וסייעתי' לא יצא יד"ח ולפר"ח וסייעתי' יצא יד"ח (ויעו"י 'יבקשו מפיחו' עמ' ל"ה דהגרי"ש אלישיב זצ"ל החמיר בזה, וכ"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל - 'שלמי תודה' עמ' ש"ב. ויעו"י מש"כ בזה בדובב מישרים' ח"א סי' צ"ב).

קצה. לכתחילה ראוי להדר לשלוח מנות שהמקבל יוכל לאוכלו (כגון שלא ישלח מאכל בהכשר שאינו אוכל, וכמו"כ לא ישלח לחולה דבר שאסור לו באכילה, וכמו"כ לא יתן מאכל חלבי לאחר שיהיה בשרי עד מוצאי פורים). ומ"מ בדיעבד יצא בכל זה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'יבקשו מפיחו' ע' ט"ל). קצו. יש לזהר לשלוח לחבירו דברים חשובים הראויים להתכבד שיגרמו שמחה ומכובדות למקבל. והשולחים דברים שאינם חשובים י"א שאינם יוצאים יד"ח (א) (יעו"י ערוך השלחן תרצ"ה ט"ו. וכמו"כ החיי אדם (קנ"ה - ל"א) הוכיח מהירושלמי דאם שולח לעשיר דבר פחות לפי ערכו, אינו יוצא בזה יד"ח משלוח מנות. ואפילו ששאר הפוסקים לא הזכירו זאת, מ"מ נכון להזהר בזה לכתחילה, לשלוח מנות שהם חשובים לפי ערך המקבל - ביאה"ל סי' תרצ"ה - ד' ד"ה חייב).

קצז. אין יוצאין יד"ח מצות משלוח מנות בשליחת בגדים או כלים ושאר דברים (תרומת הדשן סי' קי"א ומשנ"ב תרצ"ה סק"כ. ויעו"י באר היטב שם סק"ז). ולענין לצאת יד"ח משלוח מנות בשליחת מעות יעו"י הערה (ר"י).

נתינת פירות שביעית במשלוח מנות

קצח. י"א דמותר לשלוח מנות מפירות שביעית למי שישמרם בקדושתן, וכן מותר להחזיר למי ששלח לו מהם, ואין בכך משום פריעת חוב (לפי שאי"ז חוב ממון שניתן לתובעו בדיינים, אלא חוב מחמת מצוה בלבד) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' של"ה, ובדבר הלכה' שם י"ז, וכ"ד הגרי"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב ע' תנ"ב). וי"א דהמשלוח מנות הראשון ששולח לחיוב לא ישלח מפירות שביעית (אלא א"כ יש כאן שני מנות מלבד פירות שביעית), וכמו"כ המקבל משלוח מנות יש להחמיר שלא ישלח בחזרה מפירות שביעית (הגר"ש ואזנר זצ"ל - שבט הלוי ח"ז סי' קפ"ג - 'מבית לוי' ע' ר"א, וכע"ז דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל 'יבקשו מפיחו' ע' ס"ו).

משלוח מנות ב'מתנה ע"מ להחזיר'

קצט. השולח מנות לחבירו ע"מ להחזיר, לא יצא יד"ח (כי מצוה לשלוח מאכל ומשקה שישמחו בפורים) (פרמ"ג תרצ"ד מ"ז סק"א. והו"ד בביאה"ל ריש סי' תרצ"ד ד"ה ליתן) ויעו"י הערה (ר"י).

דין הטבילה לכלי ששולח בו המנות

ר. השולח לחבירו כלים הטעונים טבילה, יש להודיע לו שכלים אלו טעונים טבילה (יעו"י מכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל המופיע בסוף ספר 'טבילת כלים' להגר"צ כהן זצ"ל), ויש להמנע מלהניח בו מזון שאינו עטוף (ספר 'הכשרות' עמ' ק"י הע' ל"ח). רא. אין ליתן כלי החייב בטבילה למי שאינו שומר תורה ומצוות ולא יטבילנו או שיש לחשוש שלא יטבילנו לפני השימוש (יעו"י מכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספר 'טבילת כלים' ע' רל"ט), וי"א דמדינא מותר (ר"י) (הגר"מ שטרנבוך שליט"א - תשובות והנהגות ח"ב סי' ת"ו). רב. י"א דהקונה כלי ע"מ ליתנו במתנה וטבלו קודם שנתנו במתנה אפשר דלא הועילה טבילתו (ר"י) (הגר"מ שטרנבוך שליט"א - 'תשובות והנהגות' ח"א סי' תנ"ב וכ"ד הגר"ע אויערבאך שליט"א - גליון מנוחה ושמחה), ולא מהני לזכות את הכלי למקבל המתנה ע"י אחר ואח"כ להטבילו (ר"י) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - ספר 'טבילת כלים' ע' קס"ד הע' ט') (ר"י). ומ"מ כשטבלו המקבל בשנית, יטבלנו בלא ברכה (הגר"ע אויערבאך שליט"א שם).

(רא) כ"ה דעת המהרי"ל מנהגים הל' פורים והו"ד במג"א תרצ"ה סק"א, וכ"פ בחיי אדם' קנ"ה ל"א, וב'ערוך השלחן' תרצ"ה ט"ו, י"ז.
(רב) כ"ה דעת הפרי חדש תרצ"ה סק"ד ופרמ"ג במשב"ז סק"ד בדעת הט"ז שם, דבשר חי נחשב 'מנה' לצאת בו יד"ח משלוח מנות כיון דהוא כבר שחוט וצריך רק בישול.
(רג) ובחיוד לטעמא דה'מנות הלוי' (הו"ד לעיל הערה קפ"ד) דתקנת משלוח מנות הוא להרבות אהבה אחוה ורעות וכבוד (ויעו"י שם עוד בד' הב"ח ו'ערוך השלחן - דהוא ג"כ להרבות השמחה), ואם שולח דברים שאינם חשובים לפי כבוד המקבל אי"ז גורם לאהבה אחוה ורעות וכבוד ושמחה - ואדרבה פעמים הרבה ע"י כך יש פגיעה בכבוד המקבל או דמצטער ע"י כך דאז ודאי מוטב שלא ישלח כלל.
(רד) הנה בשו"ע תרצ"ו ו' פסק דאבל חייב לשלוח מנות, וע"ז הביא שם המג"א (סק"א) דברי המהרי"ל והספר חסידים דלא ישלח דבר של שמחה, והביא שם לשון הספר חסידים "מי שמת אביו בפורים, לשנה הבאה ישלח מנות, ובאותה שנה ישלח מעות או בשר לעניים, רק לא תפנוקים העשויים לשמחה, וכל דבר של שמחה לא ישלח ולא ישלחו לו" עכ"ל. והביאו המשנ"ב להלכה בסי' תרצ"ו סק"ח. - ומבואר דשפיר אפשר לקיים מצות משלוח מנות ע"י מעות. ולפי"ז יתכן דמש"כ המשנ"ב בסי' תרצ"ה סק"ט "מיני אוכלין ולא בגדים ושאר דברים" כוונתו רק גבי שאר חפצים דלא מהני, אכן מעות שפיר מהני לצאת בהם ידי חובתו וכהנ"ל. - (אכן אכתי יל"ע אמאי המשנ"ב בתרצ"ה לא הביא להדיא האפשרות לצאת יד"ח בנתינת מעות). ויעו"י עוד באר היטב תרצ"ה סק"ז דהביא ה'הלכות קטנות' ח"ב סי' קס"ג דיוצא יד"ח בנתינת מעות. מאידך בתרומת הדשן סי' קי"א כתב דבני אדם השולחים לחבריהם בפורים חלוקים וסדינין וכה"ג אין יוצאים בהם יד"ח מצות משלוח מנות, משום דטעם דמשלוח הוא כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא. ותו דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי 'מנות' אלא מידי דמיכלי או דמישתי. וכתב שם עוד לדיקן כן מלשון הרמב"ם שכתב "וחייב לשלוח שתי מנות בשר או שתי מיני תבשיל או שתי מיני דאוכלים", ובמתנות לאביונים כתב "מעות או מיני מאכלים", אלמא דגבי משלוח מנות סבר דוקא מיני דמיכלי. עכ"ד. ומשמע מדבריו דס"ל דאף במעות אינו יוצא יד"ח, דלא הזכירו הרמב"ם במשלוח מנות כ"א במתנות לאביונים. וכמו"כ לא מצינו דאיקרי 'מנות'. וכ"ה בבאר היטב שם בדעת התרומת הדשן. וכן בערוך השלחן תרצ"ה פסק דלא יצא יד"ח. ויעו"י עוד מקור חיים תרצ"ו דנשאר בצ"ע על מש"כ הספר חסידים 'מעות'.
(רה) וטעם הד' יתבאר היטב לטעמי' דה'תרומת הדשן' דתקנה דמשלוח מנות הוא לצורך סעודת פורים, ואי נותן ע"מ להחזיר לא מהני לסעודת פורים. ואף לטעמי' דה'מנות לוי' דטעם תקנת משלוח מנות הוא להרבות שמחה ורעות, י"ל דכיון דנותן לו זה ע"מ להחזיר אין מרבה בזה שמחה ורעות.
(רו) דכיון דיש למקבל עוד כוסות אין בכך איסור דלפני עיור וכו', כמפורש בע"ז (ו). וכמו"כ ליכא איסור דמסייע לדבר עבירה כדאייתא בדגול מרבבה (ו"ד קנ"א) דבמומר ליכא חיוב להפרישו מאיסור (רק איסור דלפני עיור, והכא ליכא האיסור כהנ"ל), אכן יעו"י מש"כ שם בח"א סי' תנ"ב.
(רי) דיתכן דאכתי לא חשיבא כ'כלי סעודה' המחויבים בטבילה (יעו"י שו"ע יד"ד ק"כ ח', וט"ז סק"י בשם הב"י).
(רז) דיש לחשוש שכבר יש לחבירו כלי כזה או שמא ירצה בסוג אחר ויחזור וימכרנו לאחר, וכיון שכן נמצא דעדיין לא חל על זה שם כלי סעודה.
(רט) אכן בתשובות והנהגות (שם) כתב דזהו העצה הנכונה שיקנו למקבל המתנה בזכיה ע"י אחר ואח"כ יטבילנו, או שיטביל הכלי וישתמש בו קצת ואח"כ יתנו במתנה, דבכה"ג חשיב דנקנה עבורו להשתמש לסעודה ושפיר הוי 'כלי סעודה' וטובלו בברכה. וסיים שם, דלעת הצורך יש לצדד דגם מה שקונה מעיקרא עבור חבירו לשימוש חבירו לסעודה חשיב נמי 'כלי סעודה'.

משלוח מנות שנמצא שאינו כשר לאכילה, או אבד או נגנב

רג. י"א דאם שלח משלוח מנות ונמצא שאינו כשר לאכילה וכגון שלח תרנגולות ונמצאת טריפה לא יצא יד"ח (מועד לכל חי' להגר"ח פלאגי זיע"א סי' ל"א דין פ"ג, ו'ערוך השלח' תרצ"ה דין י"ז). וכן אם נגנבו או נאבדו קודם שהגיעו לידי מי שנשתלח לו, לא יצא יד"ח, וצריך לשלוח אחרים תחתיהם (מועד לכל חי' שם ו'ערוך השלח' שם ט"ז) (רי').

השולח לחבירו ואין חבירו רוצה לקבל

רד. השולח משלוח מנות לרעהו, ורעהו אינו רוצה לקבלם, או רעהו אומר לו "הריני כאילו התקבלתי", דעת הרמ"א (תרצ"ה - ד') דיצא יד"ח (ריא). אכן דעת הפר"ח דלא יצא יד"ח (וכן החת"ס שו"ת ח"א סי' קצ"ו תמה על ד' הרמ"א) (משנ"ב שם סק"ד).

משלוח מנות ע"י החלפת הסעודות

רה. מי שאין ידו משגת לשלוח לחבירו דברים חשובים ושישאר גם לעצמו לשמחת פורים, יחליף עם חבירו את הסעודות, הוא ישלח לחבירו את סעודתו, וחבירו ישלח לו את סעודתו, ובוזה שניהם מקיימים המצוה אפי' אם אח"כ הולך הוא לסעוד אצל חבירו (שו"ע תרצ"ה - ד' וע"פ ב"י ב"ח ו'ערוך השלח' שם דין ט"ו ומשנ"ב שם סק"א). ויעזרי' הערה (רי').

המזמין אורח ורוצה לצאת בזה ידי חובת משלוח מנות

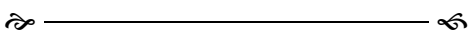
רו. המזמין אורח לשלחנו בפורים, ורוצה לצאת בזה ידי חובת מצות משלוח מנות, י"א שיקח בידו לחם ותבשיל, או ב' מיני מאכלים אחרים, ויתנם לאורח, ויאמר לו: קבל נא משלוח מנות אלו במצות משלוח מנות איש לרעהו שתיקנו מרדכי ואסתר לתת ביום זה (כף החיים תרצ"ה סקמ"ב). אכן לדעת כמה פוסקים אי"צ לעשות כן, אלא בעצם זה שחבירו סועד עימו בביתו שפיר מקיים מצות משלוח מנות (רי"י) (רי').

אבל ב'משלוח מנות'

רז. אבל אפילו תוך שבעה חייב לשלוח מנות (דהא חייב בכל מצוות האמורות בתורה) (שו"ע תרצ"ו ו', ומשנ"ב שם ס"ק י"ז). אכן לא ישלח תפנוקים העשויים לשמחה, כ"א מצות (יעזרי' לעיל הערה ר"ד) או בשר לעניים (משנ"ב שם ס"ק י"ח). וכמו"כ אין שולחים משלוח מנות לאבל (על אביו ואמו כל י"ב חדש, ועל שאר קרובים כל שלשים יום) אפילו דבר שאינו של שמחה (שארין לך שאילת שלו' גדולה מזו [מהרי"ל סי' ל"א] ואבל אסור בשאילת שלו'). (ואם האבל הוא עני מותר לשלוח לו מצות אפילו תוך ז' דלא גרע מצדקה). ואם אין בעיר אלא האבל עם אחר, חייב לשלוח לאבל משלוח מנות כדי לקיים המצוה (אא"כ מחל האבל על משלוח המנות דאז אי"צ לשלוח לו - דאין נותנין לאדם מתנה על כרחו) (רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ט, כ', כ"ב).
רח. במקום שנהגו להקל לשאול בשלומם של האבלים, מותר ג"כ לשלוח להם מנות בתוך י"ב חדש (לאביו ואמו) ומ"מ לא ישלחו לו מיני שמחה. ודוקא לאחר שלשים יום, אבל בתוך שלשים (אפי' לשאר קרובים - (יט"ו) אסור (רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"א) (יט"ו). ויש הסוברים דבכל מקרה אין לשלוח מנות לאבל (על אביו או אמו) כל י"ב חדש אפי' דבר שאינו של שמחה, אא"כ הוא עני דאז מותר לשלוח לו מצות או שאר דבר שאינו של שמחה (קיצור שו"ע קמ"ב - ז', וחיי אדם קנ"ה ל"ז) וכן המנהג לכתחילה (הגרמ"מ קארפ שליט"א משמרת שמחות ח"ב עמ' תק"ה).
רט. מי שעבר ושלח משלוח מנות לאבל, מותר לאבל לקבלם ואי"צ להחזירם אפי' אם יש שם מיני שמחה (דאיסור השליחת מנות הוא מדין שאילת שלו', וקיי"ל דאם שאלו בשלומם משיב שלו' אפי' לאחר ג' ימים) (שו"ת כתב סופר סי' קמ"א ו'משמרת שמחות' ח"ב עמ' תק"ז).

נתינת עוגות בכלי אחד – חשש חיוב חלה

רי. המקבל מיני מאפה וכיוצ"ב ונותנם במגש אחד או בקופסה או שקית אחת או בתוך תנור אפייה או מקרר או מקפיא, יש לחשוש שמצטרף לחיוב חלה, ולכן אם יש שיעור חלה מסוג אחד של עוגה (ואפי' אם אינה ממש אותה עוגה אלא רק דומה לה) יש להפריש חלה בלא ברכה ממין זה לאחר שהצטרפו יחד (קונטרס ימי הפורים ע"פ הגר"נ קרליץ זצ"ל, וכן מבואר בדרך אמונה פ"ו ביכורים ה"טז, וביה"ל שם ד"ה ואין). אבל שני סוגים

(רי) ויתבאר היטב דבמקרה זה ליכא לב' טעמי תקנת משלוח מנות, הן להתרומת הדשן והן למנות לוי דכיון שלא הגיע ליעדו כנראה ליכא ריבוי אהבה ורעות.

(ריא) לפי טעם דה'מנות לוי' דתקנת משלוח מנות לריבוי אחוה ורעות, שפיר יתכן דבמקרה זה איכא לטעם זה, דמאחר שרואה המקבל שחבירו רוצה ליתן לו (ורק שהוא עצמו לא מקבל) איכא ריבוי אחוה ורעות, אכן לטעמא דה'תרומת הדשן' דתקנת מצות משלוח מנות בעבור שיהא למקבל לסעודת פורים ודאי ליכא הכא. ויתכן דזהו ראי' שהרמ"א נקט לדינא כטעמא דהמנות לוי והפר"ח נקט כטעמא דהתרומת הדשן. ויל"ע.

(ריב) הנה מקור דין זה הוא מהגמ' במגילה ז': אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתיהו להדדי והרמב"ם (מגילה ב' ט"ו) פי' דהחליפו סעודותיהם באותה שנה, וכן פי' הר"ן (מגילה ג: מדפי הרי"ף ד"ה גמ' מתני') והטור. - ועל כן שניהם יצאו יד"ח (וכפ' הש"ע שם). - אמנם רש"י שם פי' ד"מחלפי סעודתיהו" - "זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשנה סועד חבירו עמו". ויעזרי' בבית יוסף (שם) דהק' על דעת רש"י דלפי"ז רק מי ששלח באותה שנה הוא קיים מצות משלוח מנות, ולא השני. ובב"ח שם כתב לחדש "דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושם עם אוהביו ורעיו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות, א"כ אם יסעוד אחד עם חבירו ורעהו - הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד ופטרונים הם מעתה מחיוב משלוח מנות, וה"ה בשנה שניה, וכן בכל שנה ושנה אם יחזור ויסעוד אצלו כמו בשנה שעברה, יוצאין שניהם יד"ח. אלא האמת אומר שהיו מחליפים בשנה שניה, ועיקרו לא אתא אלא לאשמעינן האי דינא דבסועד אצל רעהו, פטורין שניהם מחיוב משלוח מנות, ולפי"ז אי"צ לפרש כלל שהיו עניים אלא אפי' בעשירים כן הדין, אלא שהמה היו אוהבים זה את זה ביתר עוז והסכימו שטוב ויפה להם לשבת אחים יחד בסעודת פורים בשמחה ובטוב לב משתה כברכת ד' אשר נתן להם - כן נראה לי דעת רש"י, ומקובל לעניות דעתי משאר פירושים שנאמרו בו" עכ"ל. ויותר מכך כתב ה'טורי אבן' (בקונטרס אחרון בסוף הספר) בשם מוה"ר ש"ש ז"ל ע"ש "לענ"ד לולא דמסתפינא הייתי אומר דבר חדש אף שהוא נגד משמעות גדולי האחרונים, והוא שכששלח אחד לחבירו, קיימו שניהם הנותן והמקבל מצות משלוח, כיון דע"י שניהם נעשתה המצוה, והכי דייק לישנא דקרא 'ומשלוח', ולא קאמר 'לשלוח' עיין רש"י שם" (ויעזרי' ש' דכ' לבאר עפ"י הא דאיתא במגילה ז'. דרבי יהודה נשיאה שלח לר' אושעיא ירך של עגל וחבית של יין, ורבי אושעיא שלח לו חזרה 'קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו', ולהל"ל מדוייק הלשון 'קיימת בנו' בל' רבים, דגם המקבל קיים המצוה. ויעזרי' ש' עוד מש"כ בזה) ויעזרי' עוד במג"א תרצ"ה סק"ב דכתב דמי שאוכל על שלחן חבירו פטור אף המארח ממשלוח מנות אלא דשם (ובמחצית השקל שם) מבואר דזהו מטעם אחר יעזרי' ש'.

(ריג) יעזרי' דרכי משה תרצ"ה סק"ז דמצד דלדעת רש"י 'משלוח' לאו דווקא, אלא ה"ה אם חבירו אוכל עמו בביתו ג"כ שפיר מקיים מצות 'משלוח מנות' דמאי שנא אם שלח לחבירו מנות לביתו או אם חבירו אוכל עמו בביתו. וכ"ה בלחם משנה (מגילה ב' - ט"ו). ויעזרי' עוד במש"כ ה"ב, הו"ד בהערה לעיל בסמוך. וכ"מ במג"א שם סק"ב, יעזרי' ביאור המחצית השקל שם.

(ריד) ואם המסובים עניים יכול לכוין לקיים בהם מצות מתנות לאביונים, וכן נהג הגר"ש דבלצקי זצ"ל לכוין שמתוך אלו הבאים לביתו ביום פורים וטועמים עוגה ושתיה וכיוצ"ב - אם הם עניים מקיים בהם מצות מתנות לאביונים. ע"כ. - ויל"ע אם אפשר לכוין לקיים בהם מצות משלוח מנות כהנ"ל בהערה לעיל בסמוך ומתנות לאביונים בחדא מחתא או"ד אין עושים מצוות חבילות חבילות. ויעזרי' מגילה ז': 'קיימת בנו משלוח מנות ומתנות לאביונים' ובפ' המהרש"א שם, דמבואר (לדעתו) דשפיר אפשר לקיים שניהם בחדא מחתא, (וכן יעזרי' עוד 'שפתי חכמים' דכ' דאין בזה משום 'אין עושים מצות חבילות חבילות', משום דכולה מצוה אחת של פורים היא יעזרי' ש'). אכן יעזרי' שו"ת מהרי"א אסאד זיע"א ('יהודה יעלה' אור"ח סי' ר"ו) שנשאל אם שולחים בפורים מנות מבושלים לאביונים אם יוצאים יד"ח בתרתי משלוח מנות ומתנות לאביונים, וכ' שם דמדאפסקינהו קרא מבואר דאינו יוצא בחדא מחתא, יעזרי' ש' עוד מש"כ בזה.

(רטו) גשר החיים ח"א כ"א - ז', אות י'.

(רטז) ויעזרי' גשר החיים (שם) דכתב ד"רובם נהגו להקל בזה ב"ב חדש לאביו אומו, ולא בתוך ל', אפי' אבל על שאר קרובים". ובספר 'משמרת שמחות' להגרמ"מ קארפ שליט"א ח"ב עמ' תק"ו כתב על דבריו "לא ידענו ממנהג זה", ואלו ששולחים, זהו משום שאין יודעים ממנהג שלא לשלוח. ויעזרי' ש' עוד מש"כ להק' עליו.

אין מצטרפים בכל ענין (ביה"ל שם ודרך אמונה שם ס"ק קל"ה) (ספר 'אגרת הפורים' ע' ל"ז, ויעו' עוד בזה ב'הליכות שלמה' ע' של"ט וב'מועדים וזמנים' ח"ב סי' קפ"ז).
ריא. אם כל עוגה מונחת בניילון בפנ"ע, י"א דאין הם מצטרפים לשיעור להתחייב בהפרשת חלה (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - ספר 'הכשרות' ע' שע"ד). וי"א דמ"מ מתחייב בחלה, שאין הניילונים מפסיקים (דרך אמונה ח"ד פ"ו ביכורים ה"ט"ז בביה"ל ד"ה ואין בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל).

סעודת ושמחת פורים

ריב. טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה ביום הפורים דליהודים היתה אורה ושמחה, 'אורה' זו תורה והיא קודמת ל'שמחה' (רמ"א תרצ"ה ב') "והיא מגינה עליו שלא יארע לו קלקול בסעודה" (דרכי משה שם סק"ג בשם מהר"י ברי"ן).

◊ "בשיהיה טוב לב במשתה אז יתעורר לשמחת דביקות השי"ת וכו' ויחשוב כי זה היום של פורים הוא גמר קבלת התורה כמו שאמרו רבותינו שבת פה: 'הדר קבלה בימי אשורוש' ועל כן ראוי לשמחה בשמחת התורה" (של"ה חק' מס' מגילה פרק דרך חיים תוכחת מוסר ס"ק א').
◊ "שמחים בזוכרם את כל הנסים אשר עשה ד' לאבותינו, ומשבחים לשמו הגדול אשר בכל דור ודור מפליא חסדו עמנו, ושמחים בתלמוד תורה כמו שנאמר 'פקודי ד' ישרים משמחי לב', וקודם כל השמחה מטיילים בשמחת לימוד התורה, כדדרשינן 'ליהודים היתה אורה' - זו תורה, 'ושמחה' - כלומר אח"כ שמחה" (מטה משה אות תתרי"ב).

◊ כתב המאירי (מגילה ז'): "חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ושתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומ"מ אין אנו מצווים להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת ד' יתברך והודאה על הנסים שעשה לנו". עכ"ל. (ויעו' להלן הערה רל"ד).

◊ "וימצא בביתו נרות דולקות ושלחן ערוך ומטה מוצעת מפני כבוד היום, ויאכל וישתה בשמחה ובטוב לבב, וישמח אנשי ביתו, וירחיץ מזה כל ריב, וכל מצה, ויודיע להם הנסים והנפלאות שעשה עמנו ד' יתברך בימים ההם בזמן הזה, כי פדה ד' את יעקב אנשים ונשים וטף והשיב לאויביו שבעתים אל חיקם, וראוי לנו להזכיר חסדי ד' תהלות בעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב" ("סדר היום" סדר פורים, הובא בא"ר סי' תרצ"ה ס"ק ה').

◊ "ראוי לכל איש הישראלי להרבות בסיפורי הנסים ונפלאות לאנשי ביתו ובניו ולהגדיל הנס באזניהם, ועל ידי ספור הנס בשמחה גורם בעולמות העליונים שמחה וחדוה עצומה לאין תכלית וחקר, והבורא ברוך הוא וברוך שמו נתגדל ונתקדש בכל העולמות יותר ויותר ומתפאר באדם זה בכל פמליא שלו כמבואר בזוהר הקדוש" (פרשת בא ברעיא מהימנא, דף מ: (יסוד ושורש העבודה שער י"ב פרק ה' ובעי"ז במקור חיים תר"צ ס"ח וסדר היום - סדר פורים).

◊ "כל נסים ונפלאות אשר ד' עושה, הוא לעורר אותנו לתורתו ועבודתו ויראתו, למען נדע כי הוא המושגי בנו בכל אופן ולא זו מחיבתנו, וזו היא תכלית השמחה שיש לנו לשמחה בפורים" (יערות דבש ח"א דרוש ג').

◊ יעו" דרשות החת"ם (דף קכ"ה) שעיקר הנס של פורים להודיע חסדי ד' יתברך כי אע"פ שהיו ישראל בתכלית הריחוק מו' יתברך ותורתו ונחנו מסעודתו של אותו רשע, סעודה שהיתה עיקרה לשמחה בשמחת חורבן ביהמ"ק, וגם השתחוו לצלם והמן, ומ"מ לא עזבתם ולא געלתם לכלותם. יעו"ש.

◊ "וישלח ספרים וכו' להיות כל איש שורר בביתו" (אסתר א, כ"ב) "רבי שמעון בן גמליאל אומר, כל המשים שלו' בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו משים שלו' בישראל על כל אחד ואחד, וכל המטיל קנאה ותחרות (ומריבה) בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו מטיל קנאה ותחרות בכל ישראל, לפי שכל אחד ואחד מלך בתוך ביתו, שנאמר 'להיות כל איש שורר בביתו'" (אבות דרבי נתן פרק כ"ה, ג).

חיוב הסעודה

ריג. מצוה להרבות בסעודת פורים (טור ריש סי' תרצ"ה והובא ברמ"א שם), ובסעודה אחת יוצאים ידי חובה (שו"ע שם).

ריד. יתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו (רמב"ם מגילה ב' ט"ו).

רטו. י"א דחייב לאכול פת ובלא"ה לא יצא יד' ח' (ראבי"ה מגילה סי' תקס"ד, ומאירי ביצה טו:), וכ"פ במור וקציעה תרצ"ה, ו'ערוך השלחן' שם ז'. ויעו' ט"ז תרצ"ג ס"ק ב'. ויעו' שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' ש"מ. וכן יעו' שאילתות פ' ויקהל שאילתא סי' דכתב ז"ל "דמחייב דבית ישראל למיכל ומשתי בפוריא ואודיי ושבוחי קמי שמיא על כל ניסיא דעבד לך", וכע"ז בבה"ג ה' סעודת פורים זל"ש "ומיחייבין למיכל ולמשתי בפוריאי ואודיי על ניסא דעבד להו קב"ה לישראל", ויעו"ש בהעמק שאלה להנצי"ב זיע"א (סק"א בפירושו הראשון) דביאר דכוונת השאילתות להודאת 'על הנסים' שבברכת המזון, וס"ל לשאילתות דחיובא דסעודת פורים הוא בכדי שיאמר אחר אכילתו 'על הנסים', ואשר על כן הוכיח מהא, דדעת השאילתות דחייב לאכול פת דוקא כדי להתחייב בברכהמ"ז ולומר על הנסים עיי"ש). וי"א דאינו חייב לאכול פת ומצי למפטר נפשיה בשאר מיני מטעמים (מג"א תרצ"ה ס"ק ט', אליה רבה שם סק"ז, וכע"ז בשע"ת שם ס"ק א' מהברכי יוסף בשם אחד קדוש) ולענין אכילת פת לבני מוקפין ב"ד ולבני הפרזים בט"ו יעו' להלן הערה רכ"ז.

רטז. לסוברים דצריך לאכול פת בסעודת פורים, ראוי לאכול בסעודה כזית פת בכדי אכילת פרס כבשאר יו"ט (שו"ת מהר"ם שיק או"ח ש"מ) [ובלאו הכי צריך לאכול הפת בכדי אכילת פרס כדי שיוכל לברך ברכת המזון (כמבואר בשו"ע סי' ר"א א' ומשנ"ב שם ס"ק א'), ובכדי שכל הדברים שאוכל בסעודה (דברים הבאים מחמת הסעודה) יהיו טפלים לפת ולא יצטרכו ברכה בפנ"ע (ללא חשש ספק) (יעו' שו"ע קע"ז א' ומשנ"ב שם ס"ק ג'). (ויש לזכור דאם אין בדעתו לאכול כביצה פת, יטול ידיו ולא יברך 'על נט"י' כמבואר בשו"ע קנ"ח ב' (ר"י)).

ריז. יעשה סעודה נאה וחשובה ממאכלים חשובים כסעודת שבת ויו"ט, ואף הפת שאוכל בסעודה זו תהא חלה חשובה כבשבת ויו"ט ('ערוך השלחן' תרצ"ה - א', ז'), וכמו"כ יאכל בשר בסעודה (רמב"ם פ"ב מגילה ה' ט"ו ומ"מ שם (ר"י) וכמו"כ ב'לקט יושר' תלמיד ל'תרומת הדשן' עמ' 157

(ריז) אכן אם היתה דעתו לאכול כביצה ונטל ידיים בברכה, ולבסוף נמלך ולא אכל כביצה, אין ברכתו לבטלה, כדיעו' שערי תשובה ריש סי' קנ"ח דהביא בשם הריטב"א (חולין ק"ו: ד"ה ואגב) דאם בירך על נטילת ידיים ונמלך שלא לאכול לא הוי ברכה לבטלה יעו"ש.

(ריח) דבלעדי בשר אין חשיבות לסעודה ('ערוך השלחן' שם א').

(ריט) דברמב"ם שם כתב "כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו" עכ"ל. ואע"פ דבשמחת חג יוצאין ידי שמחה ביין לחודא כדאייתא בפ' ערבי פסחים ק"ט וכו' הבית יוסף סי' תקכ"ט [ויעו' ב"ח שם] - הכא שאני כיון דכתיב "משתה ושמחה" ו"משתה" היינו יין, על כרחך "שמחה" היינו בשר וע"כ בעינן שניהם יחדיו (עמק ברכה' להגר"א פומרבניק זצ"ל עמ' קכ"ו).

כתב 'וצריך כל אחד לעשות תבשיל א' או ב' מן הבשר, ובשר עוף אינו נקרא בשר" (רב) ויעוי' עוד שו"ע תרצ"ו ז' ומג"א שם סקט"ו ויעוי' עוד באר היטב תקנ"א סקכ"ח מהב"ח) (רבא).

ריח. יש לקיים את מצות שתיית היין בפורים דוקא בסעודה (כן משמע מד' הרמב"ם מגילה ב' ט"ו זל"ש "כיצד חובת סעודה זו, שיאכל בשר ... ושותה יין עד שישתכר וכו'" (רבב)). — ומבואר דחובת שתיית היין מדיני הסעודה היא. וכ"מ בטור סי' תרצ"ה דכ' ז"ל "מצוה להרבות בסעודת פורים וצריך שישתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ואם אכלה בלילה לא יצא" - הרי להדיא שכלל דין השת' בהל' ובפרטי דין הסעודה, וכן מבואר מהשו"ע שם דהביא דינא דחייב איניש לבסומי ב'דיני סעודת פורים'. וכ"נ הגר"א זיע"א (רבג) (רבד). ויעוי' להלן בדיני 'שיכור בברכות' עיצה שיוכל לקיים מצות השתיה בסעודה ולברך ברכת המזון לכתחילה).

- ◊ "אובלין ושותין ומשמחין ומזמרין על שולחנם ובבית חבריהם" (הפרד"ם לרש"י הל' פורים).
- ◊ כתב בשאלות: "מחייבין דבית ישראל למיכל ולמשתה בפוריא ואודווי ושבוחי קמי שמיא על כל ניסאי דעביד לחון קב"ה דכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ועדיף יומא דפוריא כיום שניתנה בו תורה כי הא דמר בריה דרבינא הוי יתיב בתעניתא כולה שתא לבר מן תרי יומי דעצרתא יום שניתנה בו תורה ולבר מתרי יומא דפוריא משום ניסא" (וכעי"ז בדרכי משה ריש סי' תרצ"ה בשם המרדכי).
- ◊ "אל ימנע עצמו מכל שמחת מצוה ומכל הנאת מצוה, רק שיהיו עיניו פקוחות כנגד היצר ויהיה נזהר עליו פן ימלא כל תאוותיו" (הראב"ד ז"ל - 'בעלי הנפש' שער הקדושה).

החייבים בשמחה וסעודה

- ◊ יכוין לעשות הסעודה לזכר הנס שנעשה לישראל ע"י משתה (יעוי' ביאה"ל ריש תרצ"ה).
- ריט. יכוין לקיים מצות סעודת פורים (מצוה מדברית קבלה) (יעוי' שו"ע תרצ"ו ז' ומשנ"ב תרצ"ה סק"ד).
- רכ. מחוייב אדם [מדברי קבלה שהם כדברי תורה] לשמח ביום זה (שו"ע תרצ"ו ז' ורמ"א תרצ"ה ב', ומשנ"ב סקט"ז). ויכוין בזה לקיים ולצאת יד"ח מצות שמחה ביום זה (מדברי קבלה) (יעוי' משנ"ב תרצ"ה סק"ד, וה"ה בזה).
- רכא. נשים ג"כ חייבות בסעודת משתה ושמחה בפורים (יעוי' רמ"א תרצ"ה - ה' ופרמ"ג א"א שם סק"ד, ויעוי' משנ"ב שם סקכ"ה 'וצריכה היא לשמוח' וכ"ה בשו"ת 'היכלי שן' תליתאי סי' ח'). ואפי' כשיש ל"ט במוצאי פורים יכולה לאכול בשר כבשבת ויו"ט (ותדקדק לנקר שיניה לפני"ז) (יעוי' ט"ז יור"ד סי' קצ"ח סקכ"ה לגבי שבת ויו"ט וה"ה בפורים - הגר"ש ואזנר זצ"ל ספר 'מבית לוי' עמ' ר"ד הערה ד'. וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' ע' של"ה הע' 28). אכן בני י"ד בט"ו, ובני ט"ו בי"ד לא יאכלו בשר כשיש ל"ט במוצאי פורים (דאף שיש חיוב שמחה אז מ"מ אין חיוב בבשר) (הגר"ש ואזנר זצ"ל שם).
- רכב. האב מחויב לחנך בניו הקטנים במשתה ושמחת פורים (פרמ"ג שם).
- רכג. צריך האדם לשמח בני ביתו ביום הפורים (סדר היום סדר פורים) ויש הסובר שהאב מחוייב לשמח את בניו אפילו קטני קטנים במיני מעדנים ומטעמים (שו"ת 'היכלי שן' מהדורא תליתאי סי' י', ויעוי' לקט יושר ע' 158 שכתב "המנהג להביא קטני קטנים [לשמוע מגילה] משום שמחה") (רבח).
- רכד. מצוה להיות בפורים בביתו עם אשתו וזרעו. ואין נכון לצאת לדרך מביתו בפורים - דעיקר שמחה הוא עם בני ביתו (כדכתיב במעשר "ושמחת אתה וביתך", וברגלים כתיב "ושמחת אתה ובנך ובתך" וה"ה בפורים) אלא א"כ הנסיעה נחוצה לו ('ערוך השלחן' תרצ"ו ג').
- רכה. ישב בסעודה בשמחה ובטוב לבב עם אנשי ביתו וחבריו, דאי אפשר לשמוח כראוי ביחיד (רבז).
- רכו. אף בני ערים מוקפות חייבים במשתה ושמחה קצת ביום י"ד, (רבז) וכן בני ערים שאינם מוקפות חייבים במשתה ושמחה קצת ביום ט"ו (משום דיומי נס נינהו) (רבח) (רמ"א תרצ"ה ב' ומשנ"ב סקט"ז).

זמן הסעודה

- רכז. המשובח מי שעושה סעודה בשחרית (של"ה הק', - הובא במשנ"ב תרצ"ה סק"ט), ומ"מ המנהג לעשות הסעודה אחרי תפילת המנחה, משום שטרודים במשלוח מנות ונמשכין ע"פ רוב עד זמן המנחה, ואז כבר אסור להתחיל בסעודה קודם מנחה (משנ"ב שם סק"ח) על כן מתפללין מנחה בעוד היום גדול ועושים הסעודה, ועכ"פ רוב הסעודה ועיקרה צריכה להיות ביום (רמ"א שם סעיף ב').
- רכח. בלבוש (תרצ"ה ב'), לאחר שכתב דצריך לעשות הסעודה ביום, הוסיף "ומיהו ימשוך שמחתו גם תוך הלילה, ונוהגין לעשות הסעודה לאחר מנחה, ומתפללין מנחה בעוד היום גדול כדי לאכול רוב הסעודה ביום, וכשהיא נמשכת עד הלילה אז לית לן בה, כי חייב אדם במשתה ושמחה בשני הימים י"ד וט"ו וכן נהגו, דימי משתה ושמחה כתיב, משמע שני הימים ונהגו לשמוח אף בליל ט"ו שביניהם",

- (רכ) וכ"ה ב'ערוך השלחן' תרצ"ה - א' ע"פ הרמב"ם הנ"ל, וכן הורה הגר"י פישר זצ"ל דאין יוצאים יד"ח בבשר עוף (הליכות אבן ישראל ח"ב עמ' תמ"ח).
- (רבא) אכן דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דאע"פ שביו"ט בעינן כזית בשר בהמה דווקא, מ"מ בפורים סגי בבשר עוף (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' ש"נ אות א') (ויעוי' בספר 'שמועות משה' עמ' תפ"ח ב'מקור השמועות' דביאר דהגר"מ זצ"ל סבר דרק ביו"ט דשמחת יו"ט דאורייתא צריך להחמיר לאכול דוקא בשר בהמה, משא"כ בפורים דחיוב השמחה אינו מדאורייתא יש להקל כדעת הסוברים דיוצא אף בבשר עוף).
- (רבג) ויעוי' בספר 'מועדים וזמנים' ח"ב סי' ק"צ דכ' דיתכן דהרמב"ם יליף ל' מהא דכתיב בקרא "משתה ושמחה" ומשמע שיהיו תרויהו יחדיו.
- (רבד) יעוי' תוס' מעשה רב אות ע' המובא ב'מעשה רב' הנפמ"ח הוצאת הרב זלושינסקי אות רמ"ח עמ' רס"ג זל"ש "ואדמו"ר החסיד עשה סעודתו מיד אחר התפילה, ואח"כ ישב על שלחנו כל היום ואכל ושתה הרבה למאד לקיים חיוב עד דלא ידע, ולעת ערב בירך ברכת המזון ופג יינו, והתפלל תפילת ערביית ולמד כמנהגו".
- (רבד) אכן אצל בעל ה'דברי חיים' מצאנו זיע"א ביום הפורים אחרי סעודת פורים ברכו ברכת המזון, ואחרי זמן מה עשו סעודה מיוחדת לשתיית יין, וסעודה זו קראו לה 'משתה היין' (יכל הכתוב לחיים' - 'דרכי חיים' עמ' נ"ד).
- (רכה) ברש"י סנהדרין סד: ד"ה "רבא" הביא שהיה מנהג בפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוערת בתוך החפירה, והיו התינוקות קופצים משפה אחת של הבור לשפה השניה (אולי כדי להרבות שמחה). ובגליוני הש"ס להגר"ר יוסף עינגיל זצ"ל מגילה ז: תמה "ולא ראיתי מביאים ומדברים ממנהג זה בשום מקום". עכ"ל. אכן יעוי' אבודרהם דיני פורים דהביא מנהג זה בשם הערוך וכ' שם דכן היה מנהג בכל ועילם "כל הבחורים עושים צורה בדמות המן קודם פורים ותולין אותה על גותיהם כמה ימים, ובימי הפורים עושים מדורה ותולין אותה הצורה לתוכה. ועומדים סביבה ומזמרים, ויש להם טבעת תלויה בתוך האש שתולין בה הצורה, וקופצין מצד האש לצד האחר". יעוי' שו"ש. והו"ד בדרכי משה תר"צ סק"ד.
- (רכו) ויעוי' רש"י על המגילה פרק י' פסוק כ"ח דביאר דזהו כוונת המגילה "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה" - ופירש"י שם "מתאספין יחד ושותין יחד, וכך קיבלו עליהם שימי הפורים לא יעברו" - והו"ד בבאר היטב סוסי' תרצ"ה.
- (רבז) ויעוי' פרמ"ג תרצ"ה א"א סק"א דבליל ט"ו אין בני הפרזים מחוייבים לאכול. עכ"ד. ולפי"ז יתכן דבני המוקפים לא יהיו חייבים באכילה בליל י"ד כ"א רק ביום י"ד קצת, ויל"ע. ויעוי' ש דאף לדעת הסוברים דבפורים בעינן פת, זהו דווקא לבני הפרזים ביום י"ד ולבני הכרכין המוקפים חומה ביום ט"ו, אבל ביום ט"ו לבני הפרזים וביום י"ד לבני הכרכין אי"צ דווקא אכילת פת.
- (רכח) לבוש סי' תרצ"ז.

עכ"ל (ויעו' עוד תרומת הדשן סי' ק"י) . ויעו' הערה (רכט). אכן הגר"א זיע"א נהג לעשות כל הסעודה ביום, וכשהחשיך התפלל מעריב וחזר לתלמודו (מעשה רב' רמ"ח).

◊ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה מדקדק שתהא רוב הסעודה ביום, ולא האריך בה בלילה, ואמר בענין זה, דאף שנתנו הפוסקים טעם למה שנהגו להמשיך הסעודה והשמחה גם בלילה מפני שטרודים עד המנחה במצוות היום (עי' תרוה"ד סי' ק"י ובמשנ"ב סי' תרצ"ה סק"ה) מ"מ נראה שכל זה בערי הפריות דסו"מ ט"ו הוא ג"כ קצת יום שמחה להם (במשנ"ב הרמ"א שם ס"ב) ולכן סמכו לאחר את הסעודה מפני הטרדה, אבל מוקפים דמוצאי פורים ידהו שהוא ט"ז באדר אין בו דיני שמחה כלל, אין לדמותן לפרוים לענין זה (הליכות שלמה' עמ' של"ה הערה 28).

רכט. גם האוכל סעודת שחרית יכוין לשם מצות סעודת פורים [אע"פ שעיקר סעודתו לאחר מנחה] (יסוד ושורש העבודה' שער י"ב פ"ו, וכ"מ בט"ז תרצ"ג סק"ב, ובמג"א תרצ"ה סק"ט^(רל), וכן נהג ה'קהילות יעקב' זצ"ל – 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' נ"ה) [ולדעת המג"א (שם) ו'ברכי יוסף' (שם ס"ק א' ה"ד בשעת שם) וסייעת' דאין חיוב לאכול פת בסעודת פורים, ומצי למיפטר נפשי' בשאר מיני מטעמים, לפי"ז יכול לכוין בכל המטעמים שאוכל במשך כל יום זה לקיים בהם מצות סעודת פורים].

רל. כשחל פורים בערב שבת, יעשה לכתחילה הסעודה בשחרית משום כבוד השבת (רמ"א תרצ"ה ב'). ואם משכה סעודתו עד הלילה, חייב להזכיר 'רצה' ולא 'על הנסים' אפי' כשלא התפלל עדיין מעריב (רלא)^(רלא) (הגר"ש ואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' ע' ר"ט).

מדיני הסעודה

רלא. בסעודת פורים ידקדק האדם שתהיה ביראה וקדושה בלי ביטול מצוה ובלי ביטול תפילה וקדושה בעשרה (יוסף אומץ' לרבי יוסף יוזפא ז"ל תת"ש), ו"יראה להיות זהיר בענין נטילת ידיים וברכת המוציא וברכת המזון, ויהיה שמחה של מצוה" (משנ"ב תרצ"ה סק"ד ע"פ אלי' זוטא שם סק"ה ומטה משה תתק"ב).

◊ כתב מהר"ח וויטאל זיע"א (שער רוח"ק ט: ז"ל "אמר לי מורי ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוח הקדש תלויה ע"י כוונת האדם וזחירות בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים ומתדבקים בהם באדם האוכל אותם, וע"י הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה וזחירותי מאוד בזה" עכ"ל. וכן כתב בשער המצוות (פרשת עקב) ז"ל "ודע כי צריך האדם לחזרה בתכלית בברכות הנהנין כי גוף האדם נהנה מהן ומתקדש בברכות אלו וכמו שנא' 'ותורתך בתוך מעי' וגורם שפע עליון באדם" (כף החיים קצ"א סק"ו).

רלב. יש להדליק נרות משום שמחה ויו"ט (אע"פ שעושיין הסעודה ביום) (קיצוש"ע קמ"ב ה', שע"ת תרצ"ה סק"א. וב'ערוך השלחן' שם ח' כתב "ומצוה להרכות בנרות לפנות ערב כדכתיב ליהודים היתה אורה [כפשוטו של מקרא]" (ויעו' בספר 'רוח חיים' להגר"ח פלאגי זצ"ל תרצ"ה א', ובספרו 'מועד לכל חי' ל"א מ"ה, דאף כשעושים סעודת פורים בבוקר בזמן דזרח השמש (ושרגא בטיהרא מאי מהניא) אפ"ה ידליק לפחות ב' נרות משום שמחה ויו"ט יעו"ש עוד בזה). רלג. אע"פ שבכל השנה העורך סעודה (אפי' סעודת מצוה) צריך לחסר מעט (שלא ליתן כל התבשילים הראויים לסעודה), ולהניח מקום פנוי מקערה וכו' זכר לחרבן הבית (כדעו' שו"ע תק"ס ב' ומשנ"ב שם), מ"מ בסעודת פורים אי"צ לעשות זאת (כיון דחייב לבסומי עד דלא ידע וכו') ('מור וקציעה' סו"ס תרצ"ה והו"ד ב'שערי תשובה' שם סק"א).

◊ כתב החיד"א זיע"א (בספרו 'נחל אשכול' אסתר פרק ט') ז"ל "כבר ידוע שנהגו בפורים כמעט ברוב העולם במגדנות מיני מתיקה. ויש טעם גדול לזה, דהדר קבלו' לתורה הקדושה, ונאמנים אמרים מתוקים מדבש. ובשבועות אוכלים חלב זכר לתורה. ופורים – דבש, שנמשלה התורה לחלב ודבש. גם דבש גימטרי' 'אשה' – לכבוד האשה רבה אסתר המלכה. גם 'מיני מתיקה' גימטרי' 'אסתר' עם ד' אותיות".

רלד. יש להזהר לאכול הסעודה בשמחה (דיעו' ב'ארחות חיים' לרבי אהרן מלוניל דין סעודת פורים, וב'כל בו' הל' פורים סי' מ"ה דהביא ד"ש מפרשים' דמימרא דרבא במגילה דהאוכל סעודת פורים בלילה לא יצא ידי חובתו, אין הכוונה על לילה ממש אלא "כעין לילה, כלומר כשאין אבוקה כנגדו דרך שמחה ויום טוב". ויעו' פרי חדש תרצ"ה דביאר דכוונת ה"ש מפרשים' הנ"ל דאפי' האוכל סעודת פורים ביום "אם אכלה בבית אפל בלא אבוקה כנגדו לא יצא ... אם עשאה כעין לילה לא יצא ידי"ח" והיינו משום דכשנהג כעין לילה חסר ב'שמחה'. ומלבד זאת מעיקרי מצוות היום הוא להיות בשמחה ובפרט בשעת קיום מצות הסעודה שהיא זכר לנס).

רלה. י"א דחיוב הוא לזמר שירים ולומר הודאות ותשבחות בתוך הסעודה להקב"ה על הנסים שעשה עמנו (יעו' שאילתות פ' ויקהל שאילתא ס"ז דכתב "דמחייבין דבית ישראל למיכל ומשתי בפוריא ואודיי ושבוחי קמי שמיא על כל ניסייא דעבר לן" וכע"ז בבה"ג הל' סעודת פורים זל"ש "ומחייבין למיכל ולמשתי בפוריא ואודיי על ניסא דעבר להו קב"ה לישראל". ועו' בהעמק שאלה שם סק"א וסק"ב דביאר (בפירושו השני) דכוונת השאילתות דעיקר חיוב הסעודה ותכליתה הוא בכדי לזמר שירים הודאות ותשבחות לד' בתוך האכילה על הנסים והנפלאות שעשה לנו - ויעו' עוד מש"כ עפ"י הו"ד להלן בדניי 'שיכור' בברכות ובברכהמ"ז בדין אימתי ראוי להשתכר).

◊ יזהר ללמוד על השולחן, ושהא שמחה של דברי תורה (יעו' יסוד ושורש העבודה פ"ז שעת המפיקוד, ומשנ"ב תרצ"ה סק"ט), – וראוי שיקרא בתוך הסעודה תשעה פסוקים מפרשת בשלח:

(ח) וַיְבֹא עֲמֹלֶק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים:

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר־לָנוּ אַנְשִׁים וַיָּצֵא הֶלֶם בְּעִמְלֶק מִחֹר אֶנְכִּי נִצֵּב עַל־רֹאשׁ הַתְּבִלָּה וּמִמָּה הָאֱלֹקִים בְּיָדִי:

(י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַרְלֹו מֹשֶׁה לְהֶלֶם בְּעִמְלֶק וּמֹשֶׁה אֶתְּרָן וְחֹזֵר עָלָיו רֹאשׁ הַתְּבִלָּה:

(יא) וַהֲיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדָו וְגִבְרִי יִשְׂרָאֵל וְכְאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדָו וְגִבְרִי עֲמֹלֶק:

(יב) וַיִּדְּי מֹשֶׁה בְּבָדִים וַיִּקְדָּרְאָן וַיִּשְׁמְצוּ תַּחְתָּיו וַיִּשָּׁב עָלֵיהֶם וְאֶתְּרָן וְחֹזֵר תָּמְכוּ בְּיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַהֲיָה יָדָיו אֲמוֹנָה עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ:

(יג) וַיִּחַלֵּץ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמֹלֶק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חֶרֶב:

(יד) וַיֹּאמֶר ד' אֶל־מֹשֶׁה כֹּתָב זֹאת וְזָכְרוּ בְּפֶפֶר וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחָה אֶמְחֶה אֶת־זִכְרֵךְ עֲמֹלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:

(טו) וַיִּכֶן מֹשֶׁה מִזֶּבֶחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ד' | נָסִי:

(טז) וַיֹּאמֶר כִּי־יִדְּי עַל־כֶּם יִהְיֶה מִלְחָמָה לְד' בְּעִמְלֶק מִדֶּרֶךְ:

(רכט) יעו' עוד במשנ"ב תרצ"ה סקט"ז גבי מי שנמשכה סעודתו עד הלילה דכתב דמהנכון שיברך ברכת המזון עם אמירת 'על הנסים' קודם שיתפלל מעריב כדי להוציא עצמו מפלוגתא, ואם רוצה למצוא תקנה שיתפללו קצת מהציבור בביהכ"נ כדרכו תמיד, אזי יברך ברכהמ"ז משהגיע הזמן בלילה ויאמר 'על הנסים' וילך לביהכ"נ להתפלל ואח"כ יכול לאכול ולשתות ולשמוח עוד דהא מצוה בשמחה בשני הימים.

(רל) דכתבו שם שבסעודה הראשונה שאוכל ביום קיים סעודת פורים, אע"פ שאוכל לאחר מנחה הסעודה העיקרית הנקראת 'סעודת פורים' (הו"ד במשנ"ב תרצ"ה סקט"ו).

(רלא) ובפרט אם התפלל קודם מעריב בודאי אין כדאי להזכיר אח"כ 'על הנסים' בברכהמ"ז.

ושלש פסוקים מפרשת כי תצא:

(יז) וְזָכַר אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה לָךְ עַמְלֶךְ בְּהַרְדּוֹ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם:

(יח) אֲשֶׁר קָרָד בְּהַרְדּוֹ וַיִּגְזַב בְּךָ פְּלִיחַנְחָשָׁלִים אַחֲרָיֶךָ וְאַתָּה עִיף וַיִּגַּע וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים:

(יט) וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ד' אֱלֹקֶיךָ לָךְ מִכָּל־אֵיכָיֶדֶד מִסְכִּיב בְּאַרְצֶיךָ אֲשֶׁר דִּלְגָלְקִיד נָתַן לָךְ נִחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת־זָכַר עַמְלֶךְ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח:

ואח"כ ילמוד באיזה לימוד שירצה (יבושה"ע י"ב ו). וי"א דילמוד משניות של מסכת שקלים שהוא מענינא דיומא, ואחר הסעודה לפני בחמ"ז ילמוד משניות של מס' מגילה וזהם ד' פרקים, ויכוין שהם כנגד ד' אותיות הוי"ה וד' אותיות אדנ"י (כף החיים תרצ"ה סקכ"ו וססקט"ז). והגרש"ז אויערבאך זצ"ל נהג בעת סעודת פורים להתחיל בלימוד הלכות הפסח עם כל המסובים והפליגו בשירה ובזמרה בהתעוררות (הליכות שלמה ע' של"ה הע' 28).

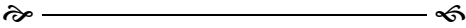
חייב איניש לבסומי בפוריא

רלו'. חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ^(רלב) (שו"ע תרצ"ה ב' ^(רלב)). וי"א דאי"צ להשתכר כ"כ אלא ישתה יותר מרגילותו וישן ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי ^(רמ"א שם) ^(רלה) (ושיעור של 'יותר מרגילותו' הוא יותר ממה שמורגל ביו"ט (פרי חדש שם) ^(רל"ט) וכן ראוי לעשות (פרמ"ג שם מ"ז סק"ב, הו"ד במשנ"ב שם סק"ה) ^(רל"ט). והשינה צריכה להיות דוקא ביום (פורים המשולש' להגר"ש דבליצקי זצ"ל, וכן מצדד הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'אגרת הפורים' עמ' מ"א בהערה) וצריך להרדם דוקא מתוך שתיית היין (מקראי קדש' פורים סי' מ"ו ^(רלח)). ויעוי' הערה ^(רלט). ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין ליבו לשמים ^(רמ"א שם). ולדעת כמה פוסקים כל דין "חייב איניש לבסומי עד דלא ידע" וכו' הוא למצוה בעלמא ולא לעכב (כ"ה בהגהות מימוניות פ"ב דמגילה הט"ו בשם הראב"ה, וכ"ה בשו"ת מהרי"ל סימן נ"ו. והו"ד בדרכי משה תרצ"ה א', ובאליה רבא שם סק"א. ובביאה"ל שם).

רלז'. נשים אע"פ שחייבות בסעודת פורים שגם הם היו באותו הנס מ"מ פטורות מדין 'חייב איניש לבסומי' וכו' (דיעוי' כתובות סה. דחז"ל הקפידו מליתן יין לאשה מטעמי התגברות היצר, ובמאירי שם כתב "שאין ריבוי שתיית יין יפה לנשים") (שבט הלוי' ח"י סי' י"ח אות ב', ויעוי' עוד שעה"צ קצ"ט אות ו' שחז"ל לא חייבו נשים בזימון משום דמצוה מן המוכרח לברך על הכוס ובאשה גנאי הדבר. וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'שומע ומוסיף' פורים התשע"ח עמ' קפ"ו ^(רמ), וכ"ה בשו"ת 'רבבות אפרים' ח"א סי' תנ"ח, ובי'מועדים וזמנים' ח"ב סי' ק"צ ונטעי גבריאל, עמ' ת"ה ^(רמ"א)). ויש הסובר דגם הנשים ישתו קצת יין לשמחת פורים (כן אמר הקה"י זצ"ל לנכדויתו - 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' נ"ח וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל — 'חזון עובדיה' עמ' קע"ח. ויעוי' עוד מחזור ויטרי סי' תס"ה עמ' 583 (מעריב לפורים) ז"ל בפיוט שם "ליל שיכורים הוא זה הלילה, לשמוח ביין הטוב ולגילה ... כליל הזה ישכרו כל היצורים ... פורים יין אשר הוקם לשמוח פני אישים, יבוא ויגל פני אנשים ונשים" עכ"ל, ויתכן לפרש דכוונתו על 'שתייה מועטת' ויל"ע).

רלח. אין חייבים לחנך הקטנים במצות שתיית יין (נטעי גבריאל' שם ^(רמב)).

רלט. יעוי' לעיל דין רי"ח דיש לקיים את מצות שתיית היין דוקא בתוך הסעודה ^(רמג).

(רלב) בר"ן מגילה ז: (ג: מדפי הרי"ף) כתב, ז"ל "מחייב איניש לבסומי וכו' דאמרינן בגמ' חייב למימר ברוך מרדכי, ארור המן, וגם ברוכה אסתר, ארורה זרש, וחרבונה זכור לטוב, ומחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר". עכ"ל. - ומבואר מדבריו דסבר ד"עד דלא ידע" לא קאי רק על "ארור המן וברוך מרדכי" אלא על כל הנזכרים לעיל. ולפי"ז שפיר דהנה גם אם משתכר הרבה, קשה מאוד להגיע למצב שלא ידע בין 'ארור המן' ל'ברוך מרדכי' אלא א"כ מגיע ממש לשכרות של לוט. - אכן לפ"ד הר"ן אלו סגי במה שטועה באחד מכל הד' הנ"ל, ולזה נקל מאוד להגיע (שו"ת 'התעוררות תשובה' ח"ג סי' תצ"א).

(רלג) ברי"ף (ג: מדפיו) וברא"ש (פ"א ח) ובטור הביאו דינא דרבא דחייב איניש וכו' כפשוטו, וכ"ה ברוקח (סי' רל"ז), הראב"ן, ספר המנהיג (הל' מגילה), פסקי ריא"ז ופסקי הרי"ד ובספר 'האורה' לרש"י (סי' טו) ובאבודרהם בשם יש מפרשים' וכ"פ השו"ע דחיוב הוא לשנות יין ולהשתכר כ"כ עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. - ובסידור יעב"ץ (שער הדגים) כתב "חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, שמעתי מאמ"ה ז"ל (והחכם צבי) שהוא היה נוהג בבחרותו לקיים מצוה זו כמאמרה שאין הדבר יוצא מידי פשוטו, בענין המעשה וצפון בו סוד גנוז ליודחני" (וסיים שם "אך החלוש שמזיק לו בשכרות פשיטא שאינו מחוייב בכך, גם לא המשתטה בינו ואין בו מדעת קונו"). עכ"ל. והו"ד בשערי תשובה תרצ"ה סק"ב בקיצור. ויעוי' עוד שדי חמד (ח"א מערכה ח' כלל צ"ב עמ' 384) שהביא "שבסידור תפילה דרך החיים ונהורא השלם כתב בענין פורים שקבלה מקדמונים שכ"מ שנזכר בגמרא 'חייב' צריך להמית עצמו ע"ז ומטו ב"ו גם בשם הגר"א ז"ל שהיה משתכר בפורים כפשוטו עד לסכנה כי מחייב איניש לבסומי בפורי', וחייב' כמו מתחייב בנפשו", עכ"ל. ובספר "סגולת ישראל" (מערכת פ' אות ד') הביא דמקובל מהגה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זצ"ל (שהיה רבו של המלכ"ם בתורת הסוד) **שהמשתכר בפורים הרי זה כאילו התענה משבת לשבת, והשותה בפורים הוא סגולה להמתקת הדינים ונקרעים כל המסכים המבדילים והוא בדוק ומנוסה**, ע"כ. ובמחזור ויטרי (מהדורת תרפ"ג, ח"ב עמ' 583) כתב "פורים ישכרו ביין לבן וירצה כמנחה וקכרבן".

(רלה) בטעם הד' דנשתנה שמחת פורים מכל שאר השמחות דלא מועדים דלא מצינו בשום שמחה דין שיתחייב לבסומי בשתיית יין עד דלא ידע וכו', ביאר הגר"י זצ"ל, דבכל המועדות עיקר מצות שמחה אינו אלא לשמוח בד' ובשר ויין הוא רק סיבה לעורר השמחה, וכמבואר ברמב"ם יו"ט ו' - כ'. משא"כ בפורים כיון דכתיב 'משתה ושמחה', נמצא שהמשתה עצמה היא היא גוף המצוה בלי שום תכליתים של שמחה, על כן תקנו דין שחייב לבסומי (עמק ברכה' להגרא' פומרנצ'יק זצ"ל עמ' קכ"ו) (ושם בשולי הגליון העירו דאע"פ שבמאירי מגילה ז: כתב שנצטוו ב"שמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת ד' ית' והודאה על הנסים שעשה לנו" - זהו משום דהמאירי ס"ל דנחזו ד' רבא שאמר חייב איניש לבסומי וכו' וכל ד' הגר"י זצ"ל הנ"ל רק לבאר האי דינא דחייב איניש וכו' לסוברים אותו. עכ"ד).

(רלה) בר"ן מגילה ג: מדפי הרי"ף ד"ה 'גמרא' הביא בשם רבינו אפרים שכתב דמהא דרבה שחטיה לר"ז, ש"מ דמסקנת הגמ' למידחיה מימרא דרבא **ושאין לעשות כן**, והו"ד בב"י תרצ"ה. וכן משמע בט"ז (שם סק"ב) בדעת הרמ"א. ולשיטה זו לא רק דאי"צ להשתכר כ"כ, אלא אפי' אם רוצה לעשות כן אין לעשות (ולפי"ז משכ"ב הרמ"א 'אין צריך' ולא 'אין להשתכר' ל"ל דהוא משום דקאי כלפי ד' השו"ע דחייב להשתכר, דעל כן כתב 'אין צריך' ולעולם ס"ל דאין לעשות כן). ויעוי' להלן עוד דבכמה ראשונים אף שפסקו להלכה דינא דרבא מ"מ ס"ל דאי"ז כפשוטו, וכתבו דאיסור גמור הוא להשתכר. יעוי"ש).

(רלו) ובשבט הלוי (ח"י סי' ק"ז אות ב') כתב דהשיעור של 'יותר מרגילות' הוא כל שעושה עליו רושם של התרוממות שמחה כדרך יין.

(רלז) ויעוי' עוד ב'מחזיק ברכה' להחיד"א זיע"א תרצ"ה סק"ג דהביא שכתב הרמ"ע בספר אלפסי זוטא כ"ה ד"עד דלא ידע וכו', פירוש: לא יבחין באזניו אם אומרים זה או זה שהם מילות קרובות במבטא להמון חוגג, אלמא בסום כל דהו סגי" עכ"ל.

(רלה) דס"ל דזהו כוונת הרמ"א, והוסיף דכ"ה ג"כ ל' הרמב"ם מגילה ב' ט"ו שכתב "ושותה יין עד שישתכר **וירדם בשכרותו**" (מקראי קדש שם). - וכן ב'ארחות רבינו' ח"ג עמ' נ"ז הביא דהקה"י זצ"ל אמר "זה ברור לכולם שלא יוצא בסתם שינה אלא צריך להיות שינה מתוך סעודת פורים או מתוך שתייה כדאיתא ברמ"א תרצ"ה ב". ויעוי' עוד הערה להלן בסמוך.

(רלט) בספר 'איש על העדה' (עמ' רפ"ה) הביא שהגר"ש אלישיב זצ"ל היה נוהג לישן בפורים באמצע היום על אף שלא היה שותה קודם לכן שום יין כלל, ומביא מבני המשפחה המספרים שהגר"ש זצ"ל אמר להם שהולך לישן כדי לקיים 'עד דלא ידע'. וכ"ה בספר 'ביקשו מפיה' (הל' פורים ח"ב ע' תרל"ט) בשם הגר"ש זצ"ל דיוצאים ידי חובת 'עד דלא ידע' בשינה לחוד אף אם לא שתה מקודם. ויל"ע דברמב"ם (מגילה ב' - ט"ו) כתב "ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו" וכמו"כ ברמ"א הנ"ל כתב "ישתה יין יותר מרגילותו וישן וכו'" דביענין שהשינה תהא מכח שתיית היין. וצ"ע.

(רמ) וכתב שם לחדש שיוצאות יד"ח דין זה במה שישנות בבוקר לאחר עמוד השחר. עכ"ד. וכע"ז כתב בשו"ת 'רבבות אפרים' ח"א סי' תנ"ח בתו"ד שיכולות לקיים מצוה זו בשינה. ויעוי' בהערה לעיל בסמוך.

(רמב) ויש לדייק זאת מל' חז"ל "חייב איניש" לבסומי בפוריא - "איניש" דייקא, ולא אשה (שו"ת מקדש ישראל סי' של"ד).

(רמב) ויעוי' ש דהביא ד' הגר"א זיע"א מגילת אסתר (ט' - כ"ה) על הפסוק במגילה 'וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם' ופי' הגר"א שם: ש'מי הפורים' היינו המשתה ושמחה - לא יעברו מתוך היהודים שהם הגדולים, וזכרם' היינו קריאת המגילה - לא יסוף מזרעם, דאפילו קטנים חייבים בקריאת המגילה. עכ"ד. ולכאז' ד' תמוהים דאם איירי בקטנים שהגיעו לחינוך הרי חייבים בכל המצוות אף במשתה ושמחה, ואם איירי בשלא הגיעו לחינוך איז אין גם חיוב קריאת המגילה. וביאר ב'נטעי גבריאל' שם דכוונת הגר"א שקטנים פטורים ממשחה של יין (ולפי"ז לא נפטרו קטנים אלא ממשיית יין ומ"מ צריך לחנכם בסעודת פורים. אמנם יעוי' 'מועדים וזמנים' ח"ב סי' ק"צ עמ' קפ"ד בהערה דכתב: דהגר"א איירי בקטנים שהגיעו לגיל חינוך דכוונתו דפטור לחנכם במצות סעודת פורים, דווקא במקום שיש מעשה מצוה כק"ש, תפילין ציצית שופר וצמח מחוייב האב לחנך בנו, משא"כ במצוה שיהיו דיוצאים ידי חובת לבבו ע"י משחה ושומחה לא שייך חינוך דקטן, שהרי הקטן לא מרגיש שמחה כמצוה שהכל אצלו כשותק ותינתעוץ ולא שייך לחנכו במצוה זו וע"כ קטן פטור ממצות משחה ושומחה יעוי"ש מש"כ בזה).

◊ בדין אדם (קנ"ה ל') כתב: "חידוע בעצמו [שאם ישתכר או ישתה יותר מהרגל] שיזלזל אז במצוה מן המצוות, בנטילת ידים וברכה ובהמ"ז, או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהג קלות ראש, מוטב שלא ישתכר, וכל מעשיו יהיו לשם שמים" עכ"ל (והר"ד בביתא"ל תרצ"ה ד"ה עד דלא ידע).

◊ כתב האבודרהם "ואם תאמר האיך חייבו חכמים להשתכר בפורים, והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול השכרות כמו נח ולוט. ויש לומר מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש היו ע"י משתה [יין], כי בתחילה נטרדה ושתי מן המלכות ע"י משתה היין... ובאה אסתר תחתיה ע"י משתה... וכן ענין המן ומפלתו ע"י משתה היין היה ולכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין" עכ"ל. (וכלשון זה הועתק באל"י רבא תרצ"ה סק"א ומשם בביתא"ל רס"י תרצ"ה). ויש לזכור לבוין בשתיית היין משום זה.

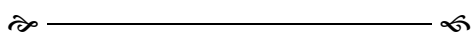
רמ. מצוה 'לבסומי' דוקא ע"י יין ולא ע"י שאר משקין המשכרים (כ"מ ברש"י מגילה ז': ד"ה לאבסומי, וכ"מ ברמב"ם מגילה ב' ט"ו, וברוקח סי' רל"ז אות י"א, וכ"ה באבודרהם דיני פורים, ויעו"ש טעם הד', הו"ד לעיל בסמוך, וכן הוכיח בגליוני הש"ס) (להג"ר יוסף ענגיל זצ"ל מגילה ז') מהרד"ב ח"א סי' תס"ב (רמ"י). וכ"ה בקיצור שו"ע קמ"ב ו'. וכע"ז בחיי אדם קנ"ה ל', ויעו"ש עוד שו"ע תרצ"ו ז'). וי"א ד"ן לאו דוקא, ואפשר לקיים 'לבסומי' בשאר משקים המשכרים (יעו"ש גליוני הש"ס שם דכ' לתמוה מנ"ל לרש"י הנ"ל דהחייב דוקא ביין, יעו"ש). וכ"מ ב'ערוך השלחן' תרצ"ה סוף דין ה', וכ"ד ה'קהילות יעקב' זצ"ל – 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' נ"ו והגר"מ פינשטיין זצ"ל 'שמועות משה' עמ' תפ"ח מ'מועדי ישורון' פרק 2 הערה 65 וכ"כ בשו"ת 'להורות נתן' ח"ט סי' כ"ב דמש"כ רש"י שם להשתכר ביין ה"ה בשכר ויין שרף דמשכר (רמ"י), וכ"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל דאע"פ שמצוה מן המובחר ביין כיון שהנס היה ע"י יין, מ"מ אי"ז מעכב בעיקר המצוה, ומקיים המצוה גם בשאר משקין המשכרים – 'שלמי תודה' להגר"צ פלמן זצ"ל פורים עמ' שכ"ו), וי"א דאף לדעה זו מ"מ צריך לשתות מעט יין משום 'משתה' שזה דרכו ביין ('קהילות יעקב' שם).

רמא. השתיה אינה צריכה להיות בתוך כדי אכילת פרס, דהעיקר הוא שישמח ע"י שתית היין (הגר"ש ואזנר זצ"ל - שבט הלוי ח"י סי' ק"ז ב' - ספר 'מבית לוי' ע' ר"ה).

רמב. י"א ד'חייב לבסומי' אין פירושו שחייב להשתכר ואין כוונת חז"ל שאינו יוצא ידי המצוה אם לא נעשה שכור מהיין, אלא עיקר המצוה היא רק לשתות יין ולהתבסס, אלא שאינו נפטר אם כבר שתה והתבסס ומחוייב לחזור ולשתות עוד כל יום הפורים, ונפטר ממצוה זו רק כשישתכר ולא ידע בין ארור המן וכו' שאז נפטר מהמצוה כמו שיכור ושוטה שפטור ממצוות, (ונמצא ששיעור 'עד דלא ידע' אינו שיעור בקיום המצוה אלא הוא שיעור לענין לפטור מהמצוה) ('עמק ברכה' להגר"א פומרנצ'יק זצ"ל עמ' קכ"ו בשם הגר"י סלנטר זע"א (רמ"י). וב"ד אפרים' (תרצ"ה על ה"ט"ז סק"א) כתב "ולי הצעיר נתפרש בחזיון לילה, שהכוונה היא שעיקר החיוב של המשתה הוא שיהיה שרוי בשמחה כדכתיב ויין ישמח לבב אנוש ומחמת שיהיה שרוי בשמחה יהיה חדות ד', מעוזו, ויתן תודות והלל לד' על הנס מתוך הרחבת הלב... ולכן אין לו להשתכר יותר מדי שיתבלבל דעתו ולא יכיר בתוקף הנס כלל, וזה שאמרו חייב אדם לבסומי בפוריא עד שלא ידע וכו', אך 'עד' הוא ולא עד בכלל ור"ל שגדול חיוב השתיה בזה לבסומי עד גבול דלא ידע וכו' שמן הגבול הזה והלאה הוא ביטול כוונת חיוב שחייבו חכמים לבסומי כדי שיתן הלל והודאה, שכיון שיתבלבל דעתו כ"כ דלא ידע בין ארור המן וכו' פשיטא שאין בו דעת ותבונה לשבח ולפאר על תוקף הנס, ואתבונן אליו בבוקר וראיתי כי נכון הוא" עכ"ל (וכע"ז ב'קרבן נתנאל' מגילה פ"א אות י' יעו"ש).

◊ ב'כל בו' (הל' פורים סי' מ"ה) כתב "וחייב אדם לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים ולכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט כדי שירבה לשמחה ולשמח האביונים וינחם אותם וידבר על ליבם וזו היא השמחה השלימה" עכ"ל. וכע"ז כתב בספר 'המאורות' זל"ש "השכרות הוא איסור גמור ואין לך עבירה גדולה ממנו... ואי"ז השמחה הכתובה במקרא, כי זה הוא נקרא שחוק והיתול וקלות ראש, והשמחה היא לשמחה בד' יתברך שגאלנו וקרבנו לעבודתו להיות לו לעם סגולה ולשמח העניים והאביונים ודווי הלב, ולדבר על ליבן דברי תנחומין ושמחה ומשלוח מנות ומתנות" עכ"ל. (ויעו"ש עוד בארחות חיים (הלכות פורים) ובאבודרהם ובמאירי וב'אהל מועד' (שער מועד קטן רך ב'), ובספר המנהגות לרבינו אשר מלונל, ובאגודה ובתניא רבתי (ס' מ"א) דהביאו לפרש מימרא דרבא דחייב איניש וכו' כל אחד בדרכו הוא דלא כפשוטה יעו"ש, ועכ"פ העולה מדבריהם לדעתם החיוב הוא לשתות יין יותר מלימודו ואינו מחייב בשתיה עד כדי שכרות מוחלטת של 'לא ידע בין ברוך' וכו').

◊ "אותם המשתכרים יהיו כל כוונתם לשם שמים כדי לזכור הנס שבא במשתה היין, ולא כאותם המשתכרים כדי למלאות גרונם, כאשר ראיתי רבים בני אדם אשר המה ביין שגו פקו פלילים, ומרבים בימי הפורים האלה לעשות שחוק וקלות ראש, ואינם חוששים להתפלל בימים אלה, ואדרבה מרימים קולות בשעת התפילה לקריאת מגילה ומערבבים החזן עד כי קולו לא ישמע. גם באכלם לבם ועיניהם שם על מעדניהם, ולא נשאו את ראשם לא הביטו העולם העליון אשר ד' אלקי ישראל בא בו. ולא יחושו לא על נטילת ידים ולא על ברכת המוציא, ולא על ברכת המזון. עד כי נדמה לרוב המון שבשני הימים האלה הותר כל אדם לפרוק עול תורה מעליו ומצוות, וכל המרבה להיות משוגע הרי זה משובח. וכל זה הוא בלי ספק רע ומר והוא עון פלילי, כי לא הותר לנו רק שמחה לא שחוק וקלות ראש. וכל המבטל תפילה ואינו שומע מקרא מגילה מלה במלה, הרי זה חוטא ומתחייב בנפשו, ואי אפשר לכל אשר בשם ישראל יכונה לפרוק מעליו עול מלכות שמים אפילו שעה אחת. ולא מצינו לראשונים שהיו מתעסקים בקלות ראש בפורים ח", אבל בדברי מצוה היו מתעסקין, כמו שאמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין (יב ב) מכדי מפוריא לפסחא תלתין יומין, ובפורים דרשינן בהלכות הפסח כו', הרי שביום הפורים היו דורשין בהלכות פסח" (מטה משה תתרי"ב). יש לזכור דברי השו"ע (תק"ם ה') אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה ונשמחה יתירה משכחת את המצוות (-משנ"ב שם).

(רמג) ויל"ע לדעת הראב"ה והגאונים (הר"ד לעיל הערה קמ"ה) אם אפשר לקיים מצות שתיית היין בסעודה דלילה. וכמו"כ להני ראשונים דפליגי על הראב"ה וסייעתי יל"ע אם איכא מצוה בשתיית יין בלילה (אע"פ שוודאי דעיקר המצוה היא ביום). ויעו"ש מחזור ויטרי סי' תס"ה (מעריב לפורים) עמ' 583 דכ' בפיוט זל"ש "ליל שיכורים הוא זה הלילה" לשמוח ביין הטוב ולגילה ... בלילה הזה ישכרו כל היצורים להזכר חוק אשר נקבע בפורים" - ויתכן מכאן מקור למנהג חלק מבני הישיבות לשתות לשכרה גם בלילה.

(רמז) שם איירי גבי הנודר שלא ישתה יין, האם מותר ביין של מצוה כגון קידוש היום, ד' כוסות ופורים, וכתב שם הרדב"ז דצריך לבדוק אותו, דאם אמר אם הייתי זוכר יין של מצוה בשעת הנדר לא הייתי נודר, מותר לו לשתות כל יין יעו"ש. - ואי נימא דאפשר לקיים מצות היום אף בשאר משקה המשכר, אמאי מותר ביין, הא יכול לקיים המצוה אף בשאר משקין המשכרים. יעו"ש.

(רמז) ויעו"ש סוס"י ס"ו דהג"ר חיים קרציורט זצ"ל הביא ראייה מרש"י ב"מ סו: ד"ה לפכוחי דהביא שם רש"י קרא ד"וין ישמח" על שכרא יעו"ש.

(רמז) מאידך בספר 'החפץ חיים חיוו ופועלו' ח"ג עמ' תתקכ"ח הובא משמפרים על הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל שהתאמץ לקיים מצות חז"ל בפורים כפשוטה ושתה הרבה יותר מהרגיל, אך למרות התאמצותו לא נשתכר, וידע לשוחח עם תלמידיו בדברי תורה ולהבדיל בין נס גדולת מרדכי לבין נס מפלת המן. חייך הגאון ואמר: "אני מצדי התאמצתי לקיים דברי חז"ל, ואם למרות זאת הנני יודע להבדיל בין 'ארור המן' ל'ברוך מרדכי' הריני אנוס, ואונס רחמנא פטריה.

רמח. האוכל או שותה כשיעור המחייב ברהמ"ז או ברכה אחרונה והקיא אכילתו (או שתייתו) לא יברך עליהם ברהמ"ז או ברכה אחרונה (רי"ט) (שערי תשובה ריש סי' ר"ח וכף החיים קפ"ד ל"ד), וכמו"כ אם נסתפק אם נשאר במעיו כזית או כביצה או לא נשאר כלום, אין לברך ברכה אחרונה (כף החיים שם, והביא שם דכ"ה ב"בן איש חי" פרשת חוקת אות י"ג), ואם אפשר, יאכל עוד כשיעור המחייב ברכה אחרונה, ויברך (כף החיים שם - וכ"ה בפרמ"ג ב"פתיחה כוללת" ריש הל' ברכות גבי ספק בירך ברהמ"ז), ואם לא אפשר, נכון שישמע הברכה מאחרים (יעו"ט משנ"ב קס"ז ס"ק מ"ט, וכ"ה בכף החיים שם), או יברך בלבו (כף החיים שם וכ"ה בפמ"ג ב"פתיחה כוללת" שם גבי ספק אם בירך ברהמ"ז). רמז. מותר לברך ולומר דברים שבקדושה ליד הקאה ואי"צ להרחיק ממנה כלל (משנ"ב סי' ע"ו סק"כ וחיודשי רעק"א בשם הגזירות שמשון). אכן אם היא מדיפה ריח רע יל"ע דיתכן דדינה כ'צואה' ויש להרחיק מלפניה כמלוא עיניו (יעו"ט משנ"ב סי' ע"ט סקכ"ט).

הישן באמצע הסעודה

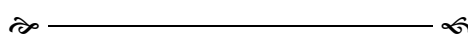
רמז. הישן באמצע הסעודה שינת עראי אפילו לערך שעה, אם רוצה להמשיך לאכול או לשתות צריך לחזור וליטול ידי ובלא ברכה, ויכול להמשיך לאכול בלא ברכה. אכן אם ישן על מיטתו שינת קבע הוי הפסק [דהוי סילוק והיסח הדעת], ועל כן אם רוצה להמשיך באכילתו הוי כאכילה חדשה וצריך לברך [על נטילת ידי ו] על כל מה שיאכל (שו"ע סי' קע"ח ז' ומשנ"ב שם סקמ"ח יעו"ט משנ"ב ק"ע סק"ז ויעו"ט הערה (רי"ט)).

- ◊ "ואחר גמר הסעודה עם אנשי ביתו ומשפחתו כנהוג ולימודו על השולחן, יברך ברכת המזון בכוונה עצומה" (יסוד ושורש העבודה שער י"ב פ"ז).
- ◊ "כל כמה שמברך בעין טובה ושמחה יתירה כך נותנין לו מזונותיו בשמחה ובעין טובה" (כף החיים קפ"ז ל"א בשם שע"ה"מ). וכתב החינוך (פ' עקב) "כך מקובלני מרבתי י"א שכל החזיר בברכת המזון, מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו".
- ◊ "כל מי שמברך ברכת המזון בראוי, בשמחה, בכוונת הלב - כשעולה מהעולם הזה, מקום נתקן לו בתוך סודות עליונים בהיכלות הקדושים" (תרנ"ג וזוהר פרשת ויקהל דף ר"ח ע"ב, הובא ב'קב הישר' פרק פ"ז מהדורת תשנ"ט הוצאת הרב שיינברגר שליט"א וברשותו).
- ◊ כתב הקב הישר (פרק פ"ז) "כל מי שמברך [בברכת המזון] בכוונה יזכה לשמוע ברכת המזון לעתיד לבוא מפי דוד המלך ע"ה כשיעשה הקב"ה אריסטון (סעודה) לצדיקים לעתיד לבוא" (הו"ד ב'כף החיים' קפ"ז ל"א).
- ◊ כתב הב"ח (סי' קפ"ה) "למה אין 'ף' בברכת המזון - לפי שכל מי שמברך ברכת המזון בכוונה אין שולט בו לא אף ולא שצף ולא קצף" עכ"ל.
- ◊ כתב האשכול: "מאן דמברך ברכה צריך לברך מלוא פומיה ולא לגמגם" (הו"ד במשנ"ב סי' קע"ב סק"ז).
- ◊ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מעולם לא חזר שנית על פסוקים ותפילות שהוציא מפיו, שכן היה הוגה תפילותיו בשפה ברורה ובנעימה כמונה מעות זהב אחת לאחת, לבד מפעם אחת - היה זה כשהגרש"ז זצ"ל ברך ברכת המזון, אחר פסקת 'נודה לך', קודם שהתחיל 'ועל הכל' לפתע קולו הברור חוזר שוב 'נודה לך' ... והפעם ביתר שאת ... וכשתמה על כך אחד מבניו הגאונים שליט"א, ענהו הגרש"ז: איני יודע כיצד אך בשעת אמירת 'נודה לך' 'האב איך זאך פארטראכט' - 'לבי לא היה עם פי' ... ה'נודה לך' היה חסר כוונה, ומכיון ש'נודה לך' ענין 'הודאה' הוא, ו'הודאה' ללא כוונת הלב אטו 'הודאה' תקרא? לכן חזרתי שנית ביתר עוז ('המאור הגדול' - תולדות הגרש"ז זצ"ל להגר"מ שטרן שליט"א עמ' ק"ב).
- רמח. נוהגים לומר בסעודת פורים "מגדיל" כמו בכל יום חול (יעו"ט משנ"ב קפ"ט סק"ה) (רי"ט).
- רמז. הנרדם בברכת המזון, וכשהתעורר אינו יודע באיזו ברכה אוזח, חוזר לתחילת ברכת המזון. ואם יודע על חלק מהברכות שבודאי אמרם, חוזר לברך רק מהמקום שבו מסתפק אם אמרו (ביאה"ל קפ"ח ו' ד"ה לחזור בשם הברכ"י). ואם נרדם כשיעור שיכל לגמור כל ברהמ"ז, י"א דבכל מקרה חוזר לראש ברהמ"ז (דבהפסק מחמת 'אונס' כשיעור כדי לגמור את כולה חוזר לראש כדיעו"ט רמ"א סי' ס"ה א' ומשנ"ב שם סק"ב ומשנ"ב ק"ד סקט"ז) (והירדמות' חשיבא כאונס מגופו דחוזר לראש - הגר"ש ואזנר זצ"ל 'שבט הלוי' ח"י סי' ע"ט אות ב').

דין שיכור בתפילה

- רנ. השותה יין [וה"ה שאר משקין המשכרים] יותר מרביעית אל יתפלל עד שיסיר יינו (רי"ט), ובדיעבד אם התפלל, אם יכול לדבר לפני המלך - תפילתו תפילה. ואם לאו - תפילתו תועבה והוי כאילו עובר עכו"ם, וכשיסיר יינו מעליו צריך לחזור ולהתפלל. ואם עבר זמן התפילה משלים אותה בתפילה שאחריה, ואם אינו מתפלל בשעת שכרות ניצול מכל צרה (שו"ע צ"ט א' ומשנ"ב שם סק"א ב' ה', ושו"ע סי' ק"ח א' ומשנ"ב שם סק"ב ב' ושו"ע שם ח'), ויעו"ט הערה (ר"ט).
- רנא. אם לא התפלל מנחה ושותה יין, ויודע שישתכר ולא יספיק לפוג יינו עד סוף זמן התפילה, ונשתכר, "מזיד" מקרי - ואין לו תשלומין, אכן אם כשהתחיל לשתות (אפי' אחר שהגיע זמן תפילת המנחה) סבר שיספיק לפוג יינו לפני סוף זמן התפילה, ויספיק להתפלל, ואח"כ נמשך לבו למשתה, - "שווג" מקרי, ויש לו תשלומין (משנ"ב סי' צ"ט סק"ו).
- רנב. מי ששתה יין יותר מרביעית, והוא במצב שיכול לדבר לפני המלך, ורואה שאם ימתין עד שיפוג יינו יעבור זמן תפילה, מותר לו להתפלל מיד (כ"מ במשנ"ב סי' צ"ט סק"ג ו'ס"ק י"ז) [אכן אם אינו יכול לדבר לפני המלך אסור לו להתפלל אפי' אם יעבור זמן תפילה, ויתפלל תשלומין בתפילה שאחריה כמבואר בשו"ע צ"ט א'].

- (רנו) משום דלא גרע מנתעכל האוכל שבמעיו דאינו מברך ברכה אחרונה.
- (רנז) ובגדר שינת קבע, ביאר הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (אהל ברוך - הו"ד ב"חזאת הברכה" ה'תשס"ט ע' 190) שהדבר תלוי בדעתו ובכוונתו, דאם דעתו לישון שינת קבע לזמן חשוב יותר מחצי שעה, נחשב הדבר לשינת קבע אפי' אם לא ישן על מיטתו. ובאננס בשינה כגון שהתנמנם בלא כוונה מיושב על אצילי ידיו, או שהלך למיטתו והתכוון לישון שינת עראי לזמן קצר, נחשב הדבר לעראי (וכע"ז בנשמת אדם כלל מ"ד א').
- (רנח) אכן בכף החיים קפ"ט י"א הביא מה'בן איש חי' פ' חוקת אות י"ט דבסעודת פורים יאמר "מגדול ישועות מלכו" וכו' בשביל אותה הארה המתגלית ביום זה.
- (רנט) ואם שתה רק רביעית יין (ולא וותר), אם שתאו בבת אחת אסור להתפלל (ואם התפלל יצא יד"ח בדיעבד), אכן אם שתה זאת בב' פעמים, או מזוג במעט מים מותר להתפלל לכתחילה (וכל זה אם יכול לדבר לפני המלך). ובשותה יותר מרביעית יין בכל גוונא אסור (שו"ע שם ומשנ"ב שם סק"ב).
- (רס) אמנם יעו"ט משנ"ב שם סק"ז דכתב שביו"ט יכול להתפלל מנחה אפילו שתה קצת, והביא ליש"ש (ביצה פ"ב אות ה', ויעו"ט שכתב דמות אף לכתחילה לעשות כן כל שיכול לעמוד לפני המלך, יעו"ט טעמו. ויל"ע אם כונת המשנ"ב ג"כ להתיר אף לכתחילה או רק באופן שאם ימתין יפסיד זמן תפילה). ויעו"ט במגן גיבורים (אלף המגן סק"ח) דכתב שפורים דינו כיו"ט לענין זה.

דין שיכור בקריאת שמע וברכותיה

רנג. קריאת שמע וברכותיה דינם כדין תפילה, דאם שותה יותר מרביעית אסור לו לכתחילה לקרוא קריאת שמע וברכותיה (ובשבת רביעית דינו כמוכא בהע' רנט) (רמ"א צ"ט א' ומשנ"ב ס"ק ז'), ויש מקילין בזה (רס"א), ולכתחילה יזהר שלא לבוא לידי כך. - אכן אם רואה שאם ימתין עד שיפוג יינו יעבור זמן קריאת שמע, יקרא קריאת שמע (בלא ברכותיה) (רס"ב) (משנ"ב צ"ט ס"ק ח'), אפילו אם שותה הרבה באופן שאינו יכול לדבר לפני המלך (ובלבד שלא הגיע לשכרות של לוט) (רס"ב), ואם יפוג יינו לפני שיעבור זמן קריאת שמע, יחזור ויקרא פרשיות ק"ש (משנ"ב שם).

השתכר ולא התפלל ערבית עד עלות השחר

רנד. המשתכר ומחמת שכרותו לא התפלל מעריב, וכשפג יינו כבר עלה עמוד השחר ועדיין לא הנץ החמה, אומר קריאת שמע של ערבית עם ברכותיה (רס"ד) מלבד ברכת 'השכיבנו' שאינו אומרה (ובאותו יום אינו יכול לקרוא ק"ש של שחרית לפני נץ החמה) (רס"ה), אמנם אינו יכול להתפלל שמו"ע בזמן זה (רס"ו), אלא יתפלל שמו"ע של שחרית פעמיים (הראשון שחרית והשני תשלומן על שמו"ע דערבית) כדין תפילת תשלומין (שו"ע רל"ה ד' ומשנ"ב שם וש"ע סי' נ"ח ה' וסי' צ"ט א' וסי' ק"ח א' ח' ומשנ"ב שם ס"ק ב').

רנה. הדין הנ"ל דיכול לקרוא ק"ש וברכותיה (מלבד ברכת השכיבנו) ולצאת בהם יד"ח עד הנץ החמה, היינו דוקא שמתאחר כ"כ מחמת אונס, ואפי' אם נשתכר לאחר צאה"כ שכבר הגיע זמן ק"ש דערבית הרי זה בכלל 'אונס' שנאמר בו ההלכה הנ"ל. אמנם אם השתכר זמן מועט קודם עלות השחר שא"א בזמן מועט זה להפגיג יינו לא הוי בכלל 'אונס' ואינו יכול לקרוא ק"ש דערבית וברכותיה לאחר 'עלות השחר' ולצאת בהם יד"ח [ויכול לקרוא בזמן זה ק"ש בלא ברכותיה כקורא בתורה], ואין לתפילתו תשלומין (משנ"ב סי' רל"ה ס"ק ל', ל"א ושעה"צ אות ל"ז ומשנ"ב סי' צ"ט ס"ק ו').

שתה יין בתוך הסעודה

רנו. יין ששותים בתוך הסעודה אינו משכר, ומותר להתפלל לאחר שתייתו (גם כששותה יותר מרביעית), ומ"מ צריך להכיר בעצמו שהיין לא השפיע על צלילות דעתו (יעו"י שו"ע סי' צ"ט ג' - ומשנ"ב שם ס"ק ב').

שיכור בברכות ובברהמ"ז

רנז. שיכור ששתה יותר מרביעית יין ויכול לדבר לפני המלך, יכול לברך ברכות לכתחילה (מלבד ברכות ק"ש כדנבאר בהנ"ל) ואפי' ברכת המזון (רמ"א צ"ט א', ומשנ"ב ס"ק ט' וש"ע קפ"ה ד' ומשנ"ב שם ס"ק ו'). ואם הוא במצב שאינו יכול לדבר לפני המלך (ועדיין לא הגיע לשכרותו של לוט - שמאבד שפיות דעתו) יש להחמיר לכתחילה שלא לברך שום ברכה (וכגון ברכות הנהנין - שלא יאכל שום דבר המחייבו בברכה עד שיפוג יינו אא"כ צריך לרפואה - ארחות חיים [ספינקא] - ח"א סי' קפ"ה) (משנ"ב שם ס"ק י"א), ואם נתחייב כבר בברכה אחרונה או בברכת המזון, יברך (משנ"ב צ"ט ס"ק ט, וסקי"א ובסי' קפ"ה ס"ק ו' וביאה"ל שם ד"ה 'או שהיה' וכביאור ה'ארחות חיים' [ספינקא] קפ"ה ס"ק ג').

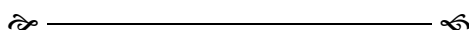
רנח. השותה יין בסעודה, לכתחילה יש לו להזהר לברך ברהמ"ז קודם שיגיע למצב שאינו יכול לדבר לפני המלך (משנ"ב סי' קפ"ה ס"ק ו') (דהתוס' [עירובין ס"ד. ד"ה שיכור] והרא"ש [שם פ"ו סי' ה']) נסתפקו במברך ברכהמ"ז במצב של שכרות שאינו יכול לדבר לפני המלך אם צריך לחזור ולברך, והשו"ע קפ"ה ה' הביאם ולא הכריע בזה. על כן אע"פ דלדינא הביא המשנ"ב שם ס"ק ו' דהכרעת האחרונים דאם אירע שהשתכר כ"כ שיכור, מ"מ ודאי לכתחילה צריך להזהר שלא יבא לידי כך).

רנט. מאחר ולכתחילה יש להזהר שלא לברך ברכהמ"ז כשהגיע שכרותו למצב שאינו יכול לדבר לפני המלך (משנ"ב צ"ט סקי"א, ט' וסי' קפ"ה ס"ק ו'), על כן הנהגים לשתות הרבה יין המביאם למצב שכרות שאינם יכולים לעמוד לפני המלך, ישתו זאת בסוף הסעודה ותיכף יברכו ברכהמ"ז קודם שיגיעו למצב זה (כדכתב המשנ"ב קפ"ה ס"ק ו' לכתחילה יזהר לברך קודם שיבוא לידי כך'. וכ"ה עצת הגר"ש דבליצקי זצ"ל. ויש בזה רווח נוסף דיעו"י שאילתות פ' ויקהל שאילתא ס"ז דכתב 'דמחייבין דבית ישראל למיכל ומשתי בפוריא ואודיי ושבוחי קמי שמיא על כל ניסייא דעבד לן (וכע"ז לשון הבה"ג הל' סעודת פורים 'ומחייבין למיכל ולמשתי בפוריא ואודיי על ניסא דעבד להו קב"ה לישראל' עכ"ל) ושם בהעמק שאלה (ס"ק וסקי"ב) ביאר הנצי"ב זיע"א (כפ"ה השני) דכוונת השאלות דעיקר חיוב הסעודה הוא בעבור לומר שירים והודאות בסעודה והודות ולשבח לד' על הנסים שעשה לנו, וזהו כל תכלית הסעודה, ועל כן כתב שם (סקי"ב) דרק לאחר אכילתו ושתייתו ישתכר, דאם ישתכר קודם לכן שוב לא יוכל לומר שירים והודאות לד' על הניסים ונמצא ש"לא יגיע לתכלית הסעודה" ועיו"ש דדייק הנצי"ב זאת מלשון השאלות שם "ואמר רבא מיחייב אניש למיכל ולמשתי ולא יבסומי בפוריאי עד דלא ידע וכו'" עכ"ל. ושינה השאלות מלשון הגמ' דכ' 'לבסומי בפוריאי' לחוד, והוסיף 'למיכל ולמשתי ולא יבסומי' וזאת כדי ללמדנו שלא ישתכר לפני הזמן, אלא תחילה יאכל וישתה ורק אחר המזון ישתכר יעו"ש).

רס. שיכור שהגיע לשכרותו של לוט (שאיבד שפיות דעתו) הרי הוא כשוטה ופטור מכל המצוות, ואינו מברך שום ברכה, ואפי' אם בירך אז, לא יצא יד"ח (שהרי היה פטור אותה שעה), וכשיפוג יינו חייב לחזור ולברך אם עדין לא נתעכל המזון (משנ"ב סי' צ"ט ס"ק י"א, וסי' קפ"ה ס"ק ו').

צירוף שיכור למנין ולזימון

רסא. שיכור ששתה יין יותר מרביעית (רס"ז), אפי' יכול לדבר לפני המלך, יתכן דאין מצרפים אותו למנין (יעו"י משנ"ב צ"ט ס"ק י' (רס"ח)), וי"א דכל שלא הגיע לשכרותו של לוט אע"פ שאינו יכול לדבר לפני המלך מצטרף ל'קדיש' 'קדושה' ו'ברכו', ולכל דבר שבקדושה (תשובות בית יהודה סי' מ"ה הו"ד בכך החיים סי' נ"ה י"ד וסי' צ"ט ט"ו).

(רסא) כן כתב הלבוש דיש מקילין לקרות ק"ש אף כשהוא שיכור, ושאינו תפילה שהיא בקשת צרכיו, וכ"כ בליקוטי הרמב"ן בסופו, אכן לפי דברי ביאור הגר"א מסקנת הירושלמי לאסור שיכור בקריאת שמע (משנ"ב צ"ט ס"ק ז').

(רסב) יעו"י משנ"ב שם דהזכיר רק קריאת שמע ולא הזכיר ברכותיה. וביאר הגר"ש אוערבאך צ"ל דטעם הדבר, משום דהברכות חיובם רק מדרבנן ולא התירו בכה"ג (אשי ישראל ע' רכ"א הע' ע"ג).

(רסג) דהמשנ"ב שם מדמה זאת לס' קפ"ה לענין ברכת המזון, ושם הביא המשנ"ב בס"ק ו' דמסקנת האחרונים דאפי' אם נשתכר עד שאינו יכול לדבר לפני המלך (אם לא הגיע לשכרות של לוט) יברך ברכת המזון, וה"ה בק"ש. אמנם במשנ"ב סי' ע' ס"ק ט"ו כתב דאם אינו יכול לדבר בפני המלך אין לקרות ק"ש. וצ"ע.

(רסד) דגבי מצות עשה דקריאת שמע, דכתיב בה 'ובשכבך' אף לאחר עלות השחר קודם הנץ מקרי בשעת הדחק "זמן שכיבה", דעדיין יש מקצת בני אדם שוכבים, וכל זה כשאנסא אבל למי שלא נאנס ביטלו חכמים ממנו מצות ק"ש בזמן זה משום שאחר קריאתה כ"כ ואינו יוצא יד"ח אפי' בדיעבד, אכן ב"אנוס" יוצא בה ידי חובתו (משנ"ב רל"ה ס"ק ל' וסי' נ"ח ס"ק כ').

(רסה) דמאחר שעשה לאותה שעה לילה, א"א לחזור ולעשותה יום.

(רסו) דתפילת ערבית נתקנה רק בשביל לילה, ומשעלה עמוד השחר יום הוא לכל דבר (משנ"ב רל"ה ס"ק ל"ד).

(רסז) וכששותה רביעית יין ולא יותר יעו"י לעיל הע' רנ"ט, ובכל גוונא שאסור לו להתפלל ה"ה דאין לצרפו למנין.

רסב. מותר לצרף שיכור לזימון (כן מצדד המשנ"ב בסי' צ"ט ס"ק י' (רס"ט)).

שכח לומר על הניסים בברכת המזון

רסג. שכח לומר 'על הניסים' בברכה מ"ז, אינו חוזר (ר"ע). וכשיגיע להרחמן, יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' (משנ"ב תרצ"ה סקט"ו).

המסיים סעודתו בלילה שבמוצאי פורים אם אומר על הניסים

רסד. גם אם סיימו הסעודה בלילה במוצאי פורים, יאמר בברכה מ"ז על הניסים (אם אכל כזית פת לפני השקיעה), וזהו רק אם לא התפלל מעריב בתוך סעודתו. אבל אם התפלל מעריב בתוך סעודתו נחלקו בזה הפוסקים, ולפיכך נכון שיברך ברהמ"ז קודם שיתפלל, לאפוקי נפשי מפלוגתא (שו"ע תרצ"ה ג' ומשנ"ב סקט"ז).

"טוב לב משהתאמיד" (יעו"רמ"א סוס"י תרצ"ז)

אפשר לרמוז כי 'טוב' רומז אל התורה, כמ"ש 'כי לקח טוב נתתי לכם' וכו'. וגם 'משהתא' רומז אל התורה, כמ"ש 'לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי'. והעוסק בתורה לשמה מאריך חיים, כמ"ש 'אורך ימים בימינו'. וז"ש 'טוב לב', ר"ל שהעוסק בטוב שהיא התורה מכל לב, ר"ל לשמה, אז 'משהתאמיד', ר"ל יזכה לעסוק בתורה תמיד, ועל דרך שאמרו חז"ל מצוה גוררת מצוה, ור"ל שיאריך חיים הרבה ויעסוק בתורה תמיד, וכמ"ש 'כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים'.

(כף החיים או"ח תרצ"ז ט')

◇ חז"ל קבעו לקרות פרשת פרה בסוף השנה להיות כל אחד בא ליטאה, כי מסוגלים הימים הללו שנמחרו כל בני ישראל קודם הפסח ממילא מתעורר השפעת טהרה בלבבות בני"ז מן השמים כמאמר הבא ליטאה מסייעין אותם. ועיקר המהרה הוא בכח התורה ... אז"כ עיקר המהרה יש גם עתה בקריאת פרשה זו וכמ"ש אמרות ה' אמרות טהורות" (שפת אמת עה"ת בעניני פרשת פרה).

שלושים יום קודם החג

◇ כתב המאירי ז"ל (ע"ז ה.) "מה שאמרו שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, ... כל השתדלות של צורך החג בכלל זה, ר"ל שראוי להתחיל ולהשתדל בצרכי החג קודם חג שלשים יום" עכ"ל. (ולפי"ז בכל השתדלות בצרכי החג כנקיין וקנינות וכיוצ"ב טוב לכון לקיים בזה מצות שואלין ודורשין לדעה זו).

א. משלשים יום קודם פסח (המתחיל ביום פורים עצמו) צריך לעיין בכל דבר שעושה, שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל (משנ"ב סוף סי' תל"ו). ולפיכך המעיין בספר בעת האכילה, נכון שמפורים ואילך יעיין שלא ישאר בו משהו חמץ, וכן כל כיוצ"ב (ערוך השלחן שם ט"ו).

◇ כתב החיד"א זיע"א (לב דוד פרק ל') "ומן הראוי לשים נגד עיניו, מה שכתב מר זקנינו הרב "חמד לאברהם" זללה"ה, כי בכל שנה שלושים יום קודם הפסח עושה הקב"ה לישראל משהו ברוב חסדיו ומתחיל להוציא נפשותם מהיכלות הטומאה מעט מעט, שיעור חלק אחד משלשים בכל לילה... והענין בשר לו יכון לקראת אלוקינו, ויטיב מעשיו שלשים קודם לפסח, ובפרט בליל התקדש חג, יעורר לבו ורעיונו כי הלילה הקדושה הווי בחסדיו הרבים הוציאנו משיעבוד הסיטרא אחרא והייתה מסילה לידבק בו ית' ובתורתו, והוא בעצם מה שאמרו רז"ל חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים... כי ממש אנחנו עצמנו היינו משועבדים בסטרא אחרא, והקב"ה מידי שנה בשנה מוציאנו מעט מעט מהסיטרא אחרא ומביאנו לקדושה, עד כי בליל פסח כולנו בני חורין, וכל זה נמשך מציאת מצרים, ואתי שפיר, דבר שבחובת, לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. – ונתגלה טעם דברי רז"ל 'שואלים בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום, כי הני שלשים הם שייכים לפסח, ומידי שנה בשנה פעל ד' למענהו, כי בשלשים יום הללו, החלו עולין לאט לאט נפשות ישראל מרשות הסיטרא אחרא" עכ"ל.

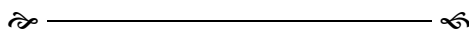
◇ "כדי לבער רוח הטומאה מעליו לגמרי, לא סגי בבדיקה וביעור החמץ לחוד, אלא כתבו המקובלים שמל' יום קודם פסח צריך ליתן לב ללכת בדרך טובים ולקיים קצת דרכי התשובה, ואז הקב"ה בכל לילה מוציא חלק מנשמות ישראל מתוך הקליפות, הכל לפי מעשיו של אדם ולפי הכנתו, עד שבבילל התקדש חג עומדים מבחור בני חורין, וזהו בחינת יציאת מצרים שיש מדי שנה בשנה, ... אבל אם לא עשה הכנה מקודם ולא נזהר בחמץ כראוי, לשמחה מה זו עושה, ודין גרמא שאינו מתעורר כ"ב ואינו נכנס בליבו כ"ב שמחה כי הכל תלוי לפי מעשיו ולפי זכות נפשו ולפי הכנתו" (פלא יועץ ערך 'חמץ').

לימוד הלכות הפסח

ב. מצוה לכל אחד לעסוק בהל' הפסח ל' יום קודם החג (שו"ע תכ"ט א' ומשנ"ב סק"א), וללמד לאנשי ביתו (בה"ג הובא בבאה"ל שם ד"ה שואלין), ומתחילים ביום פורים עצמו (משנ"ב שם ס"ק ב'), [לדעת החת"ס (מגילה לב.) חיוב זה מדאורייתא. אכן בלבוש (תכ"ט א') מבואר דהוי תקנה מדרבנן].

ג. היודע שלא יספיק ללמוד את כל ההלכות המעשיות במשך ל' יום, יתכן שראוי לו להקדים ללמוד קודם (הגרי"ש אלישיב זצ"ל – באר ישראל ע' א').

ד. אין יוצאים הדין הנ"ל בלימוד הל' יו"ט אלא צריך לעסוק בהלכות המיוחדות לפסח, אכן נכלל בדין זה נמי לעסוק בהל' יו"ט בכדי שידע כיצד לנהוג לענין יו"ט עצמו (רמ"א) (הגרש"ז איערבאך זצ"ל – 'מעדני שלמה' ע' א').

(רסח) דכתב שם דאינו מצטרף. ומסתימת דבריו משמע דהיינו אפי' בשתי שיכול לדבר בפני המלך דהרי המשנ"ב שם קאי על דברי הרמ"א דכתב דשאר ברכות שיכול לומר, והרמ"א ודאי קאי על כל האופנים שהוזכרו בשו"ע לאסור להתפלל (עכ"פ לכתחילה), ובכללם שתי שיכול לדבר לפני המלך. וע"ז כתב המשנ"ב דמ"מ אין מצרפין אותו למנין עשרה. וכ"מ בשונה הלכות צ"ט ד'.

(רסט) ובפשטות כוונתו אפי' שיכול לומר לפני המלך (ובלבד שלא הגיע לשכרותו של לוט), דהמשנ"ב קאי על דברי הרמ"א דאיידי על כל האופנים שהוזכרו בשו"ע לאסור (עכ"פ לכתחילה) גבי תפילה, ואחד מהם הוא שיכול לומר לפני המלך, וע"ז כתב המשנ"ב דאפשר דשרי לצרפו לזימון.

(רע) אם זוהי סעודה ראשונה שלו ביום זה, י"א דחוזר וי"א דאינו חוזר וספק ברכות להקל ועל כן לא יחזור. ואם זוהי סעודה שני' שלו לכו"ע אינו חוזר (משנ"ב שם).

ה. אלו שיש להם שיעור קבוע ללימוד הלכות בכל יום, נכון שבתקופה הסמוכה לחג ילמדו בשעה זו הלכות החג, אף אם יהא זה במקום שיעורם הקבוע (הגרש"ז אויערבאך 'הליכות שלמה' פסח ע' ל').

◊ **"ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כוחו..."** (רמב"ם סוף הל' מעילה ח' ה').

◊ **"...נוסף לזה מנחיל עמל התורה אהבה נפרזה ומסירות נפש לקיום פרטי המצוה של הלכה זו שהוא עמל בה, ומוסרי כליותיו ייסרוהו לדעת כי לכך נוצר"** (החזו"א זצ"ל – אמונה ובטחון פ"ג אות ד').

◊ כתב החפ"ן חיים זיע"א (בהקדמה לשימירת הלשון ד"ה ואע"פ כן) **"מי שלומד את דיני התורה כדי לידע האסור והמותר מקיים בזה מצות עשה ד"את ד' אלוך תירא".** ועל כן הלומד הלכות הפסח יכול ג"כ לקיים מצות "את ד' אלוך תירא" (קובץ יד בי"ד פסח).

◊ כתב השל"ה הק' (מסכת שבועות ע' קפ"ה) לבניו, **"הזהרו ללמוד בימי ניסן פרק ערבי פסחים והרי"ף של פסחים, וכן הטור עם ה'בית יוסף' (רי"ב), כי זו התורה היא ביותר חביבה ומביא לידי מעשה כהוגן, ותורה זו חביבה במאוד מאוד לפני הקב"ה כי יפה היא ובזמנה היא",** עכ"ל (והובא בכף החיים תכ"ט ו' בקיצור ושם הביא ג"כ ע"ז ממ"ם פ"ה ה' א' דכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאלו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן) (רי"ב).

◊ הגרי"ש אלישיב זצ"ל, בנוסף לסדרי לימודיו הקבועים, הבנויים על לימוד מסכתא מתחילתה עד סופה בתכלית העיון, כל אימת שנודמנה לפניו מצוה לקיימה הקשורה בזמן מסוים, קיים בעצמו ציווי הכתוב במשלי: **"ודבר בעתו מה טוב",** ועסק בשינון ובלמוד ההלכות הקשורות לאותה מצוה. – **בערב יו"ט, כשהיה צריך לקיים מצות עירוב תבשילין, הוציא הגרי"ש את השו"ע אורח חיים, דפדף לסימן תקכ"ז ובחלל התפשטה נעימות מופלאה ששורה בתוכה את דיני עירוב תבשילין ומושגיו. – את מצות עירוב תבשילין קיים הגרי"ש רק לאחר שסיים לשנן את כל הלכותיה, כללותיה ופרטותיה. – בערב פסח, בזמן שעסוקים בנקיון הבית מן החמץ, היה קול לימודו הנעים של רבינו מרחף בחלל, כשלפניו פתוחים מסכת פסחים ושלחן ערוך ומשנה ברורה הלכות פסח (גדולה שמושה ע' שפ"ב).**

מקצת מדיני חדש ניסן

◊ כתב השל"ה הק' (פ' בא אות כ"ב הוצאת מכון יד רמה'), **"כי כל החדש כולו הוא כמו ראש חדש, ולא כשאר חדשים שראש חדש הוא מקודש ושאר ימי החדש הם חול, אמנם זה החדש כולו הוא כמו ראש חדש, כל יום הוא כמו ראש חדש".**

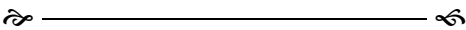
◊ **"מיום אחד בניסן יגיל וישמח האדם מאוד ומאוד"** (רי"ב) **כי הגיעו הימים אשר בהם חפץ ד' לגאלנו ולקדשנו במצוותיו, והן קרבו הימים אשר בהם נעשה רצונו לנחת רוח לפניו יתברך שמו במצוות רבות** (באכילת מצה, ובבל יראה ובבל ימצא בכל גבולינו חמץ, ואכילת מרור, ושבתת יו"ט, ושאר מצוות שבזה החדש), **ומיום אל יום יצפה ויחכה בגילה ורנן ע"ז שיבוא בקרוב על ידי נחת רוח ליצרו ובוראו יתברך שמו ע"י קיום מצוות מקריות זמניות..."** (יסושה"ע שער ט', הצאן, פ"ד).

- ו. אין נופלים על פניהם בכל חדש ניסן, ואין אומרים 'צדקתך' בשבת במנחה, ואין מספידים בו (שו"ע תכ"ט ב'), וטעם הדבר שמאחד בניסן ואילך הקריבו י"ב נשיאים בי"ב ימים, כל אחד ביומו, וכל ימי הקרבן היה יו"ט שלו, וא"כ הוא יו"ט גם לנו (רי"ב), ואח"כ ערב פסח, וימי הפסח גופא, ואסרו חג, א"כ יצא רוב החדש בקדושה, לפיכך עושין כולו קדש (משנ"ב שם ס"ק ז' וליקוטי מהרי"ח ח"ג – הנהגת חדש ניסן).
- ז. אין מזכירין נשמות בכל חדש ניסן (משנ"ב רפ"ד ס"ק י"ח).
- ח. אין אומרים ה'יהי רצון' שאחר קריאת התורה (משנ"ב תכ"ט סק"ח).
- ט. אין אומרים 'צדוק הדין' והקדיש שאחריו (רמ"א שם ומשנ"ב שם).
- י. בכל שבתות שקודם פסח ושבתות פסח אין אומרים 'אב הרחמים', אכן בשבת שלאחר פסח אומרים אותו (כיון שהוא בימי הספירה, ומשום שהיו גזירות באותו זמן) (רמ"א רפ"ד ז' ומשנ"ב שם סק"ח).

פרשת הנשיאים

- יא. טוב לקרות מר"ח ניסן בכל יום בפרשת הנשיאים, כל יום את פרשת הנשיא של אותו יום (במדבר ז'), וביום י"ג ניסן יקרא מתחילת פרשת בהעלותך עד "כן עשה את המנורה" (משנ"ב תכ"ט סק"ח) (רי"ב).
- ◊ כתב השל"ה הק' (דף קמ): **"מנהג טוב לקרות בכל יום ויום פרשת הנשיא של זה היום כי כל נשיא ונשיא היו לו סודות גדולות אשר המשיכו שפע הרוחניות כל אחד לשבטו כל ימי עולם, ובקריאת הפרשה של אותו נשיא הוא מעורר קדושת היום"** (הו"ד בכף החיים תכ"ט כ"ב).
- יב. יש מקומות שמוציאים ספר תורה לקרות בו בפרשת הנשיאים, וקוראים בלא ברכה (ליקוטי מהרי"ח ח"ג (סדר הנהגת חדש ניסן) וכתב שם שראה שכן נהג הגר"ח מצאנז זצ"ל (רי"ב), אכן י"א דאין לקרות בספר תורה בציבור בלא ברכה (הגאון רבי רפאל שפירא זי"ע – תורת רפאל סי' ב', וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל – 'באר ישראל' ע' ח').
- ◊ טוב ליתן מר"ח ניסן עד ערב פסח לאחר קריאת סדר הנשיא לצדקה בעד מנוחת אביו ואמו או שאר קרובים או בעד כל נפשות מתי ישראל, ועל ידי זה שיכוין בנתינה זו יעשה חסד עם החיים והמתים (והם שלש פרושות כנגד נפש רוח ונשמה שלהם, ובצירוף י"ג ימים יהיה כחשבון ט"ל, כי טל אורות

(רי"ב) ולא אמרינן דכיון שהל' יו"ט שייכות לכל יו"ט ולא רק ליו"ט המסוים שלפניו, שוב הוי לימוד הל' יו"ט כלימוד ב"ק וכדו' (שצריך לדעת זאת באופן כללי ולא באיזה זמן מסוים, שע"כ לא חל כלל על לימוד זה חובת ל' יום קודם החג), אלא צריך לברר גם הל' יו"ט לפני החג כמו ההלכות המיוחדות של החג כיון שכעת הוה למעשה. (אכן העיר שם העורך דבמשנ"ב לא נזכר הל' יו"ט) (שם).

(רי"ב) **"ובחג השבועות מאמרים של מתן תורה המוזכרים בפרק רבי עקיבא, וכן בתשעה באב הלכות ת"ב ותענית, וכן בר"ה הרי"ף והטור של ר"ה, וכן ביוה"כ"פ מסכת יומא וכו', וכן בסוכות מסכת סוכה, וכן בחנוכה הלכות חנוכה, ובפורים מסכת מגילה, ומסכת יום טוב מישך שייך בכל הימים טובים, תלמוד מן התלמוד ומן הרי"ף והטור כפי אשר תוכלון"** (השל"ה הק' שם).

(רי"ב) והגאון רבי משה גפן זצ"ל היה נוהג כל שנה מר"ח ניסן ללמוד עם בניו בכל יום עשר דף במסכת פסחים, ועד בא החג היו מסיימים המסכת.

(רי"ב) וקצת מקור לזה יעו"י רש"י תענית כ"ט. ד"ה משנכנס אדר דס"ל דיש להרבות בשמחה משנכנס אדר בכל חדש אדר וכל חדש ניסן – ע"פ ביאור האלי' רבה תרפ"ה סק"ח בפ' כוונתו יעו"ש.

(רי"ב) כדאיתא בפרק בכל מערבין שר"א בן צדוק לא השלים תענית בט"ב הנדחה, מפני שיו"ט שלו היה, שאבותיו היו מקריבים ב' באב קרבן עצים (ליקוטי מהרי"ח שם).

(רי"ב) ובמנין הגר"ש דבליצקי זצ"ל המנהג ה' דמר"ח ניסן עד י"ג בו, מיד אחר סיום התפילה אומר אחד בקול רם מהסידור את הנשיא של היום והציבור אומר איתו יחד, ועי"ז זוכים כולם לומר פרשת הנשיא דבר יום ביומו, דבלאו הכי רובם שוכחים (דורח השמש ע' ס"ו).

(רי"ב) והביא שם שכבר בשערי אפרים מצינו כמה מקומות שהתיר לקרות בלא ברכה, יעו"ש בשער ח' דינים ט"ו כ"ט ל"ט.

מליך, ואם יוסיף עוד ביום י"ד יהיו כחשבון מ"ב... ואם יוסיף עוד שלש יהיו מ"ה, ויזכה להעלותם אפילו להעומדים בגלגול בהמה או בעופות או בעשב השדה) (מועד לכל חי סי' א' דין ה' מספר מעשה הצדקה סי' ל' וקב הישר פרק צ"א).

ברכת האילנות

יג. הרואה אילנות פרי שמוציאין פרח (שעתיד לצאת ממנו פרי ^(יט)) מברך "ברוך אתה ה' א מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום ^(יט) וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ^(יט) להנות בהם בני אדם". וי"א ואילנות 'טובים' (כ"ה במאירי ר"ה י"א. ובסמ"ק מצוה קמ"ח, וכ"ה בספר התדיר סי' נ"ח (עמ' רח"צ הוצאת הרב בלוי זצ"ל) וכ"פ בקיצור שו"ע סי' ס' סעיף א'). ואם האילנות הוציאו רק עלים לא יברך ברכה זו (שו"ע רכ"ו א' ומשנ"ב ס"ק א', ב', ג').

יד. מדינא אין חובה לחפש אילנות ולברך אלא רק מי שראה חייב לברך (דכ"ה משמעות לשון הגמ' "האי מאן דנפיק ביומי דניסן וחזי אילני" והיינו שאם יצא וראה מברך. – 'תשובות והנהגות' ח"א סי' ק"צ).

טו. ניתן לברך לכתחילה ברכת האילנות בכל חדש מחדשי השנה - כל שרואה הלבולב פעם ראשונה, ואי"צ לברך דוקא בחדש ניסן (ומה דאיתא בגמ' 'ניסן' הוא רק משום דכ"ה אורחא דמילתא שאז דרך הארצות החמים לבלבל האילנות) ועל כן מברך לכתחילה גם בחדש אדר וגם בחדש אייר בשם ומלכות (משנ"ב רכ"ו סק"א). וי"א דע"פ הסוד ברכה זו שייכת דוקא לימי ניסן (כ"ה בכ"פ החיים רכ"ו א' בשם ה'ברכי יוסף' אות ב'). וכ"כ ב'מורה באצבע' אות קצ"ח דהמדקקים מקפידים שיהא בניסן דוקא. וכ"ה בספר 'מועד לכל חי' סי' א' אות ט' ושכן מסיק הפתח"ד אות ב'. – ומסיים הכה"ח דכיון דאיכא פלוגתא בזה, וכן משמע מלשון הגמ' דדוקא בניסן, אין לברך אלא דוקא בניסן, וכן עמא דבר. מיהו מי שאיחר ולא בירך בניסן נראה דיכול לברך אח"כ בלא שם ומלכות עכ"ד).

טז. בשנה מעוברת שברוב האילנות הפריחה החלה לפני ר"ח ניסן (ויש חשש שעד חדש ניסן כבר לא ישאר מהלבולב), מדינא ניתן לברך אף קודם חדש ניסן וכהנ"ל. וי"א דגם בשנה זו מ"מ כדאי להמתין מלברך ברכה זו עד חדש ניסן (הגר"ח קניבסקי שליט"א ושכן ראה אצל החזו"א זצ"ל והקה"י זצ"ל שתמיד בירכו בימי ניסן – גליון 'דברי ישי'ח' 164).

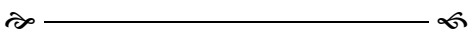
יז. ברכה זו מברך פעם אחת בשנה בלבד (אפי' אם רואה אילנות אחרים ^(יטא) שו"ע שם).

יח. אף אם ראה כבר ליבלוב האילנות (ועדיין לא בירך) יכול לברך כל זמן שלא גדלו הפירות (משום שעדיין השמחה קיימת) (שו"ת מהרי"ל סי' קמ"ג, אליה רבא רכ"ו סק"ב וכ"פ במשנ"ב שם סק"ה ושעה"צ אות ג').

יט. איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, יכול לברך אם עדיין לא ראה האילנות (בלבולבן או בפירותיהן) ^(יטב), אך אם גדלו ונגמרו כל צרכן שראויים לברך עליהם שהחיינו (היינו שנגמרו לגמרי וטובים למאכל) ^(יטב), אין כדאי לברך ^(יטב) (משנ"ב רכ"ו סק"ד, ושעה"צ אות ב').

כ. י"א דבשבת ויו"ט אין לברך ברכת האילנות (שמא יטלטל האילנות או יקח בידו הפרחים להריח בהם או שמא יתלוש ^(יטב)) (כ"ה החיים רכ"ו ד' וכן במועד לכל חי א' ח' כתב דבעירו איזמיר לא ראה ולא שמע מימי עולם דמברכין בשבת ויו"ט ברכת האילנות ^(יטב) וכ"פ הגר"צ אבא שאול זצ"ל - אור לציון ח"ג עמ' ס"ט). וי"א דמותר לברך ברכה זו בשבת ויו"ט (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' ע' ה', וכן הגר"ז אויערבאך זצ"ל נהג לברך הברכה אף בשבת – 'הליכות שלמה' ע' רפ"ט הערה 121 ואף הגר"ח פלאגי' זיע"א בספרו 'לב חיים' ח"ב סי' מ"ד (שחיברו לאחר הספר 'מועד לכל חי') התיר לברך ברכה זו בשבת ושא"צ לחשוש שמא יתלוש יעו"ש, וכ"ה ב'נפש דוד' להאדר"ת זצ"ל (ע' 138) שהיה מהדר לברך הברכה בשבת כדי להשלים מאה ברכות, וכן נהג הגר"ש דבליצקי זצ"ל לברך בר"ח ניסן גם כשחל בשבת - 'זורח השמש' עמ' ס"ו ו'איגרתא חדתא' התשע"ב עמ' נ"ב. וכן פסק הגר"ע יוסף זצ"ל דמותר לברך הברכה בשבת ^(יטב) 'חזון עובדיה' פסח עמ' כ').

כא. י"א דבשביל לברך ברכה זו צריך שיהיו שתי אילנות שיש בהם פרחים (כ"מ בלשון הגמ' ברכות מג: דקאמר וחזי 'אילני' דקא מלבלבי ומיעוט רבים שנים. וכ"ה ב'מועד לכל חי' סי' א' דין ט', וכ"ה ב'מורה באצבע' להחיד"א זיע"א שהמדקקים מקפידים בכך. וכ"ה בכ"פ החיים רכ"ו ב' ע"פ הגמ' הנ"ל ^(יטב)). וי"א דמעיקר הדין סגי באילן אחד (דיעו' חידושי הרא"ה ברכות מג: דהעתיק ד' הגמ' "נפיק ביומי ניסן וחזי אילנא" בלשון יחיד. וכע"ז בשו"ת מהרי"ל

(רעה) אבל על אילני סרק אין מברכים (משנ"ב סק"ב).

(יטט) ואין אומרים "שלא חיסר בעולמו דבר". - ובספר 'זורח השמש' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ס"ז כתב "חזרתי על כל המקרא מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים ובכל מקום הנוסח הוא 'כלום', וכן הודפס בכל סידורי ספרד וסידורי חסידים, ורק בסידורי אשכנז הודפס 'דבר' במקום 'כלום' ואין לזה כל מקור, ולכן אין לשנות מהנוסח העיקרי "שלא חיסר בעולמו כלום". עכ"ז. וכן בשו"ת 'מנחת יצחק' ח"י סי' ט"ז הביא מספר 'פתח הדביר' (אורח סימן רכ"ה אות ה') דכתב ז"ל: (אחרי שהביא כל הפוסקים שכתבו בנוסח הברכה לומר "כלום")..... כעת לא ראיתי שינוי בפתיחת ברכה זו בשום מקום, זולת שבסוף ספר 'שכיות חמדה' הנדפס בוויין שהובאה שם ברכה זו, וכתב שלא חיסר בעולמו דבר, ולא ידעתי מנ"ל למדפיס שינוי זה, דאיברא דלישנא דקרא נכתב דבר אצל חסרון וכדכתיב (דברים ב' ז') 'ד' אלקיך עמך לא חסרת דבר', וכ"כ בשופטים (פ' פ') אין מחסור כל דבר, מ"מ קשה הדבר מאוד לשנות נוסח המסודר מפי קדושי עליון חכמי התלמוד ומוסכם מכל הפוסקים ללא דבר, שהם ראו לתקן שלא חיסר בעולמו כלום, ולא רצו להשתמש בלשון המקרא כי אם בלשון תלמוד, וכי הותרה הרצועה ביד כל אדם לשנות מטבע שטבעו חכמים בברכות, המוסכם מפי הכל וכו' משא"כ הכא דאין גם א' ששינה נוסח זה מכלום לדבר. עכ"ז. אכן בספר האשכול הלכות ברכות סי' כ"ט עמ' 68 במהדורת הרב אויערבאך כתב שלא חיסר 'דבר'.

(יפ) ואע"פ שאילן הוא לשון זכר (ולפי"ז צ"ל אילנות טובים), מ"מ הנוסח הוא: 'טובות' כלשון הש"ס ברכות מ"ג: רמב"ם ברכות י' - י"ג, טור ושו"ע (שם) (וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל - הגדת 'יקרא דאורייתא' עמ' י"ז וחזר בו ממשי"כ באגרתא חדתא' התשע"ב עמ' נ"ד) (ובספר 'דרך שיחה' עמ' תרפ"ג הביא שהגר"ח קניבסקי שליט"א נשאל על כך - ותל' שבתיו"ט נזיר פ"ב מה"ב הביא מה'אבן עזרא: "כל אשר אין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו", והיינו שאפשר לתפוס בו הן לשון זכר והן לשון נקיבה).

(יפא) דברכה זו נתקנה על פריחת הפירות, ודי בפעם אחת (שעה"צ שם א').

(יפב) אכן הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו 'איגרתא חדתא' התשע"ב עמ' מ"ח כתב דעתה לאחר שנדפס האשכול דשם כתב להדיא (הוצאת הרב אויערבאך עמ' 68) דאם כבר נפלה הפריחה א"א שוב לברך, ודאי אין לברך.

(יפג) משנ"ב רכ"ה סק"י ט.

(יפד) וביאור החילוק יעו' אליה רבא שם סק"ב דכ' דכשראה האילנות בלבולבן ולא בירך וחזר וראה אותן כשעדיין לא גדלו הפירות עדיין אותה השמחה שהיתה לו בראיה ראשונה קיימת אצלו גם עתה (וכד' מההרי"ל בשו"ת שם), אבל אם ראה את האילנות בלבולבן ולא בירך ואח"כ חזר וראה אותן שוב לאחר שכבר גדלו הפירות, אותה השמחה שהיתה לו בראי' ראשונה כבר אזלי מיניה, ואין לו שמחה בזה כיון שכבר ראה אותן במצב שמביא שמחה יותר (היינו זמן הפריחה שיש בו שמחה מיוחדת) ועל כן אינו יכול לברך (אא"כ עדיין לא ראה האילנות כלל בלבולבן או בפירותיהם, דאז אע"פ שכבר גדלו הפירות, מ"מ ראייתו הראשונית מביאתו לשמחה גם במצב זה).

(יפה) ולדברי המקובלים שכתבו שע"י ברכה זו מברר ניצוצי הקדושה מן הצומח יש עוד איסור נוסף ד'בורר' ועל כן אסור לברך ברכה זו בשבת ויו"ט וכן עמא דבר (כ"ה החיים שם). וכ"ה בהגדה של פסח 'אורח חיים' לכן איש חי הנד"מ בהל' ברכת האילנות אות ז' זל"ש "ועל דרך האמת כי בחול יש בירור אוכל מתוך פסולת, אבל בשבת אוכל מתוך אוכל, וע"י הברכה נעשה בירור אוכל מתוך פסולת ולכן אין מקומה בשבת ויו"ט" עכ"ל (הר"ד ב'עמודי הוראה' להגר"י הלל שליט"א שעל 'מורה באצבע' סי' ז').

(יפו) אכן כתב שם דבדקושה נוהגין לברך ברכת האילנות אפי' בשבת ויו"ט יעו"ש מש"כ בזה.

(יפז) ואין לחוש ולגזור פן ישכח ויתלוש מפרח האילנות. אלא שכתב שם דלכתחילה מהיות טוב יש לברך ברכת האילנות ביום חול כשאין חשש שיפסיד הברכה (חזון עובדיה' שם).

(יפה) ובכ"ה החיים שם הוסיף "ומיהו לכתחילה יש לחזר על מקום שיש בו ריבוי אילנות ועשבים ולברך שם כדי להעלות ע"י ברכתו ניצוצי קדושה מכל מה שיש שם".

סי' קמ"ג. וכן בשו"ת 'רבבות אפרים' ח"ח סי' ע"ז הביא שראה את הגר"מ פינשטיין זצ"ל מברך על אילן אחד. אלא שכתב שם דטוב להדר אחר ב' אילנות לצאת ידי הפוסקים הנ"ל. וכ"ה בשו"ת 'בצל החכמה' ח"ו סי' ל"ו וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל - איגרתא חדתא התשע"ב עמ' נ' ^(רפט) וכ"נ הגרמ"ש שפירא זצ"ל).

◊ מעשה באברך שמצאו להגרש"ז אוירבעאך זצ"ל כשהוא עומד ליד חצר אחת בשכונתו 'שערי חסד' בירושלם שבה צומח אילן מלבלב, ומברך 'ברכת האילנות'. ושאלו האברך, הלא ברחוב הסמוך יש חצר ובו מלבלבים שני אילנות שמא ראוי לדקדק לברך דוקא על שנים. השיבו הגרש"ז בנועם: יודע אני דקדוק זה שנזכר ב'עבודת הקדש' ב'מורה באצבע', אבל הבט נא אל החלון הסמוך, ומן החלון נשקפו פניה הקורנות מאושר של אלמנה אחת שבכל שנה מצפה היא לעונה זו ומייחלת לעת שאבוא ואברך על העץ המלבלב שבחצירה, ומהו אושר של אלמנה לעומת דקדוק אחד שאינו מעיקר הדין (פרח מטה אהרן עמ' ע"א).

כב. י"א דאין לברך על אילנות שהם בתוך שני ערלה (כפ החיים רכ"ו י"א, ויעו' רעק"א בהגהותיו על השו"ע סי' רכ"ו שמסתפק בזה כיון שא"א ליהנות מפירותיה). וי"א דמותר לברך עליהם (שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סי' ט', וכן יעו' מקור חיים לחוות יאיר שמצדד להקל מכמה טעמים יעו"ש, וכ"ד הגאון מטשעבין זצ"ל ויעו' הערה ^(רצ)).

כג. מותר לברך ברכת האילנות על אילן שמור ונעבד בשביעית (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' תפילה ע' רפ"ח).
כד. עיקר הברכה היא הברכה גופא, ולהגדיל ולהלהיב את מעמד זה שלא יהא כעראי, על כן סידרו חכמים שבכל דור להוסיף כמה וכמה מזמורים וכדומ' — אך אי"ז מעכב (אגרתא חדתא התשע"ב עמ' נ"ג).

כה. **הבא לברך ברכת האילנות יש להזהר מאוד שלא יהא שם אשפה שריחה רע וכיוצ"ב כנגד פניו ולא בתוך ד' אמות בסביבתו** (ואם יש ריח רע, יזהר להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח) **ואם א"א לברך במקום נקי, מוטב שלא יברך כלל, ולמצוה יחשב כמאמרם ז"ל (ברכות כ"ד) 'ובדבר הזה תאריכו ימים'** (חיי אדם ג' ד' גבי קידוש לבנה).

כו. לכתחילה טוב שאחד יברך בקול רם ויוציא את האחרים יד"ח, והם יכוונו לצאת ממנו (משום 'כרוב עם הדרת מלך' כדיעו' שו"ע רח"צ י"ד ומשנ"ב שם סק"ל^ו. ומשנ"ב ח' סק"ג. וכן נהג הגר"ש דבליצקי זצ"ל במנינו שהוא הי' מברך בקול רם ומוציא את האחרים). ^(רצא) ^(רצב) ובמקום שיש חשש שאין המברך מכוון להוציא או שהשומעים אינם מכוונים לצאת או שיש חשש שלא ישמעו הברכה כראוי, מברך כל א' וא' בפנ"ע (יעו' שו"ע סי' ח' סעיף ה' ומשנ"ב שם ס"ק י"ג).

◊ **"מה נעים אם כה יעשו באמירת ברכת האילנות, דיצטרפו כנסיה שהיא לשם שמים וילכו כולם אגודה אחת לברך ברכת האילנות"** (מועד לכל חי א' ו' וכפ החיים רכ"ו ד' ^(רצג)).

◊ כתב האלי' רבה (סי' רכ"ו סק"א): **"כתב בסדר ברכות, הנזהר בברכה זו עליו נאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ד' ויתן לך וכו'" עכ"ל.**

◊ **"מאוד יתעצם בכוונתו בברכה זו שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזמן הזה ויבקש עליהם רחמים"** (החיד"א יע"א - 'מורה באצבע' אות קצ"ט).

◊ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היה זרזו וזהיר ביותר בברכה זו, ופעם נשתבח בעצמו שמאז היותו בר מצוה לא חיסר מלברכה אפילו שנה אחת ('הליכות שלמה' תפילה ע' רפ"ט בהערך).

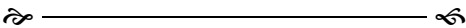
◊ **"חייתי זהיר וזרזו לקיים ד' הו"ל הקדושים לברך בימי ניסן או אייר על הני אילני דמלבלבים, וחייתי מזהר לברכה בשבת כדי למלאות החסר, וגם חזרתי לברך בבוקר בעת תפלת שחרית שהיו בביתי המון להתפלל וברכתי' אחר התפילה, כדי לזכות את הרבים שאינם יודעים כלל מדין זה"** (האדרת" זצ"ל - נפש דוד אות י"ט).

◊ הרה"צ רבי עמרם בלוי זצ"ל היה יוצא כחול המועד פסח עם נערי קרתא דשופריא למקום שנמועים שם הרבה אילנות ומחבב עליהם המצוה (ספר מעשה חמד עמ' קמ"ז הערה כ').

כז. יש נוהגים שלא לאכול מצה מר"ח ניסן עד פסח (משנ"ב תע"א סק"ב). ^(רצד) ומנהג זה אמור במצות הכשרות לפסח, אבל מצות חמץ מותרות ^(רצה) (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' ח'). והמנהגה הוא דווקא במצות כמות שהן, על כן מצה מטוגנת מותר (הגר"ש אלישיב זצ"ל - שם עמ' ט'). (אכן יש לידע דגבי איסור אכילת מצה בערב פסח הדין שונה יעו' הערה ^(רצז)). וכמו"כ מותר לאכול מאכלים מבושלים (בכלי ראשון) מקמח מצה (דאין יוצאים בזה בפסח) (משנ"ב תע"א סק"כ ותס"א סק"כ).

כח. כשיש צורך באכילת מצות כגון ללחם משנה וכדו', יש להתיר (הגר"ש אלישיב זצ"ל - שם).

^(רפט) ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דראוי לברך לפחות על שני אילנות (וכלשון הברכה 'אילנות' בלשון רבים) אך אי"ז מעכב (באר ישראל' ע' ה). וכן נהג הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להדר לברך הברכה בראיית ב' אילנות ('הליכות שלמה' תפילה ע' רפ"ט הערה 121).

^(רצ) והגרש"ז אויערבאך זצ"ל אמר בשם הגאון מטשעבין זצ"ל דיש להוכיח דמברכין ממתניתין דמעשר שני פ"ה מ"א (ואיתא נמי בב"ק סט). דאילן של ערלה מצינין אותו בחרסית ורשב"ג פליג דס"ל דבמה דברים אמורים בשביעית אבל בשאר שנים שבאים לגזול הלעיטהו וכו'. ואם אין מברכין עליו ברכת האילנות, יהיה מחוייב לציין שלא יכשלו בהם כשרים לברך עליהם ברכה זו ויעברו בלאו דלא תשא (ונש"ת דובב מירשים ח"ג סי' ה' הביא זה בלשון 'ודמות ראי' נראה ל') וכשנסבה פעם השיחה אודות גדולת האחרונים בדורות שלפנינו שהיה כל הש"ס פרוש לפניהם כשמלה, אמר הגרש"ז זצ"ל שגם אנו ראינו כן בעינינו פעמים רבות אצל הגאון מטשעבין זצ"ל, והביא אז דוגמא מנידון זה שכשאושר נשאל על כך הגיב על אתר דלכאורה גמרא ערוכה היא (הליכות שלמה' תפילה ע' רפ"ח הערה 120).

^(רצא) אכן יעו"ש במשנ"ב לענין שנים שלושה המתעטפים בטלית באותו זמן דלא נהגו עכשיו שאחד מברך לכולם, והביא המשנ"ב שם מהחיי אדם דאפשר שהוא משום שאין הכל בקיאות לצאת ולהוציא.

^(רצב) יעו"ש שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' י"ט מש"כ ע"פ דברי הכס"מ בהל' ברכות פ"א ה"ב בשם רמ"ק על הרמב"ם דברבו עם הדרת מלך נאמר על עשרה ולא פחות. אמנם בחיי אדם כלל ס"ח דין י"א הוכיח מהגמ' במנחות סב. דבשלשה הוי כרוב עם.

^(רצג) וכן היה המנהג במנין הגר"ש דבליצקי זצ"ל דבר"ח ניסן מיד לאחר התפילה (ואמירת פרשת הנשיאים) 'יצאים ביחד למקום סמוך שיש שם אילנות מלבלבים, ואחד מברך בקול רם ומכין להוציא כולם (ומי שרוצה אומר אותו מילה במילה) (וזרח השמש' ע' ס"ז ואיגרתא חדתא' התשע"ב עמ' ב').

^(רצד) ויעו' אגר"מ (אור"ח ח"א סי' קנ"ה) דיש מחמירים שלא לאכול מצה שלוש יום קודם החג [מיום הפורים].

^(רצה) אכן הגר"ש אלישיב זצ"ל עצמו הקפיד שלא לאכול מר"ח אפי' מצות חמץ (הגדה של פסח להגר"ש אלישיב ע' 35).

^(רצו) גבי ערב פסח דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דאף מצה מטוגנת אסורה באכילה (משום דהמשנ"ב בסי' קס"ח סק"ו כ' דאוכל המטוגן בשמן הוא מח' אם דינו כמבושל או כאפוי ונשאר בספק ויעו' שעה"צ תע"א סק"כ שדנו האחרונים בדין מצה המטוגנת בערב פסח יעו"ש, לכן באיסור החמור של אכילת מצה בער"פ צריך להחמיר שמא מטוגן כאפוי ולא כמבושל). וכן דעתו דאף במצות חמץ של זמננו (בשעה שעדיין מותרים באכילה) יש להחמיר שלא לאכול (דמצות חמץ ומצה שווים בטעמם ואין היכר בין מצות אלו למצות שאוכלים בלילה) (באר ישראל' עמ' ק"א ושם הערה כ"ה כ"ו).

כט. מנהג קדום מזמן הגמרא (הובא בירושלמי פ"ק דב"ב) ליתן לעניים 'קמחא דפסחא' (קמח או חיטים בעבור המצות שיאכלו בחג) כפי צרכם לכל ימי הפסח (רמ"א תכ"ט א', ומשנ"ב שם סק"ג ד'), (רצ"ו) ובזמננו נהגו ליתן מצות, וכמו"כ נהגו ליתן לשם סיפוק כל צרכי החג, ולא רק לצורך מצה (יעוי' הליכות שלמה ע' ל"א בהערה דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל נשאל ע"י מנהלי ת"ת שקיבלו סכום מצות וכתב להם הנותן שהוא עבור קמחא דפסחא, האם עליהם להשתמש בהם לצרכי הקמח והמצות דוקא כל' הפוסקים, והשיב להם דכל צרכי החג לרבות בגדים וכדומה הרי הם בכלל קמחא דפסחא) ושיעור הנתינה כל אחד לפי ממונו (משנ"ב שם סק"ו).

ל. כל מי שדר בעיר ל' יום צריך ליתן לזה, ואם נמצא בעיר על דעת להשתקע שם, לאלתר חייב (משנ"ב שם סק"ה).

לא. אפילו תלמיד חכם (שפטור ממס) צריך ליתן לזה (ועיין פרמ"ג א"א סק"ב) (משנ"ב שם סק"ו).

לב. י"א דאף מי שאין לו כדי פרנסתו חייב ללוות כדי ליתן 'קמחא דפסחא' (רצ"ו) (שו"ת משנת יעב"ץ או"ח סי' ד').

לג. המשתמשים מליתן 'קמחא דפסחא' יש עוון בידם, וידוע שעניי העניים נשואות לזה, וכשהם ישארו בדוחק וברעבון והוא יעלים עין בזה, הוא כעין מה דאיתא בסנהדרין ל"ה "כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים", וברש"י שם: "רגילין היו בלילי תענית לעשות צדקה, והיו עיני העניים נשואות לכך, ואם ילינו נמצאו עניים רעבים שנשענו על כך" (משנ"ב שם סק"ו).

לד. "לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר "והי' מעשה הצדקה שלו", וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך" (רמב"ם מתנות עניים פ"ה ה"ב והובא בשו"ע סי' רמ"ז א' וב'). וכתב החזו"א זצ"ל (קובץ אגרות ח"ב צ"ג) ז"ל "ואם לפי ראות עינים בדבר הפרטי לא ימצאנו, אבל בכללות כאשר כל מזונותיו של אדם קצובין וכל חסרונותיו קצובין, אין הפסד חלילה מן הצדקה רק ברכה מתוספת ...".

◊ "ראוי לעשות זאת הצדקה בשמחה, כעושה סוכה וכשמוע קול שופר ושאר מצוות, ועיקר עשיית מצוה הוא שמחתה שזכינו לכך" (החזו"א זצ"ל – קובץ אגרות ח"ב אגרת צ"ג).

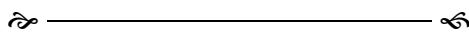
לה. אין ליתן כל המצות לקמחא דפסחא ממצות מעשר, אלא יתן מעט ממצות חולין והתוספת יכול ליתן ממצות מעשר כספים (רצ"ו) (הגר"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' ע' ד'). וי"א דבזמננו מותר ליתן 'קמחא דפסחא' כולו ממצות מעשר כספים (כיון דבזמננו אין סדר גבייה קבוע ל'קמחא דפסחא' וגם אין סכום קבוע שצריך ליתן, על כן לא חשיב כחוב גמור, ואינו נחשב כפורע חובו בכספי מעשר) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל – 'הליכות שלמה' ע' ל' ובדבר הלכה אות ג').

לו. מי שיודע בקרובו שהוא עני, חייב ליתן לו לפני שאר עניים (ש) (הגר"ש אלישיב זצ"ל – 'באר ישראל' ע' ד').

◊ "אפשר דמשום זה תקנו קדמונינו [ליתן קמחא דפסחא] בפסח יותר משאר רגלים, שהוא זמן חירות ויושבין מסובין וכל אחד הוא וביתו ברוב שמחה, אין זה כבוד לך' שהעניים יהיו אז רעבים וצמאים, ועל כן נותנים לו קמח על כל ימי הפסח שיוכל גם הוא לספר יציאת מצרים בשמחה" (שעה"צ תכ"ט אות י').

◊ "ובזה נוכל ליתן טעם על מסדרי ההגדה, דההתחלת ההגדה הוא כל דכפין ייתי ויכול השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל, הרי דקודם סיפורי יציאת מצרים התחיל במצות צדקה, ולכאורה מה ענינו לכאן שהולך לקיים מצות מצה ומרור וסיפור יציאת מצרים וחביבה מצוה בשעתה והתחיל במצות צדקה דאין בו שום שייכות לזה לכאורה, וגם בלא"ה מנהגן של ישראל הוא לעסוק בצדקה קודם ימי הפסח וליתן חיטים לעניים, ומנהג קדום הוא ונזכר גם בש"ס וירושלמי, ויש ליתן טעם למה קבעו אותו בפסח והרי כל יומיו זמנו. רק הענין מבואר דהנה תקוותינו חזקה דכמו שנאלצו ממצרים כן יגאל אותנו לעתיד, ויציאת מצרים הי' עיקרו ההכנה לגאולה העתידה וכמאמר הכתוב כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות, וכמו שבחילה זו זכינו להגאל גם שלא בזכות רק ע"י ששפט את מצרים, כן לעתיד לבוא גם אם חלילה לא יהיו זכאין יגאלו גם באופן זה... ועל כן יש לנו להקדים תחילה במצות צדקה שעי"ז נזכה לגאולה, וזהו אמרם כל דכפין ייתי ויכול השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל דע"י מצוה זו של צדקה נזכה לגאולה העתידה בקרוב וכמאמר הכתוב שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות, והנה כשנתבונן בגלות הזה אשר כמעט כל המצוות אין ביכלתינו לקיימם בכל פרטותי' בתכליתם כפי שנצטוינו... וכמו שבת חסר לנו המוספים שלו וכדו'... לבד מצות צדקה עדיין היא בשלימות, והוא מהשגחת השי"ת עלינו ומטובותו יען כי במצוה זו תלוי' הגאולה העתידה ועל כן לא ניטלה מאיתנו עד היום ואדרבה עוד יותר מצוי' היא לנו לקיימה למען נזכה על ידה לגאולה העתידה..." (בית הלוי ח"א דרוש ט"ז).

◊ באופן מסורתי נערכה בשבת הגדול בבריסק מגבית מרכזית עבור מפעל הקמחא דפסחא בבית הכנסת הגדול, ובתורות ידם של תושבי העיר – כל אחד כפי אשר ידבנו ליבו – הושג החלק הארי של הסכום הנדרש לחלוקה. והנה שנה אחת בפרוס חג הפסח, סירב אחד הגבאים בבית הכנסת הגדול להניח לערוך את המגבית. מיד כשנודע להגר"ז זצ"ל על זה, קרא לו תיכף לביתו והוכיחו קשות על סירובו. תוך כדי דבריו הוא מבחין כי על שפתיו של אותו גבאי שהיה גביר גדול מרחף חיוך קל, חיוך של אדם שאנן ובוטח. "ככה"? פנה אליו בגערה, "איהר זייט שוין זיכער ביי זיך"? "איהר וועט דאך אליין דארפן אן קומען צו די קופה"! (האם אתה כבר כה בטוח בעצמך? גם עליך יעבור כוס... הלא אתה עצמך תודק לקופה הזו!). השמועה עשתה לה חיש כנפיים, ובעיר יצא קול הברה כי הרב קילל את הגבאי... אולם משפנו אליו בשאלה על שום מה מצא לנכון לקללו כך, אמר הגר"ז זצ"ל: "איך האב אים נישט געשאלטן, נאר אט אזוי איז דאס" (אני לא קללתי אותו, אלא שכך הם פני הדברים), בהסבירו כי לנוכה המצב הקשה בו נתונות משפחות כה רבות בעיר ביניהן יתומים ואלמנות, והלה עומד וחוסם בפניהם את דרכי המדינה, אזי כך היא

(רצ"ו) ובאמת אי"ז מנהג אלא הוא מדינא דגמ' דירושלמי הוא, אלא דמן הדין הי' יוצא במצות צדקה במעות, והמנהג הוא לחלק חטים או קמח שיהי' מקרב הנייתא (שעה"צ ז').

(רצ"ו) דברמב"ם (פ"ו מ"ט ה"ח) לאחר שהביא החיוב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים, כתב ד"מי שנועל דלתות חצירו וכו' ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אי"ז שמחת מצוה אלא שמחת כריסו וכו'", וכתב שם במשנת יעב"ץ דמבואר מדברי הרמב"ם, דאדם חייב להאכיל עניים בחג מכת שני חיובים, א. מדין צדקה כמו בכל השנה, ב. מדין קיום מצות שמחת החג שהוא לא מקיים מצות שמחה בחג אם הוא לא מאכיל גם לעניים (וכ"כ בכת"ס או"ח תשובה ל"ט ד"ה ופ"ה, דלא קיים מצות שמחת יו"ט כלל). - ולפיכך אע"פ שכתב הרמ"א (יו"ד הל' צדקה ר"א ג') דאין אדם חייב ליתן צדקה אם אין לו כדי פרנסתו זהו נאמר רק בחיוב מדין צדקה, אכן בחיוב שצריך להאכיל לעניים בחג מדין קיום מצות שמחת החג, כמו שלצורכי שבת ויו"ט של עצמו הוא חייב גם ללוות כמבואר בבבא מציעא ט"ו: ובתוס' שם ד"ה לוו (אם יש לו ממי ללוות) ה"ה שחייב גם ללוות כדי להאכיל לעניים בחג, דזהו בכלל מצות שמחת החג של עצמו.

(רצ"ו) כיון דכולם חייבים בקמחא דפסחא ויעוי' ט"ז יור"ד רמ"ט סק"א דאין לפרוע חוב גמור ממצות מעשר כספים ועל כן מותר ליתן ממצות מעשר כספים רק את התוספת ולא את עיקר החיוב (הגר"ש אלישיב זצ"ל שם).

(ש) ע"פ המבואר בשו"ע יו"ד רנ"א ג' דיני קדימה בצדקה דקדושים קודמים לכל אדם יעוי' שם.

המידה שלא ירחק היום ואף הוא יאלץ להזדקק לאותה מגבית. לאמור, אין זו קללה, אלא שכך הם טבע הדברים וצורת ההנהגה משמיה. "דרך אחת יש בפניו להציל את עצמו מגורל זה, לאחר שהמגבית לא נערכה כמימים ימימה בסביבתו", הוסיף הרב לומר, "והיא שישלם הוא מכיסו לקופת הקמחא דפסחא את כל אותו סכום כסף שהיה נאסף לו היתה נערכת המגבית. הדברים ההרפיים לא הצליחו להניע את ליבו האטום של אותו פרנס, שהמשיך לעמוד במריו מבלי להבין את חומרת מעשיו. לא חלפו חדשים ספורים ואותו אדם החל יורד מנכסיו, עד שלקראת חג הפסח של השנה הבאה כבר היה הלה בגדר עני גמור, הנצרך להקצבה ממעות החיטים שנגבו מהציבור, ויהי לפלא" (הרב מברסלב ח"א עמ' 276).

◊ "ויתבונן האדם אילו היה בזמננו מקדש, בודאי היה כל אחד מישראל מתנדב עצים על המזבח שהוא מקום כפרת עוונותינו, וגם טורח בעצמו להביאם לבית המקדש ברוב שמחה וכמו שעשו מאז ובלי ספק שהאיש המתחסד עם הדלים והאביונים ועושה ככה לענין עצים... וכן החולץ ומכנת רגליו לקבץ נדבות עבורם לענין זה, זכותו כל כך גדול ומועלת לכפר עוונותיו כמו המביא עצים לבית המקדש ומי לא ירצה להביא עצים לבית המקדש" (אהבת חסד ח"ג פ"ז בהגה).

לז. "כשהוא אוכל ושותה ביו"ט חייב להאכיל לגר ליתום ולאמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר וזכיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם, פרש חגיכם" (רמב"ם יו"ט ו' י"ח, ונפסק בשו"ע תקכ"ט ב' ומשנ"ב תקכ"ט ס"ק י"ז), ולא קיים מצות שמחת יו"ט כלל (כתב סופר אור"ח תשובה ל"ט ד"ה וע"פ), ועל כן מי שאינו מזמין עניים לביתו בימי החג וחול המועד, יזהר ויזדרז ליתן מממונו קודם החג לארגון צדקה וכיוצא בשיחלקו זאת לעניים לצורכי החג (קובץ יד ב"ד פסח).

לח. איתא בזוה"ק (יתרו פ"ח ע"ב) "בא וראה, בכל שאר הזמנים והחגים צריך האדם לשמוח ולשמח את העני, ואם הוא שמח בלבדו, ואינו נותן לעני, עונשו גדול, כי שמח בלבדו ואינו נותן שמחה לאחר, עליו כתוב (מלאכי ב') וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם וכו' וכתוב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" עכ"ל (ע"פ תרגום). את דברי הזוה"ק העתיקו כל האחרונים ונתפרסם גודל החיוב לכל ישראל, ועל כן אינו מצוי שישאר עני ביו"ט בלא סעודה, אבל מה נעשה עם האומללים והנדכאים בעיר שמתביישים לפשוט יד ולבקש, ועל כן נהגו באיזה מקומות שקודם יו"ט הולכין נבונים לבתי העשירים לקבץ עבור אלו המרי נפש, ואשרי האנשים שמשימין עין על זה, שמזכין לעצמן ומזכין לכל אנשי העיר (משנ"ב תקכ"ט סק"י).

◊ איתא בזוה"ק (בראשית דף י') "פתח רבי שמעון: כל מי ששמח באותן המועדים ולא נותן חלקו להקב"ה, אותו ר"ע עין השטן שונא אותו, ומשטיין עליו, ומעבירו מן העולם, וכמה צרות על צרות מסבב לו. – חלקו של הקב"ה הוא, לשמח את העניים כפי מה שיכול לעשות, כי בימים האלו הקב"ה בא לראות את אלו כלים השבורים שלו (העניים) ונכנס אליהם ורואה שאין להם במה לשמוח, ובוכה עליהם, ועולה למעלה להחריב העולם, באים לפניו בני הישיבה ואומרים, רבון העולם רחום וחנון אתה נקרא, יתגלגל רחמך על בניך. אומר להם: וכי לא עשיתי את העולם אלא על חסד, שכתוב אמרתי עולם חסד ויבנה, והעולם עומד על זה, אומרים המלאכים העליונים לפניו, רבון העולמים הנה פלוני שאכל ושתה לרויה, ויכול לעשות חסד עם העניים, ולא נתן להם כלום, ולא מגיע עונש לכל העולם בשבילו, בא המשטיין ולוקח רשות ורודף אחרי האדם ההוא" עכ"ל (ע"פ תרגום).

◊ "רבי יהודה בר סימון אומר, אמר הקב"ה יש לך ארבעה בני בתים ... אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך, ואני יש לי ארבע בני בית, הלוי והגר והיתום והאלמנה ... אם אתה משמח את שלי ואת שלך בבית בימים טובים שנתתי לך, אף אני משמח את שלי ואת שלך" (תנחומא פ' ראה והביאו רש"י עה"ת שם ט"ו – י"א).

לט. המארח עני בביתו ראוי ונכון שיתן להעני את הטוב שבשולחן, ובפרט אם הוא עני חשוב, שמזה יראה לו שמקבלו בסבר פנים יפות (של"ה הק' הו"ד במשנ"ב ס' ק"פ ס"ק ג' וכבר מבואר כן ברמב"ם פ"ז איסורי מזבח הי"א "האכיל רעב - יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו").

◊ סיפר חתנו של הגאון ר' שלום שבדרון זצ"ל: היה זה ליל הסדר הראשון במחיצת חותני ר' שלום. בסיום תפילת ערבית, בבית הכנסת 'חסידים' בשערי חסד הבחין ר' שלום ביהודי שנשאר בבית הכנסת. צורתו החיצונית העידה עליו שהוא בר דעת, אפילו תלמיד חכם. מראהו ולבושו עוררו חמלה גדולה, הוא לבש בגדי חול מלוכלכים. נהפך ממונו ריח של בגדים שלא ידעו מיום כבר זמן רב, עד כדי כך שעל החליפה שלו יכלו לזהות פשפשים... היה נורא לעמוד לידו. ר' שלום החליט על אתר לאסוף את האיש הביתה לליל הסדר. בלבו גמלה החלטה ברורה: אני אוזכה במצוה, אוזמין אותו לאכול בביתנו. לישן, היה זה בלתי אפשרי, הפשפשים שרחשו על בגדיו ידביקו בודאי את כלי הבית והמזרון, יהיה קשה מאד להפטר מהם, חשש ר' שלום. עם זאת העיר מקום שינה לאותו אדם טרד את מנוחתו של ר' שלום. "מוכרחים לדאוג למקום לינה, מה יהיה? הסעודה תיגמר ולהיכן נשלח אותו לאחר הצות ליל", שח בדאגה באזני חתנו. בני הבית המתינו בקצר רוח "שלא ישנו התינוקות", אך ר' שלום כאילו כל הענין לא נוגע לו. הוא היה עסוק בהתלהבות במצוה שלפניו. מצוה עוברת. האשה והילדים אמרו לעצמם "מסתמא אבא מצא איזו שהיא מצוה להתגדר בה, נמתין". ר' שלום הרחרח מספר דקות "יש לנו רעיון טוב. הבה נלך". נלך לבעל הבית של מלון 'ארץ ישראל' (המלון עמד ליד בית הסוכנות, לא הרחק משערי חסד) לפני שיצאנו מבית הכנסת הוא ניגש ליהודי ותקע לו כף גדולה בברכת גוט יום טוב ו'שלו' עליכם' וסיפר לו בהגיגות שהוא מוזמן לביתם המרווח, "תיכף נשוב לכאן ונלך יחד לביתנו, המתן נא", אמר. האיש העלה חיך קל של שביעת רצון והתנישב ליד השולחן, פתח ספר והחל מעיין בו. יצאנו מבית הכנסת. כולם כבר ישבו בבני מלכים והבריו – 'קדש! הרחובות היו ריקים מאדם, ואנחנו, צעדנו יד ביד עד מערנו של מנחל המלון. ר' שלום פנה אל המנחל וביקש חדר לאדם בודד לשינה. "אנחנו נדאג לך לכל הנזקים שיגרמו..." נתן ר' שלום את הבטחתו, מנחל המלון נעתר. קיבלנו מפתח. שכנו לבית הכנסת, אספנו את האיש בשמחה. נכנסנו, שלשה יחד, ר' שלום, אני והאורח. בנות המשפחה והרבנית מיהרו להתרחק תוך כדי לחישה "מי זה? איפה הוא מצא אותו? תזהרו שם על הכסא שלא יתמלא בפשפשים". "הריח בלתי נסבל". נשמע קול לחשן. שקט. הרבנית הצדקנית ע"ה הביאה בחביבות כסא מיוחד. ר' שלום הושיב את האורח בראש השולחן. זה שהיה אמור לשבת בסמוך לאותו יהודי, הרחיק את כסאו בחשש. מטר שלם הפריד בין שניהם. זה היה פשוט בלי נסבל. על הרצפה תחת הכסא רחשו בעלי חיים... קדש. ורחין. כרפס. יחין. מגיד. כאן ר' שלום הבחין שהאורח יודע ספר. תוכו של האיש התברר – לא היה כבר. ר' שלום התלהב, ומיד החלו השניים לשוחח בדברי תורה ופרושי ההגדה. ר' שלום פנה עם הפנים לכיוון האורח. ווארט רדף ווארט, כך זה נמשך. כל אותו הלילה... עם הצות ליל השימורים, יצאנו לרחוב הקריר, ליוונו את האיש המיסתורי עד ה'מלון' ונפרדנו בחמימות. אחרי אותו הלילה נאלץ בעל המלון לזרוק את המזרון ואת כל המצעים. (בזמנם, ללא תכשירי הדברה, לא היה שייך להדוף את נגע החרקים במעמקי המצעים) ר' שלום שילם את כל הנזקים טבין ותקילין. מסיים חתנו של ר' שלום: אם רצינוכם לדעת עד היכן מגיע מקום שאיפתו של ר' שלום בהכנסת אורחים. אספר לכם מה ששמעתי מפיו על געגועי חייו

במצווה גדולה זו. יותר מפעם אחת אמר לי ר' שלום: "אני מקנא ביהודי פלוני מאנגליה, יהודי מכנים אורחים מורם מעם, שלא פעם ולא פעמיים אין לו מיטה בלילה לישון בה, והוא הולך לישון בחוץ ברכבו הפרטי. אני מקנא בו. הלואי שאזכח" (קול הוצב' עמ' 68).

◊ "היו זהיר בדלתו ביתך שלא יהיו נעולות בשעה שאתה מסיב באכילה ושת' מפני שדלתו ביתך מביאין אותך לידי עניות" (מסכת דרך ארץ פ"ט).

◊ "ר"י ור"ל דאמרי תרוי' בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על אדם, עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו" (חגיגה דף כ"ז ע"א) וברש"י "בהכנסת אורחים".

◊ "אין לך סם חיים למלאך המות, אלא מידת הצדקה בלבד" (תנוד"א פרק י'). "צדקה, לא די שהוא טוב בעצם אלא גם מועיל יותר מכל דבר, שמציל אף ממות, ואין מועיל בעולם יותר מזה" (הגר"א זיע"א בפירושו למשלי י"ב). ארז"ל שאם אדם עושה מצוה, יעשנה בלב שלם, שאילו הי' יודע ראובן שהקב"ה מכתוב עליו וישמע ראובן ויציילו מידם, בכתפו הי' מוליכו אצל אביו וכו', ואילו הי' יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבוע ותותר, עגלים פטומות הי' מאכילה, והיינו שכמה פעמים אדם עושה מצוה, אבל אינו יודע אם כיון דרך האמת... וכן כמה פעמים מזדמנים לאדם עניים לזכות על ידם, והוא נותן להם בלאחר יד ברפיון ידיים, כי חושב בליבו מי יודע איזה יבשר, ואולי הם רמאים, אך אם הי' יודע גדולת המצוה (ולפעמים גדול מעלת העני) כבועז שאילו הי' יודע גדול הזכות מה שהי' מאכיל את רות, עגלים פטומות הי' מאכילה. וע"כ יש לאדם לעשות תמיד המצוה בלב שלם ובשמחה (הגר"י מאלצאן זצ"ל – סידור אשי ישראל עמ' 181).

הכנת צרכי החג

מ. כל עניני הפסח לא יעשה ע"י עכו"ם, וכן ראוי שלא יעשה ע"י קטנים (משנ"ב תס"ז סק"ח).

◊ "אם אמנם המצוות המעשיות בצביון השמתי כפי מצבן הקיים בשדרות ההמונים קלים הם לשמרון ולעשותן, כבדים הם מאוד לאלה היהודים חומר הדין ואשר אהבת ההלכה קבועה בלבם, כי אלה הררים התלויים בשערה, אשר לפיהם נשקלו בפלס האסורים והמותרים, הכשרים והפסולים, ואשר רבותינו ערכו לנו ארבעה שלחנות וסדרו לפנינו ההלכות לסעיפיהם, לבקרים יעמידו את שומר שלחנות אלה ומקיים המצוה לפרטי' ודקדוקי', לפני נסיונות כבירים. ואחרי רב עמלו למצוא תפילין כהלכתן, אתרוג כהלכתו, ציצית כהלכתו, יהודש אצלו ספק חדש אשר לא הרגיש בו מראש וכל עמלו לריק וצריך להלחם במדותיו לפעמים במדת העצלות כאשר כבר הוא עיף למעלה מן המדה, ופעמים הדבר מקושר בבזיון מבני אדם ופעמים בהפסד ממונו, ופעמים אנשי ביתו יקניטוהו, ועוד אף כיוצא בו, ובכלל המדקדק עבודתו עמלה בהיותו יחיד בדבר וצריך אומץ שלא להגרר אחר סביבותיו..." (החזו"א זצ"ל – אמונה ובטחון פ"ד אות ז').

◊ לא יהא הכסף נחשב למאומה בעיניו נגד אהבת הבורא, זה כלל גדול בכל המצוות, כל שכן וק"ו לשמור את חוקות הפסח כהלכתן (פלא יועץ ערך 'חמץ').

◊ יעו"י תנא דבי אליהו רבא פ"ט גבי מעשה דבורה אשת לפידות (שופטים ד' ו') "...מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין ישראל בין עכו"ם, בין איש בין אשה ובין שפחה, הכל לפי המעשה שהוא עושה, כך רוח הקודש שורה עליו".

◊ כתב הקב הישר (פרק צ'): "ויש קבלה בידי, כל טורח שאדם מטריח את עצמו לכבוד יו"ט של פסח והוא עיף ויגע בטורח, אזי בעסק זה הוא חורג כל המזיקין הנקראים נגעי בני אדם".

◊ כתב הקב הישר (פרק פ"ט): "ונכון ללמד את ישראל בהיותן מוגעילין ומלכנין הכלים מפני החמץ, שיכוונו שכמו כן יבער הקב"ה את היצחק"ר".

מא. אל יצמצם אדם בהוצאות יו"ט (שו"ע תקכ"ט א') [דאיתא במדרש פסיקתא (והוא גמ' בביצה ט"ז). "כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה, חוץ ממה שמוציא בשבתות וימים טובים וראשי חודשים וחול המועד, ומה שתינוקות מוליכין לבית רבן, אם מוסיף מוסיפין לו, ואם פוחת פוחתין לו (משנ"ב תי"ט ס"ק א' רמ"ב סק"ד ותקכ"ט ס"ק ב')]. ואמר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דקשה לומר בזה כלל קבוע עד כמה מותר וראוי לפזר לשם כך, אולם מצד הסברא נראה שהוא כשיעור שאדם שפרנסתו מצויה לו מוציא לסעודה בזמני שמחה (הליכות שלמה' מועדים ע' ר' הערה 6).

◊ בחור א' מהמדקדקים במצוות שאל להחזו"א זצ"ל אם צריך להדר אחר קמה מטחינת יד למצות אף שדמיו מרובים, והשיב שאין לדאוג על הוצאות שזה בכלל הוצאות שבת ויו"ט (דינים והנהגות הנדמ"ח (להג"ר מאיר (בהגר"ש זצ"ל) גריינמן שליט"א) פרק י"ח אות ט' ע' צ"ו). ובאגרות החזו"א זצ"ל (אגרת קפ"ה אות ט"ז): "אין לקמן הוצאות המצות ולא לחוס עליהן כלל".

◊ "מה דקאמר כל העושה איסור לחג באכילה ושתיה הוי כאילו בנה מזבח והקריב עליו, יש לפרש דמה שמכין המאכלים והמשקים לצורך חג הוי כאילו בנה מזבח..." (ערוך לנר סוכה מה ע"ב).

מב. במשנ"ב (סי' ר"נ ס"ק ב') כתב (גבי שבת) "וטוב שיאמר על כל דבר שקונה "זהו לכבוד שבת" כי הדיבור הוא פועל הרבה בקדושה". עכ"ל. וביסוד ושורש העבודה' כתב "...ואל יתירש אדם בדיבורו בעניינים כאלה וכיוצא, כי בכל דיבור ודיבור עושה נחת רוח ליוצרו ובוראו יתברך שמו ויתעלה ועושה בזה עבודה עצומה כמבואר בזה"ק בהרבה מקומות, כל מילה ומילה דנפק מפומיה דבר נש בקעא רקיעין ועלת לאתר דעלת... ומצורף לדיבור היא שמחה שבלב..."

שלא לומר על בשר עופות ודגים שהם לפסח

מג. הקונה או מכין בשר ליו"ט אסור לו לומר על הבשר 'בשר זה לפסח' (לפי שיחשדהו שהקדישו מחיים לקרבן פסח וכשאוכלו נראה כאוכל קדשים בחוץ) אלא יאמר "בשר זה ליו"ט". וכמו"כ אסור לומר לאחד מבני ביתו או לחבירו "קח כסף זה וקנה לי בשר לפסח" או "צלה לי זרוע לפסח" אלא יאמר "קנה לי בשר ליו"ט" או "צלה לי זרוע ליו"ט". ובדיעבד בכל ענין הבשר מותר באכילה (שו"ע תס"ט א' ומשנ"ב ס"ק א' - ד').

מד. מותר לומר לכתחילה על הבשר "בשר זה על פסח" או לומר לאחד מבני ביתו או לחבירו "קח מעות אלו וקנה לי בהם בשר על פסח" (משום דאם הקדישו הוי ליה לומר "בשר זה לפסח" ולא "על פסח") (משנ"ב שם סק"ב ג' ושעה"צ אות ח').

מה. לדעת השו"ע כל האיסור לומר "בשר לפסח" הוא דוקא בבשר בהמה (שהוא מין הקרב ע"ג המזבח) אבל בשאר דברים ובכללם עופות ודגים מותר לומר שהם לפסח (וכן ס"ל להרבה פוסקים להקל בזה). ויש פוסקים שמחמירים גם על עופות ודגים שלא יאמר שהם לפסח (דמהא דאמר שהם "לפסח" אפשר שהקדישו לדמים). ולמעשה: טוב להזהר בזה לכתחילה (משנ"ב שם סק"ב).

מו. חיוב גמור מדינא לאדם לקנות בגד או תכשיט חדש כפי ממונו לאשתו ובנותיו הגדולות כדי לשמחן ביו"ט ובחול המועד (שו"ע תקכ"ט - ב' ומשנ"ב סקט"ז) ואם אין ידו משגת יקנה להן לכה"פ מנעלים חדשים לכבוד יו"ט (ביאה"ל ד"ה כפי ממונו). [ויש לדאוג להנ"ל בהארכת זמן ראויה קודם החג]. ואינו יכול לצאת יד"ח במה שקונה להם ספר לקרות בו או פרחים או מכונה אלקטרי וכיוצ"ב, אלא צריך דוקא בגד או תכשיט חדש (דחז"ל הגדירו דבעינן שמחה דוקא ע"י בגד חדש) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל – לקט הלכות יו"ט להגרי"א דינר שליט"א ע' ט"ל), וי"א דיוצא גם אם קונה לה כלי בית או כלי אכילה נאים לבית ליו"ט אם היא שמחה בהם (הגר"נ קרליץ זצ"ל – חוט שני הל' יו"ט ע' קס"א). ויעזר' הערה (שא) ויש הסובר דכל שיועד באשתו שתהא לה שמחה ע"י כלי מסויים מקיים המצוה בזה, אף אם הוא כלי שאסור להשתמש בו ביו"ט (דסו"ס שמחה הוא לה) (הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל וכן הוא עצמו קיים לפעמים דין זה ע"י קניית כלי חדש מכלי הבישול וכדו' – 'הליכות שלמה' ח"ב מועדים ע' ר"י הערה 4).

מו. י"א דאפילו אם יש להן כבר בגד מיוחד ליו"ט מ"מ עדין חייב לקנות להם בגד חדש (הגרי"ש אלישיב זצ"ל – לקט הל' יו"ט להגרי"א דינר שליט"א ע' ט"ל) אכן י"א דבכה"ג לא שייך עוד חיוב לקנות להן בגד חדש וישמחם בדברים אחרים (הגר"ש ואזנר זצ"ל – 'שבט הלוי' ח"י סי' פ' אות ג', ובמכתבו הובא בתחילת 'לקט הל' יו"ט' להגרי"א דינר שליט"א).

מח. י"א דצריך שיהא בגד הראוי ליו"ט עצמו, דאם אינו ראוי אלא לחוה"מ, אע"פ שיקיים בזה מצות שמחה בחוה"מ מ"מ חסר בזה בשמחה ביו"ט (הגר"נ קרליץ זצ"ל – 'חוט שני' הל' יו"ט ע' קס"א).

מט. י"א דאף אם האשה מוחלת לבעלה, לא מועיל בזה מחילה (שב) (הגר"נ קרליץ זצ"ל – 'חוט שני' הל' יו"ט ע' קס"א). וי"א דיכולה למחול ע"י (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פסקי הגרי"ש' להגר"י ישראלזון זצ"ל אור"ח עמ' קנ"ז).

נ. כמו"כ מחוייב ליתן לילדיו הקטנים ביו"ט ובחול המועד מיני מתיקה ומגדנים וכיוצ"ב לשמחם (שו"ע תקכ"ט ב' ומשנ"ב סקט"ז) [ויש לזכור קודם יו"ט לקנות מיני מתיקה וכיוצ"ב שיועד שהם אהובים על ילדיו, כל ילד וילד כרצונו, בשיעור המספיק ליתן להם ביו"ט ובימי חול המועד].

◊ פעם כשראה הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל ביד אחד מתלמידיו אתרוג מהודר ביותר שמחירו גבוה מאוד, שאלו בנימית תוכחה, המלאת כבר שאר חובותיך, והאם קנית כבר בגד חדש וכו' לזוגתך לכבוד הרגל כדתניא בפסחים וכמ"ש בשו"ע סי' תקכ"ט ס"ב ('הליכות שלמה' ח"ב מועדים ע' ר"י הערה 4).

◊ בספר דברי שלו' (ספראפקוב, עמ' ל"ו) הביא ששאלו את הגר"א זיע"א איזה מצות עשה הכי קשה לקיימה? והשיב: מצות שמחת הרגל, כי החיוב מוטל בכל ימי החג להיות שמח וטוב לב, בכל הימים ובכל הלילות שלהם בלי שום הפסק רגע, ואסור להניח בכל אותו הזמן להעלות על לבנו שום מחשבה וחרור של דאגה בשום ענין שבעולם, ושום צער ויגון לא יתערב בשמחתנו, כדי שלא יבטלנו משמחה, וזהו דבר המסור ללב וצריך ונחוץ לזה הרגל לחזק השמחה בלב, וא"כ זהו המצוה היותר קשה בקיומה מכל מצוות התורה חק, ע"כ (הובא ב'קיצור הלכות המועדים' שבועות, להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' מ'). מכאן תוכחה מגולה להרבה אנשים החושבים עצמם למדקדקים, שמצוה זו רפוייה בידם, ולא מבטי שאין מרגישים עליהם שום שמחה ביו"ט אלא שגם מזלזלים במצוות המעשיות הקשורות בשמחת יו"ט. הן המה רודפים אחרי חומרות שונות במצוות ד' מינים, כאשר ירדוף הקורא בהרים, בפיוזר ממון רב מאוד בדבר שאין מצוותו מן התורה אלא יום אחד וכל שבעה מדרבנן, ואם חל בשבת, הכל מדרבנן, ומזלזלים במצוה דאורייתא שקיומה כל ח' כל רגע ימים וילות, ע"י שמזלזלים באכילת בשר בהמה ושתית יין, וכל דבר המשמחו (כיראים מצוה תכ"ז) ואין להם מלבושים מיוחדים ליו"ט (כס"ת תקכ"ט ס"א) ואין קונים לנשותיהם בגדים ותכשיטים ולילדיהם קליות ואגוזים. ואשרי השם דרכיו. לקנות ד' מינים כשרים כדין ובשארית הממון לקיים מצות שמחת יו"ט דאורייתא. וכה"ג בפסח עם המצה שמורה. ודי בזה (הגר"ש דבליצקי זצ"ל 'שומע ומספק' עמוד ק"ג).

◊ בשעת קניית הבגד או התכשיט הנ"ל או בשעת קניית מיני מתיקה וכיוצ"ב לילדיו יכוין לקיים מצו"ע דאורייתא של שמחת יו"ט (מה שהוא מחוייב לשמחם, והכנה למצוה היא בכלל המצוה – יעזר' מנ"ח מצוה ה' אות י"ג. ושו"ת אבני נזר שכ"ד סק"ד, ובשו"ת בית אפרים (להגר"א מרגליות זצ"ל) האו"ח ד"ה 'דבר', ולדעת שו"ת מהר"ם שיק סי' רס"א הוי מצוה מדרבנן לדאוג שיכול לקיים את המצוה מדאורייתא). וכמו"כ יכוין לקיים מצות עשה של גמילות חסדים [שבה עצמה מקיים כמה וכמה מצוות: ואהבת לרעך כמוך (רמב"ם פ"ד אבל ה"א, ובספח"מ שורש השני) אחרי ד' אלוךם תלכו (סוטה יד.) והודעת להם את הדרך – זו גמ"ח (רבינו יונה שע"ת ש"ג אות י"ג, וסמ"ק מצוה מ"ז), וכו' תדיבן (רש"י עה"ת דברים י"ג – ה', יראים ס' ת"ז)] וכמו"כ לקיים מצות לא תעשה של לא תוכל להתעלם (רבינו בחיי דברים כ"ב – א') דפסוק זה אינו דוקא בהשבת אבידה, כ"א ככל מה שיכול האדם להועיל ולסייע לחבירו חייב בזה משום לאו זה) וכמו"כ לקיים מצוה מד' קבלה "ומה ד' דורש מעמד כ"א וכו' ואהבת חסד (פסכה מט); (קונטרס 'קח מצוות' ויעזר' עוד מצוות שמקיים בזה). ואם מכנים בלבו רגש אהבה כלפי הבורא ית"ש מקיים בזה ג"כ מצות עשה של 'ואהבת את ד' אלוךך בכל מאודך' – בכל מומנך (מתנן' סוף ברכות). (גליון יד ב"ד פסח).

הקונה כלים לחג

נא. בעל חנות כלים הטובל את הכלים לפני שקנאו הלוקח, לא הועילה טבילתו (שב) (הגר"י וויס זצ"ל והגר"ש וואזנר זצ"ל – ספר 'טבילת כלים' להגר"צ כהן זצ"ל עמ' קס"ד הע' ז'), אלא קודם יקנה הלוקח את הכלי, ולאחר מכן יכול המוכר לטובלו בעבור הלוקח ('טבילת כלים' שם).

אפיית מצות

◊ "...ויגיל וישמח בלבו שמחה עצומה עד מאוד בעת הלישה והעריכה ואפי' של מצת מצוה, וישגיח בעצמו בשמחת לבו מאוד..." (ימושה"ע שער ט', הצאן, פ"ד).

נב. הרא"ש ה' משתדל במצת מצוה (דמצוה בו יותר מבשלוחו) ועומד על עשייתה ומזרז העוסקים בהם ומסייע בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם

(שא) ובשבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ד) כתב דבכל תוספת שמחה שבאה מחמת חדות היום היא בגדר שמחת יו"ט וחלק ממצות שמחת יו"ט, ועל כן רקידה או טיול לכבוד השמחה של היום שגורם הרחבת הדעת הוי בכלל מצות שמחת יו"ט, וא"כ יתכן שאף נתינת פרחים לכבוד יו"ט ג"כ בכלל זה ויקיים חיובו בזה, משא"כ בנתינת ספר או נתינת מכשיר אלקטרי אע"פ שגורם חדותו ושמחה, אבל אי"ז קשור עם שמחת היום, ואינו יוצא יד"ח בזה. עכ"ד.
(שב) דא"ז מחוייב ושיעבודי הכתובה אלא הוא חוב של מצוה (שם).
(שג) דיעזר' שו"ע יו"ד ק"ב (ח') ובט"ז (ס"ק), בשם הבית יוסף דכלים הנמצאים ביד מוכר מקרי כלי סחורה ולא כלי סעודה, ואינם חייבים בטבילה וממילא לא תועיל להם טבילה, דהוי טבילה לפני החיוב.

לעשות – להטפל הוא בעצמו במצוה ^(שד). ויטריח עצמו במצת מצוה עד שיתחמם ויזיע, וזה תיקון גדול לעוון החמור (האריז"ל) (שו"ע ת"ס ב' ומשנ"ב ס"ה, ד').

נג. גם באפיית שאר המצות הנעשות לכל ימי הפסח יש לעמוד על עשייתן ולזרז העוסקים בהם, כי רבה המכשלה (משנ"ב שם סק"ו).
נד. צריך זהירות מיוחדת בכשרות המצות כיון שבקל אפשר להכשל בזה ח"ו כי הבצק עצמו יכול להחמיץ אם אין משגיחים עליו כראוי ויש לחשוש מאד גם מפירורים הנשארים במכונות ובכלים שקשה לנקותם כראוי – על כן המהדרים ביותר מקפידים שלא לקנות מצות אפילו מאלו הנעשים בהשגחה מהודרת, אלא דוקא הנאפים בחבורה שהם עצמם משגיחים, או שממנים אנשים יראים ונאמנים להשגיח על האפיה ונקיון הכלים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' פסח ע' פ"א).

נה. מדינא מותר לאפות מצות בפסח עצמו, אך המדקדקים נוהגים לאפות הכל קודם פסח, שאם יתערב משהו חמץ בתוכם יתבטל – משא"כ בפסח איסורו במשהו (משנ"ב תנ"ח סק"ד).

◊ גבי קניית המצות יש ליידע מש"כ הוזה"ק (פ' תרומה הובא ב'שמירת הלשון' התימת הספר פרק ז') **דמצוה שאדם מוציא עלי' מעות, ולא באה ברקניא, שכרה הרבה יותר גדול מחמת זה.**

מהלכות המצה

נו. אין אדם יוצא יד"ח במצה שאינה שלו ^(שה) (שו"ע תנ"ד ד' ומשנ"ב ס"ק ט"ו).

נז. אם שאל מצה, יוצא בה (דהא שאלה ע"מ לאכלה ולא להחזירה בעין וא"כ הרי היא שלו ממש) (משנ"ב תנ"ד ס"ק ט"ו).

נח. אם קנה המצה ומשכה לרשותו, אם המוכר גילה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה, ועל כן עייל ונפיק אחריו אזווי, ומדחהו בלך ושוב ואינו נותן לו, מדינא לא קנה המצה (כמבואר בחושן משפט סי' ק"צ סעי' י"ז) וממילא אינו יוצא בה יד"ח מצה מן התורה (משנ"ב תנ"ד ס"ק ט"ו), ומצוי הדבר במי שנתן צ'ק והוא חזר, והמוכר פנה אליו שישלם לו את המגיע לו (דזה נחשב עייל ונפיק אזווי) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל – 'באר ישראל' ע' קט"ז).

נט. כתב המשנ"ב (תרנ"ח ס"ק י') גבי קניית אתרוג די"א דהני דקני אתרוג למצוה ופרעי לאחר החג, לא יאות עבדי, דכל כמה דלא יהיב דמי לא קני אלא מדרבנן ואנן בעינן 'לכם' דאורייתא, אא"כ הביאם לרשותו דאז קנהו בתורת 'חצר'. ולכתחילה נכון ליזהר בזה ולפרוע קודם החג ע"כ. וה"ה ב'מצה'.

ס. מי שנהג לאכול מצות יד כל הפסח ורוצה לשנות מנהגו ולאכול מצות מכונה, חייב לעשות התרת נדרים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל – 'באר ישראל' ע' פ"ד).

סא. מי שקשה עליו מאוד אכילת המצה בליל פסח (ובפרט מצוי אצל הרגישים לגלוטן וילדים) יתכן דיכולים להקל למרוח על המצה מעט ממרח שוקולד וכיוצ"ב באופן שאף לאחר הממרח מורגש היטב טעם המצה, ויוצאים בזה יד"ח הכזית ראשונה של מצה והכזית של האפיקומן ^(שי) ולמעשה יש לעשות שאלת חכם.

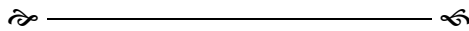
אכילת מצה שרויה וקטניות בפסח

סב. מותר לשרות או לבשל את המצות בפסח במים, מי פירות וכיוצ"ב (היינו המצות שלא יוצא בהם יד"ח כזית ראשונה של מצה וכזית אפיקומן) (דכיון שכבר נאפו, אין חימוץ לאחר אפיה, ואין לחשוש שמא נשאר מעט קמח בתוך המצות מבפנים שלא נילוש יפה וע"י השריה יתחמץ – דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ובפרט בימינו שנוהגים לעשות מצות דקות) (משנ"ב תנ"ח סק"ד). אכן יש שמחמירין על עצמן ואין שורים ולא מבשלים מצות בפסח (משום החשש הנ"ל) (הובא במשנ"ב שם).

סג. י"א דאף לנוהגים לאכול שרויה בפסח מ"מ אם יש אבק של קמח על המצות יש להחמיר שלא לאכול מצות אלו שרויה ^(שי) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל – 'באר ישראל' פסח ע' פ"ב).

סד. איש ואשה שמסורות אבותיהם שונות בענין אכילת קטניות או שרויה וכדו', על האשה לנהוג כבעלה בין להקל ובין להחמיר ואינה צריכה התרת נדרים (שהרי האשה משועבדת לבעלה וצריכה לנהוג כמותו בכל דבר, וכיון שעתידה אשה להנשא לבעל, על כן מעיקרא אין חלין עליה חיובי מנהגי בית אביה אלא עד שתנשא לבעלה) ^(שה) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' פסח ע' צ"א ובדבר הלכה שם אות ל"ב וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל – ספר 'מבית לוי' ע' רס"א וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל לענין אכילת שרויה – 'באר ישראל' ע' פ"ב ^(שי)). וי"א דלענין אכילת קטניות, אשה מבני עדות אשכנז שנשאת לבן עדות ספרד צריכה להחמיר ולא לאכול קטניות (כיון שבאותו דור שקיבלו לא לאכול קטניות, קיבלו זאת עליהם בקבלה גמורה ובחרם גם על בניהם אחריהם עד סוף כל הדורות) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' פסח ע' פ"ז).

סה. מי שמנהג אבותיו להחמיר שלא לאכול שרויה בפסח, אם בא לשנות מנהגו צריך התרת נדרים (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' עמ' 3 ^(שי) והגרי"י פישר זצ"ל – 'הליכות אבן ישראל' ח"א ע' קי"ד ^(שיא)) אולם אין לשנות אלא במקום שיש צורך חשוב לפי ראות עיני מורה הוראה ^(שיב)

(שד) וכתב ע"ז בביאור הגר"א "עמ"א. ואמרינן בפ' ע"פ מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה וכו'" עכ"ל. ומשמע דקסבר דאי"ז רק משום מצוה בו יותר מבשלוחו אלא דדין הוא במצה שהוא בעצמו יאפה אותה, דלחם עוני היא וכך דרכו של עני.

(שה) דילפינן מחלה בגז"ל ד'לחם' 'לחם', מה התם אין אדם מפריש חלה אלא מעיסה שלו דכתיב 'עריסותיכם' אף כאן כן (משנ"ב תנ"ד ס"ק ט"ו והוא ע"ג גמ' פסחים לח.).

(שו) דנראה דדמי למטביל המצה במי פירות דכתב המשנ"ב תס"א סקי"ח דאפי' לדעות דס"ל דאסור לשרות את המצה בשאר משקין (מלבד מים) ומי פירות או מרק כיון שהם מפיגים את טעם המצה שנותנים בו טעם שלהם, זהו דוקא כששורה, אבל להטביל אותן בהן כתב רבינו מנוח בפשיטות דשרי בדבה לא נתבטל טעם המצה (ואמנם המג"א סק"ז אסר אף להטביל מ"מ בשעה"צ אות ל"ב לא הסכים עמו). וכ"פ בכך החיים תס"א מ"ח.

(שיז) ע"פ מש"כ הרמ"א תנ"ט ו' "וירחיק המצות מהקמח, כי הקמח הנדבק בהן בא אח"כ בתבשיל ומתחמץ" ע"כ. ובמשנ"ב שם סקמ"ה "לכן אותו המודד קמח לא יקרב אל העיסות עד שינקא מלבושיו מן הקמח וידיח ידי תחילה. וכן צריך להזהר שהמודד הקמח לא יתן מים לתוך העריבה כי מתדבק רטיבת המים על ידי, וכן הנוהג מים לא יהיה מודד הקמח, אלא כל אחד יהיה על משמרתו" ('באר ישראל' שם). ויעוי' עוד משנ"ב תס"ג סק"ח שכתב דאם נמצא קמח בתוך המצה אין להשרותה ברוטב.

(שח) ומ"מ כיון שעיקר הדבר הוא מפני השיעבוד לבעל, רשאי הבעל למחול על שיעבודו כדי שתמשיך האשה לנהוג כבית אביה (הגרש"ז זצ"ל ב'דבר הלכה' שם).

(שט) אכן הגרי"י פישר זצ"ל עשה התרת נדרים לאשה שנהגה בבית אביה שלא לאכול שרויה ומונהג בעלה לאכול שרויה (הליכות אבן ישראל ח"א ע' קי"ד). וכ"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל.

(שי) והוסיף עוד דאין דין של 'אל תיטוש' וכו' נוהג אלא במנהג שנהגו בו כל בית אבי או בני עירו וכדו', אבל מנהג סייג וחומרא או דקדוק הלכה שנוהג בו אדם לעצמו, אין על בניו חיוב להחזיק בו מדיון 'אל תיטוש'. ואף שיש מחמירים גם בכגון דא, כבר הכריעו הפוסקים שאין חיוב בדבר (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שם ב'דבר הלכה' אות ל') (אכן יעוי' 'שבט הלוי' ח"ח סי' קס"ג ז').

(שיא) וכעיי' דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דראוי שיעשה התרת נדרים ('באר ישראל' ע' פ"ב).

(הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שם).

סו. י"א דהאיסור לאכול קטניות הוא גם בערב פסח מזמן איסור אכילת חמץ (חק יעקב סי' תע"א סק"ב ו'שבט הלוי' ח"ג סי' ל"א, אכן יערי' פרמ"ג תמ"ד א"א סק"ב).

סז. חולה אפי' שאין בו סכנה מותר באכילת קטניות בפסח אם צריך לכך (משנ"ב תנ"ג סק"ז). וכן קטנים הזקוקים לאכילת קטניות מותר להאכילם. ולקטנים שאין להם צורך כלל דוקא בקטניות, אין לתת להם אלא עד גיל שנתיים ולא יותר (ספר 'מבית לוי' ע' רס"ד).

◊ בשמותיו של הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל בוילנא בזמן מלחמת העולם השנייה, הלך לביקור חג ביו"ט שני של פסח לביתו של הגר"ר חיים עוזר זצ"ל. באותם ימים בני ביתו של הגרי"ז שמו לב לעובדה כי הסוכר הנפוץ לשימוש בוילנא שונה בהרכבו מן הסוכר הגולמי אליו היו רגילים בבריסק, ועלה החשש שמא הסוכר המקומי מעורב בשמן קטניות כלשהו. לפיכך בהוראתו של הגרי"ז בישלו את הסוכר טרם החג בתערובת מים, בכמות כזו שלכמה היה בה פי ישישים מכמות השמן, כך שאף אם מעורב שמן קטניות בתוך הסוכר הרי שהוא בטל במיעוטו קודם הפסח והוכשר לאכילה. במהלך הביקור המדובר ביום טוב של פסח, התכבד הגרי"ז בכוס תה, וכשרבי חיים עוזר הגיש לו צלוחית שבה הונחו קוביות סוכר, נטל מהן הגרי"ז, עירבן בכוס התה שהיה מונח לפניו ולגם ממנו מפני כבודו. תיכף עם צאתו את הבית בסיומו של הביקור, התאמץ וניסה בכל דרך לפלוט מפיו את שאריות הסוכר. ואז הסביר – לתמיהת מלווי – את פשר מעשיו קודם לכן: **"המנהג שלא לאכול חשש קטניות הוא חומרא מדרבנן, ואילו לאכול ממה שרבי חיים עוזר מגיש זהו כבוד התורה, שהוא חיוב מדאורייתא!"** הדברים מקבלים משמעות עמוקה, בשם לב לעובדה שמדובר בהגרי"ז, אשר כל ימי חייו מסר את נפשו כפשוטו על כל תג ותג מודקדקי ההלכה, ונדנדו קל של חמא ההריד את נפשו במידה מופלגת, מבלי לחוש למה יאמרו הבריות וכיוצא באלו מכשולים שאדם מן השורה היה מוצא בהם הוראת היתר, בפרט כאשר הדבר אמור בחשש גרידא לכאורה. ואף על פי כן – כבוד התורה דאורייתא! ('הרב מבריסק' ח"א עמ' 484).

שבת הגדול

סח. שבת שלפני פסח קורין אותו 'שבת הגדול' מפני הנס שנעשה בו (שבשנה שיצאו ממצרים היה י' בניסן ביום השבת, ולקחו כל אחד מישראל שה לפסחו וקשרו בכרעי המיטה, כמו שכתוב 'בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו'', והמצרים ראו זה, ושאלום למה זה לכם, והשיבו לשוחטו לשם פסח במצות השם עלינו, והיו שיניחם קהות על ששוחטין את אלוהיהם, ולא היו רשאים לומר להם דבר, ומפני שאז היה י' ניסן בשבת, על כן קבעו לקרות לשבת שלפני פסח לעולם 'שבת הגדול') (שו"ע ת"ל ומשנ"ב ס"ק א').

◊ "מה שתולים הנס בשבת ולא ב' לחדש, איזה יום שיהיה, מפני שלא בא הנס אלא ע"י שמירת השבת, שמפני שידעו המצרים שהיו ישראל שומרים השבת במצרים כדאיתא במדרש, היו מתמיהים שהיו מטפלין בבעל חי בשבת, וע"י כך שאלום, לכך קורין דווקא שבת הגדול" (לבוש סי' תל"א).

◊ בתוס' (שבת פז:) כתב טעם נוסף אמאי קורין שבת זו 'שבת הגדול' – "לפי שנעשה בו נס גדול כדאמרינן במדרש (שמות רבה פרשת בא) כשלקחו פסחיהם באותה שבת נתקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כך, אמרו להן 'זבח פסח לד' שיהרגו בכורי מצרים, הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו (את) ישראל, ולא רצו ועשו בכורות מלחמה (עם אבותיהם) והרגו מהן הרבה, הדא הוא דכתיב למכה מצרים בבכוריהם (היינו ע"י בכוריהם)", עכ"ל.

סט. י"א שנהגו המדקדקים לברך זה את זה בברכת "שבת הגדול שלו" ומבורך" (החיד"א זיע"א – 'מחזיק ברכה' סי' ת"ל אות ב' ומועד לכל חי סי' א' דין י"ט בשמו). וי"א דבמה שכתב השו"ע ש"שבת זו קורין אותו שבת הגדול" כוונתו לפסוק דין שכשאדם מזכיר את שבת זו (וכגון בשעה שמברך את חבירו בשבת שלו) 'יקראנה בשם 'שבת הגדול' [ועי"ז יזכור את הנס הנ"ל שנעשה בה] (דבלא"ה מאי נפק"מ בדין זה שייחד לו השו"ע סימן בפני עצמו), (ולפי"ז המנהג לומר 'שבת הגדול שלו' הוא דין בשו"ע!) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל, והגר"צ אבא שאול זצ"ל – 'אור לציון' ח"ג פ"ה תשובה ב' ע' ס"ו).

ע. בשבת זו מפסיקים לומר 'ברכי נפשי' (רמ"א ת"ל א').

עא. המנהג לומר במנחה ההגדה מתחילת 'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל עוונותינו' (שי"י) (רמ"א ת"ל א'), ובשם הגר"א זיע"א כתבו שלא היה נוהג בזה (שי"י) (ביאה"ל שם ד"ה במנחה וכ"ה בביאור הגר"א שם ובמעשה רב אות קע"ז, וכ"ד היעב"ץ (בפירושו על ההגדה על המילים 'ת"ל בעבור זה'), וכ"נ הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלא ה' אומר בשבת הגדול סדר ההגדה כלל – הגדה של פסח להגרי"ש ע' 36).

◊ "מנהג ישראל בכל מקום (בשבת הגדול) דורש הרב לציבור, להודיעם דינים השייכים לפסח, ולהוכיחם ולהזהירם גם על ביעור שאור המעשים המקולקלים, ומחמצת הדיעות המשובשות, ונפיתת המדות הסרוחות" (סידור היעב"ץ שער המפקד מכאז ב' אות א').

◊ "בשעה שהייתי דורש ברבים בשבת הגדול ושבת שובה, הייתי אומר מקודם, הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה הוכח תוכיח וכו' ויהי רצון שיהיו הדברים מסודרים בפי נשמעים לעבודתו יתברך שמו ושלא אכשל בלשוני ליגע בכבוד איש חי", ותודה לקל שהייתי נזהר בזה בכל אופן היכולת בידי, ישמרני ד' גם לימים יבואו עלי לטובה" (הגאון אדר"ת זצ"ל – נפש דוד נ"ז).

◊ כתב היעב"ץ (בפירושו על הגדה של פסח על תיבות 'ת"ל בעבור זה') "מצוה רבה היא לטרוח מקודם (הפסח) לירד לעומקה (עומק ההגדה), וכך נאה וראוי לכל ירא שמים באמת לעיין בה תחילה". וכך נהג הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דהיה לומד ההגדה קודם הפסח (שלמי מועד ע' שג"ג) (שי"י) וכן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בערב פסח אחר חצות היה מכין את ההגדה שעות ארוכות (איש על העדה ח"ב ע' קמ"ו).

(שי"י) ומי שמנהג בית אביו שלא לאכול שרויה ומנהג בית אשתו לאכול שרויה, ורוצה לאכול שרוי' כמנהג בית אשתו, ויש בזה משום שלו' בית, דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דיכול לנהוג כמנהג אשתו, אך ראוי שיעשה התרת נדרים, ובשעת הדחק יכול לסמוך על ההתרה שעושים בערב ראש השנה (באר ישראל ע' פ"ב).

(שי"י) לפי שהיתה בו התחלת הגאולה והנסים (משנ"ב שם סק"ב).

(שי"י) מטעם המבואר במכילתא ונתקנה בהגדה "יכול מר"ח ת"ל בעבור זה" – בשעה שמצה ומרור" וכו' (מעשה רב שם).

(שטו) מרשימות הגר"ר יוסף שוב שליט"א שרשם מפי הגר"ר ברוך אויערבאך זצ"ל.

יגיענו ד' למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלו', שמחים
בבנין עירו וששים בעבודתו, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר
יגיע דמם על קיר מזבחו לרצון ונודה לו שיר חדש, ונזכה לראות
בבנין בית הבחירה בב"א.

מהדורה זו נתרמה לזיכוי הרבים

אם ברצונך לתרום מהדורה נוספת או למועדי ישראל הבעל"ט
התקשר לטל: 052-7670110 תא קולי נא ליתן לב למספר החדש!

לעילוי נשמת שמחה אליעזר אלתר בן יעקב ז"ל תנצב"ה

לעילוי נשמת רבי אפרים ב"ר טובים זצ"ל תנצב"ה

לעילוי נשמת
הרה"ג רבי בן ציון יהודה ב"ר יצחק זצ"ל

לעילוי נשמת
הרה"ג רבי יצחק בן שמעון ראובן זצ"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

לרפואת
חיים נפתלי צבי
בן צביה בתושח"י

לרפואת ירחמיאל
ישראל זאב בן
אסתר בתושח"י

לרפואת
מילכה בת רייזיל
שושנה בתושח"י

לע"נ הבחור מאיר
יעקב בהג"ר
אהרן ז"ל תנצב"ה

לעילוי נשמת הגאון רבי אליעזר ב"ר משה קליין זצ"ל
תנצב"ה
לעילוי נשמת רבי מאיר ב"ר אריה שטוק זצ"ל תנצב"ה

לעילוי נשמת דוד בן ווליה תנצב"ה
לעילוי נשמת שמחה אליעזר ב"ר אלתר זצ"ל
לעילוי נשמת האשה הצדקנית אילנה ב"ר אפרים ע"ה
תנצב"ה

לעילוי נשמת הר"ר נתנאל בן ר' אברהם ז"ל
רדזינר
ורעייתו מרת רחל בריינדל בת ר' אליהו ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

אמה של מלכות, אשה משכלת וגדולה, עבדה את אלקיה בכל לבה ונפשה, נהגה בעצמה כל מילי דדקדוק וחסידות מופלאה בעבודת תפילתה, מיוחדת בטובת עינה ואצילות נפשה, נצרה לשונה מכל דבר חטא, הנהיגה אורחותיה בהצנע לכת, נפש זכה וטהורה

הרבנית הצדקנית מרת **ח'ה פייגא ציפורה שפירא** ע"ה

אשת חבר למרן הגאון החסיד רבינו משה שמואל זללה"ה
אשת חיל עטרת בעלה, מסרה נפשה וכל אשר לה לתורה, ובה בטח לב בעלה, ותורתו היתה משוש חייה ומשיבת נפשה נלב"ע ביום מר כ"ב טבת התש"פ
ת. נ. צ. ב. ה.

הננו להחזיק טובה מרובה להאי גברא יקירא אשר אהבת התורה יוקדת בליבו, מחזיק בעץ החיים, אשר לקח על כתפיו ההוצאות המרובות של גליונות אלו

ה"ה הרב **נפתלי פכטר** שליט"א

יתן ד' ויזכו הוא וכל ב"ב להתברך בכל מילי דמיטב, ויראו רוב נחת ושובע שמחות, אורך ימים ושנים טובות בבריות גופא ונהורא מעלי', שמחת עולם על ראשם תמיד, על מי מנוחות ינהלם ד', אך טוב וחסד ישכון באהלם כל הימים והצלחת עולמים בטוב ובנעימים

הרב **צבי בן שושנה רייזיל** שליט"א

לרפו"ש בתושח"י וסייעתא דשמיא ברו"ג

יהודית בת **הני היידל** שתחי'

לרפו"ש בתושח"י וסייעתא דשמיא ברו"ג

לזכות והצלחת החתן והכלה שיחי' הבחור המצוין בתורה וירא"ש ובכל מעלה ומדה נכונה, הנעלה

ה"ה **אברהם ישעי' באואר** שיחי'

עם בת גילו צנועה ומשכלת ביראת ד' לבית משפחת דויטש שיחי'
עם הגיע עת דודים יומא דהילולא כ"ח אדם ה'תש"פ
יברכם ד' בכל ובבנין עדי עד, והעמדת דורות ישרים מבורכים בכרם בית ישראל, לתפארת המשפחות הידועות לשם ולתהילה, בשמחה וטוב לבב כה"י

לעילוי נשמת ראש משפחתנו הר"ר **אלחנן בן הגה"צ רבי יצחק דוד** שינקר ז"ל

אהב תורה ותמך בלומדיה, גמל חסדים בגופו ובממונו, עסק בצרכי ציבור באמונה, שם שמים התאהב על ידו, האיר פנים לכל, מצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם נלב"ע נר ראשוו של חנוכה כ"ה כסליו ה'תשע"ח תנצב"ה